

ประเพณีปะลองเป็งด้าจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) : ความหมาย บทบาท และปัจจัยการดำรงอยู่ในสังคมไทย

โดย

นางพัชรินทร์ สมหอม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชามานุษยวิทยา

ภาควิชามานุษยวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประเพณีปะลองเปิงด้าจ๋ก (บุญส่งข้าวแช่) : ความหมาย บทบาท และปัจจัยการดำรงอยู่ในสังคมไทย

โดย

นางพัชรินทร์ สมหอม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชามานุษยวิทยา

ภาควิชามานุษยวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**PALONG PUERNG DARK (BOON SONG KHAO CHAE) TRADITION :
MEANINGS, ROLES, AND FACTORS FOR ITS CONTINUITY IN THAI SOCIETY**

By

Mrs. Patcharin Somhom

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

Master of Arts Program in Anthropology

Department of Anthropology

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2011

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ เรื่อง “ ประเพณีปะลอง
เปิงด้าจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) : ความหมาย บทบาท และ ปัจจัยการดำรงอยู่ในสังคมไทย ” เสนอโดย
นางพัชรินทร์ สมหอม เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชามานุษยวิทยา

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารัทสนวงศ์)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณีวรรณ ผิวเนียม

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ปรานี วงษ์เทศ)
...../...../.....

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ชนัญ วงษ์วิภาค)
...../...../.....

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณีวรรณ ผิวเนียม)
...../...../.....

51108204: สาขาวิชามานุษยวิทยา

คำสำคัญ: ข้าวแช่/ ประเพณี/ บทบาท/ มอญ

พัชรินทร์ สมหอม: ประเพณีประลองเปิงด้าจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่): ความหมาย บทบาท และ
ปัจจัยการดำรงอยู่ในสังคมไทย . อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: ผศ.ดร.มณีวรรณ ผิวคุ้ม. 235 หน้า.

ในสังคมไทยที่ประกอบไปด้วยกลุ่มคนในชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์อาศัยอยู่ด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งทางด้านภาษา ประเพณี ศาสนา เชื้อชาติ การรับรู้และทำความเข้าใจ รวมทั้งการยอมรับในความเป็นชาติพันธุ์ย่อมเป็นสิ่งสำคัญ การศึกษาเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมในแต่ละวัฒนธรรม ย่อมมีส่วนที่สามารถช่วยให้เกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตและระบบคิดของคนในสังคมนั้นได้มากขึ้น การทำความเข้าใจว่าสังคมเรานั้นไม่ว่าจะเป็นระดับหมู่บ้าน ระดับท้องถิ่น หรือระดับประเทศ ที่เห็นอยู่ในปัจจุบันมีการดำรงอยู่อย่างมีที่มาที่ไป กล่าวคือ แต่ละแห่งแหล่งที่ล้วนผ่านประวัติศาสตร์ของตัวเองมาแล้วทั้งสิ้น ดังเช่นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอยู่มากมายในรัฐไทย ต่างก็มีวัฒนธรรมของกลุ่มตนเอง ความแตกต่างดังกล่าวจะช่วยทำให้คนอื่นได้รับรู้ หรือนิยามความเป็นตัวตน และสร้างความสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่นๆ ได้อย่างไร

งานวิจัยทางมานุษยวิทยานี้ มุ่งเสนอการให้ความหมายทางวัฒนธรรมและระบบความเชื่อของคนไทยเชื้อสายมอญชุมชนหนึ่งในลุ่มน้ำแม่กลอง ที่มีกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ผ่านประเพณีประลองเปิงด้าจ๊ก หรือ บุญส่งข้าวแช่ อันเป็นประเพณีสำคัญในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของทุกปี ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีบุญส่งข้าวแช่ มีความหมายทางวัฒนธรรมที่เกิดจากระบบความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ บนความหมายของคนในชุมชน คือ “ประเพณีที่เต็มไปด้วยความเชื่อ” อันเป็นความเชื่อพื้นฐานของคนมอญ ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และ การนับถือผี เป็นการให้ความหมายของประเพณี จากร้องร่ายของตำนานต่างความเชื่อ ส่วนความเชื่อที่เกิดขึ้นนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่มาจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ทั้งในครอบครัวและชุมชน โดยบ้านและวัดเป็นศูนย์กลางในประเพณี เพื่อรวมกลุ่มคนเข้าร่วมกิจกรรม ในนาม “ประเพณีท้องถิ่น” ประเพณีจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งในการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้ผู้อื่นรับรู้ว่าเป็นประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในสังคมไทย

ภาควิชามานุษยวิทยา

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์.....

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

51108204: MAJOR: ANTHROPOLOGY

KEY WORDS: KHAO CHAE (RICE IN COOL WATER)/TRADITION/ROLES/MON ETHNIC GROUP

PATCHARIN SOMHOM: PALONG PUERNG DARK (BUN SONG KHAO CHAE) TRADITION: MEANINGS, ROLES, AND FACTORS FOR ITS CONTINUITY IN THAI SOCIETY. THESIS ADVISOR: ASSIST PROF. MANEEWAN PEWNIM, Ph.D. 235 pp.

Thailand is a multicultural society in which people of diverse ethnicity and cultures live together in harmony. In such society the maintenance of ethnic language, religious beliefs and ethnic identity as well as the creation of ethnic perception and ethnic acceptance are important to the social and cultural continuity of these ethnic groups. A study of traditions and religious rites of different ethnic groups contributes to a better understanding of their ways of life and ways of thinking. The maintenance of ethnic identity help these people create proper social relations with members of their own ethnic group and with the outsiders.

The present anthropological study aims to present the cultural meanings and belief system of a Thai-Mon community of Nakhonchum in the MaeKlong River basin through their practice of the Palong Puerng Dark tradition, which is a merit-making tradition of offering Khao Chae (rice in cool water) to Buddhist monks during the annual Songkran Festival. The study found that this tradition, which has been transmitted from generation to generation, has distinct cultural meanings for this Thai-Mon group. Palong Puerng Dark tradition is an “embodiment of Mon cultural beliefs”, which are derived from a combination of Buddhist belief in merit and animistic belief in spirits. There are many local myths and legends that give meanings to the origin of this tradition. The beliefs and practices related to Palong Puerng Dark tradition are socialized through family and community members. Family houses and local Buddhist temples are central to the transmission of this tradition. People of all ages and genders are drawn, in one way or another, to participate in this “local tradition”. Palong Puerng Dark tradition is, therefore, an essential tool for cultural transmission and confirmation of the Mon ethnic identity in Thai society.

Department of Anthropology

Graduate School, Silpakorn University

Student's signature

Academic Year 2011

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

การทำงานพัฒนาชุมชนมานานกว่าสิบหกปี มีความเข้าใจว่ารู้จัก “คน และ ชุมชน” มากพอ หากเมื่อได้มาเรียนรู้มุมมองทาง “มานุษยวิทยา” อย่างรอบด้าน ทำให้รู้ว่า แท้จริงแล้ว การทำความเข้าใจคนและชุมชนต้องเรียนรู้วิถีชีวิตของเขา และต้องศึกษาสังคมวัฒนธรรมของ ชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่แตกต่างและหลากหลายวัฒนธรรม

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่าน จากภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่มีความตั้งใจจริงในการบ่มเพาะนักศึกษาให้รู้จัก และเข้าใจในความเป็น “คน” และ “เคารพ ยอมรับ” ในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในสังคม ขอขอบพระคุณ “ครูป้อม” อาจารย์มณีวรรณ ผิวนิ่ม เป็นอย่างสูง กับ ความอดทนในการสอน และ เปี่ยมไปด้วยความปรารถนาดี เอื้ออาทรที่มีต่อลูกศิษย์ คำว่า “ครู” ที่ท่านจะใช้แทนตนเองมีค่ายิ่งนัก ขอขอบพระคุณ ในความเมตตาของอาจารย์ปราณี วงษ์เทศ และอาจารย์ชนัญ วงษ์วิภาค ที่ได้ชี้แนะ มุมมองในการศึกษาของงานศึกษาชิ้นนี้

ขอขอบพระคุณอาจารย์อำไพ มั่นมาน อาจารย์นคร มั่นมาน และเครือญาติชาติพันธุ์ มอญลุ่มน้ำแม่กลองทุกท่านที่ช่วยเหลือ ให้คำแนะนำในการศึกษาครั้งนี้ รวมไปถึง องค์ความรู้ความเป็นมอญที่มีการศึกษามาก่อนหน้านี้และได้ส่งสมไว้เป็นวิทยาทานให้แก่ผู้ศึกษารุ่นหลังได้ใช้ ประโยชน์อย่างเต็มที่

สิ่งสำคัญที่จะต้องกล่าวขอบพระคุณในทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้รับ อันเป็นน้ำใจจากชาวบ้าน ในบ้านนครชุมน์ และพระคุณเจ้าทุกรูปของวัดใหญ่ นครชุมน์ ที่ได้อนุเคราะห์เรื่องราวอันเป็น ประโยชน์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง น้ำคมสรร จับจุ ประธานกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์และ ขยายฉลุย จับจุ ที่ให้ที่พักพิง บังแดด หลบฝน กินอยู่ พักค้าง ตลอดช่วงเวลาที่ปี ขอขอบคุณครอบครัว คุณธีรยุทธ สังมิ คุณตุ้ย บุญนพ และทุก ๆ คนในบ้านนครชุมน์ที่มีอาจากกล่าวถึงได้หมดทุกคนใน หน้ากระดาษนี้

ขอบพระคุณกำลังใจที่ได้จากครอบครัว ขอขอบคุณน้องๆที่เรียนด้วยกัน บำเพ็ญ ไชยรักษ์ และพระ โชติภิญโญกุล ที่เป็นกำลังใจให้กันตลอดมา และ เพื่อนร่วมงานพัฒนาชุมชนหลายต่อ หลายท่าน ที่ได้แลกเปลี่ยนและบอกข่าวต่อกัน ยืนยันว่า “มานุษยวิทยา” ทำให้รู้จัก “คน และ ชุมชน” ได้ดียิ่งขึ้นแน่นอน

พัชรินทร์ สมหอม

พฤษภาคม 2555

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ	ญ
 บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
ขอบเขตการศึกษา.....	7
วิธีการศึกษาและขั้นตอนการศึกษา.....	8
แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา.....	10
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	21
นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา.....	32
ข้อจำกัดในการศึกษา.....	33
2 สภาพทั่วไปและโครงสร้างทางสังคมของบ้านนครชุมน์.....	34
พัฒนาการและสภาพทั่วไปของชุมชน.....	34
นครชุมน์ในลุ่มน้ำแม่กลอง.....	35
การคมนาคม.....	41
สภาพบ้านเรือนและที่อยู่อาศัย.....	41
สภาพทางเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ.....	44
ภาษาและการแต่งกาย.....	47
กลุ่มองค์กรทางสังคมในบ้านนครชุมน์.....	51

บทที่	หน้า
	กลุ่มองค์กรที่มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ..... 51
	กลุ่มองค์กรที่มีการจัดตั้งอย่างไม่เป็นทางการ..... 52
	การศึกษาและการเรียนรู้..... 56
	ศาสนาและระบบความเชื่อ..... 58
	ความเชื่อในพระพุทธศาสนา..... 59
	ความเชื่อในเทพยดา..... 69
	ความเชื่อในเรื่องเจ้าพ่อ..... 69
	ความเชื่อเรื่องผี..... 74
	ประเพณีพิธีกรรมของคนในชุมชน..... 86
	ประเพณี 12 เดือน..... 86
	ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต..... 104
	ประเพณีท้องถิ่นในความทรงจำที่หายไปจากชุมชน: การทำบุญข้าวใหม่... 113
3	ประเพณีปะลองเปิงคํ้าจ๊ก: บุญส่งข้าวแช่ของคณมอญนครชุมน์..... 115
	บุญส่งข้าวแช่ของมอญในประเทศไทย..... 115
	ตำนานชังกราน: ที่มาของ “เปิงคํ้าจ๊ก”..... 116
	พิธีกรรมของประเพณีปะลองเปิงคํ้าจ๊กในอดีตยุคก่อนการดูดยา
	(ก่อนปี พ.ศ.2530)..... 121
	พิธีกรรมของประเพณีปะลองเปิงคํ้าจ๊กในยุคปัจจุบันที่ไม่มีหาดทราย
	(ปี พ.ศ.2530 – ปัจจุบัน)..... 143
	สงกรานต์หีบข้าวแช่ ออกร้านอาหารรามัญ..... 164
4	บทวิเคราะห์: ความหมายและบทบาทของประเพณีบุญส่งข้าวแช่..... 166
	พัฒนาการของประเพณีปะลองเปิงคํ้าจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่)..... 166
	ความหมาย: สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม..... 169
	ความหมายของประเพณี..... 172
	บทบาทของประเพณีปะลองเปิงคํ้าจ๊ก..... 177
	บทบาทในปฏิสัมพันธ์ของครอบครัว เครือญาติ และชุมชน..... 178
	บทบาทต่อการกำหนดหน้าที่ตามบทบาททางเพศ..... 174
	บทบาทในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับสำนึกร่วมของกลุ่มคน.... 182

บทที่	หน้า
การเป็นสัญลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรม.....	183
ประเพณี กับ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.....	184
ปัจจัยที่มีต่อการดำรงอยู่ของประเพณี.....	187
ปัจจัยทางสังคมภายในชุมชน.....	187
ปัจจัยทางสังคมภายนอกชุมชน.....	191
ปัจจัยทางเศรษฐกิจ.....	193
สรุป.....	196
5 บทสรุปและอภิปรายผล.....	199
บทสรุป.....	199
อภิปรายผล.....	201
ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารั้งต่อไป.....	204
รายการอ้างอิง.....	205
ภาคผนวก.....	213
ภาคผนวก ก ประมวลเรื่องประวัติศาสตร์ของบ้านนครชุมน์.....	214
ภาคผนวก ข ตำนานมหาสงครามต์ ประชุมจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม....	219
ภาคผนวก ค ตรุษสงกรานต์: ความหมายในสังคมไทย.....	223
ภาคผนวก ง ประมวลภาพบ้านนครชุมน์ในอดีต.....	232
ประวัติผู้วิจัย.....	235

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1	แผนภาพแสดงที่ตั้งบ้านเรือนและอาณาเขตติดต่อบ้านนครชุมน์ หมู่ที่ 4,5 และ 6 39
2	บ้านเรือนไม้รูปแบบดั้งเดิมตามธรรมเนียมมอญ.....43
3	เสาผีจะตั้งอยู่ในห้องผีบรรพบุรุษ เป็นที่เก็บหีบไม้บรรจุผ้าผี 43
4	ภาพการทำอาชีพเสริมทำไม้กวาดทางมะพร้าวจำหน่ายเพิ่มรายได้..... 46
5	การแต่งกายของคนมอญนครชุมน์ในงานบวชนาคมอญ..... 50
6	การแต่งกายของคนมอญนครชุมน์ที่มีอายุเกิน 90 ปีนิยมนุ่งโจงกระเบนอยู่เช่นเดิม.... 50
7	กิจกรรมสงกรานต์ต้มมอญนครชุมน์ ปี 2553 จัดโดยกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญ..... 55
8	นายคมสธร จับจุ ปราชญ์ชาวบ้านประธานกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์..... 55
9	วิหารปากีในอดีต..... 64
10	วิหารปากีในปัจจุบัน 67
11	บริเวณศาลเจ้าพ่อช้างพัน หมู่ที่ 4 73
12	ภาพพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษ..... 84
13	ประเพณีการสงฆ์พระสงฆ์ผ่านรางน้ำของคนมอญนครชุมน์ ปี 255..... 91
14	การทำพิธีบังสุกุลอัฐิของชาวบ้านบริเวณพื้นดินด้านข้างโบสถ์เก่า..... 93
15	“ฮ้อยชังกราน” ตามแบบมอญนครชุมน์..... 125
16	สาวนครชุมน์เล่นน้ำที่หาดทรายริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองบ้านนครชุมน์..... 128
17	แผนผังเส้นทางส่งข้าวแช่ไปถวายพระวัดมอญ จำนวน 9 วัด..... 142
18	โครงฮ้อยชังกรานแบบประยุกต์ที่ทำด้วยเหล็กในยุคปัจจุบัน..... 145
19	สำหรับเป็งด้าจ๊ก หรือ สำหรับข้าวแช่ที่จัดเตรียมไว้สำหรับประเพณีบุญส่งข้าวแช่..... 151
20	อาหารหลักในสำหรับเป็งด้าจ๊ก..... 151
21	เด็กวัดรับสำหรับข้าวแช่จากผู้ส่งที่หน้าบันไดศาลาหอฉัน วัดใหญ่ นครชุมน์..... 160
22	บรรยากาศด้านบนของศาลาหอฉันวันส่งข้าวแช่ที่วัดใหญ่ นครชุมน์..... 160
23	บรรยากาศการส่งข้าวแช่ที่วัดใหญ่ นครชุมน์..... 160
24	ภาพแสดงพื้นที่บ้านนครชุมน์บริเวณที่มีหาดทรายขนาดใหญ่..... 233
25	ภาพบริเวณหาดทรายริมแม่น้ำแม่กลอง..... 233
26	ภาพพิธีทำบุญข้าวใหม่..... 234
27	ภาพพิธีทำบุญข้าวใหม่..... 234

บทที่ 1 บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ระบบความเชื่อทางศาสนากับมนุษย์นั้นได้อยู่คู่กันมาเป็นเวลาอันยาวนาน ความเชื่อดั้งเดิมที่ปรากฏให้เห็นอย่างเป็นสากลในสังคมมนุษย์ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ และภูติผี วิญญาณทั้งหลาย โดยความเชื่อในเรื่องเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นความเชื่อที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับโลกทัศน์ ทัศนคติ และค่านิยม ของคนในสังคม ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนโดยรวม ความเชื่อดังกล่าว มักจะปรากฏให้เห็นเด่นชัดในสังคมชนบท ที่มีระบบครอบครัว และเครือญาติที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและแนบแน่น อันเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญของสังคม การมีปฏิสัมพันธ์ทำให้เกิดเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ทั้งที่เป็นไปในลักษณะที่ก้าวหน้าเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม ในอีกลักษณะหนึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีลักษณะยึดถือปฏิบัติตามแนวเดิมซึ่งยังคงรักษาค่านิยมและขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมเอาไว้

แต่อย่างไรก็ตามแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น มนุษย์ก็ยังคงมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติมาโดยตลอด เพราะมนุษย์ได้เผชิญกับความกลัวภัยธรรมชาติรวมถึงปัญหาหลายๆอย่างในการดำรงชีวิตทำให้มนุษย์เชื่อว่ารอบๆ ตัวมีสิ่งที่ย่อยควบคุมความเป็นไปต่างๆของสิ่งแวดล้อม โดยที่ไม่สามารถมองเห็นได้ หากเป็นสิ่งที่เชื่อกันในสังคมว่ามีอยู่จริง นั่นคือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้มนุษย์ต้องดูแลสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ตลอดเวลา ผ่านทางประเพณี พิธีกรรม เช่น การบูชา เช่นไหว้ด้วยกิริยาอาการ สิ่งของตลอดจนอาหารต่างๆ อีกทั้งประเพณี พิธีกรรมยังเป็นช่วงเวลาที่มนุษย์สามารถสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้อย่างมั่นใจ เช่น ภาษา การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ศิลปวัฒนธรรม กฎหมาย การเมืองการปกครอง ซึ่งทุกอย่างนั้น เกิดจากการพัฒนาการทางสังคมที่มีความเชื่อเป็นพื้นฐานแทบทั้งสิ้น หากแท้จริงแล้วนั้น คติความเชื่อเป็นความรู้สึกนึกคิดภายในจิตใจของคนในชุมชน ซึ่งไม่สามารถมองเห็นหรือจับต้องได้ แต่สามารถทำความเข้าใจได้โดยมองผ่านความเชื่อทางศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และพิธีกรรมที่มีอำนาจบางอย่างที่ทรงพลังและสามารถควบคุมมนุษย์และธรรมชาติ พิธีกรรม และประเพณี จึงเป็นการแสดงออกทางสังคมที่

สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ของกลุ่มคนต่างๆ ต่อสิ่งที่ยอมรับร่วมกัน ซึ่งถูกกำกับไว้ด้วยความหมายและความสำคัญต่อระบบความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับธรรมชาติคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ พิธีกรรมและประเพณีจึงยังเป็นเครื่องนำทางที่จะนำพาสังคมเหล่านั้นไปสู่ปลายทางของอุดมคติร่วมกันอีกด้วย ประเพณี ค่านิยม บรรทัดฐาน พิธีกรรมของชุมชน ความสัมพันธ์กับชีวิตของคนในชุมชน และการแสดงออกของความเชื่อ ที่มองผ่านรูปแบบพิธีกรรมต่างๆ ของคนในชุมชน ล้วนแสดงถึงความต้องการสร้างความมั่นใจ และมีกำลังใจในชีวิต (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2540: 15) ในความหมายกว้างๆ คือ การบวงสรวงบูชาหรือการสร้างสัมพันธ์ภาพอันดี ระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าสามารถควบคุมหรือมีอิทธิพลเหนือวิถีทางของธรรมชาติและวิถีชีวิตของมนุษย์ ศาสนาตามทัศนะทางมานุษยวิทยา จึงบ่งบอกนัยถึงการขยายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ออกไปสู่ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีอำนาจเหนือมนุษย์และธรรมชาติ ดังนั้นศาสนาและความเชื่อทางศาสนาจึงเป็นสิ่งที่สากลที่เราพบเห็นได้ในทุกสังคมตลอดมาทุกยุคทุกสมัย(ยศ สันตสมบัติ, 2537: 214)

ในทิศทางเดียวกันนั้น ศาสนาจัดว่าเป็นวัฒนธรรมทางนามธรรมที่มีผลต่อการสร้างวัฒนธรรมทางรูปธรรม การทำความเข้าใจศาสนาที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก วัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group) ได้สื่อถึงลักษณะเด่นคือ เป็นกลุ่มคนที่รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมเดียวกัน ดังนั้นผู้ที่อยู่ร่วมชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมไปพร้อมๆ กัน ความรู้สึกผูกพันที่ได้ช่วยเหลือกันและกัน ส่งผลให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากยิ่งขึ้น

“มอญ” เป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอยู่หลากหลายในสังคมไทย ที่ยังคงมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนแม้จะมีการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในยุคสังคมโลกาภิวัตน์จนทำให้อัตลักษณ์บางอย่างที่เคยเป็นของกลุ่มชาติพันธุ์มอญบางแห่งได้ถูกกลืนกลายและผสมกลมกลืนไปจนไม่อาจแยกแยะหรือชี้ชัดได้ เช่น ในการสวมใส่เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ประเพณี การละเล่นพื้นบ้าน ภาษาเขียน ภาษาพูด เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ในปัจจุบันได้ถูกสังคมไทย ที่มีการจัดระเบียบโดยรัฐไทยได้มีการผนวกรวมและผสมกลมกลืนอยู่ตลอดเวลา จนทำให้คุณค่าและความหมายอันแสดงให้เห็น โลกาทัศน์หรือวิถีคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ถูกกลดทอนความสำคัญลงมาจากที่เคยเป็นไป

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้หยิบยกนำประเด็นความเชื่อทางศาสนาที่เป็นเสมือนเครื่องมือสำคัญในการแสดงออกมิตัวตนในท้องถิ่นผ่านประเพณีที่มีประวัติความเป็นมาและเรื่องราวที่สามารถอ้างอิงชาติพันธุ์ได้ ตลอดจนสามารถนิยามความหมายและการดำรงอยู่ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในสังคมไทย กลุ่มชาติพันธุ์มอญมิได้อยู่ในฐานะของผู้พลัดถิ่น หรือ ชายขอบแต่

อย่างใด โดยเรียกว่าได้ว่าได้รับสิทธิเสรีภาพในฐานะคนไทย กลุ่มชาติพันธุ์มอญ ซึ่งในที่นี้จะเรียกว่า “คนมอญ” หรือ “คนไทยเชื้อสายมอญ” ยังคงมีภาษาพูด ภาษาเขียน การแต่งกาย ตลอดจนความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นมอญที่ยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่อย่างเคร่งครัด

บ้านนครชุมน์ ตำบลนครชุมน์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีผู้ที่สืบเชื้อสายของกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่มีอพยพและมาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในบริเวณสองฝั่งลุ่มน้ำแม่กลอง หิบบกเอาประวัติศาสตร์ของมอญในเมืองไทย ถ้อยคำที่บอกเล่าต่อกันมาจากบรรพบุรุษต้นตระกูลผ่านคำบอกเล่า คำสอน ตำนาน แสดงผ่านวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม ที่ถ่ายทอดความเป็นคนมอญในความทรงจำ กับพื้นที่บ้านนครชุมน์ ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ คือ ผู้สืบเชื้อสายมอญที่อพยพมาจากเมืองมอญในพม่าและตั้งถิ่นฐานอยู่กันมานานกว่าสองร้อยปี ผู้ศึกษาได้มีโอกาสสัมผัสกับสังคมวัฒนธรรมของคนมอญนครชุมน์ในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2551 และในเวลาต่อมา ได้มีโอกาสเข้าร่วมงานเทศกาลสงกรานต์ต้นนครชุมน์ ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2552 ซึ่งงานประเพณีสงกรานต์ของคนมอญนครชุมน์นั้น มีส่วนที่ใกล้เคียงและแตกต่างไปจากงานประเพณีสงกรานต์ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ รวมทั้งของไทยด้วย ความคล้ายคลึงในความหมายเกี่ยวกับวันสงกรานต์ ตามความเข้าใจตรงกันว่า วันสงกรานต์ คือ “วันขึ้นปีใหม่” ที่คนในสังคมส่วนใหญ่ มีการประกอบพิธีกรรมในลักษณะเดียวกันในวันสงกรานต์ เช่น การทำบุญตักบาตร การสรงน้ำพระ และการรดน้ำดำหัวหาความแตกต่างของประเพณี อยู่ตรงที่คนมอญนั้น มีการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการสังเวบูชาเทวดาในวันสงกรานต์ โดยจะต้องทำสำหรับอาหารชนิดหนึ่ง ที่เรียกว่า “เป็งด้าจ๊ก” แปลว่า “ข้าวน้ำ” หรือ คนมอญทั่วไปเรียกว่า “เป็งซังกราน” ที่แปลว่า “ข้าวสงกรานต์” ส่วนในสังคมไทยโดยทั่วไปนั้นจะเรียกว่า “ข้าวแช่” ในห้วงเวลานั้นด้วย

อย่างที่กล่าวมานั้น กลุ่มคนมอญบ้านนครชุมน์ ได้ถือปฏิบัติประเพณีสำคัญคือ ประเพณี “ปะลองเป็งด้าจ๊ก” หรือ “ประเพณีบุญส่งข้าวแช่” ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เป็นเวลา 1-3 วัน ซึ่งมีการจัดทำสำหรับเป็งด้าจ๊ก หรือ ข้าวแช่ ซึ่งถือว่าเป็นอาหารชุดพิเศษที่ทำขึ้นเพื่อใช้ในพิธีกรรมบูชาเทวดา นางสงกรานต์ พระสงฆ์ และผีบรรพบุรุษ ซึ่งมีการใช้สำหรับเป็งด้าจ๊ก(ข้าวแช่) เช่น ไหว้บูชาเทวดา นางสงกรานต์ และผีบรรพบุรุษที่บ้าน และต้องมีการจัดส่ง หรือภาษามอญเรียกว่า “ปะลอง” ไปถวายพระภิกษุที่วัดในท้องถิ่น (ในที่นี้ เป็นวัดมอญ) ให้ได้มากที่สุด โดยมีความหมายที่เข้าใจกันว่าผู้ส่งและครอบครัวจะได้รับอานิสงค์ผลบุญมากมาย นอกจากนี้ยังมีการจัดส่งไปไหว้ญาติผู้ใหญ่เครือญาติ หรือ บุคคลที่เคารพนับถือในคราวเดียวกันด้วย ซึ่งประเพณีนี้จะทำขึ้นมาเพียงปีละหนึ่งครั้งเท่านั้น คือระหว่างวันที่ 13 – 15 เมษายนในปีนั้น (วันขึ้นปีใหม่) ที่ยึดถือปฏิบัติมาแต่ครั้งก่อนและภายหลังจากวันดังกล่าวจะไม่มีคนมอญทำสำหรับเป็งด้าจ๊ก หรือสำหรับข้าวแช่อีก จนกว่าเทศกาลสงกรานต์จะเวียนมาบรรจบในปีต่อมา

ในอีกด้านหนึ่ง ประเพณีปะลองเปิงด้าจ๊ก หรือ ประเพณีบุญส่งข้าวแช่ของคนไทยเชื้อสายมอญ ที่เป็นที่รู้จักกันในสังคมปัจจุบัน กลับพบเห็นว่ามีบางชุมชนหรือหมู่บ้านคนไทยเชื้อสายมอญบางแห่ง ได้นำเสนอรายการอาหารข้าวแช่ เป็นอาหารเด่นประจำชุมชน หรือ เป็นรายการอาหารประจำท้องถิ่นที่ทุกคนสามารถเดินทางไปเพื่อรับประทานได้ตลอดทั้งปี เช่น ข้าวแช่เมืองเพชร ที่จังหวัดเพชรบุรี ข้าวแช่มอญเกาะเกร็ด ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นต้น โดยมีได้ยึดถือปฏิบัติตามความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีนี้แต่อย่างใด และในงานเทศกาลสงกรานต์ที่ทางภาครัฐ ได้มีการประชาสัมพันธ์เน้นหนักในการท่องเที่ยวไทยให้มีการจัดงานสงกรานต์ โดยใช้ชื่อว่า “ถนนข้าวแช่” และมีการจัดร้านจำหน่ายข้าวแช่กันอย่างเอิกเกริก จนกลายเป็นงานเทศกาลประเพณีสงกรานต์ ข้าวแช่ของดีประจำจังหวัด เช่น จังหวัดปทุมธานี จังหวัดเพชรบุรี ตามแบบอย่างถนนข้าวสาร และถนนข้าวอื่นๆ เช่น ถนนข้าวปุ้น ถนนข้าวจี ที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้านี้ในลักษณะเดียวกัน การนำเสนอรายละเอียดหรือเรื่องราวความเป็นมาของประเพณี “ปะลองเปิงด้าจ๊ก” หรือ “บุญส่งข้าวแช่” ซึ่งมีความหมายต่อคนไทยเชื้อสายมอญ กลับไม่ได้มีการกล่าวถึง หรือนำเสนอข้อมูลประวัติความเป็นมาของประเพณีดังกล่าวมากนักในสังคมไทย ส่วนใหญ่จะมีการกล่าวถึงความเป็นมาของข้าวแช่ โดยบอกเล่าถึงความเป็นมาของข้าวแช่ที่เป็นอาหารรับประทานคลายร้อนในช่วงฤดูร้อน “ข้าวแช่ชาววัง” จะเน้นให้เห็นถึง “ความเป็นต้นตำรับอาหาร” ที่มีการประดิษฐ์ประดอยแกะสลักวิจิตรบรรจงตามรูปแบบของอาหารชั้นสูง หรือ อาหารชาววัง มีข้อสันนิษฐานว่ามีการนำเข้าไปในวังโดยสตรีที่มีเชื้อสายมอญเป็นผู้ทำถวายในเวลาต่อมา ข้าวแช่ชาววังก็ได้มีการสืบทอดและถ่ายทอดมายังท้องถิ่น กลายเป็นอาหารรับประทานในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ให้คนในสังคมได้ไปรับประทานในห้องอาหาร โรงแรมระดับห้าดาว บางแห่งถึงกับโฆษณาถึงความเป็นต้นตำรับได้อย่างน่าสนใจ อาทิ สำหรับข้าวแช่เสวยครบเครื่องแบบโบราณ ซึ่งมีกินกันเฉพาะในพระนครเท่านั้น* หรือ ข้าวแช่สูตรโบราณแห่งตระกูลขุนนา**

การรับรู้ข้อมูลเรื่องราวข้าวแช่จากสื่อดังกล่าว จึงทำให้ผู้คนในสังคมไทยบางส่วนมีความเข้าใจเรื่องราวของ เปิงด้าจ๊ก หรือ ข้าวแช่ที่แตกต่างกันไป รวมไปถึงความเข้าใจในลักษณะ

* ข้าวแช่ของวังสุโขทัย ด้วย หม่อมเจ้าหญิงสุลลภวเลศ วิสุทธิต ทรงขึ้นเพื่อตั้งเป็นเครื่องเสวย ในทุกฤดูร้อน เมื่อครั้งสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในสันเกล้ารัชกาลที่ 7 ประทับอยู่ ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า ท่านหญิงพระองค์นี้ ทรงมีฝีมือพระหัตถ์เป็นที่เลื่องลือและได้สะสมความรู้ ความสามารถในเรื่องเครื่องเสวย มาจากหลายแหล่ง ทั้งพระบรมมหาราชวัง วังสระปทุม และวังวชิรเวศน์ ดัดดิลกแห่งการเรือนของไทย (ร้านคุณหญิง)

** ข้าวแช่สูตรโฮมเมด บ้านสุริยาชัย ของอาจารย์โยกม อารีชา จำหน่ายทางโทรศัพท์ในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ – พฤษภาคม ของทุกปี

ของการรับประทานที่แตกต่างกัน เช่น มีความเข้าใจว่าข้าวแช่ คือ อาหารว่าง เนื่องจากในปัจจุบันได้มีการนำข้าวแช่มาชจัดชุดจำหน่ายในราคาประหยัดซึ่งรับประทานได้ไม่มากนัก ทำให้มีผู้นิยมรับประทานเป็นอาหารว่าง ในขณะที่คนนอกจากสังคมอื่น ที่มีโอกาสรับประทานข้าวแช่ของคนมอญนครชุมน์ ในงานนิทรรศการอาหารมอญ ส่วนหนึ่งมีความเข้าใจเรื่องของข้าวแช่ที่ผิดไปจากคนในนครชุมน์ และลงความเห็นว่าข้าวแช่ของมอญ มีไข่ของแท้ หรือ มีไข่ข้าวแช่ต้นตำรับเป็นต้น

ปัญหาการรับรู้และทำความเข้าใจในเรื่องราวของเปิงค้ำจ๊ก หรือ ข้าวแช่ และประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก หรือ ประเพณีส่งข้าวแช่ รวมทั้งการให้ความหมาย “ข้าวแช่” ในมิติของคนมอญนครชุมน์ ซึ่งเป็นคนในกลายเป็นการรับรู้ที่มีความแตกต่าง และได้ให้ความหมายของ “ข้าวแช่” ที่ต่างไปจากการรับรู้และให้ความหมายของคนนอกชุมชน การสืบค้นไปถึงเรื่องราวของ “เปิงค้ำจ๊ก” ตามประเพณีของคนมอญนั้น ได้พบที่มาของตำนานข้าวแช่ที่มีความเกี่ยวข้องกับตำนานสงกรานต์ของคนมอญ โดยภาพรวมของตำนานที่บอกเล่าต่อกันมา นิยมนำตำนานข้าวแช่ที่ได้อ้างอิงมาพร้อมๆ กับตำนานสงกรานต์ของไทย ที่ได้มีเรื่องราวจารึกไว้ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม* ความเล่าถึงเศรษฐีคนหนึ่งไม่มีบุตร ได้ไปบวงสรวงต่อเทพดาประจำต้นไม้ไทร ได้หุงข้าวซึ่งคัดเอาข้าวสารเมล็ดงามมาชาน้ำก่อนถึง 7 ครั้ง พร้อมด้วยอาหารที่จัดอย่างพิถีพิถันไปเป็นเครื่องบูชาด้วยความตั้งใจครั้งนี้ ทำให้เทพดาประจำต้นไม้ไทรเห็นใจ และได้เข้าเฝ้าพระอินทร์เพื่อขออนุญาตให้แก่เศรษฐี พระอินทร์จึงให้เทวบุตรนามว่าธรรมบาลจุติลงมาเกิดในครรภ์ภรรยาเศรษฐี ซึ่งต่อมา कुमार นั้นมีชื่อว่า “ธรรมกุมาร” และธรรมกุมารผู้นี้เป็นต้นกำเนิดของตำนานวันสงกรานต์ จากการตอบแก้ปริศนาคำถามของท้าวทิลพรหม นอกจากนี้ยังเป็นตำนานเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องไปถึงตำนานการกำเนิดนางสงกรานต์หรือวันสงกรานต์ของชาติอื่นๆ อีกด้วย เรื่องราวความเป็นมาของตำนานสงกรานต์และตำนานข้าวแช่จากตำนานที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ได้มีการหยิบยกนำไปกล่าวอ้างเพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนให้การกล่าวถึงประเพณีสงกรานต์และประเพณีส่งข้าวแช่ อย่างกว้างขวาง หากเรื่องราวในตำนานดังกล่าว กลับมิได้เป็นที่จดจำของผู้คนในบ้านนครชุมน์ ในทางตรงกันข้าม กลับพบว่ามิมีเรื่องเล่าจากคนในหมู่บ้าน เกี่ยวกับตำนานสงกรานต์และกำเนิดข้าวแช่ที่อ้างอิงมาจากหนังสือใบลานมอญที่อยู่ในวัดใหญ่ นครชุมน์อีกด้วย

จากปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยน ความเจริญทางสาธารณูปโภคและความทันสมัยของสังคมในยุคปัจจุบัน ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชีวิตและความเป็นอยู่ไม่น้อย อาทิ การแต่งกายที่กลายเป็นชุดเสื้อผ้ามตามสมัยนิยม การสวมรองเท้าเดินภายในผืนดินวัด การหาบข้าวแช่ และการเดินไปส่งข้าวแช่ตามวัดต่างๆ กลับกลายเป็นการส่งข้าวแช่โดยการ

* อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก

ขับชั้รยนต์ และรถจักรยานยนต์ รวมไปถึงเครื่องเคียงข้าวแซ่ที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามแต่ความสะดวกในการจัดหาวัตถุดิบ การแก้ไขรูปแบบของบ้านนางสงกรานต์ หรือ การลดจำนวนวันในการประกอบพิธีกรรมตามประเพณี เป็นต้น

ในการศึกษาเรื่อง ประเพณีปะลองเป็งด้าจ้ก(บุญส่งข้าวแซ่) : ความหมาย บทบาท และปัจจัยการดำรงอยู่ในสังคมไทย กรณีศึกษาบ้านนครชุมน์ หมู่ที่ 4 ตำบลนครชุมน์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ประมวลให้เห็นถึงความสืบเนื่อง และการดำรงอยู่ ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงไปในขั้นตอนการกระทำตามพิธีกรรมของประเพณีปะลองเป็งด้าจ้ก (บุญส่งข้าวแซ่) ของคนมอญนครชุมน์ ในประเด็นของการให้ความหมายของประเพณีสำคัญนี้ ที่จะกระทำเพียงปีละหนึ่งครั้งเพียงเท่านั้น โดยไม่ได้ทำเป็นอาหารประจำวัน หรือ อาหารว่างแต่อย่างใด ประเด็นที่น่าสนใจจึงอยู่ที่คนมอญนครชุมน์ได้มีการให้ความหมาย และมีความเชื่อ รวมทั้งการให้คุณค่าต่อพิธีกรรมของประเพณีดังกล่าวอย่างไร จึงทำให้เขาเหล่านี้ยึดถือปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีอย่างเคร่งครัด ส่วนประเด็นคำถามที่นำมาซึ่งการศึกษาครั้งนี้ คือ ประเพณีปะลองเป็งด้าจ้ก (บุญส่งข้าวแซ่) มีพัฒนาการความเป็นมา มีความสำคัญและ มีการให้ความหมายของคนในชุมชนไว้อย่างไร อีกทั้งประเพณีดังกล่าวได้มีบทบาท และกระบวนการใดบ้างในการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่ลูกหลาน ตลอดจนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ได้ส่งผลกระทบต่อประเพณีปะลองเป็งด้าจ้ก (บุญส่งข้าวแซ่) ของคนมอญนครชุมน์ในปัจจุบันอย่างไร โดยเชื่อมโยงกับบริบทและสภาพการณ์ทางสังคมที่ผ่านมา

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

- 1.2.1 เพื่อศึกษาพัฒนาการความเป็นมา เรื่องราวเกี่ยวกับข้าวแซ่ และความเชื่อของประเพณีปะลองเป็งด้าจ้ก(บุญส่งข้าวแซ่) ของคนมอญนครชุมน์
- 1.2.2 เพื่อศึกษาความหมาย บทบาท และปัจจัยการดำรงอยู่ของประเพณีปะลองเป็งด้าจ้ก(บุญส่งข้าวแซ่) ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและวัฒนธรรมของบ้านนครชุมน์

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 3.1 ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมา ความหมายและปัจจัยในการดำรงอยู่ของประเพณีปะลองเป็งด้าจ้ก ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ

3.2 ทำให้มีข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และประเพณีท้องถิ่นและใช้เป็นฐานข้อมูลในการศึกษาเพิ่มขึ้น

3.3 สามารถนำผลการศึกษาที่ได้ไปปรับใช้ในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์มอญอื่นๆ หรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในบริบทสังคมไทย

4. ขอบเขตของการศึกษา

4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษครั้งนี้ ขอบเขตการศึกษาพื้นที่ของบ้านนครชุมน์ หมู่ที่ 4 ตำบลนครชุมน์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี และพื้นที่ใกล้เคียงที่เกี่ยวข้อง คือ บ้านนครชุมน์ หมู่ที่ 5 และ หมู่ที่ 6 ตำบลนครชุมน์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งอยู่ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก(บุญส่งข้าวแช่)ร่วมกัน

4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยมุ่งเน้นที่จะศึกษาความเชื่อและกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ โดยศึกษาผ่านประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก(บุญส่งข้าวแช่) โดยศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สภาพทั่วไปของชุมชน ระบบความเชื่อ พัฒนาการความเป็นมาของประเพณี และโครงสร้างทางสังคมกลุ่มชาติพันธุ์มอญนครชุมน์ที่ผ่านมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน มุ่งนำเสนอเนื้อหาด้านการให้ความหมายของประเพณี บทบาทของประเพณี และกระบวนการขัดเกลาทางสังคมหรือการถ่ายทอดวัฒนธรรมในวิถีทางสังคมวัฒนธรรมของคนในชุมชน

4.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาข้อมูลเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และเริ่มลงภาคสนามเก็บข้อมูลในพื้นที่ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2551 – ธันวาคม 2554 ผู้วิจัยได้ลงภาคสนามพักค้างในชุมชนเป็นระยะ โดยจะพักค้างที่บ้านประธานกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์ ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) โดยมีระยะเวลาในแต่ละครั้งประมาณ 1-2 เดือน นอกเหนือจากนั้นจะเป็นการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในประเพณีต่างๆที่มีอยู่ในชุมชน พักค้าง ประมาณ 2-5 วัน และได้สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก(บุญส่งข้าวแช่) ในเดือน เมษายน พ.ศ.2552-2554 จำนวน 3 ครั้งๆละ 10-15 วัน

4.4 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาค้างนี้เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ

4.4.1 ผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของ
 คนมอญ ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านนครชุมน์ และโครงสร้างทางสังคม สังคมและวัฒนธรรม
 ภายในหมู่บ้าน ได้แบ่งช่วงวัยเป็น 3 อายุ เพื่อใช้เป็นฐานการวิเคราะห์ปัจจัยในแต่ละด้านของการ
 ประกอบพิธีกรรมในแต่ละช่วงวัย ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของบ้านนครชุมน์ (1)
 พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้นำประเพณีและพิธีกรรม
 ผู้นำครัวเรือน ช่วงอายุตั้งแต่ 40 – 70 ปี จำนวน 20 คน (2) ผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้รู้ประวัติศาสตร์ชุมชน
 ช่วงอายุ 70 ปี ขึ้นไป จำนวน 20 คน (3) สมาชิกในครัวเรือน เยาวชนในหมู่บ้านที่ร่วมประเพณี
 ช่วงอายุไม่เกิน 40 ปี จำนวน 20 คน

4.4.2 ผู้ให้ข้อมูลประกอบ ได้แก่ นักวิชาการในท้องถิ่นภายนอกชุมชน เจ้าหน้าที่
 อบต. ผู้เข้าร่วมงานประเพณีสงกรานต์วัดใหญ่ นครชุมน์ เพื่อให้ทราบข้อมูลในการให้ความหมาย
 เกี่ยวกับข้าวแช่และประเพณีท้องถิ่นในความหมายที่เกิดจากคนภายนอกชุมชน

4.5 เครื่องมือในการศึกษา

ในการศึกษานี้ได้ใช้ แบบสัมภาษณ์ในลักษณะไม่มีโครงสร้าง โดยมีเครื่องมือ ดังนี้
 เครื่องบันทึกเสียง กล้องวิดีโอ กล้องถ่ายรูป สมุดบันทึก

5. วิธีการและขั้นตอนของการศึกษา

งานศึกษาชิ้นนี้ใช้วิธีการศึกษาทางมานุษยวิทยา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) โดยอาศัยการศึกษาและเก็บข้อมูลในภาคสนาม จากการสัมภาษณ์ (Interview) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) การสังเกต (Observation) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) พร้อมกับการประมวลเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน เพื่อทำการวิเคราะห์ตีความมี
 จุดมุ่งหมายที่จะพรรณนา (Descriptive Research) ปรากฏการณ์ในการรักษาและดำรงอยู่ของ
 ประเพณีภายใต้สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ระบบคิดและความเชื่อที่ปรากฏ โดยมี
 ขั้นตอนการทำงานดังนี้

5.1 การรวบรวมและศึกษาข้อมูลเอกสาร

5.1.1 ศึกษาค้นคว้าเอกสารทางวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์และบทความที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและพิธีกรรม ระบบความเชื่อ ของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมไทย และ ข้อมูลเกี่ยวกับข้าวแช่และประเพณีบุญส่งข้าวแช่ที่ได้มีการนำเสนอและเผยแพร่แล้ว เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นฐานความเชื่อและการแสดงออกด้านประเพณีและพิธีกรรมของคนในสังคม

5.1.2 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมเอกสารเกี่ยวกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องและความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ศึกษาและพื้นที่ใกล้เคียง ในบริเวณลุ่มน้ำแม่กลอง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ตลอดจนข้อมูลที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมของชุมชนที่ศึกษาในปัจจุบัน

5.2 การศึกษาภาคสนาม

5.2.1 สัมภาษณ์ลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้าน และข้อมูลทั่วไปภายในหมู่บ้าน ในแง่ภูมิศาสตร์ ทรัพยากรและลักษณะในการดำรงชีพ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงภายในหมู่บ้าน

5.2.2 ใช้การสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นและไม่เป็นทางการและสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ในการเก็บข้อมูลด้านต่างๆภายในชุมชน ทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง โดยเน้นกลุ่มผู้รู้และผู้หน้าที่ไม่เป็นทางการในท้องถิ่น (Key informant) ตลอดจนครัวเรือนที่ปฏิบัติตามประเพณี

5.2.3 เข้าสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) พร้อมสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมในประเพณีปลองเป็งคำจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) ภายในชุมชน รวมไปถึงประเพณีพิธีกรรมอื่นๆที่เกี่ยวกับชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจน พฤติกรรมที่แสดงออกทั้งในระดับปัจเจกและชุมชนผ่านประเพณีและพิธีกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในรอบปี ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน วิธีการสร้างความสัมพันธ์นั้น ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมประเพณีของชุมชนทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน เช่น งานบวช งานศพ งานเทศกาลสงกรานต์ ฯลฯ ผู้วิจัยได้ใช้ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ โดยเข้าไปช่วยเหลือและร่วมเตรียมงานในพิธีกรรมอย่างเป็นกันเอง ผู้วิจัยจึงสามารถสร้างความไว้วางใจ ความสนิทสนมและมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกใน

ชุมชนที่ศึกษาได้ไม่ยากนัก สามารถเข้าไปสัมภาษณ์พร้อมทั้งสังเกตการณ์และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆที่ศึกษาได้โดยผ่านทางความสัมพันธ์ของแต่ละครัวเรือนและเครือญาติ ของผู้ให้ข้อมูลหลัก

5.2.4 สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงอายุ และครัวเรือนผู้ที่มีบทบาทหลักในพิธีกรรมตามประเพณี เพื่อตรวจสอบองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรม อาทิ ดำเนินความเชื่อที่เกี่ยวข้องในพิธีกรรม และสัมภาษณ์ชาวบ้านทั่วไปในฐานะผู้เข้าร่วมในพิธีกรรม เพื่อตรวจสอบความคิดเห็นและโลกทัศน์ทางความเชื่อ ว่าสัมพันธ์สอดคล้องกับการประกอบพิธีกรรมหรือไม่อย่างไร

5.3 ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

5.4 ดำเนินการจัดทำรายงานผลการศึกษแบบพรรณนาวิเคราะห์

6. แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

งานศึกษานี้เป็นการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์มอญที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และมีการรวมกลุ่มดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของการแสดงตนผ่านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมอญในการให้ความหมาย บทบาท และปัจจัยการดำรงอยู่ ของประเพณีปะลองเป็งด้าจัก(บุญส่งข้าวแช่) ของคนมอญนครชุมน์ อันเป็นเรื่องที่มีความครอบคลุมในมิติสังคมและวัฒนธรรม ในการนำเสนอเรื่องราวทางความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ผ่านรูปแบบของประเพณีที่จะทำให้เห็นภาพของกลุ่มชาติพันธุ์มอญได้อย่างสมบูรณ์ ผู้ศึกษาขอเสนอแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

6.1 ทฤษฎีโครงสร้าง หน้าที่ (Structural – functionalism) *

ภายใต้การจุดประกายความคิดของนักมานุษยวิทยา 2 ท่าน คือ **A.R.Radcliffe-Brown** และ **Bronislaw Malinowski** ทฤษฎีที่เกิดขึ้นของนักมานุษยวิทยาทั้งสองท่านมีลักษณะร่วมกันคือ เน้นความสำคัญ ในการศึกษาวัฒนธรรมด้านที่เป็นระบบบูรณาการ แต่ละระบบ องค์ประกอบวัฒนธรรมหน้าที่ช่วยเหลือกันสนับสนุน เชื่อมโยงกันทั้งระบบ แนวความคิดประเด็นหลักอาจแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ก็มีความคล้ายคลึงกัน ท่ามกลางความแตกต่างกันนั้น ทั้ง Radcliffe-Brown

* สรุปและเรียบเรียงความจากหนังสือมนุษย์กับวัฒนธรรม(ชศ สันตสมบัติ) และ ประวัติทฤษฎีทางมานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรมโดยสังเขป(จุไรรัตน์ จันทร์ธำรงและยุพา คลังสุวรรณ-แปลและเรียบเรียง)

และ Bronislaw Malinowski มีความเห็นว่า สังคมต้องมีโครงสร้างที่ดี เพื่อการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ องค์ประกอบต่างๆในโครงสร้างต้องเอื้ออำนวยระหว่างกันตามวิถีที่ควรจะเป็น เพื่อรักษาคุณภาพของระบบส่วนรวม ดังนั้นธรรมเนียมประเพณีและสถาบันต่างๆควรมีหน้าที่ สนับสนุนระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ประการที่สำคัญคือ ระบบสังคมและวัฒนธรรมควรมีหน้าที่เป็นสื่อกลางให้สมาชิกในสังคมสามารถปรับตัวจนเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ ควรทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชื่อมโยงสมาชิกในสังคมให้เข้ามาร่วมกันทำงาน ทำกิจกรรมทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวคิดของทั้งสองคนที่มีทั้งความเหมือนและแตกต่าง ในฐานะคิดการหน้าที่นิยม จึงสรุปแนวคิดพอสังเขปดังนี้

Radcliffe-Brown มองสังคมโดยเปรียบเทียบกับสิ่งมีชีวิต (organism) ที่ว่าคนเราประกอบด้วยระบบการทำงานของอวัยวะต่างๆ ซึ่งแต่ละระบบก็มี “โครงสร้าง” และ “หน้าที่” ของตัวเอง หากระบบใดหยุดทำหน้าที่จะทำให้ร่างกายเกิดอาการผิดปกติ สังคมก็เช่นเดียวกันก็ประกอบไปด้วยระบบต่างๆ เช่น ระบบครอบครัว เศรษฐกิจ ศาสนา การเมือง ฯลฯ ซึ่งแต่ละระบบก็มีโครงสร้างและหน้าที่เฉพาะ ซึ่งจะทำหน้าที่เพื่อให้สังคมดำเนินไปอย่างราบรื่น เพราะฉะนั้นจึงจำต้องหาระบบความสัมพันธ์ระหว่างระบบต่างๆของสังคม คือ โครงสร้างทางสังคม (Social Structure) ในแต่ละระบบซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างจะประกอบไปด้วย “สถาบัน” (Institutions) ต่างๆ เช่น ระบบศาสนาจะประกอบด้วยพิธีกรรม ความเชื่อ องค์การทางศาสนา ฯลฯ ซึ่งแต่ละสถาบันจะต้องทำหน้าที่ร่วมกัน เพื่อให้ระบบดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ระบบต่างๆของสังคมจะทำงานอย่างประสานสอดคล้องกันเพื่อรักษา “ดุลยภาพ” (equilibrium) ของสังคมเอาไว้ ดังนั้นในทัศนะของ Radcliffe-Brown จึงเรียกแนวคิดนี้อีกชื่อหนึ่งว่า “โครงสร้าง-การหน้าที่” (Structural – functionalism) เพื่อแยกแยะออกจากหน้าที่นิยมของ **Malinowski** ซึ่งจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

Radcliffe-Brown ได้เสนอว่า การศึกษาโครงสร้างสังคม หรือความสัมพันธ์ของคนในสังคม โดยดูจากหน้าที่ของพฤติกรรมต่างๆ ว่ามีส่วนช่วยในการสร้างความเป็นปึกแผ่น และรักษาความสมดุลของสังคมได้อย่างไร โดยให้ตัวอย่างของการอธิบายพิธีกรรม ความเชื่อ และเทพนิยายต่างๆของชาวอินเดียนว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบศาสนาซึ่งมีหน้าที่เสริมสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม พิธีกรรมช่วยเสริมสร้าง “อารมณ์ร่วม” (collective emotion)

และควบคุมความประพฤติของสมาชิกให้อยู่ในกรอบของจารีต กล่าวคือ พิธีกรรมมีหน้าที่หลักในการช่วยรักษาความสามัคคีระหว่างสมาชิก ส่วนการตอบสนองทางด้านจิตใจนั้นเป็นหน้าที่รอง ซึ่งรากฐานของการเกิดมโนทัศน์โครงสร้างการหน้าที่ของ Radcliffe-Brown นั้น ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดของ **Emile Durkheim** ในเรื่อง “ความเป็นปึกแผ่นในสังคม” (social solidarity) เพราะฐานคติสำคัญของแนวทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ก็คือระบบสังคมสามารถดำรงอยู่ได้ในช่วงเวลาหนึ่งก็ด้วยความสัมพันธ์ที่กลมเกลียวเหนียวแน่นของสมาชิก นับว่าไม่แตกต่างจากความคิดของ Emile Durkheim ที่มองว่าความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม เกิดมาจากการเป็นระเบียบของสังคม และความผาสุกของประชาชน หากประชาชนในสังคมไม่ให้ความสนใจหลักศีลธรรม ความไร้บรรทัดฐาน (Anomie) ก็จะเกิดขึ้นในสังคม แต่อย่างไรก็ตามความเป็นปึกแผ่นของสังคมสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในสังคมแบบที่มีความเป็นปึกแผ่นแบบกลไก ที่มีลักษณะทางสังคมเหมือนกันแบบสังคมดั้งเดิม และสังคมแบบที่มีความเป็นปึกแผ่นแบบอินทรีย์ ที่มีลักษณะทางสังคมต่างแบบกันแบบสังคมสมัยใหม่ นอกจากนี้ยังสามารถศึกษารูปแบบของสังคม (Social pattern) และหน้าที่ของสังคม ได้จากการกระทำทางสังคม (Social action) ที่เป็นข้อเท็จจริงทางสังคม เช่น วัฒนธรรม บรรทัดฐาน และค่านิยม เพียงแต่จะใช้มโนทัศน์ที่ต่างกัน คือไม่ได้ใช้ “solidarity” แต่ใช้ “unity” หรือ “เอกภาพ” แทน

Bronislaw Malinowski ชาวโปแลนด์เดินทางไปทำการวิจัยภาคสนามที่ออสเตรเลียในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่เกาะโทรเบรียนด์ (Trobriand) ใช้ช่วงเวลา ค.ศ.1915-1918 ศึกษาสังคมวัฒนธรรมของชาวเกาะโทรเบรียนด์ เรียนรู้ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวโทรเบรียนด์ นับได้ว่าเป็นนักมานุษยวิทยาคนแรกที่ได้วางแนวทางการทำวิจัยภาคสนามแบบใหม่ โดยเน้นการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation) Bronislaw Malinowski วิพากษ์แนวความคิดของ Durkheim และ Radcliffe-Brown ที่มุ่งอธิบายระบบสังคมแต่เพียงอย่างเดียว ไม่ให้ความสำคัญของมนุษย์ในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม และความต้องการพื้นฐานทางด้านร่างกายและจิตใจ และหน้าที่หลักของวัฒนธรรมคือ การตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เขาเสนอว่า มนุษย์มีความต้องการพื้นฐานซึ่งจะต้องได้รับการตอบสนองจากสังคม โดยแบ่งความต้องการของมนุษย์ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ (basic and psychological needs) เช่น ปัจจัยสี่ การพักผ่อน และการสืบพันธุ์ เป็นต้น

2. การตอบสนองร่วมกันของสมาชิกในสังคม (instrument needs) หมายถึงการทำงานร่วมกันของสมาชิกสังคมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ ยังก่อให้เกิดการจัดตั้งองค์กรและสถาบันต่างๆ ขึ้น เช่น การหาอาหาร ก่อให้เกิดการจัดตั้งระบบเศรษฐกิจเพื่ออาหาร การแลกเปลี่ยนและการกระจายอาหารออกไปยังสมาชิกของสังคม

3. ความต้องการเชิงสัญลักษณ์ (symbolic needs) ได้รับการตอบสนองโดยการพัฒนา ระบบวิทยาศาสตร์ ศาสนา ศิลปะ และศิลปะ ขึ้นมาในสังคม

ในการสะสมความรู้และประสบการณ์และรวบรวมให้เป็นระบบ เพื่อนำไปใช้ดัดแปลงแก้ไขวิถีชีวิต ระบบความรู้และวิทยาศาสตร์ทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้และเข้าใจปรากฏการณ์ธรรมชาติแต่เมื่อไม่สามารถอธิบายด้วยวิทยาศาสตร์ ระบบไสยศาสตร์และศาสนาขึ้นมาแทนที่อธิบายปรากฏการณ์เหล่านั้น พฤติกรรมของมนุษย์ตามทัศนะของเขาจึงเป็นการตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ และวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์สามารถตอบสนองความต้องการของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ระบบต่างๆ ในวัฒนธรรมมีหน้าที่ในตนเองในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ดังนั้น การศึกษาเชิงมานุษยวิทยาก็คือการค้นหาน้ำที่หลักของระบบต่างๆ ว่ามีการทำงานและการรวมตัวกันอย่างไร เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างราบรื่น หลักสำคัญ คือหลักแห่งความเชื่อมโยงและพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสถาบันสังคมต่างๆ (Principle of Interdependence of Social Institutions) ตามหลักการนี้ สถาบันสังคมต่างๆ เช่น สถาบันครอบครัว ศาสนา การเมือง ฯลฯ มีความเกี่ยวพันและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สังคมตามสภาพธรรมชาติเป็นสังคมที่กลมกลืนและปรองดอง เพราะสถาบันต่างๆ ทำหน้าที่ขจัดความขัดแย้งและรักษาความสมดุล (Equilibrium) ของสังคมไว้นั่นเอง

ผู้วิจัยจะทำการประยุกต์ใช้ใช้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อชี้ให้เห็นถึงการทำหน้าที่ของพิธีกรรมในประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก(บุญส่งข้าวแช่) ส่งผลต่อระบบความสัมพันธ์ในสังคมต่างๆ ทั้งในระดับปัจเจก เครือญาติ และชุมชน ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงเข้ามาในสังคมนี้ แต่ประเพณีดังกล่าวก็ยังคงมีบทบาท หน้าที่ส่งผลดีต่อสังคมให้ดำเนินต่อไปได้อย่างปกติ

6.2 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ (2521 : 14) ได้นิยามความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต หรือจารีต ภูมิหายศาสนา สิ่งทีประติษฐ์ และวัตถุอื่น ๆ ในวิถีชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่านิยม จึงอาจกล่าวได้ว่าพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมนั้น ๆ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมส่วนมาก เกิดจากการประติษฐ์และการแพร่กระจาย

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆ ที่มนุษย์ประติษฐ์และสร้างขึ้น โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านค่านิยม บรรทัดฐานและระบบสัญลักษณ์ต่างๆ ในสังคมนั้นๆ

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมี 2 รูปแบบ ได้แก่ (1) การเปลี่ยนแปลงจากภายใน (Endogenous Change) อย่างเช่น จากการประติษฐ์คิดค้นวิธีการผลิตใหม่ขึ้นในสังคมนั้นเอง จากการต่อสู้ขัดแย้งระหว่างกลุ่มและกระบวนการในสังคม จากการริเริ่มการเปลี่ยนแปลงจากชนชั้นนำ เป็นต้น (2). การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก (Exogenous Change) อย่างเช่น การรับเอาเทคโนโลยี หรือสิ่งประติษฐ์มาจากภายนอก การล่าอาณานิคม ซึ่งบางกรณีการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก อาจเกิดขึ้นโดยความสมัครใจ ของผู้คนในสังคม หรือบางครั้งอาจโดยการใช้อำลับังคับ

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ยังมีความเกี่ยวพัน กับ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เปรียบเสมือนกับเชือกสองเส้นที่ถูกนำมาพันเป็นเกลียวคู่กัน หรือเหรียญสองด้าน ซึ่งเป็นคนละส่วนคนละด้านกันแต่ก็มีการเกี่ยวพันกันอย่างแนบแน่น กล่าวคือ สังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนประกอบซึ่งกันและกัน เช่นเดียวกับกระดาสองหน้าของกระดาสแผ่นเดียว วัฒนธรรมแต่ละแห่งย่อมเกี่ยวข้องกับสังคมของตนโดยอัตโนมัติ ดังนั้นในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น ก็จำเป็นต้องศึกษาทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรม เพราะไม่ใช่แต่เพียงว่าทั้งสองเรื่องมีอิทธิพลต่อกันและกันเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์ระหว่างระบบทั้งสองก็ซับซ้อน การรวมแนวความคิดทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งสองอย่างเข้าไว้ด้วยกัน จึงเป็นเรื่องจำเป็น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม รวมเอาการเปลี่ยนแปลงในวิธีการที่มนุษย์ใช้เพื่อให้บรรลุถึงความต้องการของเขา การเปลี่ยนแปลงในด้านหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่น ๆ (ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, 2521: 20)

ปัญหาของสังคมในยุคปัจจุบันที่ได้รับผลกระทบจากกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโลก แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ได้อธิบายให้เห็นถึงสภาพสังคมชนบทที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ปัจจัยที่มีอิทธิพลตามที่ทางสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (อ้างในศิริรัตน์ แอดสกุล, 2542 : 21-22) ได้นำเสนอไว้ ดังนี้

1. ปัจจัยด้านนิเวศวิทยา ซึ่งได้แก่ ท่าเลที่ตั้งหมู่บ้าน ทรัพยากรรอบๆหมู่บ้านสภาพภูมิประเทศ ที่ดิน ที่น้ำ ที่ราบ หนองน้ำ ตามธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศของชุมชนอาจจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอยู่บ้างไม่มากนักน้อย เช่น ถ้าหากชุมชนตั้งอยู่ในสภาพนิเวศวิทยาที่เหมาะสมทำให้ชุมชนมีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

2. ปัจจัยด้านสาธารณูปโภค รัฐบาลได้ดำเนินการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติโดยการเร่งสร้างถนนหนทาง ไฟฟ้า โรงเรียน ทำให้ชุมชนชนบทได้รับการพัฒนาที่ดีขึ้น เมื่อถนนหนทางสามารถเข้าไปถึง หมู่บ้านชาวบ้านจะสามารถนำผลผลิตไปสู่ตลาดได้อย่างรวดเร็ว และมีรายได้เพิ่มขึ้นกว่าแต่ก่อน

3. ปัจจัยด้านการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา สิ่งที่น่าสังเกตได้ง่ายก็คือการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมเมืองไปสู่สังคมเมืองไปสู่สังคมชนบทในทุกๆด้านตั้งแต่ในเรื่องของครอบครัว เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง

4. ปัจจัยด้านสื่อสารมวลชน การสื่อสารมวลชนมีอิทธิพลอย่างมากและรวดเร็วต่อชุมชนมากในปัจจุบัน ทำให้ชาวชนบทได้รับข่าวสารต่างๆ อยู่ตลอดเวลา นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม

5. ปัจจัยด้านชาติพันธุ์ เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มมีวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกันไม่มากนักน้อย บางวัฒนธรรมอาจจะเอื้ออำนวยในการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็ว บางวัฒนธรรมอาจจะยังคงอยู่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ทั้งนี้เป็นเพราะว่าวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น กลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มอาจจะไม่นิยมแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ ทำให้การรับเอาวัฒนธรรมใหม่มาปฏิบัติในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ก็น้อยลง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจึงเกิดขึ้นได้ช้า

6. ปัจจัยด้านบุคลิกภาพ บุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลหรือสมาชิกแต่ละคนในชุมชน มีส่วนที่จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมด้วยเหมือนกัน ทั้งนี้เพราะว่าถ้าหากบุคคลได้รับการศึกษาสูง มีประสบการณ์ต่างๆ จากการทำงาน หรือท่องเที่ยวอาจทำให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ได้ง่ายกว่าบุคคลอื่นๆ ตลอดจนบุคลิกของผู้นำชุมชนที่มีความรู้ ความฉลาดและความสามารถในการพัฒนาท้องถิ่น อาจมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้เช่นกัน

อาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสถาบันทางสังคม สมาชิกของสังคม และส่วนประกอบอื่นๆ ของสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและรับรู้ได้ในหลายลักษณะ อาจจะเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อย

เป็นค่อยไปช้าๆ ไม่ได้ส่งผลต่อวิถีการดำรงชีวิตของสมาชิกในสังคมมากนัก หรือในบางลักษณะ จะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ไม่แน่นอน อันส่งผลกระทบกระเทือนอย่างรุนแรงต่อวิถีชีวิตของสมาชิกในสังคมนั้นก็ไม่ได้

สำหรับการนำแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมาปรับใช้ในการศึกษา วิเคราะห์ประเพณีในครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าการทำความเข้าใจในสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้อย่างเข้าใจมากขึ้น จะต้องยอมรับกันว่าสังคมที่เราศึกษากันอยู่ในปัจจุบัน มีได้อย่างใดเดี๋ยวนั้น เป็นเอกเทศ แต่มีการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่นๆ และมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การศึกษาโดยอาศัยทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ เพียงอย่างเดียว จึงไม่สามารถอธิบายให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างครอบคลุม ดังนั้นแนวคิดการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและวัฒนธรรมเหล่านี้ จะสามารถชี้ให้เห็นถึงแรงผลักดันที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม อันเป็นปัจจัยสำคัญในการให้ความหมายของคนใน ที่ต้องมีการปรับปรนไปกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน ส่งผลต่อการวิเคราะห์ประเด็นการให้ความหมาย และบทบาทของประเพณี อีกทั้งยังช่วยในส่วนที่ไปอธิบายให้เห็นถึง แรงขับเคลื่อนที่ส่งผลต่อปัจจัยการดำรงอยู่ของประเพณีในมิติของสังคมไทย ซึ่งจะสามารถช่วยเชื่อมโยงให้เห็นถึงภาพความสัมพันธ์ของประเพณีกับสังคมวัฒนธรรมในช่วงเวลาที่ผ่านมา และการคาดการณ์ถึงความเป็นไปได้ถึงสภาพสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษานี้ในอนาคตได้ด้วยเช่นกัน

6.3 แนวคิดการขัดเกลาทางสังคม หรือ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

แนวคิดการขัดเกลาทางสังคม หรือ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เป็นกระบวนการซึ่งดำเนินอยู่ตลอดเวลาที่มนุษย์มีลมหายใจ เป็นกระบวนการได้มาซึ่งวัฒนธรรมและลักษณะทางสังคม เพื่อที่สังคมจะได้ใช้เป็นกระบวนการที่มาให้สมาชิกทุกคน โดยเฉพาะสมาชิกใหม่ของสังคม ได้รับทราบถึงกฎเกณฑ์ของสังคมและเนื้อหาของวัฒนธรรม ในขั้นต่อมาเพื่อที่สมาชิกจะได้ยอมรับกฎเกณฑ์เหล่านั้น และในท้ายที่สุดสมาชิกซึมซับเอากฎเกณฑ์และเนื้อหาเหล่านั้นเข้าไปไว้เป็นหลักเกณฑ์ต่างๆ ไปของสังคมและเป็นไปตามวัฒนธรรมของกลุ่ม ในทำนองเดียวกันนั้น แนวคิดนี้เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมระหว่างคนรุ่นหนึ่งกับคนอีกรุ่นหนึ่ง (socialization as enculturation) แนวคิดนี้มองว่า บุคคลรับเอาวัฒนธรรมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกเขาอย่างตรงไปตรงมา โดยอัตโนมัติ เพราะเกิดขึ้นจากการรับรู้ช้าๆ ซากๆ เป็นเวลานานจนซึมซาบเข้าไปโดยที่เกือบจะไม่มี การแปรสภาพวัฒนธรรมนั้นๆ เลย แนวคิดดังกล่าวนี้ ได้อธิบายถึงกระบวนการในการสืบทอด

วัฒนธรรมและการส่งต่อระหว่างคนรุ่นหนึ่งกับคนรุ่นหนึ่งของระบบสังคมมนุษย์ตั้งแต่วัยเด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยมีผู้ให้ความหมายไว้พอสังเขป ดังนี้

งามพิศ สัตย์สงวน (2538 : 32) ได้ให้ความหมายการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม คือ การที่วัฒนธรรมซึ่งเป็นมรดกทางสังคมที่เกิดจากการเรียนรู้จะถูกถ่ายทอดจากคนในชีวิตหนึ่งไปยังคนอีกคนหนึ่ง โดยวิธีการสื่อสารจากภาษาพูด การเขียน หรืออาจใช้วิธีอื่นที่เหมาะสมตามยุคสมัยของแต่ละสังคม หรืออาจใช้วิธีอื่น ๆ ที่เหมาะสมตามยุคสมัยของแต่ละสังคม เพื่อทำให้ความนึกคิด ความเชื่อ ถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งได้และการถ่ายทอดทางสังคมที่เกิดจากความไม่รู้ตัว เช่น พฤติกรรมการสังเกต และการเลียนแบบโดยการกระทำตาม

สุพัตรา สุภาพ (2549: 38) ได้ให้ความหมายการขัดเกลาทางสังคมว่า เป็นกระบวนการในการถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมยุคหนึ่งไปยังสังคมอีกยุคหนึ่ง ซึ่งกระบวนการขัดเกลาทางสังคมนี้เกิดจากการกระทำของสถาบันทางสังคม ทั้งทางตรงและทางอ้อมของมนุษย์ในแต่ละสังคม ในการที่จะทำให้สมาชิกของสังคมตั้งแต่แรกเกิด ถูกจำกัดให้อยู่ในกรอบของสังคมที่เป็นระเบียบแบบแผนเพื่อให้เรียนรู้บทบาทของสังคมและทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่และการบำบัดความต้องการของมนุษย์รวมถึงการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางสังคมเพื่อในการที่จะพัฒนาตนเองให้มีความพร้อมและเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมกับเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองจากการทบทวนวรรณกรรมสรุปได้ว่า การขัดเกลาทางสังคมคือกระบวนการเรียนรู้ของผู้คนในสังคมหนึ่งๆ ที่ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมในยุคหนึ่งไปยังสังคมอีกยุคหนึ่ง เพื่อให้เกิดการสืบต่อเนื่องกันไป โดยมีตัวแทนกลไกพื้นฐานในระบบสังคมได้แก่สถาบันและกลุ่มในสังคม ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน กลุ่มอาชีพ ตัวแทนทางศาสนาและสื่อมวลชนที่ทำหน้าที่ขัดเกลาในช่วงต้นแห่งอายุ คือในวัยเด็กและในวัยรุ่นให้เจริญเติบโตอยู่ในสังคมกับสภาพแวดล้อมได้อย่างมีวุฒิภาวะกับการเรียนรู้ในช่วงท้ายแห่งวัยอีกด้วยซึ่งกระบวนการหลักที่ใช้อยู่สองวิธีคือ โดยทางตรงได้แก่วิธีการสอนหรือบอกเล่ากันโดยตรง ซึ่งอาจมีการสร้างแรงจูงใจหรือการเสริมแรงทั้งในเชิงบวกและทางลบเพื่อให้เกิดความปรารถนาที่จะประพฤติปฏิบัติให้เป็นตามแบบแผนหรือบรรทัดฐานแห่งวิถีวัฒนธรรมของสังคมที่ตนดำรงชีวิตอยู่ในสังคมชุมชนนั้นๆ และวิธีการที่สองโดยทางอ้อมคือจากการที่สมาชิกใหม่ในสังคมนั้นอาศัยการสังเกตเลียนแบบและจดจำมาจากการ

ดำเนินวิถีชีวิตของบรรพชนหรือผู้นำของสังคม ทั้งในลักษณะของปัจเจกชนหรือเป็นกลุ่มองค์กรที่ได้แสดงออกมาหรือจากการซึมซับรับเอาประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาจากการพบเห็น ได้สัมผัสหรือได้รับฟังมาจากเหตุบังเอิญไม่ได้ตั้งใจ โดยสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นและอยู่ในสภาพแห่งบริบททางสังคมที่เขาเหล่านั้นอยู่อาศัยแล้วจึงนำไปประพุดติปฏิบัติตาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะปลูกฝังความมุ่งหวังให้เกิดแก่คนรุ่นใหม่ของสังคม ในการที่จะต้องมีการกำหนดเป้าหมายสูงสุดที่จะมุ่งสู่และตอบสนองความต้องการของตนเองหรือของสังคม ที่เชื่อว่าเป็นค่านิยมที่ถูกต้องเหมาะสมที่สังคมให้การยอมรับประการต่อมาคือสอนให้รู้จักบทบาทและทัศนคติต่างๆ เพื่อให้สมาชิกของสังคมซึ่งมีสถานภาพเป็นส่วนระบบสังคมนั้น ได้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันตามบทบาท หน้าที่ และรูปแบบการแสดงออกในวาระหรือโอกาสต่างๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม สอดคล้องกับสถานภาพของตนเองกับความคาดหวังของสังคม ประการสุดท้ายคือการสอนให้มีทักษะเพื่อให้ทายาทรุ่นใหม่ของสังคมได้เกิดการพัฒนาในเชิงคุณภาพอันนำไปสู่ความเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในระดับที่สูงจากเดิมจนกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านให้เพิ่มมากขึ้น อันนำไปสู่การเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันในขณะที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

ในลักษณะเดียวกัน ความหมายของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม หรือ socialization ที่ จูทาพอร์ธ ผดุงชีวิต (2550: 137) อธิบายว่าอาจใช้คำว่า enculturation คือ กระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมเกิดได้ในระดับรู้ตัว และจากจิตใต้สำนึก เพื่อสร้างความสามารถหรือทักษะในการอยู่รอดในสังคมนั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องค่านิยม ปทัสถาน วิธีการคิด รูปแบบพฤติกรรม การรับรู้สิ่งต่างๆ ในสังคมซึ่งเริ่มตั้งแต่เราเกิดหรือที่เรียกว่า การขัดเกลาทางสังคมระดับปฐมภูมิหรือช่วงปฐมแห่งวัย ส่วนใหญ่เป็นบทบาทของครอบครัว จนกระทั่งเติบโตขึ้นมาก็เรียนรู้วัฒนธรรมเพื่อให้สามารถเข้าใจโลก มีการคาดการณ์ เพื่อให้มีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับชุมชนและสังคมของตนเองได้

อาจกล่าวได้ว่าการขัดเกลาทางสังคม หรือ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม นั้น คือการสื่อสาร สอนสั่ง บอกต่อ จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง บ่มเพาะให้รับรู้ กระทำตามอาจจะใช้เครื่องมือจากภาษา คำสั่งสอนอบรม การเรียนการสอน การเขียน การกระทำเป็นแบบอย่าง ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ ข้อกำหนดสิ่งต่างๆ เหล่านี้ อาจจะหมายรวมถึงระบบสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมและ

ประเพณี ที่กำหนดขึ้นไว้โดยคนในสังคมต่างรับรู้และเข้าใจในความหมายที่กำหนดไว้ รวมไปถึง การปรับรับเอาวัฒนธรรมอื่นมาปรับใช้และเข้าใจยอมรับร่วมกันว่าเป็นสิ่งดีในสังคมของตนเอง และต้องมีกระบวนการสืบต่อหรือถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป

ในการเลือกใช้แนวคิดดังกล่าวข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจะนำไปปรับใช้ในการวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคม ที่มีกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม และการอบรมขัดเกลาทางสังคมที่ถ่ายทอดผ่านประเพณีประเพณีปะดงเปิงค้ำจ๊ก(บุญส่งข้าวแช่) ซึ่งได้ถือปฏิบัติกันมาเป็นระยะเวลายาวนานจะทำให้สามารถทำการศึกษาให้เข้าใจถึงกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม หรือ กระบวนการขัดเกลาทางสังคมจากผู้ที่อยู่ในสถาบันครอบครัวของคนมอญนครชุมน์ก็ดี หรือในระดับเครือญาติ ตลอดจนกลุ่มสังคมในชุมชน ที่มีส่วนในการดำรงอยู่ของประเพณีได้อย่างครอบคลุม

6.4 ทฤษฎีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์

ในการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ ประเด็นสำคัญที่เราต้องกล่าวถึงคือ ตัวตน หรือ อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ คำว่า อัตลักษณ์ (identity) เป็นความรู้สึนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตนเองและการที่คนอื่นมองเรา อัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (awareness) ในตัวเราและพื้นฐานของการเลือกบางอย่าง นั่นคือเราจะต้องแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตน ก็คือ การระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร และ “ฉันเป็นใคร” ในสายตาคนอื่น (นัทธนัย ประสานนาม: 2550)

อภิญา เฟื่องฟูสกุล (2546) ได้เสนอแง่มุมของอัตลักษณ์มีความเกี่ยวเนื่อง “ความเป็ น ป ัจเจก” ได้มีการเชื่อมต ่อและสัมพันธ์ อกับสังคม (social aspect) ซึ่งมีการแบ อกอัตลักษณ์ อกเป็ นสองระดับคือ อัตลักษณ์ อกบุคคล และอัตลักษณ์ อกทางสังคม และสังคม กำหนดบทบาทหน อกที่และระบบคุณค อกที่ติดมา กับความเป็ นพ อก ความเป็ นเพื่อน ความเป็ นสามี-ภรรยา ความเป็ นศิษย์-อาจารย์ ในมิตินี้อัตลักษณ์ อกจึงเป็ นเรื่องของ การไข อกสัญลักษณ์ อก (symbolic aspect) ในอีกด้านหนึ่ง มีการนิยามความหมายของอัตลักษณ์ อก อกว่าเป็นเรื่องเล อก ดังนั้น อัตลักษณ์ อก คือเรื่องที่เรอบอก อกเราคือใคร และคนอื่นบอก อกเราคือใคร นอกจากนี้ยังหมายถึง เราเป็ นใคร มาจากสมาชิกของกลุ่ มใดมีที่มาประวัติ อกวม กัน ประสบการณ์ อกวม มีนักวิชาการหลายท อกานได อกเสนอแนวคิด คำนิยามอัตลักษณ์ อก เอ็ด

มันด □ อาร □ ลีช เรื่อง การข □ ามไปมาระหว □ างวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ □ ทางชาติพันธุ์ □ ที่แปรผันตาม สถานการณ์ □ มีการเปลี่ยนแปลงใด □ ตลอดเวลา เมื่อพิจารณาถึงการมองความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในความคิดของ Fredrik Barth นั้น ได้อยู่บนความหมายที่ว่า ความเป็นชาติพันธุ์เป็นสำนึกที่ถูกสร้างขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง โดยกลุ่มชาติพันธุ์นั้นเป็นผู้เลือกอัตลักษณ์ต่าง ๆ เช่น ภาษา ศาสนา เครื่องแต่งกาย การบริโภค และอื่น ๆ มาบรรจุไว้เพื่อแยกแยะให้เห็นความแตกต่างระหว่างกลุ่มตนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น หรือที่เรียกว่า “พรมแดนทางชาติพันธุ์” โดยที่กลุ่มได้สร้างขึ้นและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์แวดล้อมที่เปลี่ยนไป สมาชิกของกลุ่มชาตินั้น ๆ จะเป็นผู้กำหนดพรมแดนทางชาติพันธุ์ร่วมกัน และจะใช้พรมแดนที่กำหนดขึ้น ในการจำแนกตนเองออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ในความคิดเช่นนี้สอดคล้องกับที่ Abner Cohen ได้มองว่าความเป็นชาติพันธุ์หรือการแสดงตัวตนของกลุ่มชาตินั้นเป็นการต่อสู้ขับเคลื่อนกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่ภายในระบบสังคมหนึ่ง ซึ่งในการต่อสู้ดังกล่าวสมาชิกภายในกลุ่มจะเน้นความสำคัญของอัตลักษณ์ (Identity) และความแตกต่าง (Distinctiveness) ของตนเป็นหลัก ในขณะที่ความเป็นชาติพันธุ์ในอีกมุมมองนั้นก็คือสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อที่จะต่อรอง หรือในบางครั้งบางโอกาสคือการประนีประนอมกับอัตลักษณ์ที่ซับซ้อนของตนเอง ซึ่งการต่อรองนั้นก็มีทั้งส่วนที่เป็นความคิดของคนในกลุ่ม และเป็นผลกระทบจากสังคมภายนอกด้วยเช่นกัน การดำรงอยู่ของประเพณีและพิธีกรรมในศาสนาและความเชื่อในสังคมที่แตกต่างกันไปในั้น ถือได้ว่าเป็นการกระทำที่มีสัญลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่สอดคล้องอยู่ในประเพณีพิธีกรรมเหล่านั้น

ในทิศทางเดียวกัน ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) ที่ได้รับการคิดและพัฒนาจากการทำงานของนักคิดที่ชื่อ จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นี้ จะเน้นที่ตัวผู้กระทำ (Actor) และการตีความหมายของความจริงทางสังคมเกี่ยวกับ “สิ่งภายใน” (Inner) หรือลักษณะทางพฤติกรรม (The aspect of human behavior) ในทัศนะของมีด ความคิด ประสบการณ์ และพฤติกรรมมีส่วนสำคัญต่อสังคม, มนุษย์สร้างความสัมพันธ์ผ่านระบบสัญลักษณ์ (Symbols) สัญลักษณ์ไม่ได้หมายถึงวัตถุหรือเหตุการณ์เท่านั้น แต่ยังอาจหมายถึง การกระทำจากวัตถุและเหตุการณ์นั้นด้วย เช่น คำว่า ‘เก้าอี้’ เมื่อพูดถึงเก้าอี้ นอกจากหมายถึงที่นั่งแล้ว ยังแสดงถึงการนั่ง ทำทางที่นั่ง การครอบครองตำแหน่งอีกด้วย ดังนั้นสัญลักษณ์ จึงหมายถึง วิธีการที่มนุษย์ ปฏิสัมพันธ์อย่างมีความหมายกับธรรมชาติและบริบททางสังคม ถ้าไม่มีสัญลักษณ์ มนุษย์จะมีปฏิสัมพันธ์กันไม่ได้และจะไม่มีคำว่า ‘สังคม’ เกิดขึ้นมา สัญลักษณ์ไม่ใช่สัญชาตญาณ มันเป็นเรื่องที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ฉะนั้น เมื่อมีปฏิสัมพันธ์โดยใช้สัญลักษณ์ มนุษย์จะไม่ใช้สัญชาตญาณในการสร้างพฤติกรรม เพื่อความอยู่รอด มนุษย์จึงสร้างระบบสัญลักษณ์ขึ้นมาและต้องอยู่ในโลกแห่งการตีความหมาย (World of Meaning) คือการ

ตีความหมายต่อสิ่งกระตุ้น และตอบสนองต่อสิ่งนั้น เช่น พิจารณาว่า อะไรคือ อาหาร อะไรไม่ใช่อาหาร แล้วจึงนำมากิน ดังนั้น ชีวิตในสังคมสามารถดำเนินไปได้ ถ้ามีการตีความสัญลักษณ์ร่วมมาใช้ โดยสมาชิกในสังคมร่วมกัน ดังนั้นสัญลักษณ์ร่วม (Common Symbols) จึงเป็นวิธีเดียวที่มนุษย์จะปฏิสัมพันธ์กันได้ ดังนั้นเราจึงต้องรู้จักความหมายของสัญลักษณ์ที่ไปสัมพันธ์กับผู้อื่น รู้จักบทบาทของผู้อื่น เมื่อมนุษย์สามารถรู้ว่าผู้อื่นคิดอย่างไรกับตน มนุษย์ก็สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างดี และสิ่งนี้ก็สร้างความร่วมมือทางสังคมได้อย่างดีด้วยเช่นกัน

อาจกล่าวได้ว่า การปฏิสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ผ่านสัญลักษณ์ที่มีร่วมกัน ทำให้เกิดความเข้าใจ แยกแยะ และระบุชี้ชัดได้ถึงความหมาย ตัวตน หรือ ความแตกต่างของกลุ่มคนได้ เช่นเดียวกับการระบุว่ามี อัตลักษณ์ ของตนหรือกลุ่มคนเป็นเช่นไร

ผู้ศึกษาจึงมองว่า เมื่อได้นำทฤษฎีอัตลักษณ์และทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) มาใช้ในเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และศึกษาการให้ความหมายผ่านสัญลักษณ์ของประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก(บุญส่งข้าวแช่) ซึ่งจะปรากฏสัญลักษณ์ภายในพิธีกรรมที่คนในชุมชนได้ให้ความหมายสัญลักษณ์ที่ประกอบสร้างขึ้นกลายเป็นสัญลักษณ์ร่วมกันเป็นประเพณีของคนมอญนครชุมน์ที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ดังนั้น การได้ศึกษาและทำความเข้าใจความหมายที่แฝงอยู่ ในขั้นตอนต่าง ๆ ของพิธีกรรมตามประเพณีจากการให้ความหมายโดยคนในชุมชน ซึ่งใช้สัญลักษณ์ในการสื่อความหมาย โดยสังคมได้หล่อหลอมทำความเข้าใจและให้ความหมายเป็นไปในลักษณะเดียวกัน ยอมรับและเข้าใจ สัญลักษณ์เหล่านั้นจะสื่อความหมายของคนในสังคมเดียวกันได้รับรู้และเข้าใจได้ โดยผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน ย่อมเป็นการคลี่คลายให้กับการค้นหาความหมาย บทบาท ของประเพณี ตลอดจนเป็นส่วนสำคัญหนึ่งที่จะวิเคราะห์ถึงบทบาทของประเพณีบุญส่งข้าวแช่ที่กลุ่มชาติพันธุ์ได้ยึดถือเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยเช่นเดียวกัน ในที่นี้ คือ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ

7. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมโดยได้ทำการค้นคว้าศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา โดยส่วนใหญ่จะเป็นเอกสารงานวิจัย ซึ่งเป็นผลงานการศึกษาเกี่ยวกับ กลุ่มชาติพันธุ์มอญในประเทศไทย โดยเฉพาะในกลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่ออันเป็นอัตลักษณ์แสดงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ขอนำเสนอพอสังเขปดังต่อไปนี้

ในส่วนของการศึกษาระบบความเชื่อในโลกทัศน์ของคนมอญ เกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษ มีผลงานการศึกษามากมาย ได้แก่ จวน เครือวิชฌาจารย์(2543) ได้กล่าวถึงโลกทัศน์ความเชื่อเรื่องผีของคนมอญไว้ในหนังสือเรื่อง ประเพณีมอญที่สำคัญ ว่า การนับถือผีของคนมอญมีมานานตั้งแต่สมัยโบราณ มีทั้งผีที่เกี่ยวกับธรรมชาติ ผีบรรพบุรุษ และผีประจำบ้าน ซึ่งจะมีการบูชาผีที่บ้านดั่งนั้น บ้านเรือนทุกบ้านของคนมอญ จึงมีผีประจำตระกูล และผีประจำบ้าน มีการสืบทอดเรื่องผีบรรพบุรุษ โดยจะสืบทอดผ่านลูกชาย ส่วนลูกสาวไม่มีการสืบทอด เพราะต้องแต่งงานออกไปถือผีตระกูลสามี ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในการนับถือผีบรรพบุรุษ ที่จะต้องมีการเซ่นไหว้ เลี้ยงผี ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อระบบครอบครัวและเครือญาติที่ทำให้มีการสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวได้เป็นอย่างดี

ซึ่งสอดคล้องกับที่ ศิริรัตน์ แอดสกุล(2542) ได้กล่าวไว้ในงานวิจัย เรื่อง การดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ กรณีศึกษาชุมชนมอญบ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ว่า ระบบการถือผีบรรพบุรุษสะท้อนถึงระบบการสร้างสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นของผู้คน โดยมีเครือญาติหรือตระกูลเป็นพื้นฐานสำคัญในการรวมกลุ่มคน จากการมีบรรพบุรุษร่วมกัน โดยอยู่ร่วมกันในระบบข้อห้ามที่ควบคุมการลงโทษโดยผีบรรพบุรุษในพิธีกรรมเลี้ยงผีและรำผี ผู้เขียนยังได้ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ในการนับถือผีที่มีการสืบทอดทางพ่อแต่ฝ่ายเดียว โดยลูกสาวที่แต่งงานถือว่าตัดขาดจากตระกูลและหันไปถือผีฝ่ายชาย ทำให้ไม่สับสนหรือลำบากใจในการถือผีตระกูลเดิมของตน สามารถจัดปัญหาความขัดแย้งได้

ในงานศึกษาของอมวสี ยิ้มอำนวย (2536) ทำการศึกษา ประเพณี ความเชื่อของชาวมอญบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พบว่า ปัจจัยที่ทำให้คนมอญบ้านม่วงยังคงดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมมอญให้คงอยู่ คือ ระบบความเชื่อ อันได้แก่ ความเชื่อในการนับถือผี และความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา อีกทั้งมีการสืบทอดทางวัฒนธรรมผ่านประเพณี คำบอกเล่า ตำนานให้แก่คนในชุมชน

เช่นเดียวกับผลงานวิจัยของกาญจนา ชินนาค (2543) ได้ทำการศึกษาประเพณีและพิธีกรรมการรำผีมอญบ้านวัดเกาะ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี พบว่าชาวมอญบ้านวัดเกาะมีความเชื่อในเรื่องการนับถือผีและการจัดพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีโดยได้จัดจำแนกผีออกเป็น 4 ประเภทได้แก่ผีเรือนหรือ อะหลกห้วย ผีเจ้าพ่อเจ้าแม่ หรือ ปะจู้ตันเจ๊า ผีธรรมชาติและผีร้าย ผีที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวมอญมีอยู่สองอย่างคือผีเจ้าพ่อเจ้าแม่ ปะจู้ตันเจ๊า หรือผีประจำหมู่บ้านเป็นผีระดับชุมชนเนื่องจากทำหน้าที่ในการดูแลคุ้มครองและเชื่อมความสัมพันธ์ภายในกลุ่มระดับหมู่บ้านกับผีบรรพบุรุษหรือผีเรือนซึ่งเป็นผีในระดับกลุ่มเพราะเป็นผีที่มีบทบาทเกี่ยวข้องต่อกลุ่มเครือญาติของแต่ละสายตระกูล โดยทำหน้าที่ดูแลคุ้มครองลูกหลาน

ให้อยู่ดีมีสุขแต่ถ้าลูกหลานในตระกูลคนใดทำผิดก็จะลงโทษ ซึ่งผลงานวิจัยพบว่าประเพณีและพิธีกรรมรำผี ที่มาจากระบบความเชื่อในการนับถือผีได้มีบทบาทสำคัญที่ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อและการแสดงอัตลักษณ์ของคนมอญที่ได้หยิบยกมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้ประโยชน์ต่อการนำไปปรับใช้เพื่อทำความเข้าใจโครงสร้างทางสังคมและโลกทัศน์ทางความเชื่อของคนมอญนครชุมน์ รวมทั้ง บทบาทหน้าที่ของประเพณีที่เกิดขึ้น ตลอดจนการกระทำที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความหมายผ่านสัญลักษณ์ร่วมที่ใช้ในการแสดงตัวตนและปรากฏเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนมอญ ที่เกิดขึ้นจากการถือปฏิบัติตามประเพณีปะลองเบ็งคำจัก(บุญส่งข้าวแช่) ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมของคนมอญนครชุมน์ได้อย่างชัดเจน

ในการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับ งานวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น มีผู้ศึกษาวิจัยไว้จำนวนไม่น้อย ได้แก่ บุปผา ดิสุข (2541) ที่ทำการศึกษาวิจัยเรื่องสภาพสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชนไทยเชื้อสายมอญลุ่มน้ำแม่กลอง จังหวัดราชบุรี โดยชี้ให้เห็นถึงความเชื่อของชนชาวไทยเชื้อสายมอญว่าในอดีตนั้นมีความเชื่ออยู่ 2 ลักษณะ คือ ความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่นและลึกซึ้ง และความเชื่อแบบ ANIMISM เชื่อว่าทุกสิ่งในโลกเป็นไปด้วยอำนาจของผี และสิ่งเหนือธรรมชาติ (Supernatural Being) เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความเชื่อดังกล่าวก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและปัจจัยที่มีผลกระทบ ได้แก่ การศึกษา เศรษฐกิจ การแพทย์ ทำให้การเปลี่ยนแปลงทางความคิดความเชื่อ ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบประเพณีหรือพิธีกรรมบางอย่าง เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด เพราะคนนิยมคลอดบุตรที่โรงพยาบาลทำพิธีกรรมดังกล่าวหายไป ในส่วนนี้เป็นไปตามความเห็นที่เอกรินทร์ พึ่งประชา(ม.ป.ป.) ได้สรุปไว้ในหนังสือเรื่อง ชีวิต ความตาย และชีวิตหลังความตาย : การตายที่ไม่ตายจากในโลกทัศน์ของคนมอญ.หนังสือที่ระลึกการจากไปของคุณแม่ฉวี อัตตสัมพันธ์ ในความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อต่างๆ ของคนมอญลุ่มแม่น้ำกลอง จังหวัดราชบุรี ซึ่งพบว่าในปัจจุบันนี้มีไม่มากนักที่จะปฏิบัติเคร่งครัดตามธรรมเนียมโบราณ เนื่องจากอิทธิพลของวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้ามาโดยเฉพาะการเลิกล้มมอญแบบโบราณ ที่ถูกคัดทอนรายละเอียดของขั้นตอนลงไปมาก

ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2529) ได้วิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน: ศึกษากรณี หมู่บ้านนาป่าหนาด พบว่า บ้านนาป่าหนาด ซึ่งเป็นหมู่บ้านชาติพันธุ์ไทดำ เมื่อมีถนนที่ใช้ติดต่อกับภายนอกเมื่อ พ.ศ. 2513 เป็นต้นมามีไฟฟ้า น้ำประปาเข้ามา ทำให้เป็นปัจจัยที่สำคัญในการผลิตแบบการค้าก็เข้ามามี

บทบาทมากยิ่งขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม พบว่าความเชื่อดั้งเดิมมีการเปลี่ยนแปลงน้อย ด้านสาธารณสุขชาวบ้านหันมายอมรับและใช้บริการแพทย์แผนใหม่มากขึ้น สังคมวัฒนธรรมมีแนวโน้มที่จะใช้อำนาจความสะดวกต่างๆ สูงมากขึ้นเรื่อยๆ

ผลการศึกษา เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญบ้านเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลงานวิจัยของ วิวัฒน์ชัย บุญญานพวงศ์ (2544) พบว่า ความเป็นชุมชนมอญบ้านเกาะเกร็ดเริ่มลดลง มีการเปิดรับเอาวัฒนธรรมอื่นๆ เข้ามามากขึ้น อันเนื่องมาจากการต้องไปศึกษาและประกอบอาชีพนอกเกาะ ทำให้มีการรับเอาแนวความคิด ค่านิยมต่างๆ รวมถึงการใช้ภาษากลางมากขึ้น เป็นผลให้วัฒนธรรมชุมชนชาวมอญถูกกลืนมากขึ้น อีกทั้งคนรุ่นใหม่ไม่ได้สำนึกในการสืบทอดวัฒนธรรมชุมชนของตน ดังจะเห็นได้จากการที่คนรุ่นใหม่จะพูดภาษามอญกันไม่ค่อยได้ ศิลปะหรือนาฏกรรมการแสดงต่างๆ แม้มีผู้สืบทอดแต่ก็ดำเนินไปในทางธุรกิจ

อุมาภรณ์ วงศ์วิสุทธิศักดิ์ (2547) ได้วิจัยเรื่องประเพณีและพิธีกรรมของชาวลอง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อประเพณีและพิธีกรรมของชาวลองนั้นพบว่าปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ประเพณีดำรงอยู่ อันได้แก่ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องของผี ความเชื่อเรื่องการบนความเชื่อเรื่องพิธีกรรม ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ลักษณะทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมการถ่ายทอดและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ลักษณะผู้นำการเล็งเห็นคุณค่าและประโยชน์ ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของประเพณีและพิธีกรรม ได้แก่ เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของคนไทย ค่านิยม เจตคติการแต่งงานข้ามวัฒนธรรม รูปแบบวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนขนาดของครอบครัว และการขาดผู้รู้จริงเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ นอกจากนี้กรณีลักษณะทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมซึ่งมีผลต่อการดำรงอยู่ของประเพณีและพิธีกรรม ก็มีผลทำให้ประเพณีและพิธีกรรมนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกันด้วยเช่นกัน

พระเอกชัย ไชยดา (2547) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต กรณีศึกษาพิธีกรรมการบวชของชุมชนบ้านแขก หมู่ที่ 8 ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ชุมชนบ้านแขกเป็นชุมชนเก่าแก่ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำด้านทางฝั่งตะวันตก ห่าง

จากตัวเมืองพิษณุโลกประมาณ 12 กิโลเมตร ทางทิศใต้ในอดีตชุมชนบ้านแขกเป็นชุมชนเกษตรกรรม มีระบบเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมดั้งเดิม ชาวชุมชนบ้านแขกมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติ ประเพณีและพิธีกรรม ชุมชนบ้านแขกเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและวัฒนธรรม ความเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากปัจจัยทั้งภายในชุมชน ปัจจัยภายนอกที่สำคัญได้แก่การเกิดสงครามโลกครั้งที่2และการที่ประเทศมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โฉมหน้าของชุมชนบ้านแขกในปัจจุบัน เป็นการผสมผสานระหว่างความเป็นชุมชนเกษตรกรรมดั้งเดิมกับความ เป็นชุมชนชานเมืองพิษณุโลก แต่ถึงอย่างไรก็ตามวัฒนธรรมธรรมเนียม ประเพณีและพิธีกรรมที่ เคยปฏิบัติสืบเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตยังได้รับการปฏิบัติอยู่ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ เปลี่ยนแปลงไป

ในขณะที่ เรื่องรัตน์ ฤทธิ์วิรุฬห์(2541) ได้วิจัยเรื่องการแข่งขันเรือยาวประเพณี: ภาพสะท้อนวิถีชีวิตชาวพิษณุโลก พบว่า ประเพณีและความเชื่อของคนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับผีสงเทวดาและพุทธศาสนาอย่างแยกกันไม่ออก ดังจะเห็นได้จากกระบวนการแข่งเรือ ซึ่งเริ่มจากการขุดเรือไปจนถึงการแข่งขันเรือ จะมีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับไสยศาสตร์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติทุกขั้นตอน ในส่วนที่เกี่ยวกับพุทธศาสนานั้น การแข่งขันเรือเราเริ่มจากการไปทำบุญหรือทอดกฐินที่วัดในระยะต่อมาเมื่อมีการแข่งขันเรือยาวอย่างเป็นทางการระหว่างชุมชน วัดกลายเป็นผู้อุปถัมภ์หรือเป็นศูนย์กลางชุมชนในการรวมคนมาเข้าร่วมแข่งขัน การแข่งขันเรือยาวเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่แสดงออกให้เห็นในกระบวนการแข่งขันเรือยาว โดยจะเห็นได้จากภูมิปัญญาในการเสาะแสวงหาไม้ การคัดเลือกไม้ การขุดเรือ การแต่งเรือและการทำพิธีกรรมต่างๆซึ่งมีผลทางจิตวิทยาในการแข่งขัน การแข่งขันเรือยาวได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในยุคต่างๆคือในยุคก่อน พ.ศ.2504 ความสัมพันธ์ของประชาชนเป็นแบบพี่น้อง พี่พาลาอาศัยและร่วมมือกันโดยมีความศรัทธาในพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง ส่วนในปัจจุบันความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นความสัมพันธ์ในเชิงประโยชน์ มีลักษณะตัวใครตัวมัน ขนบธรรมเนียมประเพณีมีมาตั้งแต่ดั้งเดิมได้เปลี่ยนแปลงไปและบางอย่างก็สูญหายไป เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทำให้วิถีชีวิตของชุมชนมีการปรับปรุงตัวเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

การศึกษาผลงานวิจัยเกี่ยวกับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม หรือ การขัดเกลาทางสังคม ในสังคมไทยที่ได้มีการศึกษาไว้จำนวนหนึ่ง ดังนี้

ในงานศึกษาของกาญจนา ชินนาค (2543) ได้สรุปถึงลักษณะการสืบทอดฝีมือบรรพบุรุษกับกระบวนการถ่ายทอดที่พบในการศึกษาครั้งนี้ คือ สถานภาพทางสังคมที่ได้รับมาหรือคิดตัวมาโดยกำเนิดจากการมีบรรพบุรุษที่มีเชื้อสายเป็นชาวมอญซึ่งการสืบทอดฝีมือบรรพบุรุษจะสืบทอดผ่านทางฝ่ายชาย ซึ่งจะต้องศึกษาและมีความรู้ในเรื่องผี ข้อกำหนด ข้อห้าม ข้อปฏิบัติและเป็นเสาหลักของตระกูลในการจัดการด้านพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติตามมาคือ บทบาทและหน้าที่โดยต้องประพฤติตนให้สอดคล้องกับสถานภาพของตนเอง ดังนั้นบุตรชายจึงเป็นผู้ที่สำคัญที่สุดของครัวเรือน ในการรับและการถ่ายทอดวัฒนธรรมการถือฝีมือบรรพบุรุษของชาวมอญสู่รุ่นลูกหลาน ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์อันดีที่เชื่อมโยงระหว่างกันและกันของสมาชิกภายในตระกูลเดียวกัน

ทางด้านโสภี อยู่ทรัพย์ (2533) ได้ทำการศึกษาถึงการสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวมอญบ้านหม้อ ตลอดจนบทบาทของการสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ที่มีต่อสภาพเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นกรณีศึกษาบ้านลัดเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนช่างปั้นหม้อบ้านลัดเกร็ดเป็นชุมชนมอญที่มีอาชีพการปั้นหม้อสืบเนื่องต่อกันมาหลายชั่วอายุคนและมีบทบาทต่อการดำรงชีพในทางเศรษฐกิจสังคมและวิถีชีวิต ตลอดจนสร้างเอกภาพและความผูกพันทางสังคมมานานโดยเฉพาะอย่างยิ่งการปั้นหม้อมีขั้นตอนมากมายที่จะต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้านและต้องอาศัยความละเอียดอ่อนและความชำนาญพิเศษเพื่อให้สำเร็จและสวยงามองค์ประกอบเหล่านี้เป็นสิ่งที่จะต้องได้รับการเรียนรู้และถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ

งามพิศ สัตย์สงวน (2545) ได้ทำการศึกษาสถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่งในกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาถึงโครงสร้างครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูบุตร การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง โดยพบว่า ในกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม การนับถือฝีมือบรรพบุรุษของคนไทยโซ่งที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้นั้น ปัจจัยที่สนับสนุนได้แก่การปลูกฝังความคิดความเชื่อในการนับถือผีเรือน โดยการใช้กลไกในการจัดการทำประเพณีและพิธีกรรมอย่างเคร่งครัด บนฐานแห่งความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมเครือญาติที่มีพื้นฐานร่วมในด้านชาติพันธุ์และระบบความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

อย่างเหนียวแน่นและความพยายามในการโต้ตอบกระแสวัฒนธรรมจากภายนอกที่เข้ามากระทบ โดยในส่วนของปัจจัยที่ส่งผลกระทบที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้แก่กระบวนการติดต่อทาง วัฒนธรรมในระยะแรกจนพัฒนากลายเป็นกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรม จากการศึกษา พบว่ามีองค์ประกอบย่อยที่ส่งผลกระทบคือการคมนาคมที่ติดต่อเชื่อมโยงถึงกันกับสังคมภายนอก การสื่อสารมวลชนที่ทันสมัยรวดเร็วระบบการศึกษาของรัฐ การใช้ภาษาหลักของสังคมใหญ่ การ แต่งงานกับคนไทยหรือนอกชาติพันธุ์ซึ่งปัจจัยย่อยเหล่านี้ ได้ส่งผลให้ชาวไทยซึ่งเกิดการยอมรับ และการปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยซึ่ง ให้สอดคล้องกับสังคมภายนอก ในด้านของ ความคิดความเชื่อและพฤติกรรมแห่งวิถีการปฏิบัติจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของ ตนเองอันส่งผลต่อเชื่อมโยงถึงการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

ในงานวิจัยที่ศึกษาโดยตรงในประเด็นของการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม หรือ การขัดเกลาทาง สังคม ของรุ่งทิพย์ กล้าหาญ (2539) ที่ทำการศึกษากระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อโดย ผ่านพิธีกรรมในชุมชนชนบท จากผลการวิจัยพบว่าพิธีกรรมของชุมชนเป็นกุศโลบายที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ต่างๆของชุมชนซึ่ง เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบพฤติกรรมของบุคคล ระบบโครงสร้างอำนาจหน้าที่อันเป็นประโยชน์ ต่อการผนึกส่วนต่างๆของชุมชนและสังคมอย่างเป็นเอกภาพซึ่งจะส่งผลต่อการดำเนินชีวิตอย่าง สงบสุขของผู้คนในชุมชนทั้งนี้สาระของการขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อได้จำแนกออกเป็น 3 ระบบคือ การขัดเกลาทางสังคมเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ซึ่งมีความมุ่ง หมายเพื่อให้เกิดการประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมตามสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ความ รับผิดชอบโดยมีการกำหนดคุณค่าของคุณค่าของบุคคลที่พึงได้รับการยกย่อง ความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติซึ่งเน้นการปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความตระหนักถึงคุณค่าและการ ขำรงรักษาร่วมกับการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นการยอมรับในความแตกต่างและอำนาจและปฏิบัติตามข้อกำหนดโดยใช้อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อมาควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในชุมชนเพื่อการลดความขัดแย้งสร้างความร่วมมือ ความสามัคคีขึ้นในกลุ่มโดยความพึงพอใจร่วมกันอีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงการสร้างระบบความเชื่อ ซึ่งเป็นเป็นที่พึ่งทางจิตใจเพื่อช่วยเป็นกำลังใจในการแก้ไขปัญหาและการเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ร่วมกันเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในวิถีทางชุมชน ทั้งนี้กลไกเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อ

กระบวนการจัดเกลาด้านความเชื่อนั้นประกอบด้วยกระบวนการทาสีธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนซึ่งเป็นเครื่องกำหนดกรอบเนื้อหาของพฤติกรรมและวิธีการที่พึงประสงค์โดยชุมชนสร้างวิธีการถ่ายทอดในหลายลักษณะ เช่น การบอกเล่า การสอน การปฏิบัติให้ดู ฯลฯ อันเป็นการพยายามสื่อสารเนื้อหาที่ต้องการแก่ผู้ที่ถูกจัดเกลาและมีการสร้างระบบสัญลักษณ์ต่างๆเพื่อใช้เป็นสื่อสารความหมายของการจัดเกลานั้นๆซึ่งจะเป็นการปลูกฝังให้เกิดการยอมรับในความเชื่อ บทบาทของผู้เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมซึ่งมีการกำหนดลักษณะพฤติกรรมและคุณสมบัติของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมตามบทบาทหน้าที่และสถานตามความคาดหวังและอุดมการณ์ของกลุ่มซึ่งจะมีผลต่อการยอมรับหรือปฏิเสธในกระบวนการจัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อดังนี้ ขณะเดียวกัน สถานการณ์และโอกาสซึ่งเกี่ยวข้องกับบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ต่างๆก็มีผลต่อการยอมรับของบุคคลและทั้งหมดของกระบวนการจัดเกลาทางสังคมนั้นจะต้องดำเนินภายใต้การควบคุมทางสังคมที่เหมาะสมทั้งในส่วนเนื้อหาของวิธีการในการจัดเกลาโดยตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนในสังคมภายใต้ความเป็นเอกภาพของชุมชน

นอกจากนี้จะมีงานศึกษาประเพณีสงกรานต์มอญที่สามารถนำมาเป็นข้อมูลประกอบเพื่อนำเสนอให้เห็นภาพของประเพณีสงกรานต์ของมอญได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

ในด้านการละเล่นในช่วงสงกรานต์จะมีการศึกษาของร้อยตรีหญิงดวงกมล สุคนธทรัพย์ (2524) ได้ศึกษากระบวนการยุติธรรมและสวัสดิการของชาวมอญพลัดถิ่นบ้านทุ่งก้างย่าง จังหวัดกาญจนบุรี จากการศึกษาพบว่าชาวมอญพลัดถิ่นเหล่านี้ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของชาวมอญไว้ให้เห็นอยู่ ดังเช่น ในวันธรรมสวนะ (วันพระ) ชาวมอญบ้านทุ่งก้างย่างจะไปทำบุญกันที่วัด และยังยึดถือกันในกลุ่มตนว่าวันธรรมสวนะเป็นวันหยุดราชการแทนวันเสาร์และวันอาทิตย์ ชาวมอญยังคงมีการนับถือผีบรรพบุรุษและผีเรือนตามความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มตน สำหรับงานประจำปีที่สำคัญคือวันชาติมอญจะมีการจัดงานฉลองวันชาติซึ่งเป็นงานที่ใหญ่มากในรอบปีของชาวมอญและจะจัดในเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี (นับตามจันทรคติ) นอกจากนี้ยังมีเทศกาลสงกรานต์ซึ่งในเทศกาลดังกล่าวจะมีชาวมอญทั้งในและนอกเขตแดนไทยจะเดินทางไปมาหาสู่แลกเปลี่ยนการละเล่น การแสดงที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชาวมอญและมีการพบปะกันอย่างสนุกสนาน

ในขณะที่ นักวิชาการท้องถิ่นผู้ชำนาญการเรื่องมอญ อาจารย์อำไพ มัชฌมาน (2546) ได้อธิบายความเกี่ยวกับวันสงกรานต์ ว่าเป็นเทศกาลที่สำคัญและยิ่งใหญ่ของคนไทยเชื้อสายมอญ เพราะ เป็นเทศกาลปีใหม่ ดวงอาทิตย์โคจรเข้าสู่ราศีเมษ เป็นปีใหม่ของสุริยคติ ตรงกับวันที่ 13-18

เมษายนทุกปี โดยที่คนไทยเชื้อสายมอญเชื่อว่า วันที่ 13 เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ เป็นวันที่ เทวดารักษาโลกเสด็จกลับสู่สวรรค์ เป็นวันสิ้นปีเก่า วันที่ 14 เมษายน เป็นวันเนาหรือวันว่าง วันนี้ ไม่มีเทวดารักษาโลก อยู่ระหว่างปีเก่ากับปีใหม่ วันที่ 15 เมษายน เป็นวันขึ้นปีใหม่ หรือวันเถลิงศก เป็นวันที่เทวดาองค์ใหม่ เสด็จลงมารักษาโลกมนุษย์ คนไทยเชื้อสายมอญลุ่มแม่น้ำกลองจึงจัดทำ ศาล พร้อมเครื่องบูชาอาหาร ต้อนรับเทวดาองค์ใหม่ที่บริเวณหน้าบ้านตนแทบทุกครัวเรือน และมีการทำอาหารที่เรียกว่าข้าวแช่เพื่อบูชาต้อนรับเทวดาในเช้าวันที่ 13 อีกด้วย

เอกสารเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ที่ได้มีการเผยแพร่และกล่าวถึงปรากฏในตำนาน สงกรานต์ ความเป็นมาของประเพณีสงกรานต์ในประเทศไทย มีเรื่องเล่าเป็นตำนานเป็นที่รับรู้กัน อย่างแพร่หลาย คือ เรื่องของธรรมบาลกุมารและกบิลพรหม ตำนานวลัยลักษณ์ชื่อ “เรื่อง มหาสงกรานต์” จารึกบนแผ่นศิลาประจํารูปเขียนที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยมีเนื้อความ เรียบเรียงอยู่ใน หนังสือประชุมจารึกวัดพระเชตุพน(2544: 289-290)(รายละเอียดในภาคผนวก)

สำหรับงานเอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องประเพณีปะลองเปิงคํ้าจ็ก หรือ ประเพณีส่งข้าวแช่ในบริบทของงานสงกรานต์ ยังไม่มีการศึกษาอย่างลุ่มลึก จะมีการนำเสนอ เนื้อหาเผยแพร่เป็นประเภทบทความประมาณ 2-3 หน้า และมีการศึกษาปรากฏในงานเขียนด้าน ประเพณีวัฒนธรรมมอญ ในหมวดสังคมและวัฒนธรรมมอญทั่วไป ส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ใน หมวดย่อย เรื่องของประเพณีและพิธีกรรมในรอบปี ดังนี้

ในการศึกษาของอะระโธ โอชิมะ(2536) ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง ชีวิต พิธีกรรม และเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชนมอญในเมืองไทย กรณีศึกษาในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยกล่าวไว้ในหัวข้อเกี่ยวกับอาหารของชนมอญบ้านมนว่ามีอาหารในพิธีกรรมหลายอย่าง อาหารที่ นิยมใช้ในพิธีกรรมที่มีชื่อเสียงคือ ข้าวแช่ ซึ่งนิยมใช้ในพิธีสงกรานต์ ข้าวแช่คือ การนำข้าวสวยมาแช่ ในน้ำลอยดอกมะลิ ในเทศกาลสงกรานต์ชาวบ้านมนจะทำข้าวแช่และกับข้าวที่รับประทานกับข้าวแช่ ถวายบ้านสงกรานต์ ซึ่งก็คือ ศาลตั้งรับนางสงกรานต์ ต่อจากนั้น จึงนำข้าวแช่ไปถวายที่วัดบ้านมนและ วัดอื่นๆ อีก 2-3 แห่งในบริเวณใกล้เคียง ส่วนกับข้าวที่รับประทานกับข้าวแช่นั้น ก็มีปลาป่น ยำมะม่วง ยำขนุน ผัดไทย หัวไชโป๊ผัดไข่ และผลไม้ เช่น มะม่วงสุก ส้ม เป็นต้น ชาวบ้านมนนิยมทำข้าวแช่ เฉพาะในวันสงกรานต์เท่านั้น

นอกจากนี้ในงานศึกษาของพัลลภ สุริยกุล ณ อยุธยา (2542) ได้กล่าวถึงประเพณีส □
ง □ วา □ หรือ เป □ งสงกรานต์ □ เนื่องจากข □ วงเดือนเมษายนเป □ นฤดูร □ อน ชาวมอญมี
ความเชื่อการทำบุญต □ วยของเย็นจะก □ อ □ เกิดพลา □ นิสต์และผลบุญมาก ฉะนั้น ชาวมอญ
ทุกครัวเรือนจะเตรียมข □ วา □ ซึ่งเป □ นข □ วา □ สว □ ย □ น้ำโรยดอกมะลิมีกลิ่นหอม ส □
ว □ ในหม □ อ □ ดิน และมี ก □ บข □ วา □ เป □ นจำพวกไข่ □ เต็ม เนื้อเต็ม ผ □ ักกาดเต็ม ชาวบ □ นจะ

นำข้าวแช่ไปใส่ขันวัด ในวันที่ 12 - 13 เมษายน และสรงให้ผู้ใหญ่ที่นับถือ ในขบวนวันที่ 14 - 15 เมษายน ของทุกปี พอตกบ่ายจะไปรวมกันที่วัดมีการก่อพระเจดีย์ทราย ปลออยนก ปลออยปลา สรงน้ำพระ แลรับพรจากพระ

งานวิจัยของสรุจชา เวชพฤติ (2539 : 89-91)เกี่ยวกับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมมอญในชุมชนมอญ ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง ได้กล่าวถึงประเพณีสงข้าวสงกรานต์ไว้ว่า คือการสงข้าวสงกรานต์เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของชาวมอญคาดว่าคงจะได้รับอิทธิพลมาจากตำนานสงกรานต์ ตอนท่านเศรษฐีนำเครื่องสังเวทไปบวงสรวงเทวดาที่ต้นไทรเพื่อขอบุตรเพราะข้าวก็นำหม้อดิน กับข้าวต่างๆก็ใส่กระทงด้วยใบตอง คล้ายกับการเซ่นเจ้าหรือบูชาเทวดา การสงข้าวสงกรานต์ของมอญพระประแดงจะกระทำเฉพาะในวันที่ 13,14 หรือ 15 เมษายน เท่านั้น ในแต่ละหมู่บ้านจะมีบ้านใดบ้านหนึ่งเป็นผู้รับหน้าที่หุงข้าวสงกรานต์ ส่วนค่าใช้จ่าย ถ้าบ้านใดมีฐานะดีก็จะออกค่าใช้จ่ายเองแต่ถ้าไม่สามารถจะออกค่าใช้จ่ายได้ทั้งหมดก็จะออกบอญตามบ้านเพื่อนำเงินไปซื้ออาหารสำหรับการนี้ เมื่อถึงกำหนดวันสงข้าวสงกรานต์บ้านที่รับหน้าที่ดังกล่าวจะปลุกศาลเพื่อถวายข้าวสงกรานต์ต่อท้าวมหาสงกรานต์ ลักษณะของศาลก็คล้ายกับศาลเพียงตา ประดับด้วยทางมะพร้าวกับธง การหุงข้าวสงกรานต์ในสมัยโบราณนั้นจะต้องนำข้าวมาซ้อมให้ข้าวเก็บกากข้าวและสิ่งสกปรกออกให้หมดแล้วนำไปชานน้ำ 7 ครั้ง จากนั้นจึงนำไปหุงเป็นข้าวสวยแต่ให้แข็งกว่าเล็กน้อยแล้วนำมาแช่ในน้ำเย็นเพื่อไม่ให้ข้าวเกาะตัวกันครั้งแล้วก็ต้มน้ำอีกหม้อหนึ่งทิ้งไว้ให้เย็นแล้วโรยดอกมะลิเอาน้ำมะลินั้นใส่ลงไป ข้าวหุงที่ไว้แล้วนำไปใส่ไว้ในหม้อดิน ส่วนกับข้าวนั้นโดยมากจะเป็นอาหารเค็ม เช่น ไข่เค็ม ปลาเค็ม เนื้อเค็ม ผักกาดเค็ม หรือยาชนิดต่างๆ เป็นต้น และมีของหวานได้แก่ ถั่วดำต้มน้ำตาล และผลไม้ที่นิยมกันได้แก่กล้วยหักมุก แดงโม เมื่อเตรียมอาหารและของหวานเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะจัดใส่ลงในกระทงวางบนถาดให้เท่ากับจำนวนวัดที่จะไป (วัดมอญมี 11 วัด) สิ่งต่างๆทั้งหมดนี้จะต้องเตรียมจัดไว้ให้เสร็จประมาณ 04.30 น. เพราะราวๆ 05.00 น. สาวๆในหมู่บ้านมารับข้าวสงกรานต์เพื่อนำไปส่งตามวัดต่างๆ เจ้าของบ้านจะเป็นผู้กำหนดว่าใครจะไปวัดไหน แต่เป็นการกำหนดที่รู้ใจสาว ๆ ว่าต้องการจะไปตามวัดที่อยู่ใกล้บ้าน เพราะจะได้มีโอกาสพบกับหนุ่มๆต่างตำบลอีกด้วย (หนุ่มๆสาว ๆ เหล่านี้แทบจะไม่มีโอกาสพบกันเลย เนื่องจากต่างคนต่างแยกย้ายกันไปประกอบอาชีพ) และเมื่อสงข้าวสงกรานต์เรียบร้อยแล้วตอนขากลับจะมีหนุ่มๆมาคอยคัดกร่น้ำและเกี่ยวพาราสีตามวิสัยหนุ่มสาวทั่วไป

ในงานศึกษา โครงการพลิกตำนานอาหารพื้นบ้านไทย-รามัญ (2549) ได้กล่าวถึงอาหารประจำเทศกาลของชาวไทยรามัญว่า ข้าวแช่ หรือ เป็งด้ายจก มีพิธีกรรมในการทำมากมาย ต้องทำเป็นพิธีการหลายอย่าง ก่อนจะต้องเตรียมของ ปลุกศาลเพียงตา และต้องหุงข้าวนอกชายคาบ้าน จะ

หุงในบ้านไม่ได้ และนิยมทำกันในเทศกาลสงกรานต์ เพราะข้าวแช่เป็นอาหารน้ำร้อนใส่น้ำแข็งรับประทานเย็นชื่นใจบรรเทาร้อนได้ดี ซึ่งมีการนำเสนอวิธีการทำข้าวแช่และเครื่องเคียงอีก 5 ชนิด

ในอีกด้านหนึ่ง มีการทำความเข้าใจเรื่องของสารบึงด้าจ๊ก ในพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวมอญซึ่งได้มีการนำเสนอข้อมูลโดยนักวิชาการอิสระที่มีเชื้อสายมอญ คือ องค์ บรรจุน (2550) กล่าวถึงวิธีการหุงข้าวแช่ในอดีตของชาวมอญว่าเป็นพิธีกรรมในการบูชาเทวดาอย่างหนึ่ง เป็นการหุงข้าวที่มีขั้นตอนซับซ้อน แฝงพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ มีกับข้าวหรือเครื่องเคียงข้าวแช่ 5 ชนิด บางถิ่นมี 7 ชนิด แตกต่างกันตามสภาพแวดล้อม เมนูหลักๆ ได้แก่ ปลาแห้งป่น เนื้อเค็มฉีกฝอย หัวไชโป๊เค็มผัดไข่ ไข่เค็ม และ กระเทียมดอง ส่วนสาเหตุที่ข้าวแช่ของชาวมอญได้กลายมาเป็นอาหารสำหรับชาววังในเวลาต่อมานั้น ผู้เขียนได้นำเสนอว่าเกิดจากการที่สตรีมอญ นำข้าวแช่ขึ้นถวายเป็นอาหารเสวย จึงเกิดการแพร่หลายไปในรั้วชาววังและถ่ายทอดสู่ชาวบ้าน

ในลักษณะเดียวกันมีการนำเสนอบทความที่เขียนโดย ชีระพงษ์ มีไชยสง(2554) ในบันทึกจากท้องถิ่น ได้นำเสนอข้อมูลเรื่องข้าวแช่ว่า วันสงกรานต์ เป็นวันปีใหม่ชาวมอญ ทุกคนจะมีความกระตือรือร้นที่จะเตรียมฉลองปีใหม่ นั่นคือ การทำบุญ และสิ่งที่สำคัญในการทำบุญของชาวมอญที่เป็นเอกลักษณ์ก็คือ การถวายข้าวแช่ ซึ่งในหนึ่งปีจะมีการทำข้าวแช่เพียงครั้งเดียวในเทศกาลสงกรานต์เท่านั้น ดังนั้น ข้าวแช่จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ข้าวสงกรานต์” เป็นอาหารเทศกาลที่คนทั่วไปมักไม่ค่อยรู้จักกันมากนักกว่าข้าวแช่นี่เกิดขึ้นในสมัยไหน ไม่มีปรากฏหลักฐาน มีแต่คำบอกเล่าจากปากผู้เฒ่ามอญผู้ปากคนรุ่นหลังอย่างภาคภูมิใจว่า ข้าวแช่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอาหารจากปู่ย่าตาทวดได้พากันทำและสืบทอดต่อๆ มาจนถึงลูกหลานในปัจจุบัน การทำข้าวแช่ต้องมีความอดทนและความละเอียดอ่อน เพราะการทำเครื่องหรือกับข้าวแช่นั้น ถ้าทำกันเป็นงานใหญ่ก็จะมีกับข้าวประมาณ 10-12 ชนิด ข้าวแช่นอกจากจะมีการถวายพระในวันงานแล้ว ยังมีมิติทางวัฒนธรรมของสังคม คือ การส่งข้าวแช่ โดยเริ่มจากหัวหน้าครอบครัวหรือตัวแทนนำไปตั้งไหว้พืชมบรรพบุรุษและนำไปส่งตามบ้านญาติพี่น้องและคนที่เคารพนับถือ โดยพายเรือไปส่งตามบ้านต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติกันอย่างใกล้ชิดของชาวมอญที่ยังพอหลงเหลือให้เห็นอยู่บ้าง

รวมทั้งการนำเรื่องราวความเป็นมาและร้านข้าวแช่ชื่อดังใน บทความที่ได้มีการเผยแพร่ในนิตยสารครัว (2550) เรื่อง ข้าวแช่ เมษาฯ หน้าสงกรานต์ ชวนกันมากินข้าวแช่ รสแท้แบบไทยและมอญ ที่นำเสนอเกี่ยวกับเรื่องราวของข้าวแช่ที่ดูเหมือนว่าจะมีรายละเอียดความเป็นมาและอธิบายขั้นตอนกรรมวิธี ตลอดจนนำเสนอเรื่องราวให้เห็นถึงสภาพสังคมและวัฒนธรรมของข้าวแช่ที่เป็นอยู่ในสังคมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมอาหารของคนมอญ ตลอดจนการนำเสนอเรื่องราวของการทำข้าวแช่ในพื้นที่ต่างๆของสังคมไทยที่มีอัตลักษณ์ของข้าวแช่และแนะนำวิธีการ

รับประทานข้าวแช่ ตลอดจนเรื่องราวที่นำสู่การจำหน่ายในหลายสถานที่ ซึ่งแตกต่างกันทั้งในกรรมวิธี ขั้นตอน รายละเอียดในการประกอบอาหารและราคา เช่น ข้าวแช่มอญสามโคก ข้าวแช่เมืองเพชร ข้าวแช่มอญราชบุรี ข้าวแช่เกาะเกร็ด เป็นต้น ส่วนข้าวแช่ดำรับชาววังที่จะพบในร้านอาหารในห้องอาหารตามโรงแรมที่มีชื่อเสียง เช่น ข้าวแช่ห้องอาหารไทยในโรงแรมโอเรียนเต็ล ข้าวแช่ร้านท่านหญิง ที่อ้างอิงดำรับหม่อมเจ้าหญิงสุทธวัณเฒ่า วิสุทธิ พระขนิษฐาในสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 หรือร้านข้าวแช่บ้านสุริยาศัย จากวังตระกูลขุนนาค เป็นต้น

การทบทวนวรรณกรรมซึ่งมีข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องของประเพณีปะลองเปิงด้าจ๊ก ที่มีขั้นตอนและพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวมอญ หรือ ประเพณีส่งข้าวแช่ ตามความเข้าใจของคนในสังคมไทยเหล่านี้จะได้นำมาประมวลมาเป็นข้อมูลเบื้องต้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถทำความเข้าใจได้ถึงเรื่องราวพัฒนาการความเป็นมาของประเพณี และความสำคัญในฐานะของอาหารในพิธีกรรมที่มีความสำคัญ คือ มีบทบาทและหน้าที่ที่สัมพันธ์กับสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจถึงการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อการให้ความหมายและคุณค่าในบริบทสังคมสมัยใหม่ที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เผชิญอยู่ในสังคมไทย

8. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

คนมอญ หรือ ชาวมอญ หมายถึง บุคคลที่มีการสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่เป็นชนชาติมอญ สามารถอธิบายได้ในระบบเครือญาติ หรือ การสืบเชื้อสายตระกูลที่แสดงความเป็นมอญ อาจแสดงออกโดยการใช้ภาษา ระบบความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมแบบมอญ

คนมอญนครชุมน์ หมายถึง คนไทยเชื้อสายมอญ ที่มีการสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษมอญ สามารถอธิบายได้ในระบบเครือญาติ หรือ การสืบเชื้อสายตระกูลที่แสดงความเป็นมอญ โดยในที่นี้หมายถึง คนที่มีเชื้อสายมอญที่ดำรงชีวิตอยู่ที่บ้านนครชุมน์ ตำบลนครชุมน์

เปิงด้าจ๊ก หมายถึง อาหารประเภทหนึ่งที่อยู่ในประเพณีบุญส่งข้าวแช่ของคนไทยเชื้อสายมอญ มีชื่อในความหมายเดียวกัน โดยเรียกได้หลายชื่อ ได้แก่ เปิงซังกราน เปิงสงกรานต์ เปิงอะตะห์

ปะลองเปิงด้าจ๊ก หมายถึง ประเพณีบุญส่งข้าวแช่ เป็นประเพณีท้องถิ่นในชุมชนมอญที่มีพิธีกรรมขั้นตอนที่ต้องปฏิบัติในช่วงเวลา 3 วัน ระหว่างวันที่ 13-15 เมษายน ของทุกปี

ต้นผี หมายถึง ลูกชายที่ทำหน้าที่สืบทอดสายตระกูลจากบรรพบุรุษ โดยมากจะเป็นลูกชายคนโตของครอบครัว หรือ ลูกชายที่ยังมีชีวิตอยู่ ต้องทำหน้าที่ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมของตระกูล เช่น การเลี้ยงผีบรรพบุรุษ การเซ่นไหว้ เป็นต้น

9. ข้อจำกัดในการศึกษา

ผู้วิจัยได้ทราบว่าในการศึกษครั้งนี้ ได้มีข้อจำกัดอยู่หลายประการที่หลีกเลี่ยงได้ยากเมื่อดำเนินการศึกษา ซึ่งอาจกลายเป็นอุปสรรคในการจัดเก็บข้อมูลภาคสนาม กล่าวคือ ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารที่ต้องใช้กับผู้ให้ข้อมูลในบางกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกรณีศึกษา โดยเฉพาะกรณีของผู้ให้ข้อมูลเป็นบุคคลที่อยู่ในวัยสูงอายุ โดยส่วนใหญ่จะใช้ภาษามอญเป็นภาษาสื่อสารและมีบางส่วนที่พูดภาษาไทยได้ ทำให้การเจาะลึกข้อมูลบางประเด็นคำถามอาจก่อให้เกิดปัญหาในรายละเอียดของข้อมูลที่อาจจะมีการแปลความหมายไม่ดีนัก โดยเฉพาะการออกเสียงและเขียนคำทับศัพท์ภาษามอญโดยใช้อักษรไทย

ในกรณีเช่นนี้ผู้วิจัยได้มีการแก้ไขปัญหาโดยนำประเด็นหรือเรื่องราวที่ไม่ชัดเจนหรือมีข้อมูลที่อาจคลุมเครือนำไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษามอญในท้องถิ่น ทำการตรวจทานอีกครั้งหนึ่ง และใช้ข้อมูลทางด้านภาษาที่ปรากฏในเอกสารเผยแพร่ทั่วไปเทียบเคียงประกอบด้วย

บทที่ 2

สภาพทั่วไปและโครงสร้างทางสังคมของบ้านนครชุมน์

ในการศึกษาประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) : ความหมาย บทบาท และปัจจัยการดำรงอยู่ในสังคมไทย ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่บ้านนครชุมน์ หมู่ที่ 4 ตำบลนครชุมน์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นกรณีศึกษา ด้วยเหตุที่ชุมชนดังกล่าว มีประชากรเชื้อสายมอญอยู่อย่างหนาแน่น และยังมีคติปฏิบัติตามประเพณีวัฒนธรรมมอญมาโดยตลอด เพื่อให้เข้าใจถึงพัฒนาการความเป็นมาของประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก(บุญส่งข้าวแช่) ดังกล่าว จะต้องทราบถึงประวัติศาสตร์ของชุมชน สภาพทั่วไป โครงสร้างทางสังคม อันได้แก่ ระบบเครือญาติ ระบบความเชื่อ สภาพทางเศรษฐกิจ อันจะแสดงให้เห็นภาพสังคมและวัฒนธรรมของบ้านนครชุมน์ ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการลงภาคสนาม ซึ่งจะได้นำเสนอในบทนี้ตามลำดับ

1. พัฒนาการและสภาพทั่วไปของชุมชน

บ้านนครชุมน์ เป็นกลุ่มหมู่บ้านที่ตั้งอยู่รวมกันเป็นชุมชนใหญ่ริมแม่น้ำแม่กลองของตำบลนครชุมน์ อำเภอบ้านโป่ง บ้านนครชุมน์ เป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่ประกอบไปด้วย 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 5 และ หมู่ที่ 6 พื้นที่ตั้งหมู่บ้านตั้งอยู่บริเวณที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง บางแห่งเป็นที่ลุ่มติดแม่น้ำ น้ำท่วมถึงในฤดูน้ำหลาก สภาพที่ดินของบ้านนครชุมน์มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำการเกษตร สภาพอากาศมีลักษณะโดยรวมคือร้อนชื้น มีการประกอบอาชีพโดยการทำการเกษตรเป็นหลัก มีการเลี้ยงวัวควายเพื่อใช้ทำนาและใช้เป็นพาหนะ ที่เรียกว่า “โคเทียมเกวียน” เพราะในสมัยก่อน เส้นทางคมนาคมของที่นี่ยังไม่มีถนนหนทางที่สะดวกเช่นปัจจุบัน ในด้านการคมนาคมและระบบขนส่งผลผลิตทางการเกษตรใช้เส้นทางน้ำโดยล่องเรือไปตามแม่น้ำแม่กลอง และเส้นทางบกโดยใช้เส้นทางเกวียน แต่ปัจจุบันมีการตัดถนนเปลี่ยนเป็นลาดยางและมีจักรยานยนต์ หรือ รถยนต์ใช้ขนส่งผลผลิตทางการเกษตร และใช้เป็นพาหนะเดินทางกันทุกหลังคาเรือน การประกอบอาชีพการเกษตรนั้นมีการใช้แรงงานภายในครอบครัวเป็นหลัก เพราะ

ครอบครัวคนมอญนครชุมน์จะมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ ทำให้สามารถร่วมมือกันผลิตผลผลิตทางการเกษตรได้จำนวนมาก แต่ในยุคปัจจุบันมีอาชีพอื่นๆเกิดขึ้น ได้แก่ ค้าขายอุตสาหกรรมในครัวเรือน รับจ้างทั่วไป รับราชการ ซึ่งเนื่องมาจากได้รับการศึกษาสูงขึ้นและมีเส้นทางที่สะดวกต่อการเดินทางค้าขายหรือออกไปรับจ้างได้มากขึ้น แรงงานทางภาคการเกษตรจึงลดน้อยลงไปทำให้ต้องจ้างแรงงานมาทำแทน เช่น การทำนา ต้องจ้างดำนา จ้างเกี่ยวข้าว เป็นต้น

บ้านนครชุมน์มีพื้นที่บางส่วนตั้งอยู่กลางแม่น้ำแม่กลอง (บริเวณด้านหน้าวัดใหญ่ นครชุมน์ในปัจจุบัน) พื้นดินดังกล่าวได้เป็นที่ตั้งครัวเรือน และวัดตาผา ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2475-2480 ได้มีสายน้ำหลากพัดเซาะตลิ่ง ดินถูกกัดเซาะพังทลาย พื้นดินถูกน้ำเอ่อท่วมจนไม่สามารถพำนักอาศัยอยู่ได้ จึงได้ขยับขยาย วัดและบ้านเรือนมาอยู่บริเวณพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง มีถนนเลียบบไปตามเส้นทางถนนสายหลักริมแม่น้ำไปทางหมู่ที่ 4 แล้วไปตามถนนสายเล็กๆ ที่แยกจากถนนสายหลักเลียบริมแม่น้ำไปทางทุ่งนา จะพบสถานีรถไฟนครชุมน์ ซึ่งเป็นสถานีที่ตั้งอยู่อยู่ระหว่างสถานีรถไฟบ้านโป่ง กับคลองตากุด อำเภอโพธาราม บนเส้นทางรถไฟสายใต้ หากเดินเลียบบไปตามถนนจนสุดทางของหมู่ที่ 4 จะมีทางแยกเข้าไปยังสำนักปฏิบัติธรรมสถานดินนันทวัน สำนักแม่ชีแห่งเดียวในตำบลนครชุมน์

1.1 นครชุมน์ในลุ่มน้ำแม่กลอง

เมื่อย้อนกลับไปสืบเรื่องราวในอดีตของการอพยพมาตั้งถิ่นฐานของคนมอญนครชุมน์ และคนมอญในเขตอำเภอบ้านโป่ง ในจังหวัดราชบุรีนั้น จะพบว่าคนมอญเหล่านั้น จะยึดที่พำนักพักพิงตามลำน้ำแม่กลอง ได้แก่ บริเวณวัดบ้านโป่ง วัดตาผา วัดใหญ่ นครชุมน์ วัดหัวหิน วัดม่วง วัดบัวงาม วัดมะขาม วัดโพธิ์โสภาราม และวัดตาล จากหลักฐานที่จารึกในคัมภีร์ใบลาน หรือ ทะเบียนวัดของกรมศาสนา ทำให้ทราบความเก่าแก่ของสร้างวัดม่วงที่สร้างเมื่อ พ.ศ. 2223 และวัดใหญ่ นครชุมน์นั้นสร้างเมื่อ พ.ศ. 2295ซึ่งอยู่ในช่วงสมัยอยุธยา ในขณะที่วัดมะขาม ที่สร้างเมื่อ พ.ศ. 2311 อยู่ในสมัยกรุงธนบุรี ด้วยประวัติที่แสดงถึงการรวมตัวของคนมอญบ้านโป่งในแถบวัดม่วงและวัดนครชุมน์ที่มีมาอย่างยาวนาน แหล่งที่อยู่ของคนมอญบ้านโป่งในปัจจุบัน ก็คือ ลุ่มน้ำแม่กลองทั้งฝั่งตะวันออกและตะวันตกที่อยู่ต่อเนื่องกับคนมอญโพธาราม ฝั่งด้านตะวันออกเป็นชุมชนใหญ่และหนาแน่น มี 3 หมู่บ้าน คือ *

* ศึกษาเพิ่มเติมในหนังสือประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ “เครือญาติ” มอญ ลุ่มน้ำแม่กลอง

1. บ้านท่าอิฐ หรือกวานคอค วัดประจำหมู่บ้าน คือ วัดตาผา
 2. บ้านนครชุมน์หรือกวานเจียะโนก วัดประจำหมู่บ้าน คือ วัดใหญ่นครชุมน์
 3. บ้านหัวหิน หรือกวานแวงตะเมาะ วัดประจำหมู่บ้าน คือ วัดหัวหิน
- ส่วนฝั่งด้านตะวันตกก็เป็นชุมชนใหญ่และหนาแน่นเช่นเดียวกัน มี 6 หมู่บ้าน คือ

1. บ้านในคู้หรือกวานปีเล็ม
2. บ้านปากลัด หรือกวานเปียะโยม มีวัดตาล เป็นวัดประจำหมู่บ้าน ร่วมกับบ้านในคู้
3. บ้านโพหรือกวานสั่ว วัดประจำหมู่บ้าน คือวัดโพธิ์โสภาราม
4. บ้านมะขามหรือกวานแม่่งโกลน วัดประจำหมู่บ้าน คือ วัดมะขาม
5. บ้านม่วงหรือกวานเกริก วัดประจำหมู่บ้าน คือ วัดม่วง
6. บ้านบัวงามหรือกวานบัวงาม วัดประจำหมู่บ้าน คือวัดบัวงาม

ในส่วนของการก่อตั้งบ้านนครชุมน์ไม่ได้มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร หรือมีหลักฐานการจัดตั้งที่ชี้ชัดลงไปอย่างแน่ชัด หากมีเพียงคำบอกเล่าจากคนในหมู่บ้านที่สืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนาน เรียกได้ว่ามีระยะเวลามากกว่าสองร้อยปี ประกอบกับหลักฐานทางโบราณคดี ทั้งที่เป็นเอกสารทางราชการ และโบราณวัตถุที่ปรากฏให้อ้างอิงหรือเทียบเคียง อันแสดงให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ และ สังคมวัฒนธรรมของผู้คนในสมัยก่อน ตลอดจนข้อมูลที่ได้จากชุมชนอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงในกลุ่มแม่น้ำแม่กลอง และมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกัน ดังนั้น ความ เป็นมาของบ้านนครชุมน์แห่งนี้ จึงปรากฏเป็นเรื่องราว หรือ คำบอกเล่าของคนในชุมชนที่บอกเล่าต่อกันมาจากคนรุ่นก่อน ส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกันว่าบรรพบุรุษของคนมอญนครชุมน์ คือ คนมอญที่อพยพหนีภัยสงครามมาจากเมืองมอญ ผ่านมาตามเส้นทางด่านเจดีย์สามองค์ ตามประวัติศาสตร์ มอญลุ่มน้ำแม่กลองที่กล่าวมาก่อนหน้านี้ คำบอกเล่ามีรายละเอียดที่น่าสนใจว่า บริเวณที่ตั้งบ้านนครชุมน์ในปัจจุบันนั้นเป็นเมืองร้าง เคยเป็นที่อาศัยของผู้คนมาก่อน เห็นว่าเป็นชัยภูมิที่ดี มีแม่น้ำไหลผ่านและมีพื้นดินกว้างขวางพอให้ทำการเกษตรยังชีพได้ จึงตั้งหมู่บ้านขึ้นและเรียกชื่อหมู่บ้านตามชื่อหมู่บ้านเดิมที่อยู่ที่เมืองมอญ อยู่ทางตอนใต้ของประเทศพม่าในขณะนี้ ซึ่งมีชื่อภาษามอญว่า “กวานเจียะ โนก” หรือ “กวานโหน่ก” และเรียกชื่อเป็นภาษาไทยว่า “นครชุมน์”

ในเรื่องเล่าทำนองเดียวกัน ที่คนในบ้านนครชุมน์ภูมิใจว่าบรรพบุรุษซึ่งเป็นต้นตระกูลของตนเอง เป็นคนมอญอพยพมาจากเมืองมอญ ในช่วงสมัยอยุธยาของไทย โดยการอพยพนั้น ใช้เส้นทางเข้าเมืองไทยในทิศใต้ คือ ทางด่านเจดีย์สามองค์ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งใกล้เคียงกับบางคนที่เล่าว่า เมื่อครั้งสมัยอยุธยา กลุ่มคนมอญที่เป็นบรรพบุรุษของคนที่นี่ ได้อพยพมาจากเมืองมอญ เข้า

มาทางด่านเจดีย์สามองค์แล้วเข้ามาอยู่บริเวณเมืองกาญจนบุรี และกลุ่มคนบางส่วนได้อพยพลงมาตั้งบ้านเรือนริมแม่น้ำแม่กลองได้บ้านโป่งเล็กน้อย ซึ่ง นายมอง เกษเจริญ ปรากฏชื่อบ้านอายุ 93 ปี ผู้อาวุโสที่เป็นที่เคารพนับถือของคนมอญนครชุมน์ ได้บอกเล่าถึงเรื่องเล่าในอดีต

“สมัยเมื่อยังเป็นเด็ก อายุประมาณ 7 ปี ปู่เล่าให้ฟังว่า ปู่ของปู่บอกว่าคนมอญแถบนี้ทั้งนครชุมน์ บ้านม่วง ต่างก็เป็นคนมอญอพยพหนีมาจากพม่ามาด้วยกัน เข้าใจว่าอพยพหนีภัยสงคราม ผ่านกันมาตามเส้นทางอำเภอทองผาภูมิ หนีมาทางช่องด่านเจดีย์สามองค์ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี กลุ่มคนมอญรุ่นนั้นได้พากันลัดเลาะลงมาตามลำน้ำ พอมาถึงบริเวณนี้ ได้แยกออกเป็นสามกลุ่ม โดยกลุ่มที่หนึ่ง มาตั้งถิ่นฐานที่นครชุมน์ กลุ่มที่สอง มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านม่วง และกลุ่มที่สาม มาตั้งถิ่นฐานที่คลองคาราม สำหรับบ้านนครชุมน์นั้นเป็นที่รู้จักกันดีว่าเป็นชุมชนมอญขนาดใหญ่ มีคำบอกเล่าว่าอาจเป็นหมู่บ้านแรกของตำบลนครชุมน์ และเมื่อมีการแบ่งเขตการปกครองพื้นที่ จึงมีการเรียกชื่อตำบลตามชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ที่รู้จักกันดี สมัยก่อนเป็นหมู่บ้านเดียวที่ใหญ่มาก ต่อมา มีการแบ่งหมู่บ้านออกเป็นสองหมู่บ้าน และต่อมาเมื่อมีการตัดถนนใหม่ ได้แบ่งพื้นที่และบ้านเรือนออกเป็นสามหมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 5 และ หมู่ที่ 6 โดยใช้ชื่อบ้านนครชุมน์เช่นเดียวกันทั้งสามหมู่บ้าน ในสมัยก่อน บ้านนครชุมน์บางส่วนอยู่ในเกาะที่อยู่กลางแม่น้ำแม่กลอง บริเวณด้านหน้าวัดเมื่อพื้นดินถูกน้ำพัดเซาะจนตลิ่งริมน้ำพังทลายไปบางส่วน ประกอบกับมีน้ำหลากสูงขึ้นจนท่วมพื้นดินดังกล่าวจนไม่สามารถพำนักอาศัยได้ ผู้คนที่อยู่บริเวณริมน้ำดังกล่าวได้ขยับขยายถอยเข้ามาอยู่ร่วมกับคนในหมู่บ้าน แต่ยังคงอยู่บริเวณริมน้ำ ซึ่งส่วนใหญ่คือ บ้านนครชุมน์ หมู่ที่ 6 ด้านหน้าวัด ตรงข้ามวัดมะขาม และ หมู่ที่ 5 ที่อยู่เลียบริมน้ำแม่กลอง ด้านฝั่งตรงข้ามวัดม่วง และ หมู่ที่ 4 ที่อยู่ทางแยกโรงสีทางไปสถานีรถไฟนครชุมน์ในปัจจุบันนี้” (มอง เกษเจริญ, 2553)

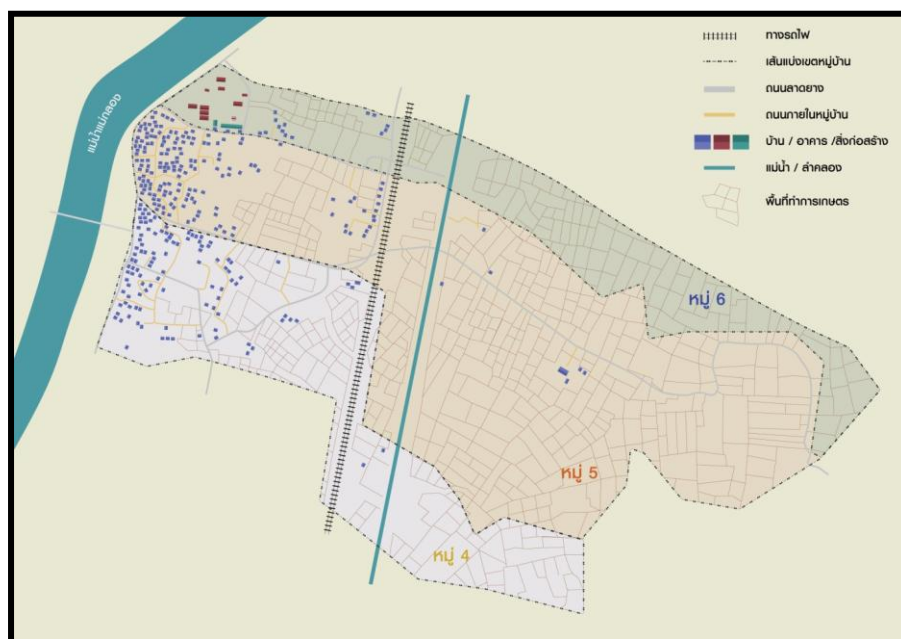
ลักษณะการแยกแยะหมู่บ้านทั้งสามหมู่บ้าน คนมอญนครชุมน์จะมีการเรียกชื่อตามลักษณะของที่ตั้งหมู่บ้านตามเส้นทางดังกล่าว โดยเรียกเป็นภาษามอญ ซึ่งได้จดจำและพูดต่อกันมาตั้งแต่จำความได้ โดยคนมอญนครชุมน์จะเรียกบ้านนครชุมน์เป็นภาษามอญว่า “กวานโหน่ก” ซึ่งมาจากคำว่า กวาน ที่แปลว่า บ้าน หรือ หมู่บ้าน หรือ บาง รวมกับคำว่า โหน่ก ที่แปลว่าใหญ่ ซึ่งคนสมัยก่อนได้เคยบอกเล่ากันมาว่าหมู่บ้านนครชุมน์นี้เป็นหมู่บ้านที่มีคนมาอยู่ร่วมกันจำนวนมากและมีพื้นที่กว้างใหญ่

“การเรียกชื่อจะแยกเป็นหลายลักษณะ โดยเรียกกันมาก่อนที่จะมีการแบ่งแยกพื้นที่ออกเป็นสามหมู่บ้าน ซึ่งในปัจจุบัน คนมอญที่นี่ ก็ยังคงเรียกชื่อหมู่บ้านว่ากวานโหน่กเช่นเดิม ในขณะที่เรียกกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตามเส้นทางที่กล่าวมาแล้ว เป็นกลุ่มใหญ่ๆ เป็น

ภาษามอญว่า “อุม” ที่แปลเป็นภาษาไทย คือ “หมู หรือ กลุ่ม” โดยคำว่า “อุม” เมื่อเทียบกับ ลักษณะหรือคำกริยาจะหมายถึง ลักษณะการกองรวมกันเป็นกลุ่มๆ แยกเป็นกองๆ โดยเริ่ม จากหมูที่อยู่ใกล้วัด เรียกว่า “อุมเต้อ” หรือ หมูเนิน ที่เรียกเช่นนั้นเพราะบริเวณที่ดินดังกล่าว จะมีลักษณะเป็นที่สูง มีเนินดินสูงคล้ายเป็นเนินเขา เวลาหน้าน้ำ ก็จะไล่ต้อนวัวควายมาหานี้ น้ำอยู่รวมกันตรงบริเวณนี้ ซึ่งปัจจุบันคือ ที่ตั้งครัวเรือนของหมูที่ 5 และ หมูที่ 6 บางส่วน เลียบมาจะเป็นหมูที่อยู่ริมฝั่งน้ำแม่กลอง คนมอญนครชุมน์จะเรียกว่า “อุมปี” หรือ “หมู แม่่น้ำ” ซึ่งคนสมัยก่อนจะมีกิจกรรมร่วมกันที่หมู่นี้เป็นส่วนใหญ่ เพราะมีพื้นที่ติดชายน้ำและมีหาดทรายที่ทอดตัวยาวไปเลียบแม่น้ำ ในยามสงครามจะมีการเล่นสาดน้ำและสงฆ์ชาวแซ่ ด้วยเส้นทางนี้กันเป็นส่วนใหญ่ เพื่อข้ามเรือไปยังวัดม่วงและวัดมะขามฝั่งตรงข้ามบ้านนคร ชุมน์ รวมทั้งมีการเพาะปลูกถั่วออกกันที่หาดทรายบริเวณนี้เช่นกัน ตลอดจนเป็นบริเวณที่ ผู้คนส่วนใหญ่จะต้องมาหาน้ำ และ บรรจุน้ำใส่ตุ่ม เ็นไปเก็บที่บ้าน โดยเฉพาะในยามจัด งานบุญต่างๆที่ต้องใช้น้ำประกอบอาหาร เช่น การทำขนมจีน การทำข้าวแช่ จะต้องมาหาน้ำ จากแม่น้ำไปใช้กันทุกครัวเรือน และมีการทำบุญแม่น้ำร่วมกัน ถัดจากนั้นมาเป็นทางเข้า หมูบ้านชั้นในไปทางที่นาท้ายบ้าน หมูนี้มีชื่อภาษามอญที่เรียกกันมาว่า “อุมเว” หรือ “หมูทุ่ง นา” ซึ่งอยู่ใกล้ๆกับสถานีรถไฟ ซึ่งคนมอญนครชุมน์ทั้งสามหมู่อีกมีพื้นที่ทำกินใกล้หมู่นี้ จึงมีกิจกรรมของหมู่บ้านร่วมกันอยู่ทุกปี คือ การทำบุญทุ่งนา ซึ่งถือว่าเป็นบุญกลางบ้านที่ จะต้องกระทำทุกปี รวมทั้งการทำบุญเลี้ยงพระทุ่งนาของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทำนา ด้วย” (คมสร จับจุ,2553)

การเรียกชื่อหมูที่ตั้งยังเรียกแยกย่อยได้อีกสองลักษณะ กล่าวคือ เรียกตามลักษณะทาง กายภาพที่ตั้งโดยรวม เช่น เรียกกลุ่มคนที่ตั้งบ้านเรือนจากทางใต้ศาลเจ้าพ่อช้างพัน ตัดจากทาง สถานีอนามัยนครชุมน์ลงไป ก็จะเรียกว่า “หมูล่าง” โดยเรียกเป็นภาษามอญว่า “อุมพะมอ” ส่วน ลักษณะที่สองจะเรียกตามกลุ่มชาติพันธุ์ โดยบ้านนครชุมน์จะมีคนไทยเชื้อสายมอญเป็นกลุ่มคน ส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 90 ส่วนที่เหลือจะเป็นกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน เขมร ลาว และไทย โดยมากจะมาแต่งงานกับคนไทยเชื้อสายมอญ และตั้งรกรากอยู่ที่บ้านนครชุมน์เป็นระยะเวลา ยาวนานแล้ว ที่เห็นเด่นชัด คือ กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งจะตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำ และประกอบ อาชีพค้าขาย คนมอญนครชุมน์จะเรียกขานถิ่นที่อยู่ของกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนกลุ่มนี้ว่า “อุม พะเจ็ด” ที่แปลว่า “หมูคนจีน” ซึ่งในปัจจุบัน กลุ่มคนจีนที่ตั้งร้านค้าขายของเลียบทางแม่น้ำก็ยังคง มีกิจการค้าขาย และเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งมีการให้บริการที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นร้านซักรีด ร้าน

เสริมสวย ร้านอาหาร โรงสีข้าว ที่มีทั้งคนไทยเชื้อสายจีน รวมทั้งคนไทยเชื้อสายมอญเป็นเจ้าของ ด้วยเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 1 แผนภาพแสดงที่ตั้งบ้านเรือนและอาณาเขตติดต่อบ้านนครชุมน์ หมู่ที่ 4, 5 และ 6 ที่มา: ปรับปรุงมาจาก “แผนที่” องค์การบริหารส่วนตำบลนครชุมน์ (2554) เข้าถึงเมื่อ 17 พฤศจิกายน.

เข้าถึงได้จาก http://www.nakhonchum.go.th/default.php?include_modules=PB_plc_person&modules=fckeditor&fck_id=21&view_id=120&orderby=1

การเรียกขานกลุ่มคนที่แยกออกเป็นหมู่ หรือ อุม ยังคงปรากฏใช้ในคำสนทนาประจำวันของคนมอญนครชุมน์อยู่จนถึงปัจจุบันนี้ โดยคนนครชุมน์ทั้งที่มีเชื้อสายมอญ หรือ กลุ่มชาติพันธุ์อื่น ต่างก็รับรู้และเข้าใจในคำเรียกขานนี้เช่นเดียวกัน การแบ่งหมู่และเรียกขานเป็นไปตามความเข้าใจของคนในชุมชนที่เกิดและใช้ชีวิตเติบโตภายในหมู่บ้านนครชุมน์ทั้งสามแห่ง หากการเรียกขานของคนนอกหมู่บ้านที่เป็นคนมอญหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านท่าอิฐ บ้านม่วง บ้านหัวหิน จะเรียกชื่อบ้านเป็นภาษามอญตามเดิมว่า “กวานโน่นก” โดยหมายถึง หมู่บ้านนครชุมน์ทั้งสามแห่งรวมกัน ซึ่งในปัจจุบัน จะเพิ่มเติมต่อท้ายว่า หมู่ 4 หมู่ 5 และ หมู่ 6 ตามข้างท้ายเพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน หากเป็นคนนอกชุมชนที่ไม่ได้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ก็จะเรียกว่าบ้านนครชุมน์หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 5 และ หมู่ที่ 6 มาโดยตลอด แต่อาจมีการเรียกขานเป็นภาษาไทยตามลักษณะที่ตั้ง คือ หมู่ที่ 6 เป็นที่ตั้งของวัดใหญ่นครชุมน์ วัดประจำบ้าน ก็จะมีคำเรียกหมู่ที่ 6 เป็นหมู่วัด ด้วยเช่นกัน

บ้านนครชุมน์ อยู่ในเขตพื้นที่การปกครองตามความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลนครชุมน์ ซึ่งแบ่งการปกครองออกเป็น 12 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหัวหิน (ม.1-3) บ้านท่าอิฐ (ม.7-8) บ้านคอกวัว หมู่ที่ 9 บ้านสวนกล้วย (ม.10-11) และบ้านดงมะม่วง (ม.12) สำหรับบ้านนครชุมน์ ทั้ง 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 5 และ หมู่ที่ 6 มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลอื่นๆดังนี้

ทิศเหนือ มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านท่าอิฐ

ทิศใต้ มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านหัวหิน และตำบลคลองตากคด อำเภอโพธาราม

ทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านดงมะม่วง และตำบลสวนกล้วย อำเภอบ้านโป่ง

ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับบิรมน้ำแม่กลอง

มีจำนวนประชากรที่อยู่อาศัยประมาณ 1,222 คน เป็นชาย 557 คน เป็นหญิง 665 คน มีจำนวนครัวเรือน 333 ครัวเรือน (รายละเอียดตามตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ข้อมูลจำนวนครัวเรือนและประชากรของตำบลนครชุมน์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

**ข้อมูลจำนวนครัวเรือนและประชากรตำบลนครชุมน์
อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ประจำปี 2554**

หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม	ครัวเรือน
หมู่ที่ 1	156	151	307	73
หมู่ที่ 2	124	107	232	66
หมู่ที่ 3	180	209	141	92
หมู่ที่ 4	259	308	577	144
หมู่ที่ 5	198	254	453	127
หมู่ที่ 6	100	103	203	62
หมู่ที่ 7	148	146	277	61
หมู่ที่ 8	400	458	848	222
หมู่ที่ 9	303	292	577	131
หมู่ที่ 10	500	560	1,064	253
หมู่ที่ 11	486	509	1,036	326
หมู่ที่ 12	146	174	314	80
รวม	3,000	3,271	6,271	1,637

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลนครชุมน์ ณ มิถุนายน (2554)

1.2 การคมนาคม

เส้นทางการคมนาคมในการเดินทางเข้าหมู่บ้านนครชุมน์ มีเส้นทางหลักๆ คือ เดินทางถนนลาดยางจากอำเภอบ้านโป่ง เข้าไปประมาณ 5 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดราชบุรี ประมาณ 35 กิโลเมตร การคมนาคมสะดวก มีถนนลาดยางเข้าสู่หมู่บ้าน เส้นทางที่ใช้คือ เส้นทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 323 (ถนนบ้านโป่ง-กาญจนบุรี) แยกจากถนนเพชรเกษมทางตอนเหนือของจังหวัดราชบุรีในเขตอำเภอบ้านโป่ง ใช้เส้นทางเลียบคลองประปา และถนนเลียบแม่น้ำแม่กลองผ่านบ้านสวนกล้วย บ้านท่าอิฐ ส่วนอีกเส้นทางหนึ่งที่นิยมกันมากในสมัยก่อน คือ การเดินทางโดยรถไฟ เส้นทางจากสถานีรถไฟธนบุรี บางกอกน้อย เดินทางมายังสถานีรถไฟนครชุมน์ ซึ่งตั้งอยู่ด้านหลังของหมู่บ้าน ใกล้ๆทางทุ่งนาท้ายหมู่บ้าน ปัจจุบัน นิยมใช้เส้นทางเลียบริมแม่น้ำแม่กลองเพราะมีการทำถนนลาดยางที่สะดวกและเป็นเส้นทางตรงที่สุด แต่มีความไม่สะดวกตรงที่ไม่มีรถโดยสารรับจ้างประจำทางเส้นทางนี้ หากคนในหมู่บ้าน หรือ คนนอกหมู่บ้านจะเดินทางเข้าออกโดยไม่มีรถจักรยานยนต์ หรือ รถยนต์ส่วนบุคคล จะมีรถจักรยานยนต์รับจ้างเป็นคิววินที่ตัวอำเภอบ้านโป่ง ที่วินรถตู้กรุงเทพฯ-บ้านโป่ง วินหน้าธนาคารกรุงเทพ สาขาบ้านโป่ง และวินรถตู้หน้าสถานีรถไฟบ้านโป่ง ซึ่งรู้จักหมู่บ้านนครชุมน์เป็นอย่างดี เพราะส่วนหนึ่งเป็นคนในท้องถิ่น กล่าวคือ คนในตำบลนครชุมน์ และ ตำบลใกล้เคียงนั่นเอง

1.3 สภาพบ้านเรือนและที่อยู่อาศัย

การตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านจะมีลักษณะที่เห็นได้เด่นชัด กล่าวคือ แยกบ้านเรือนหรือที่พักอาศัยออกจากที่ทำมาหากิน หรือที่นา ที่ไร่ ซึ่งจะเห็นได้ว่าที่ดินทำนา ทำไร่ จะอยู่ไปทางท้ายหมู่บ้าน หรือ ด้านหลังของหมู่บ้านเกือบทั้งหมด ในอดีต มีบางครัวเรือนประกอบอาชีพจับสัตว์น้ำขาย ใช้พื้นที่หาดทรายด้านแม่น้ำแม่กลองหน้าวัด เลยไปจนถึงใต้สถานีอนามัย ต่อมาเมื่อมีการสร้างเขื่อน และสัมปทานคูตทรายในแม่น้ำแม่กลอง ครัวเรือนที่มีอาชีพจับสัตว์น้ำขายลดน้อยถอยลงตามลำดับ ปัจจุบันคงเหลือแต่ครัวเรือนที่มีการจับปลาเพื่อเป็นอาหารยังชีพ และจำหน่ายไม่มากนัก นอกจากนี้ยังมีกลุ่มบุคคลทั่วไป และเยาวชนมาดกปลาเป็นงานอดิเรกด้วย

ลักษณะของบ้านเรือน ในอดีตจะปลูกเป็นเรือนไม้สองชั้นใต้ถุนโล่งเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุที่มาจากความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษ ในสังคมวัฒนธรรมมอญการสร้างบ้านเรือน

จึงมีลักษณะการปลูกสร้างที่ใกล้เคียงกัน เรือนไม้สองชั้นดังกล่าวส่วนใหญ่ ปลูกแบบหน้าจั่ว ภายในบ้านใช้ไม้แผ่นขนาดใหญ่ปูเป็นพื้น(ดูภาพที่ 2 ประกอบ) ผนวกกับความเชื่อในการวางทิศทางของจั่วบ้าน ที่ต้องสัมพันธ์กับทิศทางของเสาเอกหรือเสาผีของบ้าน รวมทั้งห้องผีของบรรพบุรุษ ซึ่งมีห้องนอนของผู้ที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน การวางเสาเอกของเรือนมอญ จะต้องเป็นเสาต้นแรกทางทิศตะวันออก เสาเอกของมอญเรียกว่า “เสาผีบรรพบุรุษ” โดยใช้เป็นห้องนอนเฉพาะของเจ้าของบ้าน ถือว่าเป็นพื้นที่เฉพาะและเป็นบริเวณที่บรรพบุรุษให้การดูแลลูกหลานในครอบครัว (ดูภาพที่ 3 ประกอบ)

ตำแหน่งของเสาผีของบ้านและห้องนอนกับห้องผีคือ ห้องที่สำคัญของบ้านเป็นห้องเดียวกันก็ว่าได้ ทิศของหัวนอนไม่ว่าจะเป็นห้องนอน ห้องผีหรือที่อื่นๆ ก็ตาม ก็จะไปยังทิศตะวันออกและทิศใต้ คนมอญนครชุมน์ถือว่าเป็นทิศมงคล เป็นทิศครู ก็จะเจอแสงอาทิตย์ก่อนใครและจะไม่หันหัวนอนไปทิศเหนืออย่างแน่นอน ด้วยเหตุความเชื่อที่ว่า ทิศเหนือเป็นทิศของคนตาย เกี่ยวกับเสาผีจะมีสัญลักษณ์ของผีบรรพบุรุษ มีที่เป็นผ้า แหวนหัวพลอยแดง สัญลักษณ์ผีบรรพบุรุษนี้จะเก็บไว้ในหีบไม้ ซึ่งมีกระบุง ตะกร้า แวนหรือวางไว้ที่สูงตรงเสาผีของบ้านซึ่งในหีบไม้จะเป็นที่เก็บรักษาผ้าผี พร้อมกับแหวนผีของตระกูลตนเอง ทั้งผ้าและแหวนผีที่เก็บไว้ต้องดูแลรักษาอย่างดี ปัจจุบันบ้านเรือนของคนมอญนครชุมน์ยังมีลักษณะดังกล่าวให้เห็นอยู่จำนวนหนึ่ง หากในสังคมสมัยใหม่การปลูกบ้านเรือนไม้ประยุกต์และเรือนปูนสองชั้น มีปรากฏให้เห็นมากขึ้นแต่ยังคงวางทิศที่ตั้งเสาผีตามความเชื่อไว้เช่นเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงและบางบ้านปลูกเป็นบ้านชั้นเดียว แต่ได้แยกห้องผีตามทิศที่กำหนด

ส่วนใหญ่ภายในบ้านจะพบว่ามีหิ้งพระ หรือ โต๊ะหมู่บูชาพระขนาดเล็ก ใหญ่ แตกต่างกันไป ตั้งอยู่ในบ้านคนมอญนครชุมน์ทุกหลัง ด้วยเพราะความเคารพเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดของคนมอญนครชุมน์ ที่นอกเหนือจากไปทำบุญเข้าวัดตักบาตรฟังธรรมแล้ว ยังมีการสวดมนต์และกราบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองและคนในครอบครัวเคารพนับถือที่บ้านของตนเองอีกด้วย

สภาพบ้านเรือนของคนมอญนครชุมน์ นิยมปลูกด้วยไม้ทั้งหลัง ยกใต้ถุนสูง และจะปลูกเรือนเป็นแนวไล่เลี่ยไม่ห่างกันนัก ส่วนใหญ่จะไม่มีรั้วกั้นอย่างชัดเจน เส้นทางเดินระหว่างบ้านเรือนแต่ละหลัง จะเดินทะลุไปมาหาสู่กันได้ เพราะชาวบ้านจะเลี้ยวขว่ คว้ากันค่อนข้างมาก จำเป็นต้องใช้เส้นทางเดินระหว่างเรือนเป็นเส้นทางสำหรับให้วัว คว้า เดินได้โดยง่าย ต่อมาความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น สภาพบ้านเรือนของชาวบ้านนครชุมน์ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยจะสร้างต่อเติมเป็นบ้านครึ่งตึก ครึ่งไม้ และสร้างเป็นบ้านปูนชั้นเดียวตามแบบบ้านรูปทรงต่างประเทศใน

สังคมเมือง ส่วนใหญ่จะล้อมรั้วด้วยลวดหนาม บ้างก็จะทำรั้วแบบใช้ไม้ประดับมาปลูกเป็นแนว
กัน และมีบ้างที่ทำรั้วที่แน่นหนาเป็นกำแพงคอนกรีตขนาดใหญ่ สูงต่ำ แตกต่างกันไปตาม
ขนาดของเรือนบ้าน

ภาพที่ 2 บ้านเรือนไม้รูปแบบดั้งเดิมตามธรรมเนียมมอญ

ภาพที่ 3 เสาผีจะตั้งอยู่ในห้องผีบรรพบุรุษ เป็นที่เก็บหีบไม้บรรจุผ้าผี

ในระยะสองสามปีที่ผ่านมา มีหลายครอบครัวทำไร่คอนกรีตที่แข็งแรงมั่นคง ล้อมรอบตัวบ้านไว้ เพราะมีเหตุผลลักษณะของบ้านเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะบ้านที่อยู่ห่างไกลจากถนนสายหลักของหมู่บ้าน และบ้านที่คนในครอบครัวส่วนใหญ่หรือทั้งหมดมีอาชีพรับจ้าง รับราชการ ทำงานบริษัท หรือ ทำงานในโรงงานที่อำเภอ หรือตำบลใกล้เคียง มักจะไม่มีคนเฝ้าอยู่ในบ้าน เป็นโอกาสให้กับคนร้ายเข้ามาขโมยทรัพย์สินได้โดยง่าย ดังนั้น คนส่วนใหญ่ของบ้านนครชุมน์ จึงนิยมทำรั้วบ้านขนาดใหญ่เป็นการป้องกันโจรผู้ร้ายเข้าบ้านอีกทางหนึ่งด้วย

1.4 สภาพทางเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ

ในสมัยก่อน คนมอญนครชุมน์ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ โดยอาชีพหลักของคนมอญนครชุมน์ คือ การทำนาข้าว และทำไร่ข้าวโพด เวลาที่ว่างเว้นจากการทำนา ทำไร่ ก็จะปลูกยาง และ หั่วไซ้โป๊ เป็นอาชีพเสริม เนื่องจากรายได้หลักๆของครอบครัวมาจากการทำนาปีเท่านั้น ในอดีต ท่งนาด้านท้ายหมู่บ้าน เป็นที่ลุ่มน้ำท่วมถึงก่อนที่จะมีคลองชลประทาน ยามหน้าแล้งชาวบ้านนครชุมน์ ก็ประสบปัญหาการขาดน้ำเพื่อการเกษตรพอถึงยามฤดูน้ำหลาก ที่ดินทำนาทั้งหลายก็ถูกน้ำท่วมมาโดยตลอด เดิมชาวบ้านนครชุมน์มีการทำนาแบบนาปี คือ ปีละหนึ่งครั้ง ปัจจุบัน มีระบบชลประทาน ครัวเรือนส่วนใหญ่ทำนาปีละไม่น้อยกว่าสองครั้ง

ในอดีต จะมีการเลี้ยงวัว ควาย เพื่อใช้ทำนาและใช้เป็นพาหนะ ที่เรียกว่า “โคเทียมเกวียน” เพราะในสมัยก่อนเส้นทางคมนาคมของที่นี่ยังไม่มีถนนหนทางที่สะดวกเช่นปัจจุบัน การประกอบอาชีพการเกษตรนั้นมีการใช้แรงงานภายในครอบครัวเป็นหลัก เพราะครอบครัวคนมอญนครชุมน์จะมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ อีกทั้งอยู่ร่วมกันเป็นครัวเรือนใหญ่ ทำให้สามารถร่วมมือกันผลิตผลผลิตทางการเกษตรได้จำนวนมาก

แต่ในปัจจุบันมีการแยกครอบครัวและมีอาชีพอื่นๆที่เพิ่มขึ้น ได้แก่ อาชีพค้าขาย รับจ้างทั่วไป รับราชการ หรือ เป็นลูกจ้างโรงงานที่ตัวอำเภอบ้านโป่งและอำเภอใกล้เคียง ประกอบกับคนในชุมชนได้รับการศึกษาสูงขึ้น และมีเส้นทางที่สะดวกต่อการเดินทางค้าขายหรือออกไปรับจ้างได้มากขึ้น แรงงานทางภาคการเกษตรจึงลดน้อยลงไป ทำให้ต้องมีการจ้างแรงงานมาทำแทน เช่น การทำนาต้องจ้างดำนา จ้างเกี่ยวข้าว เป็นต้น ปัจจุบัน ชาวบ้านนครชุมน์ยังคงประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม จำนวนพื้นที่ทางเกษตรรวม 1,729 ไร่ โดยเฉพาะการทำนา ด้วยเพราะมีปัจจัยจาก

ภายนอกที่เข้ามาช่วยให้มีน้ำสำหรับการทำนา จำนวนครัวเรือนที่ทำนา ร้อยละ 40 ของครัวเรือนทั้งหมด (ดูรายละเอียดตารางที่ 2) พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกและจำหน่ายได้ราคา คือ ข้าวพันธุ์ชัยนาท, สุพรรณ 1 และพันธุ์ข้าวหอมปทุม เกลี้ยผลผลิตจากการทำนาต่อไร่ ต่อครัวเรือน ประมาณ 800 กิโลกรัม สำหรับผู้ที่เข่านาทำจะต้องจ่ายค่าเช่านาปีละ 100 กิโลกรัมต่อไร่ ส่วนใหญ่จะเป็นการให้เช่าในเครือญาติและในหมู่บ้านนครชุมน์ นอกจากนี้ยังมีการเพาะปลูกพืชผักอื่นๆ ได้แก่ ข้าวโพด พืชผักสวนครัว โดยที่มีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้จากการทำรับจ้างเย็บเสื้อผ้าจากโรงงานและทำไม้กวาดทางมะพร้าวภายในครัวเรือน

ตารางที่ 2 ข้อมูลจำนวนครัวเรือนและพื้นที่ทำการเกษตรบ้านนครชุมน์ ตำบลนครชุมน์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ข้อมูลการเกษตรบ้านนครชุมน์ ม.4,5,6 ต.นครชุมน์ อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี									
บ้าน	หมู่ที่	พื้นที่ทั้งหมด	พื้นที่ทำเกษตร	พื้นที่ทำนา	ครัวเรือนทำนา	พื้นที่ทำไร่	ครัวเรือนทำไร่	พื้นที่ทำอื่นๆ	ครัวเรือนทำปศุสัตว์
นครชุมน์	4	875	755	553	27	55	8	147	37
นครชุมน์	5	773	725	578	19	42	7	105	23
นครชุมน์	6	754	249	137	2	15	3	18	24
รวม		2,402	1,729	1,268	48	112	18	270	84

ที่มา: ปรับปรุงจากรายงานข้อมูลการเกษตร ปี 2553 สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านโป่ง

1.5 ครอบครัวและระบบเครือญาติ

คนมอญนครชุมน์ โดยส่วนใหญ่จะเลือกคู่ครองที่มีเชื้อสายมอญเช่นเดียวกัน โดยที่มีทั้งที่พ่อและแม่ หรือผู้ใหญ่จัดหามาให้ก็มี บ้างก็เลือกคู่กันในหมู่บ้านแต่มีใช้สายตระกูลที่เป็นผีเดียวกัน โดยรวม ครอบครัวคนมอญนครชุมน์ มีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย เพราะมีอาชีพหลัก คือ การทำการเกษตร ซึ่งจะต้องใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก ในขณะเดียวกันมีการจัดระบบภายในครอบครัว

โดยถือสายตระกูลความเป็นชาย คือ การแต่งงานให้ฝ่ายหญิงเข้ามาอยู่ในตระกูล และไม่แยกครอบครัวออกไป โดยที่พ่อ แม่ของฝ่ายชายจะให้อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ซึ่งจะเป็นบ้านเรือนหลังใหญ่อยู่รวมกันก็มี หรือ มีการสร้างเรือนใหม่ แต่อยู่ในบริเวณที่ดินหรือบริเวณติดกันกับเรือนที่เป็นที่ตั้งของพ่อแม่ฝ่ายชาย และถือว่าเป็นครอบครัวเดียวกัน แต่มีบางครอบครัวที่หลังการแต่งงาน ได้แยกไปตั้งบ้านเรือน แต่ก็ปลูกบ้านในที่ดินที่ใกล้บ้านครอบครัวของพ่อแม่ตนเองให้มากที่สุด

ภาพที่ 4 ภาพการทำอาชีพเสริมทำไม้กวาดทางมะพร้าวจำหน่ายเพิ่มรายได้

ระยะหลัง คนมอญในบ้านนครชุมน์ได้มีการไปทำงาน หรือ ไปศึกษาต่อที่ต่างถิ่นเพิ่มขึ้น จำนวนครอบครัวที่ไปตั้งบ้านเรือนนอกหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะการไปทำงานของผู้ที่มีอาชีพรับราชการ เช่น ในตัวอำเภอ จังหวัด และที่กรุงเทพฯ หรือในกรณีที่มีการแต่งงานของคนรุ่นใหม่ไม่จำเป็นต้องแต่งงานกับคนมอญนครชุมน์ด้วยกัน หรือต้องเป็นคนมอญเหมือนกัน จึงมีคนเชื้อสายอื่นเข้ามาอยู่ในบ้านนครชุมน์อยู่อย่างหลากหลาย กล่าวคือ มีทั้งคนจีน คนไทย คนเขมร คนลาว ซึ่งถ้าเป็นฝ่ายหญิงก็จะมีปัญหาอะไรเพราะต้องมาถือผีของฝ่ายชายที่เป็นมอญ แต่ถ้าเป็นชาย ฝ่ายหญิงที่เป็นมอญก็จะเปลี่ยนไปนับถือผีอื่นตามเชื้อสายของฝ่ายชาย ซึ่งในบ้านนครชุมน์จะมีจำนวนไม่มากนัก ประมาณ 20 -

30 ครั้วเรือน และคนมอญนครชุมน์ จะเรียกตามกลุ่มชาติพันธุ์ของฝ่ายชาย เช่น คนเขมร ก็เรียกว่าถ้อผีเขมร ถ้าเป็นคนจีนก็เรียก ผีจีน และคนไทย ก็เรียกว่าผีไทย เป็นต้น

ปัจจุบันสังคมของคนมอญนครชุมน์ ถือว่ายังคงเป็นสังคมเครือญาติ โดยมีการสร้างระบบเครือญาติที่ใช้ประเพณีการนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน โดยคงยึดถือตามประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดต่อกันมา ซึ่งจะต้องมีพิธีกรรมที่สำคัญที่จะต้องกระทำตามกำหนดไว้ คือ การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษ 3 ปี กระทำครั้งหนึ่ง และการรำผี ในยามที่มีเหตุการณ์ไม่ดีเกิดขึ้น ตามความเชื่อดั้งเดิมเช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญต่างๆที่อยู่ในประเทศไทย

1.6 ภาษาและการแต่งกาย

คนมอญนครชุมน์ ส่วนใหญ่จะมีการใช้ภาษามอญในชีวิตประจำวัน สื่อสารกันภายในครอบครัวและเครือญาติ ในขณะที่เดียวกันเมื่อมีการรวมกลุ่มหรือการพูดคุยกันในหมู่คนมอญก็จะใช้ภาษามอญเป็นภาษาหลักในการสื่อสาร ส่วนการอ่านเขียนภาษามอญนั้น จะอยู่ในกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับวัดใหญ่นครชุมน์ที่เป็นวัดมอญ เพราะในการอ่านบทสวดมนต์และการเทศน์ยังคงใช้บทสวดที่เขียนด้วยภาษามอญ

คนมอญนครชุมน์ ยังคงมีการใช้ภาษามอญในการพูดคุย ซึ่งมักจะพบเห็นในการพูดคุยในกลุ่มบุคคลที่มีอายุอยู่ในวัยกลางคนขึ้นไป สำหรับเด็กเล็กและกลุ่มวัยรุ่นมีจำนวนไม่มากนักที่จะพูดคุยด้วยภาษามอญ ส่วนการอ่านบทสวดภาษามอญของพระบวชใหม่นั้นทางวัดใหญ่นครชุมน์ได้มีการคัดลอกและเขียนบทอ่านเป็นคำภาษาไทยแทนตัวเขียนแบบมอญ โดยที่จะอ่านออกเสียงตามตัวหนังสือไทยที่เขียนทับศัพท์ตามทีออกเสียงของคำมอญแต่ละคำ หรือ ที่เด็กวัยรุ่นในบ้านนครชุมน์ได้เรียกกันว่า คาราโอเกะคำมอญ ซึ่งระยะหลัง มีเด็กที่สนใจมาศึกษาผ่านการสวดมนต์บาลีสำนึกมอญเพิ่มขึ้น ทำให้คาราโอเกะคำมอญ ได้เป็นที่สนใจเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ การพูดภาษามอญได้มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการพูดไปจากเดิมค่อนข้างมาก โดยผู้ใหญ่หลายครอบครัวได้นำภาษาไทยกลางมาใช้พูดผสมปนเปกันไปกับภาษามอญ เพื่อสะดวกต่อการสื่อสารกับเด็กๆที่ไม่รู้ศัพท์ภาษามอญมากนัก

ปัจจุบันเด็กและวัยรุ่น ที่มีเชื้อสายมอญหลายคนยังพอเข้าใจและจดจำคำมอญที่ผู้ใหญ่หรือคนในครอบครัวพูดคุยกันได้ แต่ค่อนข้างจะมีจำนวนน้อยลงไปมากแล้ว ประกอบกับเด็กมอญ

นครชุมชนส่วนใหญ่เดินทางไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนในตัวอำเภอบ้านโป่ง และจังหวัดใกล้เคียง เช่น กาญจนบุรี และ นครปฐม เป็นต้น ทำให้เด็กมอญใช้ภาษาไทยกลางสื่อสารตลอดเวลา ทำให้มีโอกาสพูดภาษามอญน้อยลง แต่กระนั้น ทางครอบครัวคนมอญนครชุมชนส่วนใหญ่ยังคงพยายามที่จะถ่ายทอดคำพูดภาษามอญให้แก่ลูกหลาน โดยการพูดคำมอญในครอบครัวอยู่เสมอ ถึงแม้ต้องพูดคำไทยผสมไปบ้างก็ตาม เช่นเดียวกับทางวัดใหญ่นครชุมชน ที่จะนำการสวดเอวอง หรือ สวดพระธรรมบาลีสำนึกมอญมาใช้ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมภาษามอญไว้ด้วยเช่นกัน

ในส่วนของการแต่งกายของคนมอญนครชุมชน นายคมสร จับจุ ในฐานะประธานกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมชน ที่ได้จัดจํารายละเอียดเกี่ยวกับลายผ้าและลักษณะการแต่งกายของคนมอญนครชุมชนได้อย่างครบถ้วน กล่าวคือ

“ในอดีตผู้ชาย มักนุ่งโสร่งพาดผ้าขาวม้า ส่วนผู้หญิง นุ่งซิ่น ใส่เสื้อทรงแขนกระบอก หรือ เสื้อที่มีสายเล็กๆของเส้น มีสไบพาดเฉียงบ่า เก๋ล้ามวย การนุ่งผ้าของผู้หญิงนครชุมชนยังไม่ชัดเจนเท่าไร แต่ที่ชัดเจนกว่านั้นคือการสวมใส่เครื่องประดับ เช่น เข็มขัดเงิน, นาค, ทอง ต่างหู ต่างหูทองจะเป็นลักษณะรูปแม่ลิ้นแตงกวา หรือพลอยเม็ดเดียว (สีแดง, นิล) แหวนก็เป็นพลองแดง 3 เม็ดหรือ 5 เม็ดเรียงกันเป็นเม็ดข้าวโพด 1 แถวบ้าง 3 แถวบ้าง ผู้หญิงมอญนครชุมชน มีเครื่องประดับนี้ และที่เป็นเอกลักษณ์อีกอย่างคือ ผ้าสไบผืนเล็กสีขาม เป็นไหมพรมถักลวดลายต่างๆ ผ้าสไบบ้านนครชุมชนเขาเรียกว่า ย้าดได้ด มีผ้าอีกชนิดที่คนมอญนครชุมชนใช้กันอยู่ คือ ผ้าในพิธีกรรมต่างๆอาทิ ผ้าขาว (ย้าดปู้) ไว้แจกลูกหลานตามงานศพ เพื่อให้ผู้ที่ได้มางานศพได้รับรู้ว่า ผู้ที่ได้รับผ้าขาวนั้น คือเครือญาติของผู้ตาย ซึ่งปัจจุบันก็ยังคงปฏิบัติกันอยู่ ผ้าอีกชนิดที่พิเศษ คือผ้าห่อคำกิริใบลาน (ย้าดกวีอามายโท) ผ้าม่านประดับตู้พระธรรม ผ้าม่านประดับธรรมมาศน์ ผ้าปักบริเวณมณฑลพิธีในการเทศน์มหาชาติ (ย้าดอะวา) ผ้าทอเป็นธงตะขาบที่เรียกว่า (ย้าดโหน่ว, ย้าดอะโย) ซึ่งจะแขวนในเวลาเทศกาลสำคัญต่างๆ และ ยังมีถุงย่าม (เทอง) ผ้าสไบสำหรับในงานบวช การนุ่งห่มของคนมอญนครชุมชนอีกแบบหนึ่ง คือ การนุ่งผ้าของนาค เป็นการนุ่งห่มและแต่งตัว มีการนำไปเป็นแบบอย่างคือ นุ่งผ้าม่วง(สีน้ำเงินสด) ห่มสไบเฉียง(สีบานเย็น) มีผ้าพาดไหล่สีขาวปักด้วยลูกปัดสีสด (ย้าดหะเริ่ม) และเครื่องประดับต่างๆมากมาย เช่น กำไลเท้า เข็มขัดนาค ต่างหู สร้อย แหวน ดอกไม้กระชาย ทัดหู ถ้าเป็นกลางคืนจะสวมขลุ่ย ถ้าเป็นแห่นาคตอนเช้าจะนุ่งผ้านุ่งสีแดงเลือดนก สวมเสื้อคลุมแบบเทวดา และ มีการสวมขลุ่ยด้วย สำหรับผู้ชายการนุ่งโสร่งของคนวัยกลางคน หรือ คนแก่ ก็จะ

เป็นลายเมื่อดุพุทธา ส่วนของวัยรุ่นก็เป็นลายลูกตาลสีสันสดใส คือ เอกลักษณ์เฉพาะของชาวบ้าน นครชุมน์ ที่มีชื่อเสียง จนกลายเป็นต้นแบบให้หมู่บ้านมอญอื่นนำไปทอผ้า ทุกวันนี้คนนครชุมน์จะ นุ่งโสร่งก็ต้องเป็นลายของนครชุมน์ เสื้อของบางคนก็เป็นผ้าทอมือ ผ้าฝ้าย, ผ้าดิบ สำหรับคนที่ จะพอมีฐานะก็เป็นผ้าเนื้อดี เช่น ผ้าไหม, ผ้าลินิน, กระดุมทอง คนนครชุมน์มักนุ่งโสร่ง สูงประมาณเข่า ซึ่งผิดกับคนมอญบ้านอื่นๆ ที่นุ่งผ้าโสร่งกรอมเท้า ลากโสร่งกัน คนเฒ่าคนแก่ของนครชุมน์บอกว่า นุ่งลากดินไม่สวย ความเปลี่ยนแปลงที่เห็น คือ ในอดีตผู้หญิงมอญนครชุมน์ ต้องทอผ้าเป็นทุกคน แต่ในปัจจุบันไม่มีครัวเรือนไหนทอผ้ากันแล้ว” (คมสรร จับจุ, 2553)

ความเปลี่ยนแปลงในเรื่องการแต่งกายเกิดขึ้นให้เห็นชัดเจนในราวปี พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา ผู้หญิงบ้านนครชุมน์มีเวลาวางน้อยลง เนื่องมาจากการเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ วิธีการผลิตในการทำนาเพียง ปีละหนึ่งครั้ง ได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นการทำนาปีละสามถึงสี่ครั้ง ทำให้ต้องออกไปทำงานที่นาเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับ ในช่วงเวลานั้น ความนิยมผ้าทอสำเร็จ และเสื้อผ้าสำเร็จรูปมีจำนวนมากขึ้น ที่ รวมไปถึงการ มีตลาดนัดบริเวณหาดทรายริมน้ำแม่กลอง ที่มีพ่อค้าเรื่อเร่ นำผ้าทอสำเร็จจากต่างถิ่นมาขายอยู่หลายต่อ หลายครั้ง แม้ต่อมาตลาดนัดหาดทรายจะยกเลิกไปแล้วแต่ผู้คนได้รับความสะดวกจากถนนหนทางที่ สะดวกว่าสมัยก่อนมาก มีร้านค้าในตลาดอำเภอบ้านโป่งนำเสื้อผ้าสำเร็จรูป รวมไปถึงผ้าทอสำเร็จรูปมา วางจำหน่ายอีกด้วย จากกระแสความนิยมที่มีมากขึ้น และการสัญจรเข้าออกหมู่บ้านมีความสะดวกต่อการ เดินทาง ทำให้คนในชุมชนไปจับจ่ายซื้อหาเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายได้โดยง่าย ประกอบกับ กลุ่มสตรีผู้ที่มี วิชาความรู้เชี่ยวชาญในเรื่องการทอผ้า ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ มีปัญหาเรื่องสุขภาพ อีกทั้งลูกหลานใน ครอบครัว ไม่มีเวลาฝึกหัดการทอผ้าอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุผลที่ต้องออกไปทำการเกษตรตามท้องไร่ท้อง นา จนในที่สุด กลุ่มคนที่มีความรู้ ความสามารถด้านการทอผ้าก็มีจำนวนลดน้อยถอยลงไปเรื่อยๆ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2535 องค์ความรู้เรื่องการทอผ้าของคนมอญบ้านนครชุมน์ ก็ได้หมดสิ้นลงไปอย่างน่า เสียดาย

สำหรับการสวมใส่เสื้อผ้าตามรูปแบบของคนมอญนครชุมน์ทั้งชายและหญิงดังที่มีผู้รู้ ได้กล่าวถึง รายละเอียดมาข้างต้นนั้น เราจะสามารถพบเห็นคนมอญนครชุมน์ที่แต่งกายตามรูปแบบดั้งเดิมได้ในเวลา ปัจจุบันไม่มากนัก ซึ่งจะพบเห็นการแต่งกายของผู้คนดังกล่าวเกือบทุกครัวเรือนในสถานการณ์หรือใน ช่วงเวลาที่ครัวเรือนในหมู่บ้านได้มีการจัดงานบุญประเพณีในชีวิต เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานศพอีก

สถานการณ์หนึ่ง คือ ในยามที่คนมอญนครชุมน์จะต้องไปร่วมงานประเพณีในรอบปี เช่น งานเทศกาลเข้าพรรษา งานบุญออกพรรษา งานเทศกาลสงกรานต์ หรือแม้แต่ในวันพระที่จะต้องไปร่วมทำบุญตักบาตรที่วัดใหญ่ นครชุมน์ หรือ วัดมอญในพื้นที่ใกล้เคียง

ซึ่งปัจจุบันนี้การแต่งกายในชีวิตประจำวันยามที่ไม่ได้มีการจัดงานประเพณี หรือ พิธีกรรมใดๆ การแต่งกายของคนมอญนครชุมน์ก็จะเหมือนกับคนในชุมชนเมืองที่มีการสวมใส่เสื้อผ้าตามสมัยนิยม เช่น เสื้อยืด กางเกงยีนส์ เสื้อแฟชั่นตามยุคสมัย กันอย่างหลากหลาย และมีร้านค้าในหมู่บ้านได้นำเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาจำหน่ายในชุมชนอีกด้วย

ภาพที่ 5 (ซ้าย) การแต่งกายของคนมอญนครชุมน์ในงานบวชนาคมอญ ถ่ายประมาณ ปี พ.ศ.2518

ที่มา: กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์

ภาพที่ 6 (ขวา) การแต่งกายของคนมอญนครชุมน์ที่มีอายุเกิน 90 ปี นิยมนุ่งโจงกระเบนเช่นเดิม

1.7 กลุ่มองค์กรทางสังคมในบ้านนครชุมน์

กลุ่มองค์กรทางสังคมที่สำคัญในบ้านนครชุมน์ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ กลุ่มองค์กรที่มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการมีการสนับสนุนงบประมาณทางราชการและดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยมีเจ้าหน้าที่ภาครัฐเป็นผู้กำกับดูแล ตลอดจนมีการตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานมาโดยตลอด ในอีกลักษณะหนึ่งคือ กลุ่มองค์กรที่มีการรวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการเป็นการรวมตัวกันโดยเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์อันดีที่เกิดขึ้นภายในบ้านนครชุมน์ ก็เนื่องมาจากระบบครอบครัวและเครือญาติที่นับถือสืบบรรพบุรุษ การถือผีที่มีความเชื่อร่วมกันอันทำให้เกิดการทำพิธีกรรมและกิจกรรมประเพณีร่วมกันในหมู่เครือญาติ และชุมชน เรียกว่า กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านเองโดยไม่มีตำแหน่ง หรือถูกจัดตั้งตามนโยบายการพัฒนาของรัฐ

1.7.1 กลุ่มองค์กรที่มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ

คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.)

เป็นกลุ่มบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ตาม พรบ. ลักษณะปกครองท้องที่ มีผู้ใหญ่บ้าน เป็นประธาน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นกรรมการ สมาชิกสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นกรรมการ ผู้นำหรือผู้แทนกลุ่มหรือองค์กรในหมู่บ้าน เป็นกรรมการ และมี กรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 2-10 คน เป็นกรรมการ โดยให้ราษฎรในหมู่บ้านเลือกขึ้นมาจากประชาชนในหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน(กม.) ชุดนี้ มี นายคำรง คำดี ผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานคณะกรรมการฯ โดยมีหน้าที่ในการบำบัดทุกข์ บำรุงสุข ดูแลความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ในทุกๆด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านความปลอดภัยในทรัพย์สินบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ดูแลด้านสภาพสิ่งแวดล้อม สาธารณูปโภคให้บริการแก่คนในชุมชน รวมไปถึงการทำกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ให้เกิดแก่ชุมชน ซึ่งตลอดเวลาที่ผ่านมา คณะกรรมการหมู่บ้านชุดนี้ ได้ทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เช่น การจัดทำความสะอาดปรับภูมิทัศน์ภายในชุมชน การจัดกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ กิจกรรมวันสำคัญเทศกาลประเพณีร่วมกับทางองค์การบริหารส่วนตำบลมาโดยตลอด

กลุ่มเกษตรกรทำนานครชุมน์

โดยธรรมชาติกลุ่มคนมอญนครชุมน์มีอาชีพหลักคือการทำเกษตรกรรม ซึ่งการทำนาถือได้ว่าเป็นอาชีพหลักที่ทำมากันหลายชั่วอายุคน และในปัจจุบันอาชีพการทำนายังคงอยู่ กลุ่มเกษตรกรทำนานครชุมน์ได้จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2522 ปัจจุบันมี นายสมพร คำดี อยู่หมู่ที่ 4 เป็นประธานกลุ่มฯ มีสมาชิกแรกเริ่มในการจัดตั้งกลุ่ม จำนวน 60 คน จัดให้มีคณะกรรมการบริหาร

กลุ่มในตำแหน่งประธาน รองประธาน เลขานุการ เพื่อดำเนินกิจกรรมที่ยังประโยชน์กับสมาชิก ได้แก่ การสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าวให้แก่สมาชิก จัดบริการสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ จัดหาปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช ให้แก่สมาชิกในราคาช่วยเหลือ กิจกรรมดำเนินการไปด้วยความปกติ มีการลงหุ้นระดมทุนและได้รับการบริการทางวิชาการจากสำนักงานเกษตรอำเภอบ้านโป่งมาโดยตลอด ในปัจจุบันมีสมาชิกทั้งสิ้น 130 คน

กลุ่มสตรีแม่บ้านนครชุมน์

การรวมตัวของกลุ่มสตรีแม่บ้านของบ้านนครชุมน์ ได้มีการรวมตัวกันขึ้นในปี 2549 จัดตั้งกลุ่มสตรีในหมู่บ้าน ตามนโยบายของทางราชการ ในการรวมกลุ่มสตรี เพื่อดำเนินกิจกรรมพัฒนาการทำงานในรูปของกลุ่ม และส่งเสริมให้มีการพัฒนาอาชีพของสตรีในหมู่บ้าน กิจกรรมของกลุ่มสตรีแม่บ้าน มีทั้งการฝึกหัดแปรรูปสมุนไพรทำแชมพู ครีมนวดผม น้ำยาล้างจาน และการทำสินค้าแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร โดยมีนางบุษบา บุญนพ เป็นประธานกลุ่มฯ และยังเป็นอาสาพัฒนาชุมชนหมู่บ้าน และผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนของตำบล อีกด้วย ถึงแม้บทบาทหน้าที่ของกลุ่มสตรีแม่บ้านจะมีไม่มากนัก แต่การดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ในระยะหนึ่งนั้น สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่คนในชุมชนได้ยึดถือและปฏิบัติได้

1.7.2 กลุ่มองค์กรที่มีการจัดตั้งอย่างไม่เป็นทางการ

กลุ่มสืบสานวัฒนธรรม- ธรรมชาติบ้านนครชุมน์

เป็นกลุ่มชาวบ้านที่รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2536 โดยมีนางประไพ บุญนพ ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นประธานกลุ่มฯ ดำเนินการรวมกลุ่มคนมอญนครชุมน์ และ ชาวบ้านเด็ก เยาวชนในหมู่บ้านที่สนใจในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมประเพณีมอญ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น กิจกรรมที่โดดเด่นและกระทำอย่างต่อเนื่องของกลุ่มสืบสานวัฒนธรรม ธรรมชาติ คือ การแข่งขันสวดมนต์ภาษาบาลีส้าเนียงมอญ ซึ่งต้องแข่งขันสวดมนต์ในบทสวดสรรเสริญคุณพระธรรม(เอวอง) และบทสวดมนต์ทำวัตรเช้า โดยมีความมุ่งมั่นที่จะจัดการแข่งขันเพื่อให้แก่เด็กและเยาวชนในชุมชน เข้าใจสวดมากขึ้น อีกทั้งได้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ส่งเสริมความรักความสามัคคี และสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงาม ของชาวมอญลุ่มแม่น้ำแม่กลองอีกด้วย มีประชาชนและ เยาวชนในกลุ่มลุ่มน้ำแม่กลองทั้งสองฝั่ง 5 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านหัวหิน บ้านวัดใหญ่ บ้านวัดโพธิ์โสภาราม บ้านวัดคาผา และบ้านวัดม่วง เข้าร่วม ปัจจุบัน กลุ่มสืบสานวัฒนธรรม-ธรรมชาติบ้านนครชุมน์ได้รับการสนับสนุนจากทางวัด

ใหญ่ นครชุมน์ในการจัดทำแถบบันทึกเสียงการสวดเอวเองเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้สมทบทุนให้แก่ทางวัดใหญ่ นครชุมน์ในการจัดกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ต่อไป

กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์

เป็นกลุ่มชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งที่มีการรวมตัวกันขึ้นมาจัดตั้งกลุ่มในปี พ.ศ.2553 เพื่อร่วมกันจัดกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์ไว้ โดยมีนายคมสร จับจุ ปราชญ์ชาวบ้าน และอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐานประจำหมู่บ้าน(อสม.) หมู่ที่ 4 เป็นประธานกลุ่ม และมีสมาชิกรวมทั้งสิ้น 39 คน ประกอบไปด้วยชาวบ้านทั้งสามหมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6

กิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นประจำมาโดยตลอดคือ การจัดกิจกรรมงานสงกรานต์ของบ้านนครชุมน์ โดยจัดขบวนแห่ทางสงกรานต์ประจำปี หาบข้าวแช่ และในบางปีมีการประกวดนางสงกรานต์ด้วย ซึ่งงบประมาณหรือทุนดำเนินงานส่วนใหญ่ได้รับมาจากการบริจาคเรียไรจากคนในชุมชน ลูกหลานของคนบ้านนครชุมน์ที่ไปทำมาหากินที่อื่นทั้งในประเทศต่างประเทศ นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มบุคคลภายนอกชุมชนที่อยู่กรุงเทพฯให้การสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจกรรมในทุกครั้ง โดยที่ไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐแต่อย่างใด

ปัจจุบัน กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์ได้รับการรับรองจากทางราชการ โดยทางอำเภอได้ขึ้นทะเบียนจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์ เรียบร้อยแล้วโดยมีคณะกรรมการที่ปรึกษาประกอบด้วยหัวหน้าส่วนราชการทางอำเภอและตำบล และพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ของอำเภอดำบล และปราชญ์ชาวบ้านจากในหมู่บ้านและชุมชนมอญใกล้เคียง ได้แก่ เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง เจ้าคณะตำบลนครชุมน์ เจ้าอาวาสวัดใหญ่ นครชุมน์ นายอำเภอบ้านโป่ง ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอบ้านโป่ง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลนครชุมน์ กำนันผู้ใหญ่บ้านในตำบลนครชุมน์ นายมอง เกษเจริญ นายจำเนียร เกษเจริญ นายเลียบ ปันปี นายบุญนำ คำดี นายอร่าม เข็มจวนขาว พ.จ.อ.พิทักษ์ ทะลินเภา นายมาน ทะลินเภา นายพลัง โลดพวง นายราชัน สัมมิ นายบุญช่วย โล่งอากาศ นายบรรเทา ง่วงหอม นายภคิน พูลบางยูง .นางสาวอำไพ มัฒมาน นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญมอญ และ นางสาวศุภพร พรหมอินทร์ ปราชญ์ชาวบ้านตำบลบ้านม่วง

คณะกรรมการบริหารกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์

1.นายคมสร จับจุ	ประธาน
2.นางนันทิกา ยินดี	รองประธาน คนที่ 1
3.นางพิสมัย วัชรญาณ	รองประธาน คนที่ 2
4.นายธีรยุทธ สังมิ	เหรัญญิก
5.นางพรณี เกษเจริญ	ประชาสัมพันธ์
6.นางสาวอิสริยา จุฑิพย์	ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์
7.นางนัม เสดานนท์	ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์
8.นางสุนิษฐ์ สิ้นเสี่ยม	ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์
9.นางวันสิริ กันทา	กรรมการ
10.นางอังคณา วงศ์ฮาด	กรรมการ
11.นางเคียงดาว จ้วนหอม	กรรมการ
12.นางพิน เกษเจริญ	กรรมการ
13.นางสายบัว ง้วนหอม	กรรมการ
14.นางสาวกุลนิษฐ์ ต่วนเครือ	กรรมการ
15.นางสาวปราณี สังมิ	กรรมการ
16.นางกานดา รจนากร	กรรมการ
17.นายสุพจน์ บุญนพ	กรรมการ
18.นางสำราญ มุกเสถียร	กรรมการ
19.นายบุญลือ สายหล้า	กรรมการ
20.นางกฤษฎี บุญนพ	กรรมการและเลขานุการ

ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์ที่ผ่านมา นั้น ยังไม่เคยได้รับการอุดหนุนงบประมาณจากทางราชการแต่อย่างใด ทุนการดำเนินงานในการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดกิจกรรมขบวนแห่นางสงกรานต์ หาบข้าวแช่ และการจัดนิทรรศการ

ในชุมชน ได้ใช้เงินบริจาคจากสมาชิกและคนในชุมชน ตลอดจนผู้มีจิตศรัทธาต่อการทำงานของ
กลุ่ม ส่วนใหญ่เป็นผู้ทำธุรกิจการค้าในพื้นที่กรุงเทพฯและจังหวัดราชบุรี

ภาพที่ 7 กิจกรรมสงกรานต์ต้มอญนครชุมน์ ปี 2553 จัดโดยกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมอญนครชุมน์

ภาพที่ 8 นายคมสร จับจุ ราษฎรชาบ้าน ประธานกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมอญนครชุมน์

กิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์ที่ได้รับคำชมเชยและกล่าวขานถึงมา เป็นระยะเวลาค่อนข้างมาก คือ การจัดทำเว็บไซต์เผยแพร่องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสารของกลุ่ม อนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์ โดยได้เผยแพร่ภาพกิจกรรมงานประเพณีที่ได้จัดขึ้นในหมู่บ้าน นครชุมน์อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2551 ซึ่งในขณะนั้น กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์ ยังไม่ได้จัดตั้งขึ้นในรูปคณะกรรมการบริหารกลุ่ม มีเพียงผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และเยาวชน ในหมู่บ้านริเริ่มจัดทำขึ้น โดยใช้ชื่อว่า เว็บไซต์วัดใหญ่ หรือ วัดใหญ่เว็บ ต่อมาเปลี่ยนมาใช้ชื่อว่า เว็บไซต์นครชุมน์คอตคอม โดยมีนายธีรยุทธ สังมิ เป็นเว็บมาสเตอร์ คอยดูแลปรับปรุง สถานการณ์ทำงานของเว็บไซต์และนายราชัน สังมิ ให้การสนับสนุนทางการเงินของกลุ่มในการจัดทำเว็บไซต์มาโดยตลอด

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ในการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนแก่กลุ่ม องค์กรอื่นๆ ได้แก่ การบริจาคสิ่งของ เสื้อผ้า เครื่องใช้ ให้กับชมรมเยาวชนมอญกรุงเทพ เพื่อนำไปช่วยเหลือกลุ่มคนอพยพเชื้อสายมอญที่หนีภัยมาอยู่ชายแดนไทยพม่าที่จังหวัดกาญจนบุรี

8. การศึกษาและการเรียนรู้

ในสมัยก่อนคนมอญนครชุมน์จะนิยมส่งบุตรหลานที่เป็นผู้ชายเข้าไปเป็นลูกศิษย์วัด และบวชเรียน โดยมีเหตุผลสำคัญสองประการ ประการแรก เพื่อให้เด็กได้เล่าเรียนเขียนอ่าน เนื่องจากในสมัยก่อนไม่มีการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนเช่นในปัจจุบัน วัดเป็นสถานที่แห่งเดียวที่สามารถสอนให้อ่านเขียนหนังสือออกได้ ประการที่สอง เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับ พระพุทธศาสนาที่จะให้รรโลงพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และถือว่าการบวชเป็นบุญอันยิ่งใหญ่อย่างมาก

แต่ในปัจจุบัน ระบบการศึกษาได้มีกำหนดการศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐ คือจบ การศึกษาประถมศึกษา 6 ปี และ 9 ปี คือ ประถมศึกษาปีที่ 6 และมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3) ทำให้ คนในบ้านนครชุมน์ไม่ได้ส่งลูกหลานของตนเองไปเป็นลูกศิษย์วัดเหมือนเช่นในอดีต แต่กลับนิยม ส่งลูกหลานไปเข้าโรงเรียนตามระบบการศึกษาภาครัฐ ทั้งในตัวบ้านนครชุมน์เองและอำเภอบ้านโป่ง รวมไปถึงโรงเรียนมีชื่อเสียงในจังหวัดกาญจนบุรีและนครปฐมอีกด้วย คำนิยามดังกล่าวเกิดขึ้น ในช่วงเวลาไม่กี่สิบปีที่ผ่านมา ภายหลังจากที่มีระบบเส้นทางการคมนาคมทางบกที่สะดวกสบาย กว่าสมัยก่อน มีรถประจำทางและรถตู้โดยสารเดินสายผ่านอำเภอบ้านโป่งไปยังจังหวัดต่างๆ

โรงเรียนวัดใหญ่(บุญเยี่ยมอนุเคราะห์) เป็นโรงเรียนที่เกิดขึ้นตามตัวบทกฎหมายของ ทางราชการ ในอดีตโรงเรียนแห่งนี้เป็นสถานที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่คนในชุมชนทั้งใน

หมู่บ้านนครชุมน์และหมู่บ้านใกล้เคียงด้วยกัน โรงเรียนวัดใหญ่(บุญเยี่ยมอนุเคราะห์) ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 บ้านนครชุมน์ ซึ่งมีอายุเก่าแก่มาประมาณ 100 ปี ปัจจุบันโรงเรียนมีชั้นเรียนตั้งแต่ อนุบาล ถึง ประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนตั้งอยู่กลางชุมชนชาวบ้านนครชุมน์ซึ่งมีผู้อาศัยอยู่รอบบริเวณ โรงเรียนมากกว่า 2,500 คน แต่เนื่องด้วยขณะนี้โรงเรียน แห่งนี้ประสบปัญหาอย่างหนักถึงขั้น จะ ถูกยุบโรงเรียน ทำให้ชาวชุมชนชาวบ้านนครชุมน์ร่วมกันต่อสู้เพื่อให้โรงเรียนได้อยู่ต่อไปเพื่อเด็ก และเยาวชนผู้ด้อยโอกาส อีกทั้งโรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนของรัฐซึ่งมีขนาดเล็ก ทำให้โรงเรียนยังขาด งบประมาณในการสนับสนุน ในด้านการเรียนการสอนที่จำเป็น

ภายใต้การดำเนินงานบริหารจัดการเกี่ยวกับการเรียนการสอนของผู้บริหาร โรงเรียนใน ระยะสองสามปีก่อนหน้านี้ ไม่ประสบผลสำเร็จในการชักจูงหรือเชิญชวนให้ผู้ปกครองของเด็กวัย ประถมศึกษาไว้วางใจที่จะนำลูกหลานของตนเองมาฝากเรียนที่โรงเรียนแห่งนี้ ปัญหาเกี่ยวกับการ จัดการเรียนการสอนที่ไม่ได้มาตรฐาน โดยมีเสียงสะท้อนจากพ่อแม่ ผู้ปกครองของเด็กส่วนหนึ่งที่ กำลังศึกษาอยู่ในขณะนี้ บอกกล่าวถึงการขาดเทคนิคการสอนที่มีประสิทธิภาพ ทำให้มีการย้ายไป เรียนในตัวอำเภอและจังหวัดกันเพิ่มมากขึ้น จนกระทั่ง ปลายปี พ.ศ.2554 โรงเรียนวัดใหญ่ฯ ประสบปัญหาเกี่ยวกับการบริหารการสอนของครูผู้สอน ทำให้ขาดความเชื่อมั่น ชาวบ้านจึงพากัน ส่งบุตรหลานของตนเองไปเรียนที่ต่างตำบลและอำเภอบ้านโป่ง ทำให้จำนวนเด็กที่เข้าเรียนใน โรงเรียนวัดใหญ่ฯมีจำนวนน้อยลงไปมาก จนถึงขั้นผู้บริหารสถานศึกษาได้ถือโอกาสทำเรื่องขอให้ ทางกระทรวงยุติและปิดโรงเรียน หากแต่ชาวบ้านไม่ได้ต้องการให้มีการปิดโรงเรียน แต่ต้องการ ปรับปรุงคณะผู้บริหารโรงเรียนและระบบวิธีการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นมากกว่านี้

ปัจจุบัน โรงเรียนวัดใหญ่ฯยังคงเปิดทำการเรียนการสอนตามปกติ แต่จำนวนเด็กมี น้อยลงไปเรื่อยๆ ตามความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและค่านิยมในการส่งบุตรหลานไปเล่าเรียนใน สถานศึกษาที่มีชื่อเสียงในตัวอำเภอและจังหวัด เพื่อให้เกิดความทัดเทียมและแสดงถึงฐานะทาง ครอบครัวของผู้ที่ส่งบุตรหลานไปเรียนในสถานศึกษาที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย ถึงแม้เด็กจะมีความรู้และได้รับการศึกษาตามระบบการศึกษาของภาครัฐก็ตาม แต่ทางคนใน บ้านนครชุมน์เองก็ยังยึดถือปฏิบัติตามความเชื่อเดิม คือ ส่งลูกหลานมาเป็นลูกศิษย์วัดและนิยม ให้ลูกชาย หลานชายได้บวชศึกษาธรรมะตามที่บรรพบุรุษกระทำสืบทอดต่อกันมา โดยอาศัย ช่วงเวลาปิดภาคการศึกษาช่วงฤดูร้อนและเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งรัฐจัดให้มีการปิดภาคเรียนตาม ระบบการศึกษาของรัฐ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยาวประมาณสองเดือน สามารถให้ลูกหลานมาเรียนรู้ ประเพณีการบวช ในสังคมวัฒนธรรมของคนมอญผ่านการเรียนรู้ในวัดซึ่งเป็นสถานที่สำคัญทาง ศาสนา ในบางส่วนได้เรียนรู้ตามธรรมชาติของสังคมวัฒนธรรมมอญ เช่น ในช่วงเทศกาล

สงกรานต์ที่จะต้องมีการประเพณีบุญส่งข้าวแช่ หรือข้าวสงกรานต์ ที่จัดให้มีขบวนแห่ทางสงกรานต์ และหาบข้าวแช่ที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในบ้านนครชุมน์มาร่วมขบวนแห่ด้วย โดยได้มีโอกาสเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นตอนพิธีกรรมต่างๆในงานประเพณีทั้งในระดับครอบครัว และชุมชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้โดยธรรมชาติ นอกกระบบโรงเรียนโดยเรียนรู้ตามสภาพสังคม วัฒนธรรมที่เป็นจริง เป็นการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ติดตัวผู้คนบ้านนครชุมน์มาโดยตลอดและอาศัยการถ่ายทอดบอกเล่าต่อไป

9. ศาสนา และระบบความเชื่อ

โลกทัศน์ทางความเชื่อ และการจัดระบบความเชื่อของคนบ้านนครชุมน์ที่มีต่อศาสนา เทพยคา นางฟ้า เจ้าพ่อ และความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเป็นระบบความเชื่อที่มีศาสนาเป็นแกนหลักในการเชื่อมโยงความเชื่อต่างๆเข้าด้วยกัน ภายใต้บริบทของสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ มอญที่เกี่ยวข้องกับการนับถือพระพุทธศาสนาควบคู่ไปพร้อมๆกับความเชื่อเรื่องผี ซึ่งมีผีทั่วไปและผีบ้าน ผีเรือน หรือผีบรรพบุรุษ สำหรับความเชื่อเรื่องผี หรือการนับถือผีนั้น จะเห็นได้จากข้อกำหนด ข้อห้ามต่างๆในบ้าน พิธีกรรมที่เกี่ยวพันกับความเชื่อผีบรรพบุรุษ หรือผีทั่วไป ภายในหมู่บ้าน ในส่วนการนับถือพระพุทธศาสนานั้น จะเห็นได้จากงานประเพณีสำคัญๆ ทางพระพุทธศาสนาในช่วงเทศกาลต่างๆ ซึ่งจัดขึ้นภายในชุมชน สิ่งที่เกิดขึ้นจากระบบความเชื่ออันสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ด้านต่างๆของคนมอญนครชุมน์ จนก่อให้เกิดประเพณี พิธีกรรมทั้งที่เป็นพิธีกรรมในระดับครัวเรือน หรือชุมชนก็ดี หรือเป็นพิธีกรรม ประเพณีที่เกี่ยวพันกับภายนอกก็ตาม ทั้งที่เกิดขึ้นในรอบปี หรือในห้วงชีวิต สิ่งเหล่านี้จะได้นำมากล่าวถึงในบทนี้ต่อไป

จากการเข้าไปศึกษาภายในชุมชนบ้านนครชุมน์ และอยู่พักค้างเพื่อศึกษาถึงความ เป็นอยู่ เข้าร่วมประเพณี พิธีกรรมที่จัดขึ้นในรอบปี ผู้วิจัยได้เรียนรู้และทราบจากคำบอกเล่า เรื่องราวของประเพณี พิธีกรรม ทั้งที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบันและบางส่วนของที่เลิกกระทำไปแล้ว หรือ ยังคงกระทำอยู่แต่ไม่ได้ดำเนินการตามความเชื่อดั้งเดิมที่เคยเป็นมา ซึ่งประเพณีต่างๆล้วนแล้วแต่มีการกล่าวอ้างถึงความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่จากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษ และ คนในครอบครัวที่

ถ่ายทอดบอกต่อสืบกันมา โดยมีความเชื่อหลักๆอยู่ที่ ความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่อง เทพดา เทพเจ้า เจ้าพ่อ และความเชื่อเรื่องผี ทั้งที่เป็นผีบรรพบุรุษและผีอื่นๆ

9.1. ความเชื่อในพระพุทธศาสนา

ความเชื่อในพระพุทธศาสนาของชนมอญนครชุมน์ มีให้เห็นอย่างเด่นชัด โดยประเพณี พิธีกรรมส่วนใหญ่ที่จะต้องมีการประกอบพิธีกรรมใดๆก็ตาม ส่วนใหญ่จะต้องประกอบพิธีกรรม ทางศาสนาก่อนเป็นประจำ โดยทั่วไปแล้วนั้น ชนมอญส่วนใหญ่มีความเชื่อที่ว่า ชนมอญคือชน ชาติแรกที่พบพระพุทธเจ้าก่อนใคร ตามพระพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าที่มีเรื่องราวความตอน หนึ่งที่กล่าวถึงอุบาสกที่เป็นพ่อค้าหนุ่มมอญสองคนถวายข้าวสัตตผง สัตตก่อนแด่องค์พระพุทธเจ้า เป็นคนแรก และเชื่อว่าพระพุทธเจ้ามีอยู่จริง โดยพระสงฆ์คือตัวแทนของพระพุทธเจ้านั่นเอง และ จะต้องท่องพระธรรม ที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่จะต้องถือปฏิบัติจะขาดเสียมิได้ ความ เชื่อในพระพุทธเจ้าได้ถูกปลูกฝังผ่านมาในระดับครัวเรือนที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายได้สั่งสอนและบ่ม เพาะกันมาผ่านประเพณี พิธีกรรมในการทำบุญตักบาตรที่ต้องทำเป็นประจำตอนเช้า และการนำ บุตรหลานไปร่วมทำบุญตักบาตรที่วัดใหญ่ นครชุมน์ ในทุกประเพณีที่จัดขึ้นที่วัดใหญ่ นครชุมน์เป็น ประจำตลอดทั้งปี

ความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าที่อยู่ในความรู้สึกลึกซึ้งของชนมอญนครชุมน์ที่ถ่ายทอด บอกเล่ากันมา ส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของพระพุทธเจ้าตามเนื้อความที่เป็นพระ พุทธประวัติของพระพุทธเจ้า โดยผ่านคำบอกเล่าจากคนรุ่นก่อนที่มักจะสอดแทรกเล่าสู่กันฟังใน ขามที่มาทำกิจกรรมร่วมกันและภายในครัวเรือนที่มีผู้บวชเรียน ความเชื่อดังกล่าวได้ผสมผสานกับ ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาที่ภาครัฐกำหนดให้มีวิชาพระพุทธศาสนาด้วยเช่นเดียวกัน

แต่พระพุทธเจ้าในความเชื่อของชนมอญ มิได้มีผลมาจากการศึกษาของภาครัฐ หากเป็น เพราะการรับรู้และเรียนรู้จากบทสวดพระธรรมและการรับฟังพระธรรมเทศนา อีกทั้งคำบอกเล่า เรื่องราวปาฏิหาริย์ที่เกิดจากการสั่งสมบำเพ็ญเพียรบารมีของพระพุทธเจ้าผ่านพระพุทธรูปอัน ศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานภายในเขตวัด รวมทั้งอานิสงค์ผลบุญที่เกิดจากการบำเพ็ญบุญกุศลตาม ประเพณีตามวัตรปฏิบัติของพระพุทธองค์ ที่ชนมอญนครชุมน์ยึดมั่นปฏิบัติตามและบังเกิด ผลสัมฤทธิ์จริง

สถานที่สำคัญเกี่ยวกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของชนมอญนครชุมน์

จากการค้นคว้าทางเอกสาร ที่มีการรวบรวมคำบอกเล่าทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และ จากการสอบถามผู้รู้ในชุมชนเกี่ยวกับในการตั้งชุมชนนี้พบว่าการบันทึกคำบอกเล่าที่เกี่ยวกับวัด ใหญ่ นครชุมน์อยู่หลายเรื่อง ซึ่งมีทั้งเอกสารทางโบราณที่มีให้อ้างอิงตามประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

น้ำแม่กลองก็ดี และจากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในท้องถิ่นทั้งที่ไม่มีหลักฐานที่เป็นเอกสารรับรอง ได้ว่าเป็นความจริงหรือเป็นเพียงเรื่องเล่ามาก็ตาม

วัดใหญ่นครชุมน์

พระครูนครเขมกิจ หรือ พระอาจารย์เทียน เจ้าอาวาสวัดใหญ่นครชุมน์ ได้บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับวัดใหญ่นครชุมน์ในอดีต อันเป็นศาสนาสถานที่คนมอญนครชุมน์ให้ความเคารพ มีการปฏิบัติศาสนกิจทางพระพุทธศาสนามาโดยตลอด

“สมัยก่อนอาตมาบวช อาตมาเป็นเด็กวิ่งเล่น ด้านหน้าวัดที่เห็นกันอยู่ไม่ใช่สภาพแบบนี้ มันเปลี่ยนแปลงไปมาก อาตมาตอนนั้นเป็นลูกศิษย์วัด วัดใหญ่นครชุมน์เก่าแก่มาหลายพุทธทศวรรษ เป็นวัดเก่าๆ วัดไม่ได้ตั้งอยู่ที่ตรงนี้* วัดเก่ามาก ตั้งอยู่เลยคันฉันทน์ไป สมัยก่อน ถนนจะเลยวัดไปเยอะเลย ตั้งแต่ศาลาขึ้นไปจะมีสะพานอยู่ สะพานเดินข้ามเพราะด้านหน้ามีคลอง ข้างๆวัดเป็นคลองด้วย คลองอ้อมมา แล้วคลองก็จะเลี้ยวมาถึงหน้าวัดเรียกว่า ถ้าจะเดินออกไปถนนด้านหน้าของวัดจะต้องเดินข้ามสะพานข้ามคลองถึงจะไปได้ เวลานั้นน้ำ น้ำก็จะท่วมถึงสะพาน แต่ถ้าหน้าแล้งก็จะเดินข้ามสะพานได้ บริเวณศาลาการเปรียญนั้น เป็นอีกแบบหนึ่ง เป็นศาลาไม้เก่าๆ ทศวรรษอย่างเห็นได้ชัด ไม่ค่อยจะมั่นคงเท่าไร หลังจากผู้พิงด้านหน้าจะมีโรงเรียนอยู่ เล็กๆ รุ่นอาตมาก็เรียนที่นี่ วันธรรมดา ก็เรียนโรงเรียน แต่เล็กเรียนก็เข้าวัด มาเรียนหนังสือมอญกับพระที่วัดใหญ่ รุ่นอาจารย์เป็นรุ่นสุดท้ายที่เรียนมอญที่วัด ตอนที่ยังเป็นลูกศิษย์วัด เจ้าอาวาส คือ พระอธิการเอียง ท่านได้สร้างหอสวดมนต์ที่เห็นอยู่นี้ แต่ยังไม่ดีเท่านี้หรอก ต่อมาอาจารย์มาบวชพระ ประมาณปี พ.ศ.2519 หอฉันทน์ที่เป็นหอสวดมนต์นี้ยังไม่เสร็จดี พอวันที่ 31 ธันวาคม 2519 เจ้าอาวาสสมรณภาพ เจ้าอาวาสองค์ใหม่ก็มาสร้างต่อเติมหอสวดมนต์เพิ่มใหม่ และมีการสร้างศาลาการเปรียญหลังที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้” (พระครูนครเขมกิจ, 2553)

บริเวณด้านหน้าที่ตั้งวัดตามที่เจ้าอาวาสวัดใหญ่นครชุมน์องค์ปัจจุบัน ได้กล่าวถึง ได้มีกลุ่มผู้อาวุโสในหมู่บ้านได้เล่าสอดคล้องกันว่า พื้นที่ดินในบริเวณนั้น จะมีถนนออกไปไกลมาก จะมีเป็นผืนดินเป็นหย่อมๆ เสมือนว่าเป็นลักษณะเนินดิน ตรงเกาะกลางที่มีคลองน้ำล้อมนั้น ในสมัยก่อนนั้นเดิมมีวัดตาผาตั้งอยู่ในบริเวณนี้ คือ ด้านหน้าของวัดใหญ่นครชุมน์ ต่อมาน้ำมากหลากเซาะตลิ่งพัง น้ำสูงขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ต้องย้ายวัดตาผาออกไปจากที่ตรงนั้น ปัจจุบัน ไม่

* หมายถึง พื้นที่บริเวณด้านหน้าวัด ชาวไปจนถึงด้านหน้าป่า และศาลาการเปรียญวัดใหญ่ฯในปัจจุบัน

ปรากฏภาพบริเวณพื้นดินที่กล่าวถึง คงเหลือสภาพลำน้ำแม่กลองที่มีระดับความสูงเป็นเว้า น้ำเท่ากันทั้งหมด

นางฉลวย จับจุ ผู้อาวุโสของชุมชน วัย 83 ปี เดิมเป็นคนบ้านท่าอิฐ แต่งงานมาอยู่บ้านนครชุมน์ตั้งแต่อายุสิบกว่าปี ได้เล่าความหลังเกี่ยวกับวัดใหญ่ นครชุมน์ในอดีต สมัยเมื่อเป็นเด็กวิ่งเล่นอยู่ที่หาดทรายและพายเรือขายของตลอดเส้นทางของกลุ่มน้ำแม่กลองที่เห็นนี้

“ สมัยแต่ก่อน ตอนฉันยังเด็ก ก็ตามครอบครัวไปขายของ ล่องเรือไปด้วยนะ จากเหนือไปได้ของกุ้งน้ำ เห็น จำได้ว่ามีเนินดิน กว้าง อยู่กลางเป็นเกาะอยู่ตรงกลางแม่น้ำ สมัยก่อน ตอนแล่งก็จะเห็นว่ามันเป็นเหมือนคลองคือ ตัวลำคลองก็จะอ้อม ถนนมาจบกันในเขตวัดเก่า แต่ก่อนมีคันไม้ มีป่าเยอะ รกกว่านี้ ส่วนถนนก็มาจบกันลึกเข้าไปถึงเป็นวัด มีบ้านคน อยู่แถวที่ดินตามตลิ่ง พอน้ำมันสูงขึ้น ตลิ่งมันก็ทรุดลงไปเยอะมาก พออยู่ไปๆ เรื่อยๆ ก็ไม่ไหว ตัวแม่น้ำเองก็ไม่ได้เป็นทางแนวตรงแบบนี้ แต่ก่อนบ้านของคนนครชุมน์ และวัดใหญ่ นครชุมน์จะอยู่ที่บริเวณดินเป็นกระหย่อม ๆ คือ บางช่วงมันก็มีน้ำท่วม บางที่ก็ไม่มี คือ มีน้ำล้นบ้างเป็นบางแห่ง” (ฉลวย จับจุ , 2553)

ในส่วนที่เป็นข้อมูลอ้างอิงได้จาก นักวิชาการมานุษยวิทยาและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของไทย นายศรีศักร วัลลิโภดม (2536: 55) กล่าวว่า วัดใหญ่หรือวัดนครชุมน์ เป็นวัดที่สำคัญของชาวมอญที่เป็นสามัญชนทั่วไป วัดนี้นอกจากจะมีอาณาบริเวณเป็นวัดใหญ่แล้ว ยังมีความพยายามที่จะสร้างพระสถูปเจดีย์มอญแบบพระมูเตาขนาดใหญ่ให้เป็นประธานอีกด้วย แต่ทว่าสร้างไม่เสร็จสมบูรณ์เหลือให้แต่แค่ฐานพระสถูปอิฐรูปสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ที่ต่อมาใช้เป็นที่พักประดิษฐานพระพุทธรูปแบบมอญให้เป็นที่เคารพบูชาของคนไทยท้องถิ่นแทน

ในขณะที่นักวิชาการมอญกลุ่มน้ำแม่กลอง นางอำไพ มัทมมาน (2550: 118) กล่าวว่า วัดใหญ่ นครชุมน์ (วัดนครชุมน์) เป็นศาสนสถานเก่าแก่ สร้างโดย ชาวมอญที่อพยพมาจากกรุงหงสาวดี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ได้เสด็จตามกลุ่มน้ำแม่กลองโดยเรือพระที่นั่ง ได้หยุดแวะชมอุโบสถและกราบนมัสการพระประธานในโบสถ์ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 เสด็จฯ โดยเรือพระที่นั่งส่วนพระองค์ ได้ทรงแวะนมัสการเจ้าอาวาส และพระประธานในโบสถ์แล้วทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทให้ประชาชนและทายกทายิกาบำรุงรักษาพระอารามที่อยู่ในพระพุทธศาสนาให้คงตามประเพณี และรักษานับธรรมเนียมประเพณีโบราณโดยยึดหลักรักษาประเพณีมอญไว้ให้ดี ให้คงการสวดมนต์ภาษามอญไว้อย่าให้สูญหายไป

วัดใหญ่ นครชุมน์เป็นวัดมอญที่เก่าแก่ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลนครชุมน์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีศิลปะการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัด เช่น กุฏิ ศาลา อุโบสถ พระเจดีย์ เป็นศิลปะ

ของชาวมอญ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการประกาศให้เป็นวัดโดยถูกต้องเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ.2484 คณะสงฆ์สังกัดมหานิกาย

ตามประวัติของวัดนั้นไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าสร้างเมื่อใด ส่วนข้อสันนิษฐานของคนเก่าแก่ เชื่อกันว่าเป็นวัดที่สร้างยุคทวารวดี มีอายุกว่าพันปีมาแล้วซึ่งกลายเป็นวัดร้างแทบไม่เหลือซาก ต่อมาเมื่อมีกลุ่มคนมอญอพยพเข้ามาอยู่ โดยตั้งหลักปักฐานมั่นคงแล้ว ได้สร้างวัดขึ้นใหม่ตรงที่วัดร้างเดิม แต่ยังเป็นเพียงสำนักสงฆ์ขนาดเล็กพอให้พระอยู่ได้

ภายในวัดมีเสนาสนสงฆ์ มั่นคงแข็งแรง พระภิกษุสามเณร อยู่จำพรรษาตลอดมาไม่เคยขาด มีที่ดินวัด 35 ไร่ 3 งาน 24 ตารางวา อาคารเสนาสนะสงฆ์ มี ภูมิ ศาลา พระอุโบสถวิหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม พระเจดีย์ โรงเรียนวัดใหญ่นครชุมน์ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ราชนามเจ้าอาวาสเท่าที่รวบรวมได้มีดังนี้

1. พระอาจารย์วัง
2. พระอาจารย์เปลี่ยน
3. พระอาจารย์ซื่อน
4. พระอาจารย์ชื่น
5. พระอาจารย์เงง
6. พระอธิการสันไค
7. พระอธิการเอียน
8. พระอธิการประเทิน
9. พระอธิการเทียน (ปัจจุบัน)

ภายในบริเวณวัดมีความร่มรื่นด้วยร่มเงา ต้นโพธิ์โบราณต้นใหญ่หลายคนโอบอยู่ 3 ต้น ได้บำรุงรักษาไว้เป็นอย่างดีโดยถือว่าเป็นต้นไม้สำคัญแห่งพระพุทธศาสนา ปัจจุบัน วัดใหญ่นครชุมน์ มีเจ้าอาวาสครองวัด คือ พระอธิการเทียน ญาณสัมปณฺโน ท่านเป็นพระอาจารย์นักพัฒนา สร้างสรรค์ความเจริญให้แก่วัดใหญ่นครชุมน์ ด้วยการบูรณะกุฏิสงฆ์และสร้างกุฏิสงฆ์เพิ่มเติมให้พอเพียงแก่พระภิกษุ-สามเณร สร้างเมรุ สร้างศาลาคู่เมรุ สร้างศาลาธรรมสังเวช สร้างหอกลอง สร้างหอรบั้ง ตัดถนนห่างจากวัดออกไป เดิมถนนอยู่ติดวัดเป็นที่ของวัด เนื่องจากใช้พื้นที่วัดสร้างอุโบสถหลังใหม่

พระอุโบสถ แห่งวัดใหญ่นครชุมน์ ไม่มีใครทราบอีกเช่นกันว่าสร้างมาแต่เมื่อใด เป็นศิลปกรรมแบบชาวมอญ ได้ชำรุดทรุดโทรมลงตามกาลเวลา ก็ได้ทำการบูรณะมาโดยตลอดทุกเจ้า

อวาส ส่วนพระวิหารหลวงพ่อพญาแลมีความเก่าแก่เช่นเดียวกับพระอุโบสถกรมศิลปากรจดทะเบียนเป็นสมบัติโบราณของชาติไว้เรียบร้อยแล้ว พระอุโบสถของวัด เป็นสถานโบราณวัตถุที่เก่าแก่มานานนับร้อยๆปีทางวัดจัดการซ่อมแซมมาโดยตลอดจนไม่สามารถจะซ่อมแซมให้ดีขึ้นได้อีกต่อไป ปัจจุบันมีรอยแตกร้าวไปทั่วทั้งหลัง พระอธิการเทียนคำเนินการสร้างหลังใหม่ ถัดจากพระอุโบสถหลังเก่า

ส่วนพระอุโบสถหลังเก่าให้คงอนุรักษ์ไว้ เป็นสมบัติของคนนครชุมน์ และการทำตามพระราชกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จพระราชดำเนินโดยเรือพระที่นั่งส่วนพระองค์ผ่านและแวะนมัสการเจ้าอาวาสและพระประธานในพระอุโบสถ เมื่อปีพ.ศ. 2440 ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทให้แก่ประชาชน และทายกทายิกา ผู้มีศรัทธาบำรุงพระอารามนี้ไว้ให้นานๆให้รักษานบธรรมเนียมประเพณีรามัญไว้ด้วย ทั้งให้ชาวบ้านผู้มีศรัทธาและเจ้าอาวาสให้ดูแลรักษาวัดนี้ไว้ให้ดีด้วย และให้รักษาดันศรีมหาโพธิ์ไว้เพื่อยุ่คู่พระอารามนี้จะไ้คงดงามต่อไป

พระอุโบสถหลังใหม่ของวัดใหญ่นครชุมน์ สร้างไว้ใหญ่โตกว่าหลังเก่า เริ่มสร้างเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ.2538 ปัจจุบันได้มีการจัดงานยกช่อฟ้า ปิดทอง ฟังลูกนิมิต สมโภชโบสถ์ใหม่เสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้วเมื่อเดือนมกราคม 2555 ที่ผ่านมา รวมระยะเวลาการก่อสร้างโบสถ์ใหม่ทั้งสิ้น 17 ปี

วิหารปากีวัดใหญ่นครชุมน์

ปากี หรือ วิหารปากี ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าวัดใหญ่นครชุมน์ มีลักษณะเป็นเนินดินสองชั้น ขนาดของปากี มีความสูง 5.75 เมตร กว้าง 5.20 เมตร ยาว 11.74 เมตร ระเบียงชั้นบนสูง 2.80 เมตร กว้าง 22.50 เมตร ยาว 23.40 เมตร ส่วนระเบียงชั้นล่างสูง 0.80 เมตร กว้าง 39.45 เมตร ยาว 39.52 เมตร มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ 2 องค์

ประวัติความเป็นมาของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ แห่งนี้ ชาวบ้านเรียกกันมาช้านานแล้วว่า ปากี ซึ่งอยู่เป็นศักดิ์ศรีแก่ชาวบ้านนครชุมน์ มาประมาณ 300 ปี เป็นพุทธสถานที่เคารพนับถือตั้งอยู่บริเวณหน้าวัดใหญ่นครชุมน์ หันหน้าไปทางแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าฐานของวิหารปากีนั้นเป็นฐานอิฐที่เคยบรรพบุรุษเคยจะก่อสร้างพระธาตุมูเตาเพื่อใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ แต่ไม่สำเร็จ จึงได้ก่อสร้างศาลาเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ คือ “หลวงพ่พญาแล” ไว้แทน ในส่วนที่พระวิสุทธิกัทร ฐานยุตโต (2553) ได้เรียบเรียงไว้ นั้น ได้ตั้งสมมุติฐานไว้ 2 ประการคือ

ประการแรก สร้างไว้เพื่อเป็นเชิงหินสอดส่องระวังข้าศึก ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้นได้เกิดศึกสงครามระหว่างไทยกับพม่าที่เรียก กันว่าสงครามเก้าทัพ ท้าวพระยามอญทั้งหลายที่

ได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระมหากษัตริย์ไทย เมื่อครั้งรามัญพ่ายแพ้พม่า ได้ขันอาสามาประจำหัวเมืองชายแดน เพื่อคอยสกัดกันข้าศึก ไม่ให้เข้าถึงกรุงได้โดยง่าย จึงได้สร้างเชิงเทินนี้ไว้

ประการที่สอง สันนิษฐานว่า ชาวมอญที่อพยพมาอยู่บริเวณนี้ ได้สร้างไว้เพื่อที่จะสร้างองค์พระเจดีย์ จำลองพระธาตุมูเตา แต่สร้างไม่สำเร็จจึงได้แต่ส่วนที่เป็นฐานเท่านั้น (พระธาตุมูเตาเป็นสัญลักษณ์เจดีย์ที่บรรจุพระบรมอัฐิของพระพุทธเจ้าที่ชาวมอญให้ความเคารพและศรัทธามาก จึงคิดที่จะจำลองเอาไว้เพื่อระลึกถึงบ้านเกิดเมืองนอน) ล่วงมาจนถึงปัจจุบันนี้น่าจะมีอายุราว 300 กว่าปี ส่วนคำว่า ปากี นั้นน่าจะมาจากชื่อของผู้สร้างในครั้งแรก คือพระอาจารย์กั ภาษารามัญเรียกว่า อาจกั จนเรียกผิดเพี้ยนมาเป็น ปากี ในปัจจุบัน

ภาพที่ 9 วิหารปากีในอดีต ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2525

ที่มา: กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์

“ราว พุทธศักราช 2479 พื้นที่ดังกล่าว ได้รกร้างเป็นป่าดิบ พระอธิการเซ่ง เจ้าอาวาสวัดใหญ่นครชุมน์ ในสมัยนั้นได้เกิดนิมิตเห็น องค์พระได้มาประดิษฐานอยู่บนนั้น จึงเล่านิมิตนั้นให้ชาวบ้านฟัง แล้วชวนกันตากถางทำความสะอาดบริเวณนั้นแล้ว ได้ดำริกันว่าจะต้องหาองค์พระมา

ประดิษฐานเพื่อเป็นที่สักการบูชาตามนิมิตของพระอิทธิฤทธิ์ให้ได้ บังเอิญมีชาวบ้านจากนคร
 ชุมน์ ชื่อนายฟอง จับจุ ได้ไปหางานทำที่ พระนคร (กรุงเทพ) และได้พำนักอยู่ที่วัดทองปู้ (วัดชนะ
 สงคราม บางลำภู ซึ่งเป็นวัดมอญที่กรมพระบรมมหาสุรสิงหนาท วังหน้า สร้างไว้) ได้มาแจ้งว่า บัดนี้
 ทางวัดทองปู้ ได้มีผู้มีจิตศรัทธาสร้างพระประธานถวายเป็นจำนวนมาก จนไม่มีที่ที่จะตั้งบูชา จึงดำริ
 ให้ไปถวายวัดต่างๆ ตามหัวเมืองที่ยังไม่มีพระประธาน ด้วยบารมีขององค์พระได้คล้อยทำให้ นาย
 ฟอง จับจุ ขอพระพุทธรูปที่มีลักษณะการสร้างแบบรามัญ พร้อมรูปปั้นของปฐมอุบาสก ทั้ง 2 ท่าน
 ที่หมอบกราบอยู่หน้าองค์พระ จึงแจ้งความประสงค์นั้นต่อพระครูหลักเจ้าอาวาสวัดในขณะนั้น
 เมื่อท่านทราบที่นายฟองขอไปเพื่อให้ชุมชนชาวมอญได้สักการบูชา ท่านก็มีความยินดีเป็นอย่าง
 มากที่จะถวายให้ เมื่อทราบดังนั้นแล้ว พระอิทธิฤทธิ์และชาวบ้านก็รีบปรึกษากัน ด้วยว่าจะทำอย่างไร
 ถึงจะได้ไปอัญเชิญพระพุทธรูปองค์นี้ มาได้โดยเร็ววัน ที่ประชุมเห็นตรงกัน ว่าควรให้นายเตง่วน
 หอม ซึ่งเป็นผู้ชำนาญในการพายท้ายเรือ (สมัยนั้นการคมนาคมไม่สะดวกเหมือนปัจจุบัน การ
 เดินทางที่สะดวกที่สุดคือการลงไปตามน้ำเท่านั้น) เป็นหัวหน้าทีม และได้มีผู้ชำนาญ อาสา อีก 8-9 คน
 ประกอบไปด้วย พระเพียง ง่วนหอม (ลูกชายนายเตง่วนซึ่งบวชพระอยู่ในขณะนั้น) พระเสนาะ
 เสดาคณ ช่างทองชุบ เสดานนท์ (ช่างแกะสลักลายประจำวัดใหญ่ นายลิ้ม เสดาคณ นายแซ
 เสดาคณ ได้เช่าเรือโยงแจว (เรือบรรทุกข้าวมีลักษณะท้องเรือกลมใหญ่) และลูกเรืออีก 3-4 คน พาย
 จากแม่น้ำแม่กลองไปตามเส้นทางเดินเรือจนออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา แล้วตัดเข้าคลองบางลำภู และ
 ขึ้นจากเรือเดินเท้าอีกกว่ากิโลจึงไปถึงจุดหมาย คือวัดทองปู้นั่นเอง รวมระยะเวลาการเดินทางไปรับ
 หลวงพ่อวัดทองปู้มาประดิษฐาน ณ วัดใหญ่ นครชุมน์ ประมาณครึ่งเดือน ในปีพุทธศักราช 2479 จึง
 ได้อัญเชิญหลวงพ่อบูชาประดิษฐานบนวิหารปากี เพื่อเป็นที่สักการะของชาวมอญนครชุมน์เรื่อยมา
 ต่อมาพระอิทธิฤทธิ์ เณรญาณสมบุญ โณ (พระครูนครเขมกิจ) เจ้าอาวาสวัดใหญ่ นครชุมน์ปัจจุบัน
 ท่านได้เล็งเห็นความสำคัญของสถานที่แห่งนี้ เพราะเป็นที่เคารพสักการะบูชาของคณาจารย์มอญนคร
 ชุมน์และประชาชนทั่วไปที่มาขอพร ต่างได้ประสบกับความสำเร็จตามความประสงค์ มาช้านาน
 และสถานที่แห่งนี้เริ่มชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา ท่านจึงได้ปรึกษาชาวบ้าน เพื่อหารือในการ
 ที่จะบูรณะและซ่อมแซม ส่วนที่ชำรุดทรุดโทรมไป ให้คงทนถาวรสืบต่อจนถึงชนรุ่นหลัง จึงเริ่ม
 ปฏิสังขรณ์เรื่อยมา ตามกำลังศรัทธา อนึ่ง พระครูนครเขมกิจ (เทียน ญาณสมบุญ โณ) ท่านได้ดำริที่
 จะถวายชื่อให้หลวงพ่อบูชาเสียใหม่ ด้วยเหตุผลที่ว่าชาวบ้านทั่วไปมักเรียกชื่อหลวงพ่อดังกัน
 เพราะไม่รู้ชื่อที่แท้จริง ต่างเรียก หลวงพ่อปากี หลวงพ่อวัดใหญ่ หรือก็หลวงพ่อบ้าง ท่านพระครู

นครเขมกิจ จึงคิดที่จะถวายชื่ออันเป็นสิริมงคลให้กับชนทั่วไปได้เรียกขาน ท่านจึงไปปรึกษาเจ้า
 อาวาสวัดโพธิ์ทัมณีที่จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งท่านเป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชนทั่วไปท่านจึงถวาย
 ชื่อเป็น พระพุทธรูป (หรือหลวงพ่อพระยา) ความหมาย คือ เพื่อการดูแลรักษาให้คนนครเขมกิจ
 อยู่เย็นเป็นสุข พ้นจากเพศภัยต่าง ๆ นั้นเอง เพราะตั้งแต่อัญเชิญท่านมาประดิษฐาน ณ ที่แห่งนี้ ก็ทำ
 ให้ชาวมอญนครเขมกิจประสบความร่มเย็นตลอดมา ส่วนองค์พระนั้นหล่อด้วยทองเหลืองทั้งองค์
 พระเมสติดอดประกอบได้ (ครั้งเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทองเหลืองหายาก ได้ถูกโจรกรรมอดเอาไป
 ช่างชุบช่างประจำวัดได้หล่อขึ้นมาสวมให้ใหม่โดยหล่อติดกับเศียรพระ) พุทธลักษณะเป็นแบบ
 ศิลปราชมัญ ปางโปรด อุบาสกชาวมอญสองคน ซึ่งเป็นพ่อค้าวานิชจาก สุวรรณภูมิ ในสมัยพุทธกาล
 ชื่อ ตปุสสะ กับ กัทลิกะ หรือ ชาวมอญเรียกกันว่า ตะเปา-ตะโป ซึ่งเป็นอุบาสก 2 คนแรกของพุทธ
 ศาสนา ที่ได้ถวายข้าว สัตตุง-สัตตูก่อน แด่พระองค์ หากสังเกตที่พระหัตถ์ด้านขวาขององค์พระจะ
 มีลายเส้นนูนแปลเส้นนั้น หมายถึงพระเกศาของพระองค์ที่ได้ประทานให้สองอุบาสก คือก่อนที่ทั้ง
 สองจะทูลลาจากไปได้ขอพระเกศาต่อพระองค์ เพื่อนำไปบูชาที่เมืองมอญ พระองค์จึงประทานให้
 แปลเส้น ซึ่งความหมายของเส้นพระเกศาทั้งแปล หมายถึง มรรคมงคลแปลนั้นเอง ปัจจุบัน พระเกศา
 ราชได้ประดิษฐาน ณ เจดีย์ชเวดากอง ในประเทศพม่า ส่วนพระนอนกับรอยพระพุทธรูปท่านนั้นได้
 สร้างขึ้นมาใหม่ในสมัยพระอริการแห่ง พระนอนได้สร้างตามตำนานพระราหูของชาวมอญ ซึ่งเล่ากัน
 ว่าพระราหูได้นับว่าตนเองสามารถกลืนกินพระอาทิตย์ได้ เป็นรองก็แต่พระอินทร์เท่านั้น ครั้นได้ยิน
 ว่าองค์พระศาสดาผู้เป็นใหญ่ในโลกนี้ได้เกิดขึ้นแล้วด้วยสำคัญว่าตนเองเป็นผู้มีฤทธาานุภาพมากกว่า
 ผู้ใด จึงแสดงอานุภาพของตนให้ประจักษ์ว่าใหญ่เหนือใครๆทั้งปวงในโลกนี้ แต่จะทำให้ตัวของตน
 นั้นใหญ่ขนาดไหนก็ไม่สามารถเหนือพระพุทธรูปได้ ถึงแม้พระองค์บรรทมอยู่ก็ตาม การบูรณะ
 พระวิหารปากนั้น เจ้าอาวาสและชาวบ้านได้ช่วยกันทำมาโดยตลอด ครั้งล่าสุดหลังคาชำรุดทรุด
 โทรมมาก จึงมีการบูรณปฏิสังขรณ์ จนแล้วเสร็จสมบูรณ์ อย่างที่เห็นอยู่ในขณะนี้ ในวันขึ้น 15 ค่ำ
 เดือน 10 (กันยายน) ของทุกปี จะมีการสมโภชวิหารปากนี้ มีการบวงสรวง โดยชาวบ้าน
 มาร่วมพิธีกรรมตลอดจนการทำบุญอุทิศ แด่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และ ประเพณีตักบาตร
 น้ำผึ้ง การปิดทองนมัสการองค์พระพุทธรูปพระยาแล พระนอน รอยพระพุทธรูปจำลอง ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ มาเป็นเวลายาวนาน ”(พระฐิติภัทร ฐานยุตโต, 2553)

“วัดใหญ่นครเขมกิจ เป็นวัดเก่าแก่และเป็นศูนย์รวมของชาวมอญในแถบนี้ คนเฒ่าคนแก่
 เล่าว่า คนมอญเชื่อว่าคนก่อนๆอพยพมาจากเมืองมอญชนชาวของมาตั้งบ้านอยู่บริเวณนี้ มี

วิหารปากี มีหลวงพ่อพญาแลเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนในบ้าน เชื่อกันว่าฐานอิฐตรงวิหารปากี เขาจะสร้างพระธาตุแบบพระธาตุมูเตา แต่สร้างไม่สำเร็จ” มีคำบอกเล่าเกี่ยวกับความเชื่อใน อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อพญาแล ที่ประดิษฐานบนวิหารปากี ที่สามารถจับปิดเป่า โรคภัยไข้เจ็บได้ ด้วยการไปปิดทององค์พระท่าน จากนั้นให้นำเศษทองที่ติดอยู่มาปิดตาม อวัยวะในร่างกายที่มีอาการเจ็บปวด วันรุ่งขึ้น อาการเจ็บปวดเหล่านั้นก็จะหายไปอย่างน่า อัศจรรย์” (กมสรร จับจุ , 2553)

ดังนั้นวัดใหญ่นครชุมน์ และวิหารปากี จึงเป็นสถานที่ที่สำคัญยิ่งต่อคนมอญนครชุมน์ และผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่อยู่โดยรอบอีกด้วย ที่สำคัญไปกว่านั้นคือ เป็นสถานที่จัดงาน ประเพณีในรอบปีที่มีมาอย่างยาวนาน และ ยังมีการจัดงานสำคัญของวัดและหมู่บ้าน เช่น งานผ้าป่า ประจำปี งานประกวดแฟนซีม้า และ โคมเทียมเกวียน ซึ่งเจ้าอาวาสวัดใหญ่นครชุมน์ได้สนับสนุนให้มีการ จัดงานดังกล่าวขึ้นมา ซึ่งได้รับผลตอบรับจากคนในชุมชนและคนนอกชุมชนที่สนใจมาร่วมชมงานเป็น อันมาก โดยเฉพาะกลุ่มคนที่นำม้าและโคมมาประกวดซึ่งมาจากจังหวัดอื่น เช่น เพชรบุรี นครปฐม กาญจนบุรี

ภาพที่ 10 วิหารปากีในปัจจุบัน ถ่ายเมื่อ ปี พ.ศ. 2554

สำนักปฏิบัติธรรมสานดินนันทวัน

ในความเชื่อที่เกิดขึ้นจากแรงศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของชาวบ้านนครชุมน์ ซึ่งมีได้จำกัดวงอยู่เพียงวัดใหญ่นครชุมน์ ศาสนสถานประจำหมู่บ้านที่มีมาอย่างยาวนาน การเกิดขึ้นของสำนักปฏิบัติธรรมสานดินนันทวัน หรือที่คนบ้านนครชุมน์เรียกกันว่า “สำนักแม่ชี” หรือ “บ้านยายชี” ก็คือนั้น แสดงให้เห็นถึงความเชื่อในคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่มีอยู่ในวิถีชีวิตของคนที่นี่อีกแบบหนึ่ง

คุณยายชีทองเจือ แสงมณี บอกเล่าถึงเรื่องราวความเป็นมาในการก่อกำเนิดของสำนักสานดินนันทวัน ที่ได้ก่อตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2514 ตั้งอยู่ที่เลขที่ 79/3 หมู่ที่ 4 บ้านนครชุมน์ มีพื้นที่ประมาณ เกือบ 5 ไร่ สำนักแม่ชีนี้ เกิดขึ้นมาโดยความตั้งใจของคุณยายชีดอนม เสดานนท์ ทายาทสายตระกูลพระยาทองผาภูมิ เพื่อให้เป็นที่พึ่งของสตรีทั้งหลายและเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมจัดกิจกรรม ทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว ใสสะอาด ยึดมั่นในพระธรรม และ ปฏิบัติตามคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ยึดปฏิบัติ สืบ 8 การก่อตั้งสำนักสานดินนันทวันนั้น มีผู้ร่วมก่อตั้งจำนวน 3 ท่าน คือ คุณยายชีดอนม เสดานนท์ คุณยายชีทองเจือ แสงมณี และ คุณยายเชียง เสดานนท์ เป็นผู้บริจาคที่ดินให้ นอกจากนี้ยังได้รับทุนดำเนินการในการก่อสร้างจากการทำผ้าป่าสามัคคีจากญาติสนิทมิตรสหาย และผู้มีจิตศรัทธาทั้งในและนอกหมู่บ้าน บริเวณภายในสำนักแม่ชีนั้น จะเต็มไปด้วยป้ายคำสอนทางธรรมมากมาย มีห้องใหญ่ชั้นสองของสำนักแม่ชีในการสวดมนต์ทำวัตรปฏิบัติ และมีพระพุทธรูปสีขาวองค์ใหญ่ที่สร้างขึ้นเพื่อไว้กราบไหว้บูชา (ทองเจือ แสงมณี, 2554) ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ตั้งแต่วันที่ 13 ถึง 15 เมษายนของทุกปี บ้านนครชุมน์มีประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก หรือบุญส่งข้าวแช่ ซึ่งมีครัวเรือนที่ประกอบพิธีดังกล่าว ส่งข้าวแช่มาที่สำนักแม่ชีแห่งนี้ด้วยเช่นเดียวกัน

ปัจจุบัน สำนักสานดินนันทวัน เปิดใช้เป็นสถานที่ฝึกอบรมจัดเทศกาลจิตใจ ปฏิบัติธรรม และจัดทำเป็นสถานที่ให้บริการแก่ทางราชการและเอกชนให้ความรู้และอบรมพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปด้วย โดยส่วนใหญ่ จะเป็นโรงเรียนในสังกัดอำเภอบ้านโป่งและจังหวัดราชบุรีมาขอใช้เป็นที่พักอาศัยอบรมธรรมะ ตลอดจนบริษัทเอกชน สถานศึกษาจากต่างจังหวัดที่ทราบข่าวมาขอให้จัดอบรมบุคลากรของตนด้วย ซึ่งทางสำนักสานดินนันทวันได้จัดให้ตามความเหมาะสม

9.2 ความเชื่อในเทพยดา

คนมอญนครชุมน์มีความเชื่อว่าเทพยดา เทวดามืออยู่จริง และมีทั้งที่เป็นเทวดาผู้ชาย และนางฟ้าที่เป็นผู้หญิง ซึ่งมีความหมายอย่างมาก การทำกิจกรรมประเพณีในท้องถิ่น มักจะมีการไปบนบานสานกล่าวให้เทพ เทวดา บนชั้นฟ้าช่วยให้สำเร็จลุล่วง แต่การสื่อสารระหว่างกันนั้น จะอาศัยการบนบานผ่านเจ้าพ่อก็ดี หลวงพ่อพญาแลที่วิหารปากีให้ช่วยบอกต่อให้ ดังจะเห็นได้จากในการจัดงานประเพณีที่ต้องจัดกลางแจ้ง เจ้าภาพ หรือผู้จัดงาน มักจะให้มีการไปบนบานสานกล่าวขอให้เทวดาเปิดฟ้า เปิดทาง มิให้มีเหตุเภทภัย หรือ บัควาญฝนพายุให้จางหายไป

ในความเชื่อของคนที่นี่ เชื่อว่า เทวดา นางฟ้ามีจริง มีอยู่ทั่วไป จะต้องบูชาเครื่องสังเว และจัดทำบ้านต้อนรับเทวดา นางฟ้าทุกปี ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ คือ การทำข้าวแช่ถวายต่อเทวดาและนางฟ้าที่จะมาปีละหนึ่งครั้ง ความเชื่อดังกล่าวยังคงกระทำตามประเพณีมาโดยตลอด หากแต่ไม่มีใครระบุได้ว่าเทวดานั้นคือเทพองค์ใดที่มีชื่อชัดเจน บ้างก็ว่าเป็นพระอินทร์ แต่ส่วนใหญ่จะไม่ทราบว่าเทวดาที่ทำพิธีตั้งเครื่องสังเวบูชานั้นเป็นอย่างไร ในขณะที่นางฟ้าที่อยู่ในความเชื่อของคนมอญนครชุมน์ ส่วนใหญ่ระบุได้ว่าเป็นนางสงกรานต์ที่ต้องมารับเครื่องสังเวที่บ้านนางสงกรานต์เป็นประจำทุกปี แต่ความเชื่อว่าเป็นนางสงกรานต์คือนางฟ้า หรือ เทวดาฝ่ายหญิง ก็ไม่ได้บอกว่านางสงกรานต์มีชื่ออะไรบ้าง โดยรวมจะเอ่ยถึงนางฟ้า คือ นางสงกรานต์ที่มารับเครื่องบูชาข้าวแช่ทุกปี

ปัจจุบัน เรื่องของความเชื่อเรื่องเทวดา นางฟ้า เริ่มมีการพูดถึงน้อยลง เนื่องจากผู้บอกเล่าเรื่องเหล่านี้ คือผู้สูงวัย ผู้อาวุโสในชุมชนที่เสียชีวิตไปตามกาลเวลา ด้วยเพราะชราภาพ เรื่องเล่าที่เคยได้รับฟังผ่านตำนานก็ดี นิทาน หรือ เรื่องเล่าต่างๆ ก็เริ่มตกหล่น และ ลืมเลือนไป

9.3 ความเชื่อในเรื่องเจ้าพ่อ

เจ้าพ่อ ในความเชื่อของคนมอญนครชุมน์ คือ ผู้ที่มีบารมี มีอำนาจ แต่ไม่ใช่เทวดา ส่วนใหญ่ความเชื่อในเรื่องเจ้าพ่อจะเห็นเด่นชัดในวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายมอญโดยทั่วไปเช่นกัน เจ้าพ่อที่ปรากฏและเป็นที่ยอมรับในบ้านนครชุมน์ มีอยู่หลายท่าน และมีการจัดตั้งศาลเจ้าพ่อให้เป็นที่กราบไหว้บูชา ดังจะกล่าวถึงตามสถานที่ที่ตั้งศาลเจ้าพ่อ ตามลำดับ ดังนี้

ศาลเจ้าพ่อช้างพัน (ปะจู้เงินจ๋ม)

ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อช้างพัน ที่ชาวบ้านได้บอกต่อเล่าขานกันมา คือ เจ้าพ่อผู้มีอำนาจ มีบารมีสูง แต่ไม่ใช่เทวดา เจ้าพ่อช้างพันสามารถให้คุณ ให้โทษกับคน บ้านเรือน ชุมชนได้ หากไม่กระทำหรือปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรมเนียม

เจ้าพ่อช้างพัน สถิตอยู่ที่ศาลเจ้าพ่อช้างพัน (ฮ้อยปะจู้เงินจ๋ม) ซึ่งสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านนครชุมน์ ตั้งอยู่บริเวณกลางหมู่บ้าน หมู่ที่ 4 ตรงดินบริเวณศาลเป็นเนินดินเตี้ยๆ มีต้นพิทูล ต้นมะขาม และจอมปลวกขนาดใหญ่ เล่าต่อกันมาว่า ศาลเจ้าพ่อช้างพัน เป็นศาลเจ้าโบราณ ภายในมีดาบ และหมวกทหารโบราณ งาม้าง เครื่องดนตรี ที่มีคนมาถวายให้กับเจ้าพ่อ

บริเวณโดยรอบศาล ได้มีศาลเล็ก ๆ เป็นศาลเจ้าของจีน (ปาโหน่งปึงกง) และ ศาลเจ้าของไทย (ปะจู้อะเลอะห้ปอง) รายล้อมอยู่ เป็นที่รับรู้ถึงความศักดิ์สิทธิ์ที่คลั่งคลั่งให้คนที่มาบนบานสานกล่าว ได้ประสบผลสำเร็จตามที่ได้ขอพรไว้ นอกจากนี้ ศาลเจ้าพ่อช้างพันแห่งนี้ ยังมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับพิธีกรรมบวชนาคมอญ ที่ต้องมากระทำพิธีกรรมในการกราบไหว้เคารพเจ้าพ่อช้างพัน ไม่กระทำมิได้ มิฉะนั้นจะถือว่าพิธีกรรมการบวชนาคมอญไม่ครบสมบูรณ์ เนื่องจากศาลดังกล่าวเป็นที่เคารพสักการะของคนมอญนครชุมน์ และหมู่บ้านใกล้เคียงทั้งในตำบลนครชุมน์และตำบลใกล้เคียงด้วย

“เต๋ดปะจู้” คืองานประจำปี ในทุก ๆ ปี เมื่อถึงเดือนสี่ ภายหลังเสร็จสิ้นเทศกาลสงกรานต์แล้ว ชาวบ้านจะมีการทำบุญประจำปี คนในหมู่บ้านที่นับถือจะมาทำพิธีไหว้ขอขมาและขอบคุณเจ้าพ่อช้างพันและศาลเจ้าไทยและศาลเจ้าจีน ซึ่งกระทำ 2 ครั้ง

งานแรกเป็นงานรวมร่างทรงและลูกศิษย์ที่นับถือเจ้าพ่อ มีนางเต๋ยม เป็นเจ้าพิธี ในพิธีไหว้จะมีดาบที่เป็นสัญลักษณ์แทนองค์เจ้าพ่อช้างพัน เพราะ “เจ้าพ่อท่านเป็นทหาร ดาบเป็นอาวุธของท่านเจ้าพ่อ เป็นตัวแทนของเจ้าพ่อ” (เต๋ยม บุญนพ, 2553) ชาวบ้านที่ถือตนว่าเป็นลูกศิษย์ขององค์เจ้าพ่อจะนำอาหารคาวหวานมาถวาย ได้แก่ ก๋วยเตี๋ยวผัด ขนมต้ม บัวลอย ข้าวเหนียว ถั่วแปบ ส้ม มะพร้าว เหล้าขาว 1 ขวด วางไว้บนพานมีดอกเข็มสีแดงและรูปเทียน พร้อมทั้งมีผ้าถุง และผ้าสีต่างๆวางไว้ในถาด นอกจากนี้จะตั้งสำรับคาวหวานอีกสำรับหนึ่งไว้บนเสื่อกลางลาน มีก้านกล้วยมัดเป็นทรงสามเหลี่ยมคล้ายกระโสมเล็ก วางไว้ข้าง ๆ สำรับ

“ลูกศิษย์ที่นับถือเจ้าพ่อจะซื้อหมู ซื้อไก่มาถวายเจ้าพ่อ ทำขนมถวายเจ้าพ่อ บ้านไหนที่มีหน้าที่เอาหมอน เอาเสื่อมาก็จะต้องเอามาทุกปี ถือเป็นหน้าที่ เอาข้าวสารและเกลือมาเขาร่วมพิธีด้วย เพื่อใช้สกลองอาคม หลังเสร็จพิธีแล้วก็นำกลับไปบ้าน เพื่อใช้ปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายได้” (ปราณี สัมมิ, 2553)

เมื่อทุกคนพร้อมจะเริ่มพิธีโดยเจ้าพิธีบอกกล่าวแก่เจ้าพ่อข้างพัน จากนั้นก็เริ่มเข้าทรง วงดนตรีเริ่มบรรเลงเพลงต่างๆที่มีจังหวะสนุกสนาน เจ้าพิธีจะทรงเป็นเจ้าพ่อข้างพันเป็นคนแรก รำทรงจะนุ่งผ้าที่เตรียมไว้ จากนั้นรำทรงอื่นๆก็จะเข้าทรงตาม และชวนกันฟ้อนรำอย่างสนุกสนาน บ้างก็เป็นพญาครุฑ บ้างก็เป็นบรรพบุรุษมอญ บ้างก็เป็นบรรพบุรุษจีน ขณะทรงไปได้ระยะหนึ่งเจ้าพิธีจะรำออกมายังสำรับที่ตั้งไว้ที่กลางลาน แล้วพูดเป็นภาษามอญบอกกล่าวกับเจ้าที่ จากนั้นจึงเทอาหารใส่ยังโถมก้านกล้วย แล้วจึงใช้ดาบฟันให้ก้านกล้วยขาด มีการจุดประทัด หลังจากนั้นก็กลับเข้าไปยังศาลแล้วไต่ถามคนที่มาบนบานกันซึ่งส่วนมากจะขอให้ประสบความสำเร็จในกิจการงานต่างๆและการดำเนินชีวิต บ้างก็ขอให้เจ้าพ่อช่วยแก้ไขปัญหาลำบากใจ เมื่อหมดการไต่ถามรำทรงก็จะทำนายความร่วมเย็นเป็นสุขและเกศต่างๆที่จะเกิดขึ้น พร้อมทั้งบอกวิธีแก้ไข จากนั้นก็ทำพิธีเชิญเจ้าพ่อออกจากร่าง บรรดารำทรงและผู้เข้าร่วมพิธีก็จะไหว้เจ้าพ่อข้างพันอีกครั้งหนึ่งแล้วจึงนำเครื่องเซ่นที่เตรียมมากลับไปยังบ้านของตน

ความเชื่ออีกอย่างหนึ่งในวันทำพิธีนั้นจะมีการบวงสรวงด้วยไข่ต้ม, ไข่, หัวหมูและประทัด ว่ากันว่าหากใครจะบนขอไม่ให้ลูกหลานถูกเกณฑ์ทหารจะไม่ประสบความสำเร็จ เพราะเจ้าพ่อท่านโปรดทหาร เพราะเชื่อตามตำนานว่าเจ้าพ่อข้างพันเป็นทหาร สมัยก่อนเวลาออกงานปีจะมีการเล่นทะแยมมอญ มีเครื่องดนตรีเป็นซอด้วง ตะโพน ระนาดเป็นที่ครึกครื้น ปัจจุบันไม่ได้มีการเล่นดังกล่าวแล้ว

ส่วนงานที่สองนั้น เป็นการทำบุญทางพุทธศาสนา เรียกว่า “ทำบุญกลางบ้าน” หรือ “ทำบุญประจำปีศาลเจ้าพ่อข้างพัน” จะจัดขึ้นบริเวณลานหน้าศาลเจ้าพ่อข้างพัน ราวเดือนพฤษภาคมในวันข้างขึ้น ตอนเช้าชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์และเณรที่จำพรรษาที่วัดใหญ่ครุฑมนต์ มาตักบาตรและถวายภัตตาหารเช้า หลังจากนั้นจึงนิมนต์พระสงฆ์องค์อื่นๆกลับ เหลือเพียง 1 องค์

เพื่อแสดงธรรมเทศนา 1 ถิ่นท์ ให้ชาวบ้านที่มามีบุญได้ฟัง และ “เพื่อให้เจ้าพ่อประจำศาลได้สดับพระธรรมเทศนาด้วย” (สุขศรี ชื่อมงกง, 2552)

ความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ของเจ้าพ่อช้างพันมีมาอย่างยาวนาน คำบอกเล่าของคนรุ่นก่อนเกี่ยวกับอำนาจบารมีที่จะคลบนาค หรือจับบิดเป่าความวุ่นวายของผู้ที่มาสักการะและบนบานสานกล่าวนั้นเป็นที่โจษจันโดยทั่วกัน นายมอง เกตุเจริญ (2553) ได้เล่าถึงเรื่องเล่าที่บอกต่อกันมาหลายชั่วอายุคนแล้วว่า ในสมัยก่อน คนมอญจากเมืองมอญมีเจ้าพ่อช้างพันที่ดูแลปกป้องรักษากลุ่มคนมอญมาตลอด เมื่ออพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านนครชุมน์ เจ้าพ่อช้างพันก็ตามมาดูแลด้วย และ รู้กันว่าท่านเป็นแม่ทัพช้าง และมีช้างในการควบคุมเป็นกองทัพนับพันตัว หากแต่เจ้าพ่อช้างพันจะไม่มีรูปเหมือน หรือรูปเคารพแต่อย่างใด เพราะตามความเชื่อของคนมอญนครชุมน์นั้น เจ้าพ่อจะมาปรากฏและสถิตอยู่ในสิ่งที่พิเศษไม่เหมือนใคร และจะสื่อสารถึงคนได้ต้องมีร่างทรงมาเป็นผู้สื่อสาร หากมีสิ่งใดปรารถนาให้นึกถึง ระลึกถึงและมากราบไหว้สักการะก็จะได้รับผลตามที่ปรารถนา

มีเรื่องเล่ากันต่อ ๆ มาว่า ในสมัยก่อนที่ยังไม่มีสะพานข้ามแม่น้ำแม่กลองไปฝั่งวัดม่วง ต้องใช้พาหนะคือ เรือ ในการเดินทางข้ามฝั่ง มีพ่อค้าโค กระบือเดินทางผ่านมานำสัตว์ไปขายฝั่งบ้านม่วง ดอนผู้โค กระบือไปอย่างไรก็ไม่มีความพอใจจะลงน้ำข้ามไปอีกฝั่ง จนได้พักค้างอยู่ที่บ้านนครชุมน์อยู่อีกหนึ่งวัน พ่อค้าโค กระบือรายนั้นได้ฝันเห็นว่า มีฝูงช้างตัวใหญ่มากมายยืนกันขวางริมแม่น้ำที่จะข้ามฝั่งไปทางบ้านม่วง ในฝันเห็นว่ามีช้างมากเกินที่จะนับได้เต็มผืนน้ำไปหมด เมื่อตื่นขึ้นจึงได้เล่าให้เจ้าของบ้านที่ที่พักซึ่งเป็นคนมอญนครชุมน์ มีคนแก่ฝันให้แล้วบอกว่า ฝูงช้างที่เห็นนั้น คือ บรรดาของเจ้าพ่อช้างพันที่ดูแลอาณาเขตที่บ้านนครชุมน์ พ่อค้าที่มาจากต่างถิ่น หรือผู้คนนอกชุมชนผ่านไปผ่านมาต้องแวะมากราบไหว้บูชากันทุกคน จึงได้แนะนำให้พ่อค้าโค กระบือรายนี้ ไปจุดธูปตั้งเครื่องเซ่นไหว้ บอกกล่าวขอกับเจ้าพ่อช้างพัน เมื่อบอกกล่าวเสร็จ พ่อค้าได้ไปดอนผู้สัตว์ของตนเองลงน้ำไปใหม่อีกครั้งดังปาฏิหาริย์ ผู้โค กระบือทั้งหลายพากันเดินลงน้ำว่ายข้ามแม่น้ำกันไปอย่างน่าอัศจรรย์

เจ้าพ่อช้างพัน หรือ เจ้าพ่อมอญองค์อื่น ๆ จึงมักจะเห็นเป็นสิ่งพิเศษที่ดูแล้วเด่นชัด ไม่เหมือนใคร สำหรับคนมอญบ้านนครชุมน์ จะปรากฏในรูปของจอมพลวกใหญ่มากให้เห็นสะดุดตา

ภาพที่ 11 บริเวณศาลเจ้าพ่อช้างพัน หมู่ที่ 4 ถ่ายเมื่อ ปี 2554

เจ้าพ่อหมู่ 5 (ปะจู้เกาะเกริง)

เจ้าพ่อเกาะเกริง เป็นเจ้าพ่อที่อยู่ปกป้องรักษาเขตแดนและคนในชุมชนบ้านนครชุมน์ หมู่ที่ 5 ซึ่งชาวบ้านได้ตั้งเป็นศาลเจ้าที่ของคนในชุมชนหมู่ที่ 5 ให้ความเคารพ มิ่งานต่าง ๆ เช่น งานบวช นาคที่อาศัยอยู่ในหมู่ 5 ต้องไปเคารพกราบไหว้บอกกล่าว ศาลเจ้าพ่อแห่งนี้อยู่ลึกไปทางท้ายหมู่บ้านนครชุมน์

เจ้าพ่อปู่โพธิ์ศรีวิชัย หรือ ศาลประจำวัด (ฮ้อยตะละทาน)

เป็นศาลเจ้าที่ตั้งอยู่หน้าต้นโพธิ์กลางลานวัด ถัดจากหอฉันไปทางซ้าย (หันหน้าไปทางหอฉัน) ไม่ทราบประวัติแน่ชัดว่าตั้งขึ้นเมื่อไหร่ แต่คนในชุมชนเล่าว่า “มีมานานแล้ว ตอนบวชก็ต้องมาไหว้สักการะขอขมา เพราะท่านเป็นเจ้าที่คอยคุ้มครองคนในบ้าน” (เดิม บุญนพ, สัมภาษณ์: 7 มีนาคม 2553) การกระทำดังกล่าว ได้มีมาอย่างยาวนานแล้ว และเมื่อมีบุคคลภายนอกชุมชนเข้ามาในบริเวณวัด จะต้องพามากราบไหว้และบอกกล่าวให้ท่านทราบถึงวัตถุประสงค์ ของการมาอยู่ที่นี่ โดยมีความเชื่อว่าเจ้าพ่อปู่โพธิ์ศรีวิชัยมีหน้าที่คอยดูแลอาณาเขตพื้นที่วัด เคยมีคำบอกเล่ากันมา

ว่า หากมีชายใดมาบวชพระและจำพรรษา หรือ จำวัดแล้ว ไม่จุตรูปบอกกล่าวให้ท่านทราบในคืนนั้นจะได้พบเจอตัวท่าน เหมือนมาเตือนว่าไม่เคารพเจ้าที่อย่างท่าน

ปัจจุบันความเชื่อเจ้าพ่อปู่โพธิ์ศรีวิชัย ยังคงอยู่ในวิถีชีวิตของคนมอญนครชุมน์ และยิ่งทวีความเชื่อเพิ่มขึ้น

ศาลเจ้าพ่อปู่จอมทอง

ในบรรดาเจ้าพ่อที่ได้รับการเคารพนับถือจากคนมอญนครชุมน์ เจ้าพ่อปู่จอมทองเป็นเจ้าพ่อองค์ล่าสุด ไม่มีผู้ใดชี้ชัดลงไปได้ว่า ท่านเจ้าพ่อมีลักษณะเป็นเช่นไร หรือมีความเป็นมาเกี่ยวข้องกับเรื่องราวใด ร่างทรงแบ่งเป็นร่างทรงขององค์เจ้าพ่อปู่จอมทอง มาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2550 ได้บอกเล่าว่า ท่านเจ้าพ่อได้เลือกที่จะมาอยู่ที่บริเวณต้นจันทน์แห่งนี้ โดยมีจอมปลวกขนาดใหญ่เป็นรูปสัญลักษณ์ให้เห็นถึงองค์ท่าน ภายหลังมีการจัดทำเป็นศาลไม้ทรงสูงล้อมจอมปลวกไว้

ปัจจุบัน ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ได้มีการจัดทำพิธีเซ่นไหว้เจ้าพ่อและมีการแสดงร้องรำทำเพลง และการเล่นผิกระดัง ผิส้ม ผิซ้อง ในบริเวณดังกล่าวด้วย

9.4 ความเชื่อเรื่องผี

คนมอญนครชุมน์มีความเชื่อเรื่องผีอยู่ 2 ประเภท คือ 1. ผีบรรพบุรุษ คือ ผีมอญ หรือ ผีบ้าน ผีเรือน และ 2. ผีทั่ว ๆ ไป คือ ผีประจำหมู่บ้าน พระภูมิเจ้าที่ ผีเร่ร่อน

9.4.1.ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ

ผีมอญ หรือผีบ้าน ผีเรือน

นางประเทือง เสลานนท์ ผู้ที่เป็น “โด้ง” หรือ “คนทรง” ซึ่งเป็นตำแหน่งผู้นำในการประกอบพิธีโดยลักษณะของโด้งแล้วจะต้องเป็นคนที่อยู่ในศีลในธรรม ได้รับการยอมรับจากคนในสังคมว่าประพฤติชอบ ประพฤติดี โด้งบอกว่า “การนับถือผีบรรพบุรุษ” ของคนมอญนครชุมน์ คือ การแสดงความเคารพคณาจารย์ต่อบรรพชน ปู่ย่าตายายในตระกูลของตน โดยควบคู่ไปกับการยึดมั่นในพระพุทธศาสนา

จากตำนานที่บอกเล่าถึงเหตุในการนับถือผีบรรพบุรุษจะมีการอ้างอิงพระพุทธเจ้าอยู่เสมอมีตำนานเล่าว่าในสมัยพุทธกาล เศรษฐีผู้หนึ่งมีภรรยาสองคน ภรรยาหลวงไม่มีลูกจึงอิจฉาฆ่าลูกภรรยาน้อยตาย ภรรยาเศรษฐีทั้งสองนี้เมื่อตายไปก็พยายามจองเวรฆ่าลูกของอีกฝ่ายสลับกันไปทุกชาติ ชาติสุดท้ายฝ่ายหนึ่งเกิดเป็นผี อีกฝ่ายเกิดเป็นมนุษย์ ต่างมีลูกด้วยกันทั้งคู่ ฝ่ายผีไล่ตาม

กีนลูกมนุษย์ มนุษย์จึงหนีไปพึ่งพระพุทธเจ้าซึ่งประทับอยู่ ณ เวฬุวันมหาวิหาร พระองค์ทราบความเป็นมาโดยตลอดด้วยพระอภิญญา จึงแสดงพระธรรมเทศนาแก่นางผีและมนุษย์ จนทั้งสองได้คิดเลิกจองเวรกัน ต่อมานางผีได้ไปอยู่กับมนุษย์ ช่วยเหลือมนุษย์และชาวเมืองทั้งหลาย บังเกิดผลดีมีโภคทรัพย์สมบูรณ์มั่งคั่ง จึงกลายเป็นประเพณีสืบต่อกันมาของชาวมอญในการนับถือผีบ้านผีเรือน

ในอีกตำนานหนึ่งกล่าวว่า สมัยพุทธกาล มีครอบครัวหนึ่งยังเหลือแต่มารดาและบุตรชาย มารดาได้ไปสู่ขอหญิงสาวมาเป็นภรรยาบุตรชาย แต่หญิงคนนั้นเป็นหมัน มารดาจึงคิดจะหาหญิงสาวคนใหม่มาให้ ภรรยาหลวงกลัวภรรยาใหม่จะรวมหัวกับแม่สามีรังแกตน นางจึงไปหาภรรยาใหม่ให้สามีด้วยตัวเอง เมื่อภรรยาใหม่ตั้งครรภ์หญิง ภรรยาหลวงก็เอายาพิษมาอาหารให้แท้งลูกถึง 2 ครั้ง พอครั้งที่ 3 ภรรยาใหม่ไม่แท้ง แต่ทารกขวางท้องจึงตายทั้งกลม ก่อนสิ้นใจนางได้กล่าวจองเวร และได้ไปเกิดเป็นแมวในบ้านภรรยาหลวง เมื่อสามีจับได้จึงฆ่าภรรยาหลวงตาย ภรรยาหลวงไปเกิดเป็นแม่ไก่อยู่ในบ้าน เมื่อแม่ไก่ออกไป แม่แมวก็กินไข่หมดทุกครั้ง แม่ไก่แค้นใจจึงอธิษฐานให้ไปเกิดใหม่เป็นแม่เสือ ฝ่ายแม่แมวได้ตายไปเกิดเป็นแม่เนื้อ พอแม่เนื้อตก ลูก แม่เสือก็กินลูกของแม่เนื้อ แม่เนื้อตายไปเกิดเป็นยักษ์ณี ฝ่ายแม่เสือดายไปเกิดเป็นหญิงสาวในเมืองสาวัตถี เมื่อคลอดลูกยักษ์ณีก็มาจับลูกของเธอกินถึง 2 ครั้ง พอครั้งที่ 3 นางจึงหนีกลับไปคลอดลูกที่บ้านเกิด ยักษ์ณีก็ได้ตามไปอีก หญิงสาวจึงอุ้มลูกหนีเข้าไปในพระวิหาร ขณะนั้นพระพุทธเจ้ากำลังแสดงธรรมอยู่ หญิงสาวขอให้ทรงช่วยเหลือ พระพุทธองค์จึงเรียกนางยักษ์ณีและหญิงสาวมา ให้สวดว่าเวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร เมื่อยักษ์ณีได้ฟัง จึงได้คิดและเลิกจองเวรนับแต่นั้นมา พระพุทธองค์ได้ตรัสสั่งให้หญิงสาวพายักษ์ณีไปบ้าน เลี้ยงดูอย่างดี ยักษ์ณีจึงตอบแทนบุญคุณด้วยการบอกฝนฟ้าผ่าเพื่อการเพาะปลูก หญิงสาวจึงได้ผลิตผลดีค้าขายร่ำรวย เมื่อชาวเมืองทราบเรื่อง จึงพากันเคารพบูชาเลี้ยงดูนางยักษ์ณี และได้รับผลดีเช่นกัน ชาวเมืองจึงพากันนับถือนางยักษ์ณีสืบต่อมา(องค์ บรรจุน, 2552)

คนมอญนครชุมน์ ให้ความสำคัญกับผีบรรพบุรุษ หรือที่เรียกว่า ผีมอญ ในบางครั้งเรียกว่า ผีบ้านผีเรือน ซึ่งหมายถึง ผีผู้ซึ่งเป็นต้นตระกูล บรรพชนและบุพการี ตลอดจนญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งได้สถิตอยู่ที่เสาเอกของบ้าน โดยผีบ้านในแต่ละตระกูลจะมีสัญลักษณ์ของแต่ละตระกูลที่อาจเหมือนหรือต่างกับตระกูลอื่นก็ได้ เช่น ผีเต่า ผีงู ผีไก่ ซึ่งจะไม่ทำ

อันตรายหรือทำเป็นไม่เห็น เช่น ถ้าถือผีเต่า เมื่อเห็นเต่าก็จะทำเป็นไม่เห็น หรือพูดว่า “เต่าน่า หรือ เต่าเหม็น” ให้หนีไปให้พ้น หรือถ้าต้องกินก็ต้องนำไปเช่น ไหว้ผีบรรพบุรุษเสียก่อน เพราะเชื่อว่า ถ้ากินโดยไม่เช่น ไหว้ อาจทำให้เกิดสิ่งไม่ดีต่อครอบครัวได้วิธีแก้ไขก็ต้อง “รำผี”

ในเรื่องนี้ นางประเทือง เกลียนทน์ คนทรง หรือโด่ง ได้ชี้ให้เห็นถึงความพิเศษ ในการถือผีว่าสามารถเปลี่ยนแปลงผีตระกูลได้ เมื่อก่อนตระกูลของสามีตน คือ ถือผีเต่า เมื่อถึง เวลาต้องทำเครื่องไหว้ คือแกงเต่า รู้สึกว่าไม่สะดวกในการหาเต่ามาทำแกง ทำให้รู้สึกไม่สบายใจ จึงขอเปลี่ยนผีตระกูล เป็นผีปลาแทน เพราะหาง่ายสะดวกต่อการจัดหาทำแกงเช่น ไหว้

นอกจากนี้ยังมีสัญลักษณ์ผีตระกูลอาจเป็นดาบ แหวน หรือผ้า ซึ่งคนในตระกูล จะต้องรักษาสัญลักษณ์ดังกล่าวให้ดีเสมือนเป็นตัวแทนบรรพบุรุษ การสืบทอดผีบรรพบุรุษของคน มอญนครชุมน์ จะสืบทอดผ่านลูกชายคนโต ที่เรียกว่า “ต้นผี” ลูกสาวจะไม่มีสิทธิ์ในการสืบทอด เพราะเมื่อแต่งงานก็จะไปถือผีของสามี ซึ่งต้องตัดขาดจากผีเดิมโดยการทำพิธีคืนผี หรือที่เรียกว่า ลุมตา คือการจัดเครื่องเช่นไปบอกกล่าวที่เสาผีว่าจะแยกเรือน ในแต่ละบ้านต้องมีเสาผี (เสาเอก) เป็นที่เก็บของใช้ของผี คือ กระบุงหรือหีบ ภายในประกอบด้วย ผ้าผี (ผ้าถุง ผ้าห่ม) และแหวนผี ซึ่งเป็นแหวนทองหัวพลอยแดง ซึ่งต้องเก็บรักษาดูแลให้ดี อย่าให้ของหาย ผ้าขาดชำรุด หากชำรุดสูญหายต้องหามาเปลี่ยนใหม่ มิฉะนั้นผีอาจลงโทษให้คนในตระกูลให้เจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งจะแก้ไขได้ ด้วยการรำผีเช่นกัน

9.4.2 พิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ

การรำผี

การรำผี นั้นจะกระทำเฉพาะเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ผิดปกติขึ้นในบ้าน หรือมี ข้อผิดพลาดบางประการเกิดขึ้น ซึ่งเรียกว่า “ผิดผี” เช่น มีคนในบ้านหายไป หรือเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ หญิงตั้งครรภ์พึ่งเสียบ้าน มีคู่สามีภรรยาที่เป็นคนนอกฝึมานอนในบ้านในลักษณะฟัวเมีย ครอบครัวทำมาหากินไม่ขึ้น เกิดอุบัติเหตุรุนแรง เจ้าบ้านหรือหัวหน้าครอบครัวจะไปหาโด่ง ทำนาย สำหรับบ้านนครชุมน์ โด่งประเทืองจะไม่ทำนายให้ การทำนายจะเป็นหน้าที่ของหมอคู่ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน ซึ่งจะเรียกว่า “หมอใบพลู” หรือ นายโอม หิมะรุณ เป็นผู้ทำนายทายทักให้ หากการทำนายบ่งบอกว่าเหตุอาเพศนั้นเป็นเพราะผีทำ ก็ต้องจัดพิธีรำผีเพื่อเป็นการขอมมา

“ซึ่งนางประเทือง เกลานนท์ ผู้เป็น โด้ง หรือ คนทรง ได้ชี้ให้เห็นถึงหน้าที่ของโด้งนั้นมีบทบาทมากเพราะในการเตรียมการทั้งหมด โด้งจะต้องเป็นผู้กำกับดูแลขั้นตอนทุกอย่างโดยละเอียด ตั้งแต่การปลูกโรงพิธี การเตรียมของประกอบพิธี เช่น ขนมผี อาหารคาวหวาน ผ้านุ่งผ้าห่ม อุปกรณ์การรำ การแต่งตัว เป็นต้น การรำผีมักกระทำกันในเดือนคู่หรือช่วงฤดูแล้ง ตั้งแต่เดือน 4-6 ห้ามจัดพิธีในวันพระเพราะต้องเข้าวัดทำบุญถือศีล การจัดงานภายในตระกูลเดียวกันห้ามจัดงานเกินปีละ 1 ครั้ง ซึ่งเป็นการกำหนดไว้ตามที่คนรุ่นก่อนบอกเล่ากันมา แต่น่าจะเกี่ยวข้องกับการเตรียมการจัดงาน ต้องมีรายละเอียดปลีกย่อยค่อนข้างมากและมีค่าใช้จ่ายในการจัดที่ค่อนข้างสูง และอาจมีงานที่มั่งคั่ง และไม่เป็นมงคลที่เป็นเหตุให้ต้องยกเว้นก็เป็นได้” (ประเทือง, 2551)

งานในที่นี้รวมถึงตั้งแต่ โคนจุก งานบวช งานแต่งงาน งานศพ ในการจัดพิธีรำผีนี้ต้องบอกกล่าวญาติทุกคนที่นับถือผีเดียวกันให้มาทั้งหมด ในวันสุกดิบก่อนวันทำพิธี 1 วัน ปลูกโรงพิธีขึ้น 1 หลัง ภายในบริเวณบ้านของตน จัดเตรียมเครื่องเช่นและอุปกรณ์รำผีซึ่งจัดไว้เป็นชุดๆ ตามจำนวนสมาชิกในตระกูล ต้องหาวงปีพาทย์มอญประกอบพิธี เล่นเพลงไปตามแต่ละบทเฉพาะ ปีพาทย์และโด้งต้องรู้ขั้นตอนของพิธีกรรมทั้งหมดอย่างดี ทำรำและเพลงต้องสัมพันธ์กัน

โด้งประเทือง ได้อธิบายว่าสำหรับการทำนายว่ามีเหตุอะไรและจะต้องรำผีหรือไม่นั้น นับแต่อดีตจนถึงยุคก่อนที่ตนเองจะรับหน้าที่คนทรงนั้น การทำนายหาเหตุของการผิดผีและกำหนดว่าจะต้องรำผีหรือไม่อย่างไร ดูเหมือนจะเป็นหน้าที่ของโด้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่เมื่อตนเองรับหน้าที่เป็นโด้งแล้ว ไม่ประสงค์ที่จะรับทำนายที่ทำนายหรือกำหนดว่าจะต้องรำผีเพื่อแก้ไขการผิดผี ด้วยเหตุผลส่วนตัวที่เกรงว่าเจ้าบ้านหรือผู้ที่ผิดผี จะเข้าใจเจตนาผิดไป หรืออาจจะทำให้เข้าใจได้ว่าที่ทำนายไป แล้วกำหนดว่าต้องรำผี things ที่อาจไม่จำเป็นก็ได้

ประเด็นนี้จะเกี่ยวกับเรื่องของค่าใช้จ่าย เพราะการจัดพิธีรำผีต้องใช้เงินจำนวนค่อนข้างมาก เพราะต้องจัดหาของเช่นไห้ว และจัดเตรียมสถานที่ วงปีพาทย์มอญด้วย ซึ่งจะอยู่ในการบริหารจัดการโดยโด้งเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดหากำหนดให้เจ้าของบ้าน ซึ่งเจ้าของบ้านจะมอบเงินดังกล่าวให้โด้งจัดการ โด้งประเทืองจึงหลีกเลี่ยงเพื่อไม่ให้เกิดข้อครหา “ทำนายเพื่อให้รำผีเพื่อให้โด้งมีรายได้” ข้อสำคัญในพิธีรำผี คือ เมื่อบ้านใดจัดพิธีรำผีขึ้น ทุกคนในตระกูลจะต้องมา

ร่วมงาน ไม่ว่าแยกบ้านไปอยู่ห่างไกลเพียงใด หากยังมีได้ทำพิธีแยกผี (แยกผีไปอยู่ที่บ้านของตนเอง) ก็ถือว่ายังเป็นผีเดียวกัน หากมีความผิดเกิดขึ้นก็ต้องรับผิดชอบร่วมกัน และหากไม่มาร่วมงาน จะถือว่าการรำผีในครั้งนั้นไม่สะอาด ไม่หลุดหรือไม่ขาดจากความผิด

จากการที่พิธีการรำผี มีขั้นตอนและวิธีการที่มีรายละเอียดค่อนข้างมาก ทำให้ในปัจจุบันนี้ มีเจ้าบ้านบางราย ต้องการเปลี่ยนแปลง ตัดทอน รายการบางอย่างออกไป เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายและประหยัดเวลา ซึ่งในการร้องขอของเจ้าบ้านดังกล่าว โด่งประเทืองจะไม่ยินยอมโดยเด็ดขาด เพราะรายละเอียดและขั้นตอนของการรำผีนั่น เป็นการกำหนดจากครูบาอาจารย์สืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน หากกระทำการไม่ถูกต้องตามที่ครูกำหนด ย่อมไม่ส่งผลดีต่อตนเองและผู้ร่วมพิธีนี้แน่นอน หากเจ้าบ้านยังคงยืนยันเช่นเดิม โด่งประเทืองจะปฏิเสธในการทำพิธีรำผีให้ เจ้าบ้านส่วนใหญ่ก็จะยินยอมทำตามที่ได้กำหนด ในขณะที่มีบางรายยกเลิกที่ไม่ทำพิธีรำผี มักจะพบกับปัญหาหรือมีเหตุการณ์ไม่ปกติในครอบครัวต่อไป เพราะยังไม่หลุดหรือขาดจากความผิด บางรายถึงแก่ชีวิตโดยไม่ทราบสาเหตุ ยกตัวอย่างครอบครัวหนึ่งที่เป็นต้นผีและน้องชายของต้นผีอาศัยอยู่ด้วย วันหนึ่ง ต้นผีได้ล้มป่วยลง ไปหาหมอที่โรงพยาบาลจังหวัดราชบุรี ไม่พบสาเหตุของการป่วย ต้นผีไปปรึกษาหมอที่ใดก็ไม่สามารถรักษาอาการป่วยได้ โด่งได้ตรวจและทรงดูพบว่ามีการกระทำไม่ดี เกิดขึ้นในบ้าน แต่ผีผีในหีบและแหวนพลอยอยู่ครบถ้วน จึงทำให้ครอบครัวนี้ไม่ทำพิธีรำผี ตามคำแนะนำของโด่ง ต่อมาต้นผีได้เสียชีวิต ไม่นานนักน้องชายต้นผีก็เจ็บป่วยไม่ทราบสาเหตุเช่นเดียวกัน จนในที่สุด เมื่อป่วยหนักจึงได้รับสารภาพว่าได้ไปทำกระทำผิดเชิงชั่วช้าโดยไม่ได้ให้คนในบ้านรู้ จึงเป็นเหตุให้เกิดเหตุการณ์ร้ายๆขึ้นในครอบครัวนี้ เหตุการณ์ดังกล่าวจึงยังสนับสนุนให้ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ เป็นเรื่องที่ต้องยึดถือและปฏิบัติตามโดยไม่ควรหลีกเลี่ยง

การรับผี

การรับผี คือ การสืบทอดผีเรือน หรือ ผีบรรพบุรุษ โดยบุตรชายคนโต ที่เรียกว่า “ต้นผี” หรือเจ้าของผี เป็นผู้สืบทอดหรือเป็นผู้รับผี คือเมื่อพ่อแม่เสียชีวิตแล้ว บุตรชายคนโตและครอบครัวจะต้องรับผี เลี้ยงผีคือ เช่น ไหว้บรรพบุรุษ การรับผีคือการรับ “ห่อผ้าผี” ภายในมีแหวนผี ซึ่งมีหัวเป็นพลอยหรือทับทิม ตัวแหวนอาจจะเป็นทองหรือนาค ผู้รับผีจะต้องรักษาของเหล่านี้ให้ดี ถ้าหายจะต้องจัดหาใหม่ให้ดีกว่าเดิม ซึ่งแหวนผีจะเอาไปขายไม่ได้ เนื่องจากมีความเชื่อ

ที่ว่า แหวนผีคือมรดกของบรรพบุรุษ ต้องรักษาให้ดี ถ้าเอาไปขายจะทำให้ชีวิตตนเองและครอบครัวหรือญาติในตระกูลปีเดียวกันต้องประสบปัญหาหรืออาจเจ็บไข้ได้ป่วย ล้มตายและไม่มีความสุขความเจริญ

นางหนูเล็ก ปั่นปี ให้ข้อมูลยืนยันถึงผลที่เกิดจากการเอาแหวนไปขาย โดยเล่าถึงเหตุการณ์ที่มีสมาชิกของครอบครัวคนหนึ่งแอบไปขโมยแหวนผีไปจำหน่ายโดยที่คนในครอบครัวไม่รู้ ต่อมาคนที่ขโมยก็เจ็บป่วยอยู่เรื่อย ๆ โดยไปหาหมอก็ไม่พบสาเหตุของโรค เมื่อป่วยจนอาการไม่ไหวแล้ว จึงได้ให้หมอใบพลูดูให้และทำนายมาว่าได้มีการกระทำผิดกับผีบรรพบุรุษ โดยการขโมยแหวนไป ซึ่งคนที่ขโมยจำต้องยอมรับโดยดี เพราะรู้สึกเหมือนตนเองกำลังจะเสียชีวิต และรับคำว่าจะต้องรำผี เพื่อขอขมาต่อผีบรรพบุรุษ พร้อมทั้งต้องไปหาแหวนมาคืน (หนูเล็ก ปั่นปี, 2551)

เหตุการณ์ดังกล่าวได้ถูกบอกเล่าต่อ ๆ กันไปในหมู่บ้านนครชุมน์ ทำให้ความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษ จึงมีคำอธิบายในอำนาจของผีบรรพบุรุษที่สามารถลงโทษผู้กระทำผิด

ในอีกด้านหนึ่ง ตามธรรมเนียมมอญลูกชายคนโตของตระกูลจะเป็นผู้รับเป็น “ต้นผี” แต่หากไม่มีลูกชายคนโตจะให้น้องชายถัดไป หรือถ้าไม่มีลูกชายเลยก็จะให้ลูกชายคนโตของน้องชายพ่อเป็นคนรับแทน ผู้รับเป็น “ต้นผี” ต้องประกอบพิธีเกี่ยวกับผีบ้านทุกอย่าง เช่น พิธีเลี้ยงผีและพิธีรำผี นอกจากนี้ “ต้นผี” ยังทำหน้าที่ดูแลปกครองกลุ่มเครือญาติในสายตระกูลเดียวกันไม่ให้ฝ่าฝืนข้อห้ามข้อปฏิบัติหรือ “ผิดผี” และเมื่อมีพิธีกรรมเกี่ยวกับผีบ้าน สมาชิกในสายตระกูลต้องมาร่วมพิธีที่บ้าน “ต้นผี” อันแสดงถึงเครือญาติที่มีความผูกพันกัน

จึงเห็นได้ว่า หากสายตระกูลใดไม่มีลูกชาย ก็ถือว่าหมดผีตระกูล ถึงกับต้องถอนเสาเอก หรือเสาผีไปถวายวัด แล้วแต่ทางวัดจะนำไปใช้ในกิจการใด การถอนเสาเอกต้องทำพิธีรำผีและบ้านที่ถอนเสาผีออกเรียกว่า “บ้านตลาด” ที่ใครๆ ก็สามารถขึ้นไปได้ ส่วนผีบ้านตระกูลนั้นจะถูกเชิญไปอยู่ที่ศาลเพียงตาที่สร้างขึ้นใหม่บริเวณหน้าบ้าน ตามปกติจะมีการเลี้ยงอาหารที่ศาลเพียงตาปีละสามครั้งติดต่อกันสามปี หลังจากนั้นจึงเลิกเลี้ยง แต่ยังไม่รื้อศาลทิ้ง ส่วนลูกผู้หญิงที่แต่งงานแล้วเมื่อออกจากตระกูลเดิมหรือผีเดิมต้องไปนับถือผีทางสามี ด้วยการจัดเครื่องเช่น ไห้วเสาผี เรียกว่า พิธีคืนผี หรือ “ลุมตา” ถือเป็นการสิ้นสุดจากการนับถือผีเดิม

การเลี้ยงผีบรรพบุรุษ

การเลี้ยงผีบรรพบุรุษของคนมอญนครชุมน์ ส่วนใหญ่กำหนดไว้ที่ 3 ปีครั้ง และจะประกอบพิธีในเดือนคู่ มักนิยมเลี้ยงระหว่างเดือน 4 หรือ เดือน 6 ที่ไม่ใช่วันพระ หรือ วันเสาร์ และหากเคยทำในเดือนใด ก็จะทำในเดือนนั้นตลอด โดยส่วนใหญ่แล้ว จะถูกกำหนดโดยไต้ง ยกเว้นว่ามีเหตุ ได้แก่ หญิงในตระกูลตั้งครรภ์ หรือมีคนในตระกูล เสียชีวิต จะห้ามบ้านนั้นจัดพิธีเลี้ยงผีโดยเด็ดขาด ต้องให้ผ่านไปครบปีก่อนถึงจะทำได้ กล่าวคือ ต้องให้ผู้หญิงนั้นคลอดลูกครบ 1 ปี ก่อน และ คนตายได้ตายครบขวบปี จึงจะประกอบพิธีเลี้ยงผีได้ การงดเว้นไม่ให้ทำอีกกรณีหนึ่งที่ไต้งประเทืองได้ให้เพิ่มเติมคือ คนในตระกูลผีบ้านเดียวกัน ได้จัดรำผีให้แก่ผีบ้านไปแล้วในปีนั้น ซึ่งเสมือนได้ไหว้บรรพบุรุษไปแล้ว

พิธีเลี้ยงผี เป็นพิธีที่รวมลูกหลานคนในครอบครัวในสายตระกูลมากันอย่างพร้อมเพรียง ส่วนลูกสาวที่แต่งงานออกไปนับถือผีอื่นจะมาช่วยงาน และนำของมาร่วมพิธีด้วย ซึ่งจะต้องกระทำทุกคนไปอย่างขาดมิได้ ซึ่งหากมีการเจ็บไข้ได้ป่วยมาไม่ได้จะฝากสิ่งของหรือเงินทองมาช่วยงาน ซึ่งคนมอญนครชุมน์จะต้องมาร่วมให้ได้ เพราะเป็นงานของตระกูลเดิมของตน ก่อนวันเลี้ยงผี คนในครอบครัวที่เป็นลูกหลานในตระกูลผีที่จะจัดงาน ต้องทำความสะอาดตรวจตราคู่มือผ้าผีว่าอยู่ในสภาพดีอยู่หรือไม่ โดยเฉพาะแหวนผี

ผู้อาวุโสของหมู่บ้านที่ในอดีตเป็นแม่ครัวของวัดใหญ่ นครชุมน์บอกเล่าถึงการแบ่งหน้าที่ในการจัดงาน

“ในส่วนของการเลี้ยงผีนั่น คนในครอบครัวจะแบ่งแยกหน้าที่กัน ในก่อนวันงานจะมีการขอแรงญาติพี่น้อง เครือญาติที่ถือผีเดียวกัน และคนในหมู่บ้านที่ผูกสมัครรักใคร่กันมาช่วยเตรียมข้าวของในการเลี้ยงผี ในวันงานที่เลี้ยงผี ไต้งมีอำนาจในการสั่งการ โดยจัดเตรียมความพร้อมของการจัดงาน จะมีขั้นตอนและรายละเอียดสำคัญอยู่ที่ การเตรียมเครื่องเช่น ไห้ว ซึ่งจะมีจำนวนเท่าใดนั้น มีเครื่องเช่นอะไรบ้าง เช่น แกงต้มยำ ตามสัญลักษณ์ของผีบ้าน ถ้าใครถือผีงู ก็ต้องแกงต้มยำงู ใครถือผีเต่า ก็ต้องแกงต้มยำเต่า ซึ่งถ้าหาไม่ได้อันไหนให้ใช้แป้งมาปั้นเป็นรูปสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์แทนได้” (ลัดดา สังมิ, 2553)

นอกจากนี้ก็มี ปลาช่อนย่าง ข้าวปากหม้อ ข้าวเหนียวไม้มูนกะทิ มีขนมหวานต่างๆ ได้แก่ ขนมมะบ้าทอด ขนมนางแอบ ขนมกันหลาว ขนมห่อใบตองนึ่ง ขนมเปียกปูน ขนมข้าวตอกงา ส่วนผลไม้ ก็มีกล้วย มะพร้าว เตรียมเทียนเล่มเล็ก น้ำสะอาด 1 ขัน พร้อมกรวยใบตองก้นแหลม ซึ่งของจะต้องเอาตามจำนวนเดิมตามที่เคยเซ่นไหว้มาก่อน ตามฐานะของแต่ละตระกูล โดยจะไม่เพิ่มหรือลดแต่อย่างใด ซึ่งโด้งจะเป็นผู้จัดการตลอดพิธีกรรม

วันทำพิธี มีการตั้งผีเรือน หรือโรงพิธีชั่วคราว ทำด้วยไม้ไผ่จักดอกสานทำเป็นหลังคา มีแท่นวางเครื่องเซ่น หรือเครื่องบูชา มีเสาสูงแขวนเสื้อและหมวก หน้าเรือนผีมีต้นหว้าซึ่งชาวมอญเชื่อว่ามีผีอยู่ ตามปกตินั้น จะสร้างในบริเวณบ้าน และมีโด้งอยู่ในเรือนพิธีหน้าแท่นเครื่องบูชา เครื่องบูชาหรือเครื่องเซ่น ใส่อาหารต่างๆ ที่เตรียมไว้ก่อนวันพิธี

บางช่วงบางตอนที่สำคัญคือ การทรงร่างผีบรรพบุรุษของโด้ง ซึ่งนางหนูแดง บันปี ที่ได้เลี้ยงผีบรรพบุรุษหรือผีบ้าน ได้เล่าถึงช่วงตอนที่โด้งประเทืองได้ทรงรับผีบรรพบุรุษมาอยู่ในร่างจะมีอาการที่เปลี่ยนแปลงไป มีการต่อว่าต่อขานลูกหลานที่ไม่เข้ามาในบริเวณลานพิธี เมื่อผีบรรพบุรุษในร่างโด้งโกรธก็จะร้องให้ พูดเสียงดังกว่าเดิม มีการกินอาหาร ป้อนอาหารให้ผู้ที่เป็ญลูกหลาน จนเสร็จพิธี ผีบรรพบุรุษออกจากร่างโด้งแล้ว อาการของโด้งก็จะกลับเป็นปกติ (หนูเล็ก บันปี , 2551)

คนมอญนครชุมน์ที่ส่วนใหญ่ทุกครัวเรือนจะได้มีโอกาสทำพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษมาแล้วทั้งนั้น จึงมีประสบการณ์และเข้าใจและบอกเล่าถึงเหตุการณ์ หรือรายละเอียดในการจัดพิธีได้เป็นอย่างดี แม้ว่าจะมีบางครัวเรือนที่ไม่ได้ถือผีมอญหรือผีบรรพบุรุษแล้วก็ตาม เพราะทุกครัวเรือนมีประสบการณ์ตรงจากการได้เข้าร่วมพิธีตั้งแต่เยาว์วัย ส่วนบางครัวเรือนที่ถือผีอื่น เช่น ผีจีน ผีเขมร ผีไทย ผีลาว ก็สามารถอธิบายได้เพราะจะเห็นภาพการทำพิธีของคนมอญนครชุมน์อยู่เป็นประจำ และรู้สึกเหมือนตนเองเป็นส่วนหนึ่งของคนมอญนครชุมน์อีกด้วย

การนับถือผีบรรพบุรุษของบางตระกูลในบ้านนครชุมน์ ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยมีปัญหาจากการเป็นครอบครัวขยาย ลูกหลานในตระกูลที่ถือผีเดียวกันเพิ่มจำนวนมากขึ้น พฤติกรรมและความเป็นอยู่ การอบรมของคนในตระกูลที่ในระยะหลัง ต้องแยกย้ายไปเรียนหนังสือในตัวอำเภอ และจังหวัด ในขณะที่มีการออกไปทำงานข้างนอกบ้านมากขึ้น คนมอญ

นครชุมน์จึงมักจะประสบกับปัญหาที่มีการกระทำโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์บ้าง หรือ มีการกระทำผิดโดยสมาชิกที่ถือศีลตระกูลเดียวกันแต่ต่างครอบครัว ผลจากการกระทำ “ผิดผี” กลับส่งผลมายังอีกครอบครัวหนึ่งในตระกูล เพราะเป็นสมาชิกตระกูลเดียวกัน แล้วทำให้ต้องมีการขอขมาลาโทษผีบรรพบุรุษบ่อยครั้ง ซึ่งส่วนใหญ่ต้องมีการทำพิธีรำผีทั้งสิ้น นั้นหมายถึงการต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรำผีที่มีจำนวนมาก พร้อมทั้งการเผชิญกับความรู้สึกที่ไม่ดีที่ต้องรำผีเพราะคนอื่นๆ ในหมู่บ้านจะมองว่า บ้านไหนรำผีบ่อย แสดงว่าสมาชิกในครอบครัวมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม เป็นคนไม่ดีผีถึงลงโทษให้เป็นไป

ดังนั้น คนมอญนครชุมน์มักจะกล่าวถึงความสำคัญในการทำพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษที่ทำ 3 ปีครั้งว่าเป็นการกระทำอันแสดงถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ โดยลูกหลานในตระกูลจะมาร่วมพิธีทุกคนเพื่อความเป็นสิริมงคล และได้แสดงถึงความสัมพันธ์อันดีของระบบเครือญาติ ยังมีจำนวนคนมาร่วมมากเท่าใด ยิ่งทำให้ได้รับการยอมรับจากคนตระกูลอื่นที่อยู่ในชุมชน ในขณะที่พิธีรำผี ที่ต้องทำนั้น ถ้าทำบ่อย แสดงว่าคนในตระกูลต้องมีปัญหาหรือมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม กลายเป็นประเด็นหรือหัวข้อในการสนทนาในสังคมถึงสาเหตุที่ต้องรำผี จนในที่สุดต้องขอให้มีการแยกผีของบางครอบครัว ซึ่งจะต้องมีการรำผี ทำเครื่องเช่นไปกราบไหว้ แล้วเชิญมาที่เสาเอกในเรือนตนเอง พร้อมทั้งจัดเตรียมสิ่งของต่างๆ อันเป็นที่สังคีตของผีบรรพบุรุษ ก็สามารถแยกผีมาถือเป็นอิสระจากต้นผีเดิมได้ ทำให้เกิดความสุขสบายใจว่าไม่ต้องร่วมรับผิดกับการกระทำของสมาชิกในผีเดิมก่อนที่จะแยก

ซึ่งการแยกผีในที่ผ่านมามีจำนวนไม่มากนัก เพราะคนที่นี่มีการนับถือผีอย่างเคร่งครัดข้อสังเกตที่พบ คือ เด็กรุ่นใหม่ซึ่งเป็นคนมอญนครชุมน์ที่มีอายุน้อยๆ และกำลังอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนในระดับมหาวิทยาลัย มิได้แสดงความคิดที่ต่อต้านความเชื่อดั้งเดิม และเข้าร่วมพิธีของครอบครัวและเครือญาติทุกครั้ง และมีได้กระทำการฝ่าฝืนที่ร้ายแรง มีเพียงบางส่วนที่กระทำผิดผีจากความไม่เข้าใจ ผนวกกับเป็นช่วงวัยที่ต้องการทำเรื่องที่เด็กที่อื่นทำได้ เช่น การแอบเล่นตุ๊กตาในบ้าน

ซึ่งในอดีตจะเคร่งครัดมาก คนมอญนครชุมน์จะไม่ให้มีการนำตุ๊กตาเข้าบ้านโดยเด็ดขาด ด้วยความเชื่อว่า วิญญาณผีเร่ร่อน ผีร้าย ที่ไม่มีที่อยู่จะมาอาศัยอยู่ตามหุ่น รูปปั้น ดังนั้น

ตุ๊กตาในรูปลักษณะต่างๆ ก็อาจจะนำพาวิญญาณเร่ร่อน หรือ ผีร้ายมาสิงอยู่ได้ เมื่อนำเข้าบ้านก็จะทำให้เกิดเภทภัยกับคนในครอบครัว ด้วย

ปัจจุบันมีการแอบนำเข้ามาเพราะเด็กรุ่นใหม่ไปเรียนหนังสือในตัวเมือง และรูปลักษณะของตุ๊กตาที่สวยงาม จึงมีการฝ่าฝืน หรือมีการเข้าใจผิดถึงคำจำกัดความว่าตุ๊กตาที่ห้ามมีลักษณะอย่างไร กล่าวคือ เข้าใจผิดคิดว่าเป็นตุ๊กตาผ้า หรือตุ๊กตากระดาษ เพียงเท่านั้น แต่จริง ๆ แล้ว คนที่นี้หมายรวมถึง ตุ๊กตาทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นทำจากวัสดุใดก็ตาม เช่น ตุ๊กตาที่อยู่ในรูปของปูนปั้นที่มักจะทำแบบเป็นตัวการ์ตูนญี่ปุ่น เช่น โดราเอมอน คิดดี แล้วให้เด็ก ๆ ระบายสี ซึ่งก็อยู่ในข้อห้ามด้วยเช่นเดียวกัน

ปัจจุบันนี้ ถึงแม้ความเชื่อในการไม่ให้เล่นตุ๊กตา ยังคงมีอยู่ในบ้านมอญนครชุมน์ก็ตาม แต่ก็ได้ปรับปรุงในการเล่นตุ๊กตาหรือนำตุ๊กตาเข้ามาในบริเวณบ้าน ด้วยเพราะสภาพสังคมสมัยใหม่ที่มีค่านิยมในการบริโภควัตถุสิ่งของที่มีราคาและตามสมัย เด็กผู้หญิงที่ไปเรียนในตัวเมืองส่วนใหญ่ มักจะได้รับของขวัญปีใหม่หรือของขวัญวันเกิดจากเพื่อนร่วมชั้นที่ไม่ใช่คนมอญหรือในยามที่มีตลาดนัดสินค้าบ้านม่วง พ่อค้า แม่ค้าตลาดนัด มักจะนำสินค้าที่เป็นตุ๊กตาที่เลียนแบบมาจากการ์ตูนในโทรทัศน์ หรือ ในภาพยนตร์มาจำหน่าย ซึ่งเด็กในยุคสมัยนี้ มีความสนใจและอยากได้เหมือนเพื่อนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ มีเด็กบางราย แอบนำเอาตุ๊กตาของเล่นเข้ามาไว้ในบ้าน เมื่อผู้ใหญ่ทราบก็ไม่ได้ทำโทษหรือเอาออกไป และแกล้งทำเป็นไม่เห็น ไม่รู้จัก และบอกว่าถ้าไม่รู้ไม่เห็น ถือว่าไม่ผิด

9.4.3 ความเชื่อเรื่องผีทั่วไป

นอกเหนือจากการนับถือผีบรรพบุรุษแล้ว คนมอญนครชุมน์ยังมีความเชื่อร่วมกันในเรื่องของผีทั่วไปที่สิงสถิตอยู่ในหมู่บ้าน ได้แก่

ผีประจำหมู่บ้าน

คนมอญนครชุมน์ มีความเชื่อว่า พื้นที่ในหมู่บ้านของตนมีบางที่ บางแห่งเป็นที่สิงสถิตของผี เช่น บริเวณริมน้ำ มีผิวน้ำสิงสถิตอยู่ แถบบริเวณทุ่งนาที่มี “ผีทุ่ง” ซึ่งจัดผีทั้งสองเป็นผีประจำหมู่บ้าน คนที่นี่จะจัดให้มีการทำพิธีทำบุญกลางบ้านทุกปี โดยจะกระทำในราวเดือนหก และเรียกประเพณีนี้ว่า “บุญกลางบ้าน”

ภาพที่ 12 ภาพพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ถ่ายเมื่อปี 2553

ผีแม่น้ำ (ปะจู้ลักปี)

ความเชื่อของคนมอญนครชุมน์เกี่ยวกับเรื่องผีประจำหมู่บ้าน อันดับแรกคือ ผีแม่น้ำ จะต้องจัดพิธีทำบุญแม่น้ำ เป็นพิธีที่จัดขึ้นบริเวณพื้นที่ว่างริมฝั่งถนนเรียบแม่น้ำแม่กลอง ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 5 นครชุมน์ แต่เดิมเป็นบริเวณที่มีหาดทรายปัจจุบันหาดทรายดังกล่าวไม่มีแล้วเป็นพื้นที่ตลิ่งริมฝั่ง การทำพิธีเลี้ยงผีแม่น้ำนั้นจะมีการทำทั้งกระบาลหรือการทำแพ ที่บรรจุเครื่องเช่น ไหว้ภายในประกอบด้วยอาหารสำหรับไหว้ผีและรูปปั้นวัวควายที่ทำขึ้นจากแป้งข้าวเจ้า การทำทั้งกระบาลนั้นคือการทำบุญให้กับผีไร้ญาติ ผีที่เรียกว่าสัมภเวสีที่ล่องลอยมากับแม่น้ำ

ในอดีต สถานที่กระทำพิธีนั้นจะอยู่ที่หาดทรายริมแม่น้ำแม่กลอง ด้านล่างของที่ตั้งศาลากลางบ้านหมู่ที่ 5 ในปัจจุบัน โดยจะทำลานพิธีทำหิ้งตั้งอัญเชิญองค์พระพุทธรูป นิมนต์พระสงฆ์สามเณรมาอยู่ คนนครชุมน์จะมาดูแลในการตั้งโอ่งน้ำที่ล้อมไว้ในบริเวณลานพิธี ซึ่งจะเป็นน้ำพระพุทธรูปมนต์ซึ่งจะอยู่ในลานพิธีตลอดทั้งคืน ในช่วงเช้าจะมีการทำบุญตักบาตร พระสงฆ์สามเณร ทำพิธีปัดรังควาน ทำพิธีเซ่นไหว้ ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผีน้ำ จากนั้นคนในหมู่บ้านทยอยกันมาดื่มน้ำพระพุทธรูปมนต์กลับไป

ผีท่งนา (ปะจู้ปุดเท็ง)

ความเชื่อเรื่องผีท่งนาว่าเป็นผีที่มีกันอยู่มากมาย เร่ร่อนไปขอส่วนบุญตามทุ่งนา ท้องไร่ มีทั้งผีที่ดี และไม่ดี ดังนั้น เพื่อให้มีการเซ่นไหว้ ไม่ให้ผีเหล่านี้มาทำอันตราย หรือทำให้ การเพาะปลูกพืชพันธุ์ข้าว หรือพืชผักเสียหาย จึงต้องจัดให้มีพิธีทำบุญกลางทุ่ง โดยกรรมการ หมู่บ้าน ผู้อาวุโสในชุมชน และชาวบ้านในหมู่บ้านเป็นผู้จัดขึ้นภายหลังจากที่ทำบุญแม่น้ำไปแล้ว สถานที่จัดจะเป็นบริเวณศาลริมทางที่นาเลียบคลองชลประทาน ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่หมู่ที่ 6 โดยมี วิธีการทำลักษณะเดียวกับที่ทำบุญแม่น้ำ แต่จะไม่มีการทำนํ้ามนต์เหมือนกับที่ทำบุญแม่น้ำ

ปัจจุบันมีครัวเรือนที่เข้าร่วมพิธีนี้น้อยลงกว่าแต่เดิมมากทีเดียว เนื่องจากผู้คน ส่วนหนึ่งไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่ไปประกอบอาชีพอื่นๆที่อำเภอและจังหวัดใกล้เคียง จึงมีผู้เข้าร่วมพิธีกรรมน้อยลงไปอย่างเห็นได้ชัด

นับแต่อดีต มาจนถึงปัจจุบัน ภายหลังจากทำพิธีให้ผิมนํ้าแล้วคนที่นี่จะต้องมาทำที่ ทุ่งน่าย้ายหมู่บ้าน โดยมีพิธีเซ่นไหว้เช่นเดียวกันให้กับผีท่ง ซึ่งชาวบ้านที่นี่ทุกคนทั้งที่เป็นคนมอญ และคนเชื้อสายอื่นจะเข้าร่วมพิธีดังกล่าวทุกครัวเรือน และถือเป็นการไหว้ผีประจำหมู่บ้าน ถ้าหาก ไม่ทำพิธีอาจทำให้เกิดเหตุเภทภัยแก่หมู่บ้าน เช่น อุทกภัย วาตภัย หรือเกิดโรคระบาดได้ ในอีกส่วน หนึ่งคือการกระทำการเพื่อตอบแทนคุณที่คุ้มครองและช่วยเหลือหมู่บ้านให้สงบสุข เพราะถือว่าผี แม่นํ้าดูแลแม่นํ้าที่ใช้ในการอุปโภคบริโภค ส่วนผีท่งนาดูแลทุ่งนาที่ให้ผลผลิตทางการเกษตรทำให้ พืชพรรณธัญญาหารอุดมสมบูรณ์

ปัจจุบัน การประกอบพิธีทั้งสองแห่ง ยังคงกระทำอยู่ในช่วงเดือนหกของทุกปี แต่ไม่ได้กำหนดวันที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับการทรงเลือกวันที่เหมาะสม ความเปลี่ยนแปลงที่พบคือ การเปลี่ยนแปลงสถานที่จากบริเวณหาดทรายริมน้ำด้านล่าง ขึ้นมาทำพิธีในบริเวณลานกว้าง ด้านหน้าศาลากลางบ้าน เพราะปัจจุบันไม่มีหาดทรายแล้ว ชาวบ้านบอกว่ามีการดูตราชายในบริเวณ ดังกล่าวจนไม่มีหาดทรายให้เห็นอีกแล้ว ในส่วนของการทำบุญท่งนา เนื่องจากมีการทำคลอง ชลประทานผ่านศาลาที่ทำพิธี จึงทำให้มีพื้นที่ในการทำพิธีลดน้อยลง และ จำนวนผู้เข้าร่วมงาน น้อยลงไปทุกปี

10. ประเพณีพิธีกรรมของคนในชุมชน

10.1 ประเพณี 12 เดือน

จวน เครือวิชฌยาจารย์ (2538: 13-14) ได้กล่าวถึงประเพณีและพิธีกรรมในรอบปีทั้ง 12 เดือน ของคนไทยเชื้อสายมอญแถบลุ่มแม่น้ำแม่กลองไว้ ดังนี้

เดือน 5 สงกรานต์ข้าวแช่ แห่ปลา, คำโพธิ์, ไรยทราย, ชักบังสุกุล และสรงน้ำพระสงฆ์

เดือน 6 พิธีแรกนาขวัญ ไถ ปักคานาตามประเพณี

เดือน 7 ทำบุญ ถวายผ้าอาบน้าฝนแด่พระสงฆ์

เดือน 8 หล่อเทียนจำนำพรรษา, ถวายเทียนจำนำพรรษา พานพุ่มแด่พระสงฆ์

เดือน 9 ถวายทานหว่านข้าวกล้า ปักคานา

เดือน 10 คำข้าวเหนียวทำขนมตักบาตร ตักบาตรน้ำผึ้ง

เดือน 11 ถวายขนมกระยาสารท ตักบาตรออกพรรษา

เดือน 12 ตั้งศาลพระแม่โพสพที่ทุ่งนา เพื่อเซ่นไหว้ประจำปี

เดือน 1 (อ้าย) คำข้าวเม่าข้าวใหม่เซ่นไหว้ผีบ้านและถวายพระสงฆ์ที่วัด

เดือน 2 (ยี่) ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว และลงแขกนวดข้าว

เดือน 3 สารทข้าวหลาม ทำบุญฟั่นก่อไฟถวายพระสงฆ์ และทำบุญวัน ‘มาฆะบูชา’

เดือน 4 สิ้นฤดูทำนา ชายเข้าป่าตัดไม้ล่องแพ จักสาน หึงเข้าหูกทอผ้านุ่งผ้าห่มของ

ครอบครัว

ประเพณีและวัฒนธรรมของคนมอญนครชุมน์นั้น โดยส่วนใหญ่จะเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนชนบทที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนที่นี่มาเป็นระยะเวลายาวนาน นอกจากนี้ยังมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี และเรื่องราวทางศาสนา เพราะคนมอญนครชุมน์เป็นผู้ที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง

ปัจจุบัน บ้านนครชุมน์ มีความเปลี่ยนแปลงทางสภาพสังคมและวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ ฤดูกาลที่เปลี่ยนแปลง ทำให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงประเพณีและพิธีกรรมมาโดยตลอด หากเปลี่ยนไปในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป แต่เมื่อนานวันเข้า ประเพณีและ

พิธีกรรมบางอย่างก็เริ่มที่จะเปลี่ยนแปลงในขั้นตอน พิธีกรรม ผู้วิจัยจึงนำเสนอภาพประเพณี โดยสังเขป ดังนี้

10.1.1 ประเพณีสงกรานต์: เดือนห้า

คนมอญนครชุมน์ มีการยึดถือปฏิบัติจัดประเพณีสงกรานต์มาอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี คนส่วนใหญ่ในชุมชนยืนยันว่า ประเพณีสงกรานต์มีความสำคัญต่อพวกเขาเป็นอันมาก จัดได้ว่าเป็นงานประเพณีที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าประเพณีวันเข้าพรรษา หรือ วันออกพรรษา ที่ต้องกระทำขาดเสียมิได้ ความสำคัญของประเพณีสงกรานต์ในความหมายของคนมอญนครชุมน์ จึงมีสิ่งที่น่าสนใจในเรื่องราวของประเพณีอื่นๆที่เกิดขึ้น ในอดีต คำว่า สงกรานต์ เป็นคำภาษามอญที่ใช้กันโดยทั่วไป อันหมายถึง สงกรานต์ หรือวันสงกรานต์ ส่วนคำว่า วานอะตะห์ เป็นคำมอญที่คนในท้องถิ่นนี้ นิยมใช้เมื่อพูดถึงกันถึงเทศกาลสงกรานต์ คือ ประเพณีสงกรานต์ที่มีการจัดขึ้น ปัจจุบันคนมอญบ้านนครชุมน์จะใช้คำสองคำนี้ปะปนกันใหม่ ไม่จำกัดหรือชี้ชัดลงไปว่าจะต้องใช้คำใดเมื่อต้องการสนทนาหรือกล่าวถึงวันสงกรานต์ หรือ ประเพณีวันสงกรานต์กันในหมู่บ้าน

โดยภาพรวมแล้ว คนมอญนครชุมน์จะกำหนดจัดงานสงกรานต์ในระหว่างวันที่ 12-17 เมษายน เป็นประจำทุกปี โดยระยะเวลาอาจมีการเปลี่ยนแปลงจำนวนวัน ประมาณ 5 – 7 วัน โดยวันที่ 12 – 15 จะเป็นการทำบุญตามประเพณี มีการส่งข้าวแช่ แห่นางสงกรานต์ ทำบุญตักบาตร การทำบังสุกุลให้บรรพบุรุษ ทางวัดจะกำหนดการจัดสงฆ์น้ำพระสงฆ์ ซึ่งไม่ได้กำหนดวันไว้ตายตัวขึ้นอยู่กับทางวัดจะพิจารณาในแต่ละปี โดยมีรายละเอียดของประเพณีดังที่จะเสนอต่อไป

ขั้นตอนและพิธีกรรม

ก่อนวันสงกรานต์ นางคู่ย บุญนพ แม่ครัวฝีมือดีของหมู่บ้าน เล่าให้ฟังว่า ประมาณหนึ่งอาทิตย์ก่อนถึงวันสงกรานต์ หมายถึง วันที่ 13 เมษายนของทุกปี นั้น คนมอญนครชุมน์จะต้องจัดเตรียมทำความสะอาดบ้านเรือน ห้องหับ เก็บปัดกวาดทำห้องครัวให้ดี ด้วยเหตุที่ในสมัยก่อนนั้นห้องครัวของคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นห้องใหญ่ หรือ โถงลานกว้าง ๆ หลังคามุงด้วยจากข้างสังกะสี เป็นส่วนใหญ่ เตาที่ใช้ทำกับข้าวก็เป็นเตาดิน ใช้ขุดดินทำเป็นเตากลม ๆ เอากับพื้นดิน เตาดินสมัยก่อนมีเกือบทุกบ้าน เพราะส่วนใหญ่ใช้ฟืนกันทั้งนั้น ต้องทำช่องสี่เหลี่ยมลอดไ่ว่างฟืนกันบนชี้อ ช่องว่างๆของเพดานครัว ก็จะเก็บปลาย่างแขวนไว้บนชี้อ ทำปลาร้าใส่ไหเล็กไว้มีไวน้ำปลาที่ทำเอง ห้องครัวจะเลอะเทอะเปรอะเปื้อนมากที่สุด เพราะจะดำไปด้วยขม่าฟืน พอ

ระยะหลังต้นไม้ ป่าไม้เริ่มไม่มี หันมาใช้ถ่าน ชื้อบ้าง เผาเองบ้าง ก็ยังมีความสกปรกให้เห็น พอ สงกรานต์ จึงต้องทำความสะอาดครัวให้ดูดี เพราะจะต้องทำอาหารที่ดีที่สุดและสะอาดมาก ๆ คือ ข้าวแช่ ตามประเพณีส่งข้าวแช่ อาหารที่ดีที่สุดให้สำหรับสิ่งสำคัญในชีวิตที่เหมือนการเริ่มเข้าสู่ปี ใหม่ต้องทำทุกอย่างให้ดีพร้อม ปัจจุบัน การจัดเก็บกวาดและทำความสะอาดบ้านเรือนไม่ได้ใช้เวลา มากเหมือนเช่นในอดีต เพราะมีคนพักอาศัยน้อยลงและครัวได้เปลี่ยนเป็นครัวเตาแก๊สกันหมด ทำให้ไม่มีเขม่าฟืน หรือ มีคราบสกปรกที่ติดตามห้องครัวมากนัก (ต๋อย บุญนพ 2553)

ในสมัยก่อน ต้องมีการทำเก็บกวาดทำความสะอาดบ้านเรือนล่วงหน้าอยู่หลายวัน เพราะคนมอญนครชุมน์มีญาติพี่น้องที่ไปทำงานต่างถิ่น และเมื่อถึงเวลาเทศกาลสงกรานต์ก็จะ กลับมารวมญาติกันที่บ้าน เพื่อช่วยกันทำอาหาร ไปทำบุญตักบาตร และทำข้าวสงกรานต์ หรือข้าว แช่ ด้วย ซึ่งมีอาหารบางอย่างต้องทำล่วงหน้าไว้ก่อนวันสงกรานต์

การเตรียมงานสงกรานต์ของคนมอญนครชุมน์ นอกจากจะเตรียมการที่บ้านแล้ว ยังมีส่วนหนึ่งมาช่วยเตรียมการที่วัดใหญ่นครชุมน์ด้วย เพราะในแต่ละปีนั้น จะต้องใช้สถานที่วัด ใหญ่นครชุมน์เป็นที่ทำพิธีกรรมหลาย ๆ อย่าง ยังมีการเตรียมการสงน้ำพระสงฆ์ที่ต้องจัดเตรียม สถานที่ให้คนในหมู่บ้านได้ร่วมสงน้ำเช่นเดียวกัน ในอดีต มีการจัดทำรางไม้ไผ่ขนาดใหญ่ ฝาคูรีง แบ่งตัดและต่อกันเป็นรางน้ำยาวต่อไปยังห้องที่ทำขึ้นเป็นผนังไม้กันเป็นคอกสี่เหลี่ยมสำหรับ พระสงฆ์ และ เณรที่บวชในช่วงนั้น ให้ชาวบ้านสงน้ำซึ่งจะมีการสงน้ำในวันท้าย ๆ ตามที่วัด กำหนด ในระหว่างนี้ ชาวบ้านนครชุมน์จะไม่มีใครเล่นสาดน้ำกัน จนกว่าจะได้สงน้ำพระเสร็จ เรียบร้อยก่อน

ในอีกพื้นที่ที่ต้องจัดเตรียมคือ การประดับตกแต่งศาลาการเปรียญและหอนั้น เพื่อ ด้อนรับญาติโยมที่มาร่วมประเพณีบุญสงกรานต์ และบุญส่งข้าวแช่ ส่วนใหญ่จะเหมือนเช่นในอดีต คือ มีการนำผืนผ้ามาผูกผ้าประดับตามเสา การประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ มีการเตรียมพื้นที่กว้าง ด้านที่ถึงก่อนศาลาการเปรียญวัดใหญ่นครชุมน์ จัดเกลี่ยดินให้เรียบเพื่อเตรียมสถานที่ไว้สำหรับ การเล่นฝักระดิ่ง ฝัซ้อง ฝัซุ่ม รวมไปถึงการละเล่นพื้นบ้านของเด็กๆ เช่น รีรีข้าวสาร โพงพาง มอญ ซ่อนผ้า เป็นต้น

ช่วงเทศกาลสงกรานต์ วันก่อนวันสงกรานต์ (12 เมษายน) บ้านที่ร่วมประเพณี บุญส่งข้าวแช่จะทำบ้านนางสงกรานต์ไว้สำหรับทำการบูชาเทวดาในวันสงกรานต์ และ กับข้าว เครื่องเคียงข้าวแช่ที่ต้องทำล่วงหน้าเตรียมไว้บางส่วน

วันที่ 13 เมษายน ถือว่าเป็นวันมหาสงกรานต์ คนมอญนครชุมน์จะมีประเพณีปะ ลองเปิงค้ำจ๊ก หรือ บุญส่งข้าวแช่ ในอดีตมีการจัดส่งตลอดทั้ง 3 วัน หรือ 2 วัน แต่ปัจจุบัน คน

มอญนครุมนั้นส่วนใหญ่จัดตั้งเพียงสองวัน และบางครอบครัวเพียงแค่วันเดียว บุญส่งข้าวแช่จะกระทำในระหว่างวันที่ 13-15 เมษายน ทุกๆ วันมีการจัดสำรับให้พระสงฆ์ฉันเพล ตลอดทั้งสามวัน

วันที่ 14 เมษายน เรียกว่า “วันเนา” คนมอญนครุมนั้นที่สูงอายุมักจะเรียกว่าวันถือศีลแปด เป็นวันคาบวันเก่าขึ้นวันใหม่ ในวันนี้กลุ่มผู้สูงอายุจะพากันไปที่วัดเพื่อถืออุโบสถศีลตั้งแต่เช้า เป็นเวลาหนึ่งวัน หนึ่งคืน แต่งกายด้วยเสื้อผ้านุ่งขาวห่มขาว ที่พบเห็นในปัจจุบัน จำนวนผู้สูงอายุเริ่มน้อยลงไป เนื่องจากมีปัญหาเรื่องสุขภาพ เดิน ลุกนั่งไม่สะดวก เหมือนแต่ก่อน แต่จำนวนคนยังมีให้เห็นอยู่เพราะมีคนวัยกลางคนในหมู่บ้านมาร่วมถือศีลด้วย

วันที่ 15 เมษายน ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่แท้จริง คนมอญนครุมนั้นมีการจัดขบวนแห่นางสงกรานต์ หาบข้าวแช่ และแห่นก แห่ปลา อย่างสวยงาม ตั้งขบวนแห่ออกจากด้านหน้าของวัดไปตามเส้นทางของหมู่บ้านไปตามทางถนนเลียบริมแม่น้ำ แล้วเดินแห่ย้อนกลับมายังบริเวณด้านหน้าวิหารปากี และเลี้ยวกลับเข้ามาในบริเวณวัดใหญ่นครุมนั้น การจัดขบวนแห่ดังกล่าวในสมัยก่อนไม่ได้มีการจัดเป็นขบวนใหญ่โต เพียงแค่ชาวบ้าน คนหนุ่มสาวรวมตัวกันเดินเป็นกลุ่มพูดคุยและหยอกล้อกันตามทาง เพื่อให้คลายเหนื่อยจากการเดินส่งข้าวแช่ไปตามวัดและบ้านของญาติผู้ใหญ่ในเวลาต่อมา สภาพแม่น้ำแม่กลองเปลี่ยนแปลงไป หาดทรายที่เคยใช้เป็นทางเดินส่งข้าวแช่ไม่มี การเดินเป็นกลุ่มเหมือนสมัยก่อนเริ่มหายไป จนกระทั่งในช่วงปี 2550 เป็นต้นมา ทางกลุ่มคนมอญบ้านนครุมนั้นมีความคิดที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญและต้องการนำเสนอให้คนในหมู่บ้านและนอกชุมชนได้รู้จักประเพณีสงกรานต์มอญของบ้านนครุมนั้น จึงได้คิดจัดการประกวดนางสงกรานต์ และ จัดริ้วขบวนแห่แสดงวัฒนธรรมมอญที่มีอยู่ให้คนภายนอกได้รู้จัก

ในสมัยก่อนช่วงเวลาเทศกาลสงกรานต์ซึ่งคนมอญนครุมนั้นจะถือปฏิบัติกันมาโดยตลอดคือการล้างกัณฑ์โพธิ์ และการโรยทราย โดยปฏิบัติกันตามความเชื่อที่บอกเล่ากันมาว่าจะทำให้อายุยืนยาวการล้างกัณฑ์โพธิ์ หรือการโรยทราย จะทำเฉพาะผู้ที่เกิดวันตรงกับวันเนาเท่านั้น เช่น ปีนี้วันเนาตรงกับวันพุธ คนที่เกิดวันพุธทุกคนก็ต้องประกอบพิธีกรรมดังกล่าว เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง

ปัจจุบัน การประกอบพิธีกรรมสองอย่างนี้ เริ่มมีจำนวนคนที่ลดน้อยลง โดยสังเกตจากไม้ค้ำตามต้นโพธิ์ที่มีบางตา และ การโรยทรายตามถนนหนทางที่มีจำนวนคนทำลดน้อยลงมาก เนื่องจากสภาพถนนหนทางที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นถนนลาดยางและคอนกรีตเกือบทั้งหมด

ในช่วงเวลา 2-3 วันนี้ ในอดีต พวกหนุ่มสาวเด็กเล็กก็จะมารวมตัวกันตามใต้ถุนบ้านหลังใหญ่ๆ บางทีก็เป็นลานกว้าง พากันเล่นลูกช่วง สะบ้า กันเป็นกลุ่ม ๆ หนุ่ม ๆ สาว ๆ บ้านนครุมนั้น จะมีโอกาสได้มาพบเจอกันโดยที่ไม่ต้องหลบ ๆ ซ่อน แต่ยังคงอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่

การเล่นสระบัวของคนมอญนครชุมน์ คล้ายคลึงกับการเล่นสระบัวของมอญในชุมชนอื่นๆ ในสังคมไทย อาจเป็นเพราะมีการเล่นที่สืบทอดกันมาเป็นรูปแบบเดียวกัน เพราะมีการละเล่นของมอญที่ไม่ได้มากมายนัก แต่ช่วงระยะหลังในงานสงกรานต์บ้านนครชุมน์ไม่ค่อยมีการตั้งวงเล่นสระบัวกันมากนัก เนื่องจากมีความรื่นเริงอื่นที่ทันสมัยเข้ามาแทนที่ เช่น วงดนตรี คาราโอเกะ ปาลูกโป่ง เป็นต้น

ในช่วงสองปีที่ผ่านมา ทางโรงเรียนวัดใหญ่นครชุมน์ ได้จัดให้มีหลักสูตรวัฒนธรรมท้องถิ่น เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมมอญของชุมชนขึ้น โดยให้มีชั่วโมงการเรียนการสอนเกี่ยวกับประเพณีมอญในวิถีชีวิตคนมอญบ้านนครชุมน์ ในหลักสูตรปกติของทางราชการ ซึ่งทางโรงเรียนได้ประสานให้นายคมสร จับจุ ประธานกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์ เป็นวิทยากรพิเศษสอนนักเรียนชั้นประถมศึกษา โดยมีชั่วโมงการเรียนการสอนการเล่นสระบัวให้กับนักเรียนในครั้งนั้น ทำให้เด็กๆบ้านนครชุมน์ ได้มีโอกาสเล่นสระบัว และ ไปเล่นในละแวกบ้านที่อาศัยอยู่ จนทำให้มีกระแสนที่เล่นสระบัวในบ้านนครชุมน์เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

การสงฆ์น้ำพระสงฆ์ โดยปกติ จะจัดขึ้นในวันที่ 15 เมษายน หรือ เลื่อนออกไปอีกก็ได้ แต่จะไม่ให้เกิน 1 สัปดาห์ เมื่อเสร็จพิธีกรรมบังสุกุลอัฐิบรรพบุรุษในช่วงตอนเช้าไปหมดแล้ว เวลาประมาณบ่ายสามถึงบ่ายสี่ ทางวัดจะให้สัญญาณบอกชาวบ้านให้ออกไปร่วมกันสงฆ์น้ำพระ โดยสงฆ์น้ำพระพุทธรูปที่ผู้อาวุโสของบ้านนครชุมน์เดินถือลงมาจากศาลาก่อน จากนั้นจึงร่วมกันสงฆ์น้ำพระภิกษุสามเณรของวัดใหญ่นครชุมน์ทุกรูป

ในอดีต รางน้ำที่เป็นท่อน้ำส่งไปสงฆ์พระสงฆ์นั้นทำด้วยไม้ไผ่ แต่ปัจจุบัน ได้ใช้สังกะสี และอลูมิเนียมกันแล้ว เพราะมีความกว้างและสวยงามคงทน เก็บไว้ใช้ได้ต่อไป การสงฆ์น้ำนั้นจะสงฆ์น้ำพระสงฆ์ผ่านรางน้ำขนาดใหญ่สองช่องรางน้ำที่อยู่ชิดกัน การสงฆ์น้ำนี้จะสงฆ์แบบอาบน้ำทั้งตัวเลย โดยพระสงฆ์จะเข้าไปอยู่ในฉากสี่เหลี่ยมกันไม่ให้ชาวบ้านได้เห็น ลูกศิษย์วัดที่ล้อมห้องสงฆ์น้ำอยู่ก็จะตะโกนคำภาษามอญว่า “จอ จอ จอ” ซึ่งแปลว่า “เท เท เท” เป็นสัญญาณให้ชาวบ้านได้สงฆ์น้ำพระ โดยเทน้ำใส่รางน้ำ และน้ำก็จะไหลไปสู่ห้องสงฆ์น้ำ พวกผู้ชายจะช่วยดูแลสงฆ์น้ำให้พระสงฆ์ เมื่อจะฟอกสบู่ก็ตะโกนให้หยุด “เตอะตรา เตอะตรา เตอะตรา” แปลว่า หยุด และตะโกนว่า “จอ จอ จอ” ให้เริ่มสงฆ์น้ำพระสงฆ์ล้างสบู่ออก ทำอย่างนี้จนครบทุกรูปที่จำพรรษาอยู่ พิธีในการสงฆ์น้ำพระสงฆ์ผ่านรางน้ำนี้ เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญที่พบเห็นได้ในหมู่บ้านมอญทั่วไป เหตุที่ใช้รางรองรับน้ำจากญาติโยม ที่มาสงฆ์น้ำ โดยจัดให้พระสงฆ์ท่านสงฆ์ภายในห้องน้ำ เพื่อป้องกันผู้หญิงมาถูกเนื้อต้องตัวพระสงฆ์อย่างมิได้ตั้งใจ เมื่อสงฆ์น้ำพระสงฆ์ครบแล้วชาวบ้านทั้งหมดไปรวมกันบนศาลาการเปรียญ ร่วมกันฟังสวดอีกครั้ง จากนั้นชาวบ้านแยกย้าย

กันกลับบ้าน เล่นสาดน้ำสนุกสนานกันไปตามทางหรือลงหาดทรายเล่นน้ำริมแม่น้ำ เมื่อถึงบ้านจึงจะไปสร่งน้ำแก่อแม่ ปู่ย่าตายายที่พร้อมหน้ากันอยู่ที่บ้าน

ซึ่งในปัจจุบัน มีการผ่อนปรนในเรื่องของการเล่นสาดน้ำค่อนข้างมาก เมื่อฟังสวดเสร็จ ชาวบ้านนครชุมน์ โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่น หนุ่มสาว ต่างพากันเล่นสาดน้ำด้านหน้าศาลาการเปรียญกันอย่างสนุกสนาน โดยไม่ได้เดินออกไปเล่นนอกวัดเหมือนแต่ก่อนมา

รูปแบบของการจัดงานประเพณีสงกรานต์ที่วัดใหญ่นครชุมน์ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยก่อน ตามคำบอกเล่าของนายคมสร จับจุ ประธานกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์ ได้บอกไว้ถึงวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมในช่วงเทศกาลสงกรานต์ที่สร้างขึ้นเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีมอญนครชุมน์ไว้ จึงจัดให้มีการละเล่นและการเข้าผีให้คนที่มาทำบุญที่วัดใหญ่นครชุมน์ ได้ดูด้วย ความเชื่อเกี่ยวกับการเล่นเข้าผี หรือ การจัดมหรสพในวัดนั้นเป็นบาป ค่อยเลื่อนหายไปจากความเชื่อของคนรุ่นใหม่ หากยังคงมีคนรุ่นเก่าที่ เป็นผู้สูงวัยในหมู่บ้านนครชุมน์ ทั้งตั้งอยู่บ้างว่าไม่เหมาะสม ทำผิดธรรมเนียมและเป็นบาป ก็จะไม่ไปร่วมในกิจกรรมที่วัดได้จัดขึ้น แต่ไม่ได้ไปต่อต้านหรือห้ามปรามแต่อย่างใด เพราะเห็นว่าเจ้าอาวาสวัดใหญ่นครชุมน์ กรรมการวัด และคนในหมู่บ้านมีมติให้จัดขึ้น รวมไปถึงการเล่นสาดน้ำในบริเวณวัด ที่ปัจจุบันมีการผ่อนปรนให้เล่นสาดน้ำในวัดได้ หลังจากสร่งน้ำพระสงฆ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว

ภาพที่ 13 ประเพณีการสร่งน้ำพระสงฆ์ผ่านรางน้ำของมอญนครชุมน์ ปี 2553

การนิมนต์พระสงฆ์ทำพิธีบังสุกุลอัฐิบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ที่บ้านนครชุมน์ จะมีที่เก็บอัฐิของบรรพบุรุษที่ต้องทำพิธี อยู่สองแห่งคือ บริเวณพื้นดินด้านข้างทางเดินไปยังโบสถ์ เก่าตรงด้านข้างของโบสถ์ มีต้นไม้ใหญ่ปกคลุมให้ร่มเงา ต่อเนื่องจากด้านหลังของวิหารปากี อีกแห่งหนึ่งคือ ที่เก็บอัฐิใส่ในโกศเล็ก และไว้รวมกันที่เก็บอัฐิ ที่ผนังกำแพงโบสถ์ใหม่ ด้านที่ติดกับโบสถ์เก่า ของวัดใหญ่ นครชุมน์ การทำบังสุกุลอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปในนั้นกำหนดไว้ว่าจะทำภายหลังจากวันมหาสงกรานต์ไปแล้ว แต่ในปัจจุบันได้มีการทำการบังสุกุล ก่อนกำหนด คือ มีบางครอบครัวมาทำบังสุกุล ในวันที่ 13 -15 เมษายน สาเหตุที่ทำก่อนกำหนดเพราะสมาชิกในครอบครัวที่ทำงานอยู่ต่างถิ่นหรือไปศึกษาเล่าเรียนที่สถาบันการศึกษาที่ห่างไกลไปจากบ้านนครชุมน์ ไม่สามารถหยุดงานหรือลาได้ จึงต้องทำพิธีดังกล่าวก่อนวันที่เคยได้ยึดถือกันมา ซึ่งในปัจจุบันนี้ มีครอบครัวที่ทำเช่นนี้เพิ่มจำนวนมากขึ้น

ปัจจุบัน* คนมอญนครชุมน์ได้มีการอนุรักษ์ประเพณีสงกรานต์ให้มีการจัดงานสงกรานต์ไว้เช่นเดิมตามที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา ในสมัยก่อนประมาณปี 2533 ได้จัดให้มีการแห่ปลาขึ้นเป็นครั้งแรก และต่อมาในปี พ.ศ. 2535 หมู่บ้านได้มีการริเริ่มจัดประกวดนางงามสงกรานต์ นครชุมน์ขึ้นอีกหลายครั้ง แต่ก็ต้องเลิกราไป ได้มาฟื้นฟูกิจกรรมดังกล่าวอีกครั้งในปี 2550 จนถึงปัจจุบัน แต่มีการปรับเปลี่ยนโดยเพิ่มกิจกรรมการประกวดหนุ่มรามัญขึ้นมาคู่กับเทพีสงกรานต์ประจำปี ซึ่งได้จัดในคืนวันที่ 13 เมษายน 2552

จากการสอบถามผู้ดำเนินการและสนับสนุนการจัดงานซึ่งเป็นครอบครัวที่มีฐานะค่อนข้างดีในหมู่บ้านและให้การสนับสนุนการจัดงานสงกรานต์ของหมู่บ้านนครชุมน์มาโดยตลอดได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าเป็นความต้องการของคนในชุมชนที่ต้องการให้มีการจัดกิจกรรมเสริมเพื่อให้งานสงกรานต์มีความสนุกสนานมากขึ้น อีกทั้งเป็นการกระตุ้นให้เยาวชนในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงซึ่งยังคงมีความเป็นมอญได้สืบสานวัฒนธรรมมอญ เช่น การแต่งกาย การพูด การทำบุญต่างๆ ฯลฯ หากไม่มีกิจกรรมเช่นนี้ ในช่วงหลังๆเยาวชนของที่นี่ก็จะไม่ค่อยได้เข้ามามีส่วนร่วม

* ผู้วิจัยได้ร่วมสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในการจัดงานสงกรานต์มอญนครชุมน์ ปี 2552 กับทีมงานจัดเตรียมการประกวดหนุ่มรามัญและเทพีสงกรานต์ และการจัดนิทรรศการมหัศจรรย์อาหารรามัญแห่งสยาม ปี 2552 ที่วัดใหญ่นครชุมน์ ระหว่างวันที่ 13 – 14 เมษายน 2552 และการจัดงานสงกรานต์ประจำปี 2553 และนิทรรศการ มองผ่านภาพ เรื่องเล่า ขาน สืบตำนาน วิถีชีวิตมอญ ระหว่างวันที่ 13-17 เมษายน 2553

เท่าใดนัก โดยแต่เดิม สมัยเมื่อ 30 ปีที่ผ่านมา นั้น เวลาเย็นค่ำของเทศกาลสงกรานต์ คนหนุ่มสาว สมัยนั้น จะนิยมมารวมตัวกันที่ลานดินกลางหมู่บ้าน หรือ ใต้ถุนบ้านหลังใดหลังหนึ่ง รวมตัวกัน เพื่อเล่นสบ้า ซึ่งเป็นโอกาสดีให้หนุ่มๆ สาวๆ ได้มาพบปะกัน โดยที่อยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน ถ้าเป็นเด็กจะนิยมเล่นหมากเก็บ และมีบางส่วนก็จะไปเล่นไล่จับกันบริเวณหาดทราย

ภาพที่ 14 การทำพิธีบั้งสุกของชาวบ้านบริเวณพื้นดินด้านข้างโบสถ์เก่า

การจัดกิจกรรมภาคกลางคืนเป็นการเปิดโอกาสให้เยาวชนคนมอญได้มีส่วนร่วมในการจัดงานจึงเท่ากับเป็นการอนุรักษ์ทางอ้อม เพราะจะต้องมีการเตรียมตัวในการประกวดเพราะจะมีการตอบข้อคำถามเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีมอญด้วยในบางครั้ง จึงต้องมีการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้รู้ในหมู่บ้านในรายละเอียดความเป็นมาของประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ การประกวดจะเน้นที่การมีส่วนร่วมของชุมชน โดยยึดถือคะแนนจากจำนวนลูกโป่งที่มอบให้ผู้เข้าประกวดส่วนหนึ่ง ซึ่งจะแยกเป็นตำแหน่งขวัญใจนครชุมน์ ในส่วนของตำแหน่งเทพีสงกรานต์นั้น จะวัดจากความรู้ ความสามารถจากการตอบคำถามของคณะกรรมการและรูปร่างหน้าตา ตลอดจนการแต่งกายที่สวยงามด้วยเช่นกัน ในช่วงของการจัดงานจะพบว่ามีเยาวชนคนมอญให้ความสนใจมาเป็นกำลังใจให้แก่ผู้เข้าประกวดที่มีจำนวนมากกว่า 20 คน ซึ่งผู้ประกวดที่ได้รับรางวัลชนะเลิศหรือรองชนะเลิศที่แตกต่างกันไปจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมกับทางหมู่บ้านภายใน 1 ปี อีกด้วย

จะเห็นได้จากในวันรุ่งขึ้น คือ เช้าวันที่ 14 เมษายน 2552 ได้มีการจัดขบวนแห่ หนุมารมัญญและเทพีสงกรานต์ โดยมีการจัดขบวนแห่เป็นรถบุปผชาติ มีการจัดแห่คน แห่ปลา และ ในส่วนของการจัดงานทางวัดและหมู่บ้านได้จัดให้มีนิทรรศการมหัศจรรย์อาหารรามัญแห่งสยาม ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญในการอนุรักษ์อาหารพื้นเมืองที่เป็นทั้งอาหารของคนมอญและอาหารของคนภาคกลางรวมอยู่ด้วย และเป็นการประชาสัมพันธ์ให้กับประเพณีสงกรานต์แก่คนภายนอกได้ มาร่วมสนุกสนาน ภายในงานจะถือว่าเป็นกิจกรรมหนึ่งของงานสงกรานต์ โดยประยุกต์การจัด งานให้มีการบรรเลงดนตรีปี่พาทย์มอญของหมู่บ้านและการแสดงการเล่นพื้นบ้านที่ในอดีตเล่น กัน อันได้แก่ ผีกระดัง ผีสุม ซึ่งได้รับความสนใจจากผู้เข้าร่วมงานเป็นจำนวนมาก สืบเนื่องจากการ ที่นักท่องเที่ยวและคนในชุมชนได้มาเยือนรายล้อมบริเวณลานวัดที่จัดกิจกรรมนี้อย่างหนาแน่นและมี การบันทึกภาพทั้งภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว

การเปลี่ยนแปลงของงานสงกรานต์ที่เห็นได้ชัดคือ การจัดงานแบบเป็นทางการที่ มีภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วม จะเห็นได้จากในการจัดงานภาคกลางคืนวันที่ 13 เมษายน 2552 มีการจัดเวทีการประกวดเทพีสงกรานต์ และมีคณะกรรมการจากภายนอกชุมชนที่มีชื่อเสียง คณะสื่อมวลชนในเขตอำเภอบ้านโป่งและจังหวัดราชบุรีมาทำข่าวและร่วมตัดสินขวัญใจช่างภาพ มี กำหนดการและพิธีเปิดอย่างเป็นทางการโดยมีนายอำเภอบ้านโป่งมาเป็นประธานในพิธี ซึ่งมีระบบ การจัดงานที่เป็นขั้นเป็นตอน ชัดเจน ในวันรุ่งขึ้นก็เช่นเดียวกันมีการกำหนดพิธีเปิดนิทรรศการ มหัศจรรย์อาหารรามัญแห่งสยาม ที่มีการจัดเตรียมสถานที่และจัดชุดอาหารจากกลุ่มคน ร้านค้า และผู้แทนหมู่บ้านต่างๆในตำบลนครชุมน์ได้สนับสนุนงบประมาณจัดอาหารมาร่วมกิจกรรม ซึ่งมี ผู้สนใจเข้าร่วมชิมอาหารโดยไม่คิดมูลค่า ซึ่งทางวัดได้จัดกล่องรับบริจาคเงินทำบุญตามกำลัง ศรัทธาแทนการจำหน่ายอาหารในงาน ซึ่งมีนายอำเภอบ้านโป่งมาเป็นประธานในพิธีเปิด นิทรรศการอีกด้วย

ในปี 2553 ได้จัดการจัดงานประกวดนางสงกรานต์นครชุมน์ แต่ยังคงจัดให้มี ขบวนแห่ทางสงกรานต์ โดยการนำของนายคมสร จับจุ ประธานกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญ นครชุมน์ โดยมีหนุ่มสาวในหมู่บ้านสมัครใจมาเข้าร่วมขบวนแห่ทางสงกรานต์และหาบข้าวแช่ และแห่คน แห่ปลาอย่างสนุกสนาน อีกทั้งยังมีการผสมผสานความร่วมมือจากคนในชุมชนเสียสละเงิน แรงงาน สนับสนุนสิ่งของ ภาพถ่ายของครอบครัว มาร่วมแสดงในการจัดงานนิทรรศการมองผ่าน ภาพ เรื่องเล่าขาน สืบตำนาน วิถีชีวิตมอญ จัดในศาลาการเปรียญวัดใหญ่ นครชุมน์ มีการจัดวาง ย้อนยุคในบริเวณหน้าวัด เพื่อให้ชาวบ้านนครชุมน์ได้รำลึกถึงการวางในอดีตที่มักจะจัดขึ้นในงาน ประเพณีสำคัญๆ และยังคงมีการจัดนิทรรศการอาหารมอญต่อเนื่องมาจากปีที่แล้วเหมือนเดิม โดย

มีการให้ผู้มาเที่ยวงานสงกรานต์ที่วัดใหญ่นครชุมน์ได้รับประทานอาหารท้องถิ่น เช่น ข้าวแช่ แกงพื้นบ้าน และอาหารอื่นๆที่มีชาวบ้านให้การสนับสนุนมาเพื่อสมทบทำบุญให้กับวัด โดยมีคิดค่าใช้จ่าย หากมีคนทำบุญในแต่ละซุ้มอาหารนั้น ก็จะนำเงินที่ได้ถวายวัดทั้งหมด

สำหรับงานสงกรานต์วัดใหญ่นครชุมน์ ในปี 2554 มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเพียงเล็กน้อย กล่าวคือ จัดให้มีการจัดขบวนแห่ และจัดงานในบริเวณด้านหลังของวัดใหญ่นครชุมน์ โดยใช้เนื้อที่บริเวณด้านข้างของโบสถ์หลังเก่า และ ไปจนถึงบริเวณท้ายวัด ซึ่งเป็นการจัดงานสงกรานต์เพื่อทำพิธียกช่อฟ้าโบสถ์หลังใหม่ไปพร้อมๆกัน ในช่วงของการเตรียมงานดังกล่าว มีปัญหาความไม่เข้าใจกันของคนในบ้านนครชุมน์ เนื่องจากมีความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ในการจัดงานไปตั้งอยู่บริเวณท้ายวัด ซึ่งเป็นที่เผาศพ และรู้ว่าเป็นพื้นที่ป่าช้าเก่า ทำให้คนที่มีความเชื่อเรื่องของของผีทั่วไป มีความกังวล และไม่เห็นด้วย ในการจัดงานมงคลในที่บริเวณดังกล่าว แต่ในที่สุด ทางวัดได้มีมติให้ใช้สถานที่ดังกล่าวจัดงาน โดยที่มีชาวบ้านบางครอบครัว ไม่ออกไปร่วมกิจกรรมงานสงกรานต์ในปีนี้ด้วยเหตุผลทางความเชื่อดังกล่าว

10.1.2 เข้าพรรษา: เดือนแปด

จากการเข้าร่วมประเพณีเข้าพรรษาและตามคำบอกเล่าของคนสูงอายุในบ้านนครชุมน์ บ้านนครชุมน์จะจัดงานบุญในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาจำนวน 3 วัน คือ วันก่อนวันอาสาฬหบูชา (ขึ้น 14 ค่ำ เดือน 8) ในยามเช้า มีการตักบาตรทำบุญพระสงฆ์ของวัดใหญ่นครชุมน์ โดยตอนสายจะเริ่มทำการเทแบบหล่อเทียนพรรษา ในสมัยก่อนนั้น คนจะนิยมทำอาหารและขนมมาไว้จำนวนมากและเตรียมเครื่องแต่งกายในการมาถือศีลด้วย พอตอนเช้าของวันอาสาฬหบูชามีการทำบุญที่วัดและถือศีลแปดที่วัด สำหรับชาวบ้านที่มาถือศีลแปด ถ้าเป็นผู้หญิงจะนุ่งขาวห่มขาว แต่ถ้าเป็นผู้ชายจะนุ่งโสร่ง ใช้ผ้าขาวม้าพาดที่ไหล่ซ้าย วันอาสาฬหบูชา ตอนเช้าจะทำบุญตักบาตร ส่วนช่วงสายจนถึงเพลจะร่วมกันทำ “บุญสลากภัต” คือ ชาวบ้านจะนำเงินมาซื้อสำหรับถวายเพลที่โรงครัวของวัดไปถวายพระ ในแต่ส่วนใหญ่ก็จะจัดทำสำหรับอาหารมอญมาถวายพระสงฆ์ที่วัดเอง โดยมีการจับสลากหมายเลข แล้วนั่งรวมกันบนหอนันตามหมายเลขที่จับได้ ในสมัยก่อน บ้านนครชุมน์ 3 หมู่ จะแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบการจัดทำอาหารในงานบุญสลากภัต ต้องทำอาหารลาว 4 อย่าง อาหารหวาน 4 อย่าง เมื่อแบ่งหน้าที่กันแล้ว คนในหมู่บ้านนั้นก็ไปรวมตัวช่วยแรงและออกเงินซื้อของมาทำอาหารที่บ้านหลังใดหลังหนึ่งที่ได้รับมอบหน้าที่ให้เป็นหัวหน้าทำครัว อาหารลาวสี่

อย่างนิยมเป็นแกง ได้แก่ แกงเนื้อ หรือต้มเครื่องในเนื้อวัว แกงเผ็ด แกงลูกตาล และ แกงป่า ไม่นิยมให้ทำแกงส้มผักรวม เพราะแลดูไม่สวยงามไม่นิยมทำผัดผักร่างต่างๆ ส่วนขนมหวาน ที่นิยมคือ ขนมหม้อแกง ลูกชุบ ทองหยิบหรือทองหยอด และฝอยทอง

ปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมดังกล่าว โดยไม่ได้ให้แต่ละหมู่ไปทำอาหารมาให้ที่วัด แต่ให้แม่ครัวที่โรงครัววัดใหญ่นครชุมน์ทำแทน และนำมาจำหน่ายให้ผู้มาทำการถวายสลากภัตได้ซื้อสำหรับจัดชุดและให้เงินทำบุญแก่วัดแทน สำหรับอาหารนั้น จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก ความเชื่อเดิมจะทำอาหารประเภทแกงเท่านั้น ได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นอาหารคาวอะไรก็ได้ จะเป็นพะโล้ แกงเขียวหวาน แกงส้ม หรือ อาหารเป็นผัดแทนก็ไม่มีใครว่ากล่าว ในส่วนของขนมหวาน ก็เลือกซื้อหามาจากร้านขายของจะเป็นขนมกล้วย กล้วยบวชชี ครอบแครงน้ำกะทิ ปลากริมเผือก และที่เพิ่มเติมมาคือ ผลไม้ต่างๆ ตามฤดูกาล ซึ่งสมัยก่อนจะไม่มีผลไม้ในการทำสลากภัต(ลัดดา สัมมิ, 2553)

เข้าวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันเข้าพรรษา(แรม 1 ค่ำ เดือน 8) ในวัดใหญ่นครชุมน์จะไม่มีการทำบุญตักบาตรในตอนเช้า พอประมาณสิบโมงเช้า พระสงฆ์จากวัดมอญอีก 8 วัด ซึ่งอยู่ในบริเวณริมแม่น้ำแม่กลอง ในอำเภอบ้านโป่งจะมาด้วยกันทำพิธีปวารณาในวันเข้าพรรษา ก่อนเวลาสิบเอ็ดโมง เหล่าพระสงฆ์มอญจากทั้ง 9 วัด จะมารวมกันที่หอฉันวัดใหญ่นครชุมน์ และชาวบ้านจากหมู่บ้านมอญในบริเวณนี้จะเข้ามาร่วมพิธีในวันเข้าพรรษา ลักษณะพิธีกรรมในตอนนั้นก็เหมือนกับพิธีกรรมการทำบุญวันพระในตอนเช้า จากคำบอกเล่าของคนในหมู่บ้านว่าในอดีตคนมอญนครชุมน์จะมารวมตัวกันเพื่อรอครูพระจากทุกวัดที่มาทำพิธีปวารณาเข้าพรรษาค่อนข้างมาก ปัจจุบัน มีผู้สนใจน้อยลงกว่าแต่ก่อนมาก

10.1.3 พิธีทุคตะทาน : บุญทานของคนมอญ

พิธีทุคตะทาน เป็นพิธีที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อทางพุทธศาสนาที่วัดมอญนิยมปฏิบัติกัน ส่วนวัดไทยไม่มีพิธีกรรมนี้ พิธีนี้มักกระทำทุก 3 ปี ซึ่งทางวัดจะเป็นผู้กำหนดวันจัดพิธีขึ้นในวันหนึ่งภายในช่วงเดือน 10 ถึงเดือน 11 คนมอญเชื่อว่าพิธีทุคตะทานมีประวัติมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล สมัยนั้นมีพระภิกษุสงฆ์ที่มักจะเลือกของที่ชาวบ้านนำมาถวาย โดยจะเลือกรับของถวาย

จากคนที่มีความดีเท่านั้น เมื่อความทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงตรัสต่อพระภิกษุสงฆ์เหล่านั้นว่า “ถึงแม้สิ่งของที่ชาวบ้านนำมาถวายจะเป็นอะไรก็ตาม ก็สมควรที่จะรับไว้เพราะของที่ชาวบ้านนำมาถวายนั้นทุกสิ่งทุกอย่างเป็นของมีคุณค่า” (เอกรินทร์ พึ่งประชา, มปป: 23)

จากความเป็นมานี้พิธีหูกะทานจึงถูกจัดขึ้นเพื่อให้คนจนมีโอกาสที่จะทำบุญ แต่ปัจจุบันพิธีหูกะทานเป็นพิธีเพื่อที่จะให้ชาวบ้านทุกคนมีโอกาสที่จะนิมนต์พระไปที่บ้าน และเมื่อวัดใดวัดหนึ่งประกาศว่าจะมีพิธีหูกะทาน ชาวบ้านที่ต้องการนิมนต์พระไปที่บ้านนั้นก็จะเขียนชื่อตนเองใส่เศษกระดาษแล้วนำไปที่วัด ซึ่งจะต้องเขียนเพียงบ้านละ 1 ใบเท่านั้น เมื่อทางวัดทราบจำนวนแน่ชัดว่ามีผู้ต้องการนิมนต์พระไปที่บ้านจำนวนเท่าไร ก็จะติดต่อไปยังวัดใกล้เคียง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นวัดมอญมาร่วมในวันประกอบพิธีหูกะทานเวลาประมาณสิบโมงเช้า พระจากวัดอื่นๆที่ติดต่อไปนั้นจะเดินทางมายังวัดที่เป็นเจ้าภาพจัด ชาวบ้านที่ต้องการนิมนต์พระก็จะมารวมกันที่หน้าวัด

หลังจากนั้น พระทุกรูปจะจับสลากชื่อชาวบ้าน ซึ่งอยู่บนพานรูปละ 1 ใบ ซึ่งเมื่อพระสงฆ์จับสลากได้ชื่อใครแล้วก็จะส่งสลากใบนั้นให้มรรคทายกอ่านชื่อ และเมื่อเป็นชื่อของใครคนนั้นก็จะทำการนิมนต์พระรูปนั้นให้ไปที่บ้านของตน ซึ่งชาวบ้านก็จะยินดีมาก เมื่อพระสงฆ์รูปที่ตนรู้จักจับชื่อของตนได้ เมื่อไปถึงบ้านของชาวบ้านแล้วพระก็จะสวดมนต์ หลังจากนั้นชาวบ้านก็เลี้ยงอาหารให้พระ ซึ่งคนในครอบครัวทุกคนก็มีความตั้งใจอย่างยิ่งที่จะปรนนิบัติพระที่มาให้ได้ที่สุด

ดังนั้น ทุกบ้านที่ต้องการนิมนต์พระก็จะได้มีโอกาสทำบุญอย่างทั่วถึง แม้ว่าจะมีฐานะอย่างไรก็ตาม ในวันที่ทำพิธีหูกะทานนั้นเป็นวันหนึ่งในช่วงเข้าพรรษา ซึ่งวัดมอญต่างๆในบริเวณลุ่มแม่น้ำแม่กลองจะทำการประชุมกันและกำหนดว่าวัดใดจะจัดพิธีวันใด เพื่อมิให้เกิดการซ้ำซ้อนขึ้น ในปัจจุบันนี้วัดมอญในบริเวณลุ่มแม่น้ำแม่กลองยังสืบต่อพิธีหูกะทานและพิธีนี้ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสทำบุญและรู้จักกับพระที่มาจากวัดอื่น

10.1.4 ตักบาตรน้ำผึ้ง และ สมโภชวิหารปากี ทำบุญบรรพบุรุษ : เดือนสิบ

บ้านนครชุมน์มีความเชื่อในพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า ประเพณีนี้กล่าวกันว่าเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับอยู่ในป่า มีช้างและลิง อุปัชฌาย์ของพระองค์ด้วยน้ำผึ้งและน้ำ

หรืออีกนัยหนึ่งว่า พระเจ้าอโศกมหาราชครั้งเสวยพระชาติเป็นพ่อค้าน้ำผึ้ง ได้ถวายน้ำผึ้งแด่พระปัจเจกพุทธเจ้า เพื่อท่านจะได้นำไปทำกระสายยา ส่วนผ้าแดงนั้น ก็ว่าเนื่องมาจากมเหสีของพระเจ้าอโศกมหาราช ที่เสวยเป็นหญิงใจร้าย เมื่อเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า มีน้ำผึ้งอันเปื้อนที่ก้นบาตร จึงถวายสไบที่นางมีอยู่ ถวายเพื่อรองบาตรกันเปื้อน และนางก็ตั้งความปรารถนา ขอเป็นภรรยาของพ่อค้าผู้ถวายน้ำผึ้ง ซึ่งตั้งความปรารถนาขอเป็นพระมหากษัตริย์อันเนื่องมาจากอดีตนิทานนี้ ชาวมอญจึงได้ถือประเพณีสืบๆต่อกันมาตราบนานเท่าทุกวันนี้ (เอกรินทร์ พึ่งประชา, มปป.)

ดังนั้น เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านนครชุมน์ จะจัดให้มีการตักบาตรน้ำผึ้งและน้ำตาลทราย กล่าวคือ จะเอาน้ำผึ้งพร้อมทั้งอาหารและข้าวต้มมัดได้ หรือ ข้าวต้มลูกโยน ไปใส่บาตรตามปกติธรรมดาที่วัดแล้ว ยังมีน้ำผึ้งใส่ภาชนะเช่น ขวดโหล น้ำตาลทราย หรือผ้าแดงผืนเล็กๆ ไปใส่บาตรเปล่าที่ตั้งอยู่น้ำพระ

เริ่มตั้งแต่หน้าพระพุทธรูป จนถึงพระภิกษุสงฆ์หรือสามเณรที่เป็นรูปสุดท้าย ตามกำลังมากหรือน้อยของศรัทธา ส่วนน้ำตาลทรายก็จะตักใส่ลงในผ้าบาตร ที่ตั้งอยู่ใกล้กับบาตร ส่วนผ้าแดงก็จะรองไว้ที่ก้นบาตรเรื่องการตักบาตรน้ำผึ้งนี้ เพื่อจะถวายพระท่านไปทำเป็นน้ำกระสายยา หรือเป็นเภสัชสำหรับพระภิกษุสงฆ์ตามพระวินัย ส่วนน้ำตาลนั้นก็น่าจะอนุโลมเข้ามา ผ้าแดงที่รองก้นบาตรก็เป็นผ้ากันเปื้อน เมื่อน้ำผึ้งเต็มบาตรแล้วอาจจะไหลเยิ้มลงนอกบริเวณก็ได้ พิธีกรรมจะประกอบบนวิหารปากี ชาวบ้านจะนำผึ้งและน้ำตาลทรายมาตักบาตร พระสงฆ์มอญจะสวดมนต์ และทำพิธีมีการอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษ โดยวันนี้คนมอญนครชุมน์ถือว่าเป็นวันทำบุญบรรพบุรุษ หรือบุญสารทเดือนสิบ โดยจะนำข้าวสารอาหารแห้ง และพืชผักผลไม้ มาทำบุญเพื่อทำพิธีเช่นไหว้บรรพบุรุษร่วมกันกับคนในหมู่บ้าน วันนี้ได้ชื่อว่าเป็นวันที่ประดุจของโลกทั้งสามคือ โลกสวรรค์ มนุษย์ และนรก เปิดหากัน เชื่อมต่อถึงกันได้ โดยมีการเขียนชื่อลงในกระดาษแผ่นเล็กๆแล้วเผาไปพร้อมกับการอุทิศส่วนกุศล

10.1.5 ออกพรรษา: เดือนที่สิบเอ็ด เทศน์คาถาพัน แข่งเรือยาว ตักบาตรพระร้อย -ดอกไม้

ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี ซึ่งเป็นวันปวารณาออกพรรษา คนมอญนครชุมน์ ทั้งเด็กเล็ก ผู้เฒ่า แม่แก่ หญิงชาย ต่างมาร่วมงานแต่เช้ากันที่วัด แต่ละคนจะนำถาดใส่อาหารแห้ง น้ำผลไม้รูปเทียน ขันใส่ข้าวสารเล็กน้อยตามกำลังของตน มาจัดเรียงรายเป็นแถวตาม

แนวทางการเดินในวัดใหญ่นครชุมน์ เพื่อร่วมงานบุญที่คนมอญนครชุมน์เรียกว่า “ตักบาตรพระร้อย” หรือ “ล่งฮาเปียงซางกลอม”

ความคึกคักจึงมีอยู่ทั่วลานวัด ผู้เฒ่าผู้แก่ต่างเลือกเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มผืนใหม่ ฝ่ายหญิงนุ่งผ้าถุงสวมเสื้อเข้ารูปพาดทับด้วยสไบเฉียง ผมห่มมวยมนไว้อย่างสวยงาม ส่วนฝ่ายชายทุกคนจะนุ่งโสร่งมีผ้าขาวม้าพาดเฉียงไหล่ ดูแล้วงามตาพลอยทำให้จิตใจแจ่มชื่นไปด้วย พระสงฆ์ที่ชาวบ้านนิมนต์ไว้ในวันนี้มาจากวัดมอญละแวกนี้รวม 100 รูป เริ่มตั้งแต่หน้าโบสถ์เก้ายาวมาถึงบริเวณหน้าศาลาการเปรียญ เป็นระยะทางกว่า 700 เมตร เมื่อได้เวลาขบวนพระสงฆ์เดินบาตร นำโดยมัททายก ได้อัญเชิญพระพุทธรูปบูชา ซึ่งสมมุติเป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ครั้งเมื่อเสด็จลงมาจาก ชั้นดาวดึงส์ หลังจากทรงโปรดพระมารดา มีขบวนเทวดานางฟ้าส่งเสด็จอย่างมโหฬาร ซึ่งคนมอญนครชุมน์ได้จำลองภาพเหตุการณ์ในครั้งพุทธกาลให้เกิดขึ้นที่วัดใหญ่นครชุมน์ของทุกๆปี ช่วงเวลาของการตักบาตรพระร้อยจากเริ่มจนจบ จะเสร็จสิ้นก็ใช้เวลากว่า 1 ชั่วโมง พอคนสุดท้ายใส่บาตรเสร็จ ทุกคนก็ร่วมกันถวายภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์ทั้งหมดอาหารที่ชาวบ้านนำมาถวาย ต่างคนต่างจัดสำหรับบ้าง ก็หาบกินมา โดยมีภาชนะใส่อาหารเป็นชามชุดฝา จีบแบบโบราณที่สวยงาม นี่คือศรัทธาของคนมอญที่มีต่อพุทธศาสนา ครั้นเสร็จจากฉันภัตตาหารเพล พระสงฆ์ได้ให้พรด้วยการสวด แบบ รามัญ มีความไพเราะ เป็นอย่างยิ่ง

ตามธรรมเนียมพระมอญนั้นเมื่อพระฉันเสร็จ ผู้ที่จะรับสำรับต่อจากพระก็คือ ลูกศิษย์วัดไม่ใช่ชาวบ้าน อย่างที่ชาวพุทธแบบไทยปฏิบัติ เพราะถือกันว่า ลูกศิษย์วัดนั้น คือผู้ที่ใกล้ชิดพระสงฆ์มากที่สุด จากนั้นพระสงฆ์ทั้งหมดจะเดินทางไปยังโบสถ์ตามเส้นทางเดิม ในตอนนี้ได้มีชาวบ้านนำผ้าขาวมาปูลาดไว้ตลอดแนวและตลอดสองข้างทาง ก็จะมีชาวบ้านนำดอกไม้ธูปเทียน มาถวายก่อนที่พระสงฆ์จะเดินเข้าไปยังโบสถ์ เพื่อเป็นการขอมาสงฆ์ ซึ่งเรียกว่าประเพณีตักบาตรดอกไม้ ในวันเดียวกัน ได้จัดให้มีการแข่งเรือยาวขึ้นในลำน้ำแม่กลอง บริเวณหน้าวัด มีการเชิญเรือจากบ้านอื่น มาแข่งขันกันเป็นที่สนุกสนาน นับว่าเป็นการแข่งขันเรือยาวพื้นบ้านที่หาชมได้ยากในปัจจุบัน

ในช่วงเย็นจัดให้มีพิธีเทศน์มหาชาติประจำปี โดยชาวบ้านวัดใหญ่นครชุมน์ได้ช่วยการจัดดอกไม้โดยมีดอกบัว 1,000 ดอก พร้อมธูปเทียน มากพลุอย่างละ 1,000 ชุด มาร่วมในพิธีนี้ มีการตกแต่งสถานที่กันอย่างงดงามตามประเพณีของคนมอญจนเวลาประมาณ 5 โมงเย็น เสียงระฆังดังก้องกังวานทั่วทั้งหมู่บ้าน เสียงดนตรีไทยปี่พาทย์มอญบรรเลงเพลงย่ำคำเพื่อรับพระมาเทศน์ในกัณฑ์พระมาลัย เป็นสัญญาณให้ทุกคนรู้ว่าต้องรีบเดินทางมาที่วัดเพราะการแสดงเทศน์มหาชาติประจำปีกำลังเริ่มขึ้น

เมื่อพระสงฆ์เริ่มขึ้นธรรมมาสน์เทศน์แสดงธรรมจนจบกัณฑ์หนึ่งๆ แล้วชาวบ้านจะร่วมกันสวดรับเทศน์เป็นภาษาบาลีแบบรามัญ(เอวอง) เพื่อเป็นการสรรเสริญคุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หากใครได้รับฟังหรือร่วมงานแล้ว จะชวนให้เกิดความศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง การเทศน์มหาชาติจะมีขึ้นอีกในวันรุ่งขึ้น

ตลอดทั้งวัน และในฤดูกาลออกพรรษานี้ ตามวัดมอญทุกวัดในละแวกนี้ จะจัดให้มีการเทศน์มหาชาติ หรือเทศน์คาถาพัน โดยหมุนเวียนกันไป ตลอดกลุ่มแม่น้ำแม่กลองที่มีวัดมอญตั้งอยู่ โดยมีวัดใหญ่นครชุมน์เป็นวัดแรกของฤดูออกพรรษา จึงนับว่าเป็นประเพณีปฏิบัติของคนมอญแห่งลุ่มน้ำแม่กลอง จังหวัดราชบุรี ควรค่าแก่การรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมอันดีงามให้คงอยู่กับลุ่มน้ำแห่งนี้ตลอดไป

คนมอญนครชุมน์ จัดงานอย่างยิ่งใหญ่ในเทศกาลออกพรรษา มีประเพณีการตัดบาตรดอกไม้ เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ เป็นการบูชาเกี่ยวกับพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งการตัดบาตรดอกไม้ จะจัดในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันที่พระสงฆ์ทั้งหมดจะไปร่วมทำพิธีปวารณาออกพรรษาในพระอุโบสถ โดยที่หลังจากถวายอาหารบิณฑบาตรแก่พระสงฆ์ในเวลาเพลแล้ว ถึงเวลาที่พระสงฆ์จะลงโบสถ์เพื่อทำพิธีปวารณาออกพรรษา จะมีการอัญเชิญพระพุทธรูป นำขบวนพระสงฆ์ ส่วนชาวบ้านจะนั่งอยู่ตลอดสองข้างทาง จัดเตรียมดอกไม้รูปเทียนไว้พร้อม เมื่อพระสงฆ์เดินผ่าน ชาวบ้านจะบรรจงถวายดอกไม้ รูปเทียนใส่ลงไปในข้อมือของพระสงฆ์เหล่านั้น เมื่อพระสงฆ์ได้รับถวายรูปเทียน จากชาวบ้านแล้ว ก็จะเข้าร่วมพิธีปวารณาออกพรรษาที่ในอุโบสถ ภาพขบวนพระสงฆ์ และภาพของชาวบ้านที่แต่งตัวแบบคนมอญ นั่งพับเพียบเรียบร้อย บรรจงนำดอกไม้ที่แลดูงามสะพรั่ง เป็นแถวเป็นแนวตามที่ชาวบ้านจัดเตรียมไว้ เพื่อบูชาพระรัตนตรัย เป็นภาพที่สวยงามและแสดงถึงความปิติสุขของผู้ที่มีจิตศรัทธาทั้งหลาย ประเพณีตัดบาตรดอกไม้ของคนมอญนครชุมน์ มาจากคติ ความเชื่อจากพุทธประวัติที่ว่า เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์เสด็จขึ้นไปโปรดพระพุทธมารดาบนเทวโลกนั้น พระองค์ได้เสด็จประทับตลอดพรรษานั้น ส่วนบรรดาอาณาประชาราษฎร์ ทั้งหลายต่างคิดคำนึงถึง และต่างรอคอยการเสด็จกลับมาของพระพุทธองค์ เมื่อชาวเมืองได้ทราบข่าวต่างดีใจดีใจ เตรียมการต้อนรับการเสด็จกลับอย่างใหญ่โต เมื่อพระองค์ได้เสด็จกลับมนุษยโลกที่เมืองสังกัสสะ เหล่าเทพดาต่างถวายความสวดกในการเสด็จกลับของพระพุทธองค์ ได้เนรมิต บันไดทอง บันได

แก้ว และบันไดเงิน ไว้พร้อม ส่วนชาวเมืองสังกัสสะ ตั้งแต่พระราชตลอดจนประชาราษฎร์ทั้งหลาย รวมถึงพระมหากษัตริย์จากนครอื่น ๆ ต่างมารับเสด็จพระพุทธองค์อย่างล้นหลาม ครั้นถึงเวลา พระพุทธเจ้าเสด็จดำเนินทางบันไดแก้ว บรรดาเทพยดาต่างถวายสักการะ พระพรหม พระสักกะเทวราช นาคินทร์เครื่องสูง บังสุรัสวดี กางกั้นพระองค์ เทพยดาต่างประโลมดนตรี ถวายดอกไม้ และตามเสด็จพระพุทธองค์เพื่อถวายการส่งเสด็จกลับมนุษยโลก เหล่าบรรดาพระมหากษัตริย์และอาณาประชาราษฎร์ต่างปลื้มปิติโสมนัส ทำการบูชาด้วยดอกไม้เครื่องหอมต่าง ๆ กันอย่างมากมาย คนมอญนครชุมน์ได้นำเอาพุทธประวัติในส่วนนี้ มาจัดเป็นประเพณีตักบาตรดอกไม้ กล่าวคือ ในการที่ขบวนพระสงฆ์ลงสู่พระอุโบสถเพื่อทำพิธีปวารณาออกพรรษานั้น ดังเช่นพระพุทธองค์เสด็จลงสู่เทวโลก โดยอัญเชิญพระพุทธรูปนำขบวนพระสงฆ์ทั้งหลาย ชาวบ้านนั่งรอสองฟากทางนั้น ต่างถวายเครื่องสักการะ มีดอกไม้ ธูปเทียน แต่พระพุทธรูปและพระสงฆ์

ปัจจุบัน การจัดงานประเพณีออกพรรษา และการตักบาตรดอกไม้ที่จัดขึ้นที่วัดใหญ่ นครชุมน์ ยังคงรักษารูปแบบขั้นตอนในการจัดงานเช่นในอดีต แต่ที่เปลี่ยนแปลงไปคือจำนวนคนที่มาร่วมงานมีจำนวนลดลงกว่าสมัยก่อน เนื่องจาก วันที่จัดงานออกพรรษามักไม่ตรงกับวันหยุดเสาร์ อาทิตย์ ทำให้คนส่วนหนึ่งที่ไม่อยู่ในภาคเกษตรกรรม เป็นคนที่มียานประจำ รับราชการ ทำโรงงาน ค้าขาย หรือ ต้องเรียนหนังสือ ไม่สามารถเข้าร่วมงานได้ ซึ่งต่างจากสมัยก่อนที่คนส่วนใหญ่ทำงานในภาคเกษตรกรรมอยู่ภายในชุมชน และในช่วงเวลาที่ประกอบพิธีทางศาสนานั้น ตรงกับการจัดการแข่งขันเรือยาวที่ดำเนินการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลนครชุมน์และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง โดยมีพิธีเปิดและการแข่งขันในรอบคัดเลือกช่วงเช้า ช่วงบ่ายและเย็น เป็นการแข่งขันรอบชิงชนะเลิศ ทำให้กลุ่มคนส่วนหนึ่ง ซึ่งมีทุกเพศ ทุกวัย เลือกที่จะไปนั่งชมการแข่งขันเรือยาวแทนการร่วมพิธีทางศาสนา เพราะรู้สึกว่าจะมีความสนุกสนาน และน่าตื่นเต้นกว่า

10.1. 6 ทอดกฐิน: เดือนสิบเอ็ดเดือนสิบสอง

วันทอดกฐินจัดขึ้นในช่วงวันแรม 15 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 โดยปกติเจ้าภาพกฐินของวัดมักเป็นคนนอกหมู่บ้าน คือ อาจจะเป็นคนในตลาดบ้านโป่งหรือคนกรุงเทพฯ และผู้ที่เข้าร่วมพิธีส่วนหนึ่งจะเป็นคนนอกหมู่บ้าน ในกรณีที่เจ้าภาพเป็นคนนอก

หมู่บ้าน ชาวบ้านจะมีหน้าที่เพียงจัดเตรียมสถานที่และข้าวปลาอาหารไว้คอยต้อนรับพร้อมกับคอยอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เท่านั้น ส่วนที่เกี่ยวกับพิธีกรรมต่างๆก็จะทำแบบวัด

10.1.7 ประเพณีจองโอะห้ด่าน: เดือนสาม

ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสามหรือวันมาฆบูชา คือ ประเพณีส่งฟืนหรือที่ชาวมอญเรียกว่า “ประเพณีจองโอะห้ด่าน”

“จอง” นั้นหมายถึง การเผา ส่วน”โอะห้” แปลว่า ฟืน ส่วน”ด่าน” แปลว่าการบริจาค สิ่งทำให้ ซึ่งมีความหมายตรงกับภาษาบาลีและไทยที่แปลว่า ทาน หรือมอบให้ด้วยจิตที่สละแล้ว ด้วยเหตุนี้เมื่อแปลเป็นไทยจึงหมายถึงงานบุญเผาฟืนเป็นทาน (อำไพ มัชฌมาน, 2541: 99)

เอกรินทร์ พึ่งประชา (มปป: 26) กล่าวว่า ผู้เชี่ยวชาญด้านมอญศึกษาท่านหนึ่งได้ให้ความเห็นว่า ประเพณีนี้ยังไม่มีชื่อแปลเป็นภาษาไทยที่ตรงตัวนัก แต่ชาวบ้านหลายคนก็มักเรียกประเพณีนี้ว่า ประเพณีส่งฟืนหรือบุญข้าวหลาม เพราะ งานบุญดังกล่าว ชาวบ้านมีการส่งฟืนและทำข้าวหลามมาร่วมในงาน เหตุที่จัดประเพณีจองโอะห้ด่านในช่วงเวลาดังกล่าว เนื่องจากเดือนที่สามเป็นฤดูกาลที่มีอากาศหนาวเย็น ตามพุทธบัญญัติห้ามพระสงฆ์ก่อไฟเพื่อผิงหรือให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย เคยมีเหตุการณ์ในอดีต คือ จีวรไหม้ ทำให้พระสงฆ์เดือดร้อน ต้องหาผ้ามาทำจีวรใหม่ อาจทำความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านได้ เพราะ พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีเพียงไตรจีวรชุดเดียวสำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่ม คือ สบง จีวรและสังฆาฏิ สบงใช้สำหรับนุ่ง จีวรใช้สำหรับห่ม ส่วนสังฆาฏิใช้สำหรับคลุมกันหนาว

ด้วยเหตุนี้ ชาวมอญผู้มีความศรัทธาในพุทธศาสนาอยู่เป็นทุนจึงเกิดความห่วงพระภิกษุสงฆ์ จึงร่วมใจกันก่อไฟให้ความอบอุ่นแก่พระภิกษุสงฆ์ ประเพณีจองโอะห้ด่านจึงถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในหมู่ชาวมอญสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน สำหรับโอะห้ด่านที่ใช้เป็นทานฟืน ชาวบ้านจะจัดเตรียมจากต้นไม้ที่หาง่ายๆใกล้บ้าน โดยเฉพาะไม้ต้นกระถินที่ขึ้นอยู่ข้างบ้าน ริมสวน และไร่นา จะเป็นที่ยินยมมาก เพราะมีลำต้นยาวแต่น้ำหนักเบา ประการสำคัญยังดีไฟง่าย

ก่อนวันมาฆบูชา 1-2 วันจะมีการเตรียมโอะห้ด่าน แต่ละบ้านจะช่วยกันตัดไม้กระถินที่มีขนาดพองาม คือ มีลำต้นไม่เล็กและไม่ใหญ่จนเกินไป เมื่อได้ตัดต้นกระถินมาก็จะต้องปอกเปลือกและลอกให้เกลี้ยง แล้วทาด้วยน้ำมันมะพร้าวผสมขมิ้นเพื่อเพิ่มสีส้มให้สวยงาม บางก็

ทาปูนแดงหลังจากนั้นจึงนำไปผึ่งแดด ก่อนนำมามัดรวมกันมัดละ 5-10 ท่อนตกแต่งด้วยดอกไม้ ตามฤดูกาล ซึ่งหากเป็นสมัยก่อนนิยมใช้ดอกของต้นยางป่า พร้อมด้วยรูปเทียนเป็นเครื่องบูชา . ในวันก่อนวันมาฆบูชา 1 วัน (ขึ้น 14 ค่ำ เดือน 3) ชาวบ้านจะพากันจัดเตรียมเครื่องมือและ ส่วนประกอบที่จะปรุงรสชาติข้าวหลาม เพื่อใช้เป็นอาหารในการประกอบพิธีในวันมาฆบูชา ในช่วงประมาณสี่ห้าโมงเย็นของวันนี้ ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนจะแบกโอษฐ์ด้านมาร่วมทำบุญกันที่ วัด โดยทางวัดจะจัดเตรียมลานกลางแจ้งหน้าวัดสำหรับวางกองโอษฐ์ด้าน โดยตั้งเสาหลักไว้ตรง กลางลานเพื่อให้ชาวบ้านเดินบูชาโอษฐ์ด้าน 3 รอบก่อนที่จะนำโอษฐ์ด้านวางพิงหลักไว้ แล้วจึงพนม มือไหว้บูชาเป็นอันจบพิธี จากคำบอกเล่าว่า ถ้าเป็นสมัยก่อน จะเห็นผู้คนทุกเพศ ทุกวัย แบกไม้ โอษฐ์ด้านกันมาและจะเดินคุยกันมาตามทางถนนจากหมู่บ้านเข้ามาที่ลานวัด ส่วนใหญ่จะเดินกัน มาเป็นครอบครัวแต่ปัจจุบันนี้ มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด จากที่เคยเดินก็เปลี่ยนมาขี่ จักรยานยนต์ซ้อนท้ายกันมา และมีแต่เด็ก ๆ กับคนสูงอายุเสียส่วนใหญ่ เนื่องจาก คนในวัยทำงานยังไม่กลับจากที่ทำงานนอกบ้าน อีกสิ่งหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงไปคือ จำนวนครอบครัวที่มาร่วมวางไม้ โอษฐ์ด้านลดน้อยลงไป โดยในอดีตดูจากจำนวนไม้ที่เคยกองสูงและใช้เวลาในการเผาค่อนข้างนาน แต่ปัจจุบันกองไม้ค่อนข้างบางและเผาใช้เวลาไม่นานเหมือนแต่เดิม อีกสิ่งหนึ่งที่สังเกตได้ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับการทำไม้โอษฐ์ด้านให้สูงที่สุด เท่าที่จะสูงได้ เพราะเกี่ยวกับความเชื่อว่ายิ่งสูง ยิ่ง ได้บุญมากได้ผลตอบแทนไปบ้างแล้ว เพราะไม้ที่หามาได้ส่วนใหญ่ จะต้องนำมาแบ่งปันกันหลาย ครอบครัวเพราะไม้เริ่มหายาก บางครอบครัวจึงต้องแบ่งครึ่งให้เพื่อนบ้าน ความสูงของไม้จึงลดลง ทำให้ไม้โอษฐ์ด้านที่เคยเป็นสัญลักษณ์ทางความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญมีความสำคัญน้อยลงไปด้วย เวลาเข้ามิด ก่อนพระอาทิตย์ขึ้นของวันมาฆบูชาจะได้ยินเสียงปอกข้าวหลามดังไปทั่วหมู่บ้าน ฝ่าย หญิงจะรีบตื่นหุงหาอาหาร โดยเฉพาะข้ามต้มเครื่องจะเป็นที่นิยมของชาวบ้านเป็นอย่างมาก เมื่อหุง เสร็จแล้วจะรีบนำไปวัดทันที เพื่อร่วมงานบุญที่วัด

ราวตีห้าเศษๆ ชาวบ้านก็จะช่วยกันเผาโอษฐ์ด้านจนไฟลุกสว่าง พร้อมกันนั้นก็ จะช่วยจัดเตรียมอาหารถวายแด่พระสงฆ์ เมื่อเปลวไฟใกล้มอด มรรคทายกจะนิมนต์พระสงฆ์ลงจาก วัดมานั่งที่อาสนะรอบกองไฟ ตัวแทนของชาวบ้านอาราธนาศีล 5 หลังจากพระสงฆ์ให้ศีลแล้ว ชาวบ้านก็ถวายข้าวต้มและข้าวหลาม ในขณะที่พระสงฆ์ฉันอาหารท่ามกลางความอบอุ่นจากกอง

ไฟโอะห์ด้านชาวบ้านจะจับกลุ่มสนทนาธรรมกันตามอัธยาศัย บ้างก็สนทนาเรื่องทำมาหากินหรือ บางโอกาสก็สวดมนต์ทำวัตรเช้าด้วยท่วงทำนองบาลีมอญ เมื่อฉันอาหารแล้วเสร็จ พระสงฆ์จะให้ พุทธชาบ้านก่อนกลับขึ้นวัด หลังจากนั้นชาวบ้านจะรับประทานอาหารร่วมกัน แบ่งปันข้าวต้มและ ข้าวหลามให้แก่กัน

ปัจจุบันประเพณีนี้มีคงเหลือให้เห็นในหมู่บ้านลุ่มน้ำแม่กลองเพียงสองสามแห่ง เท่านั้นโดยพบว่าในบ้านนครชุมชนเอง ก็มีจำนวนคนที่มาประกอบพิธีกรรมน้อยลงไปกว่าเดิมมาก อันเนื่องมาจาก คนในชุมชนมีหน้าที่การงานและนักเรียนที่ศึกษาอยู่นอกชุมชน (คมสร จับจุ 2553)

นอกจากนี้ ยังมีประเพณีการทำผ้าป่าถวายวัด หรือที่เรียกว่าผ้าป่าสามัคคีที่ใน ปัจจุบันทางวัดใหญ่นครชุมชนมักจะได้รับกองผ้าป่าสามัคคีจากผู้มีจิตศรัทธานำมาทอดถวายเพื่อ สมทบเป็นค่าใช้จ่ายในการสร้างอุโบสถวัดใหญ่นครชุมชนหลังใหม่ โดยเฉพาะในช่วง 4-5 ปี ที่ผ่าน มากองผ้าป่าสามัคคี ที่นำมาทอดถวายได้จัดรูปขบวนแห่ใหญ่โตเป็นที่ตื่นตาตื่นใจของผู้คนที่ได้พบ เห็น กล่าวคือ มีการตกแต่งม้าสวยงามและโคเทียมเกวียน ที่ประดับประดาตกแต่งอย่างงดงาม ตาม ความเชื่อของคนมอญนครชุมชนว่า การทำบุญทอดผ้าป่า จะต้องมีส่วนใหญ่มาร่วมพิธีกรรมด้วย

10.2 ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

10.2.1 ประเพณีการเกิด

จากคำบอกเล่าของคนในชุมชน เกี่ยวกับประเพณีการเกิด ซึ่งในสมัยก่อนจะให้ความสำคัญอย่างมาก แต่ในปัจจุบันมีการยกเว้นไม่กระทำตามพิธีกรรมไปบ้างแล้ว เนื่องมาจาก ไม่ได้คลอดที่บ้าน แต่ไปคลอดลูกที่โรงพยาบาลอำเภอหรือจังหวัด พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดใน สมัยก่อนที่คนมอญนครชุมชนถือปฏิบัติกันมาจะมีหมอดำแยที่ทำคลอดนั้นทำพิธีกรรมในการ รับขวัญเด็กที่คลอดออกมา โดยต้องนำมะพร้าวหนึ่งลูก กล้วยหนึ่งหวี และเงินจำนวน หกสลึง ช่วงสามสิบปีที่แล้วเพิ่มเป็น 12 บาท นำใส่ถาด มาวางไว้ที่บริเวณที่เด็กจะคลอดออกมาเมื่อคลอด แล้ว จะตรวจดูว่ามะพร้าวผลนั้นจะงอกหรือไม่ หากไม่งอกก็จะนำมะพร้าวผลนั้นไปทำขนมใส่ บาตร เมื่อคลอดมาแล้ว หากเป็นชาย ให้รับขวัญด้วยผ้าโสร่งหรือผ้าขาวม้า หากเป็นหญิงให้นำผ้า ะไรก็ได้ แต่ต้องเป็นผ้าใหม่ ซึ่งในสมัยก่อน ชาวบ้านนครชุมชนจะทอผ้าใช้เอง จึงมีผ้าไหมอยู่ใน ครอบครัวเสมอ ซึ่งจะไม่ผิดธรรมเนียมความเชื่อเกี่ยวกับการเตรียมข้าวของเครื่องใช้ให้เด็กก่อน

คลอดแต่อย่างใด สมัยก่อนถ้ามีการทำคลอดที่ไม่ปกติ จะมีพิธีกรรมพิเศษ คือ เช่น ถ้าเด็กที่คลอดแล้วเกิดมีรกพันคอเด็กออกมา นั้น หมอตำแยจะคืนเงินค่าครูให้แม่เด็กเพื่อนำเอาไปทำบุญต่อขวัญจำนวน 2 บาท ซึ่งเท่ากับเป็นการต่อชีวิตและต่ออายุให้กับเด็กอีกด้วย ความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรม ช่วงแรกเกิดของเด็กในปัจจุบัน ยังคงมีกระทำอยู่บ้างเป็นบางขั้นตอน ในส่วนของพิธีกรรมที่ยังคงเหลือให้เห็นนั้น ได้แก่ พิธีกรรมเมื่อตอนนำเด็กที่คลอดออกจากโรงพยาบาลและนำกลับมาที่บ้าน ก่อนที่จะเข้าภายในตัวบ้าน หรือ ซายคาบ้าน จะต้องเอาเด็กวางบนที่นอน และให้ผู้อาวุโสที่สุดของบ้าน หรือผู้อาวุโสที่เคารพนับถือ ทำพิธีปิดขั้วไล่สิ่งอัปมงคลหรือที่คนมอญนครชุมน์ เรียกว่า “ผีร้าย” ที่ติดตัวเด็กมาจากข้างนอก หรือ มาตามถนน หนทาง ที่เด็กเดินทางกลับเข้ามาที่บ้าน พิธีปิดไล่ กระทำอย่างเรียบง่ายให้ผู้อาวุโสทำการก้าวเท้าข้ามเบาะที่นอนที่เด็กนอนอยู่ เพื่อเป็นการปิดไล่สิ่งชั่วร้ายให้หมดสิ้นไป และนำค้ายสีขาวมาผู้นิ้วมือเด็ก เสมือนการรับขวัญเด็กเข้ามาอยู่ร่วมในครอบครัว ภายหลังจากนั้น คนในครอบครัวและญาติ ตลอดจนเพื่อนบ้านที่เคารพนับถือ ก็มาผูกข้อมือรับขวัญเด็กตามลำดับ

10.2.2 ประเพณีการโกนจุก (จออาโป)

ประเพณีการโกนจุก ยังปรากฏให้เห็นในวิถีชีวิตของคนมอญนครชุมน์ คนมอญสมัยก่อนนิยมให้บุตรหลานไว้จุก ไว้เปีย และจะทำพิธีโกนกันเมื่อเด็กอายุได้ 13 ขวบ โดยที่ครอบครัวจะจัดทำพิธีโกนจุกแก่บุตรหลาน โดยทางญาติผู้ใหญ่จะหาฤกษ์ยาม จัดเตรียมอุปกรณ์ที่สำคัญในพิธีให้พร้อม ถ้าเป็นเด็กชาย ก็ต้องเตรียมสมุดดินสอ วางบนพานที่มีใบบวรรองรับ เพื่อโตขึ้นจะได้เล่าเรียนฉลาดหลักแหลม หากเป็นเด็กหญิง เปลี่ยนเป็นเข็มด้ายแทน เพื่อโตขึ้นจะได้เป็นกุลสตรี แม่บ้านแม่เรือน ในพิธีต้องนิมนต์พระมาด้วย ทั่วไปนิยมนิมนต์พระ 9 รูป เพื่อสวดชยันโต ก่อนทำพิธี นำแหวนทองครอบผมจุกไว้ พระผู้ใหญ่ใช้กรรไกรตัดผมเด็กเป็นปฐมฤกษ์ หลังจากนั้น พ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ช่วยกันโกนผมจนหมด นำเศษผมเหล่านั้นห่อด้วยใบบวรหรือใบตองที่เตรียมไว้ ไปวางที่ศาลพระภูมิ หรือโคนไม้ นิมนต์พระสวดมนต์จันเพล เลี้ยงแขก เถลิมฉลองกันไปตามสมควร ข้อสำคัญของพิธี คือ วันที่จัดงานโกนจุก ต้องไม่มีสมาชิกในครอบครัวคนหนึ่งคนใด ตั้งครรภ์ และต้องบอกญาติ ๆ ทุกคนให้มาร่วมงาน ร่วมรับรู้ จะจัดงานเงียบ ๆ ไม่ได้ ที่สำคัญ ในวันงานต้องทำอาหารเลี้ยงผีในครอบครัวของตนนับถือ มาเลี้ยงในงานด้วย คือ ทำเหมือนอาหารเลี้ยงผี

ของบ้านตนเอง เมื่อภายหลังต้องการทำบุญ หรือเลี้ยงผีบ้านผีเรือน ซึ่งก็คือผีบรรพบุรุษของตน จึงนำอาหารชนิดนั้น ๆ มาเลี้ยงผี รวมทั้งข้อกำหนดที่ห้ามจัดงานเจิบ ๆ ต้องบอกให้ญาติทุกคนในตระกูลรับรู้

ปัจจุบัน บ้านมอญนครชุมน์ มีเด็กไว้ผมจุก แลละ น้อยลงไปมากและนิยมโกนจุกเร็วขึ้น คือ ในสมัยก่อนต้องรอถึง 13 ปี แต่ปัจจุบัน ประมาณ 1-3 ปี ก็โกนจุกกันแล้ว เพราะสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเพราะเด็กต้องเข้าโรงเรียนก่อนประถมศึกษา จึงนิยมโกนจุกก่อนเข้าโรงเรียน จะได้ไม่ถูกเด็กนักเรียนร่วมชั้นเรียนล้อเลียนเรื่องผมจุก

10.2.3 ประเพณีการบวช

ประเพณีสำคัญ ๆ ของคนมอญที่แสดงให้เห็นถึงขนบประเพณีของมอญที่กระทำในช่วงวัยหนึ่งของชีวิต คือ การบวชนาคแบบมอญ ซึ่งจะพบเห็นว่ามีแตกต่างกับการบวชในท้องถิ่นภาคกลาง ด้วยภาพของการบวชที่ผู้เป็นนาคจะมีการแต่งตัวด้วยเครื่องแต่งกายที่มีสีสัน แต่งหน้า ทาปาก และมีขบวนแห่ด้วยม้า ซึ่งมีความงดงามและน่าสนใจอย่างยิ่ง จากคำบอกเล่าและผู้วิจัยได้มีส่วนร่วมในการจัดงานบวชนาคมอญในปี พ.ศ. 2553 ได้ภาพของประเพณีบวชนาคมอญ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนมอญนครชุมน์

“ในสมัยก่อน การจัดงานบวชจะต้องเตรียมงานกันเป็นเดือนๆ โดยเจ้าภาพจะออกการ์ดเชิญ เตรียมพื้น เตรียมใบตาล ไม้ไผ่ มะพร้าว ของแห้งข้าวสารเป็นกระสอบๆ เพื่อความพร้อมของงาน บ้านนครชุมน์ นิยมบวชกันในช่วงเดือน 4 ถึงเดือน 6 ประมาณเดือนมีนาคม – พฤษภาคม ของทุกปี คือ ก่อนเข้าพรรษา ซึ่งสมัยก่อนจะเป็นการว่างจากการทำนาของที่เตรียมไว้ก็จะได้อามาใช้ก็เมื่อใกล้วันงาน ข้าวสารก็ต้องเอามาแช่ไว้เพื่อดำขนมจิน เรื่องดำขนมจินสมัยก่อนมีแทบทุกบ้านปัจจุบันมีโรงงานขนมจิน งานบวชจึงไม่มีการดำขนมจินแล้ว” (กมสร จับจุ, 2553)

สมัยก่อนนั้น เวลาทำขนมจินก็ต้องมีจังหวะเพลงประกอบเป็นที่ครึกครื้น เพราะให้เกิดความสนุกสนานจะได้คลายความเหนื่อยอ่อนล้า เช้ามืดของวันสุกดิบใหญ่ งานสำคัญ คือ งานในโรงครัว มีการเตรียมอาหารเช้าและเตรียมอาหารเพื่อขึ้นโต๊ะรับรองแขก สมัยก่อนนั้นเครื่องดื่มงานบวชคือน้ำโเลี้ยงเท่านั้น ปัจจุบันเครื่องดื่มที่ใช้ในงานบวชโดยมากเป็นน้ำอัดลมและ

น้ำหวาน เพราะสะดวกและเป็นที่นิยมมากกว่า ในส่วนของสาว ๆ ที่เจ้าภาพ ได้ขอให้มาอุ้มต้นเทียนบายศรีก็เตรียมแต่งตัว การแต่งกายขึ้นอยู่กับยุคสมัย ไม่ได้จำกัดว่าต้องเป็นชุดการแต่งกายของชาติพันธุ์มอญ การซื้อหาผ้าก่อนข้างยาก เพราะมีราคาแพง ต้องทอกันเอง ย้อมเอง เพื่อให้ได้ผ้าแถบบ้าง, ผ้าจุกกระเบนบ้าง ของเหมาเป็นพลู 1 จีบ ต่อมาในระยะหลัง มีบางบ้านเหมาผ้านุ่ง, ผ้าสบ, สบู่, ผ้าเช็ดหน้า ต่อจากนั้น ได้ตั้งก็จะให้นาคพ่อ-แม่ พร้อมทั้งใช้ไตร บาตร บายศรีที่ทำเสร็จแล้ว จากนั้นจึงนำของทั้งหมดไปให้พี่เรือนหรือเสาศีเพื่อบอกกล่าวขอขมาและขอพร นาคแต่งตัวใหม่เป็นนาค ผ้าสบสบานเย็น นุ่งผ้าม่วงสีน้ำทะเลสวดพาดผ้าพาดไหล่สีขาวปักลูกปัด, ดิ้น, ไหมพรมต่าง ๆ คาดเข็มขัดนาคประดับที่คอดหน้าอก สวมสร้อยใส่ต่างหู สวมสร้อยข้อมือ ข้อมเท้า แต่งหน้าทาปากทัดดอกไม้อีสานเย็นประแป้งสวยงามแบบคนมอญนครชุมน์ จากนั้นเวลาประมาณบ่ายโมงจึงจะเตรียมตัวอาบน้ำเพื่อเตรียมขบวนแห่ การแต่งหน้าจะมีนางอ้วน คำดี ช่างแต่งหน้านาคที่สืบทอดฝีมือการแต่งหน้าและการแต่งกายของนาคของหมู่บ้านนครชุมน์ ใช้ผ้าสบสบานเย็น ผ้านุ่งนาคสีน้ำทะเลจะประดิษฐ์สวยงามก็ผ้าพาดบ่า (ज्यादाสะนากรับ) ที่ประยุกต์มาเรื่อย ๆ นอกนั้นยังเหมือนเดิมทุกประการทุกคนก็จะอุมานาคขึ้นม้าเพื่อไม่ให้เท้านาคเตะพื้นดิน โดยเริ่มจากขบวนไตร บาตร ศาลปัดร บายศรีขมา 4 คู่ พานพุ่มถวายเป็นอุปัชฌาย์ และไทยธรรมพระอันดับ ขบวนแถวและม้าที่มีนาคนั่งอยู่บนหลังม้าสมัยก่อนจะมีการหยอกนาคบ้าง หางนาคบ้าง หางนาค (ผู้ที่จะบวชเณร) เป็นที่สนุกสนานเรียกกันว่า สะอวอายัง ขบวนแห่มายังศาลเจ้าพ่อช้างพัน (ฮ้อยปะจู้เงินจ่ม) ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านนครชุมน์ ขบวนนาคเมื่อมาถึงศาลเจ้าแล้ว ผู้นำขบวนจะนำพานดอกไม้มารูปเทียนแพเลื้อยมาปูวางไตร บาตร บายศรีให้นาคที่มีคนอุ้มลงมาจากหลังม้าเข้ามาบริเวณศาล ทำพิธีขอขมา บอกกล่าว บางทีมีการจุดประทัด ยิงปืนถวายเป็นที่ครึกครื้น จากนั้นขบวนแห่นาคก็จะเริ่มตั้งขบวนกันใหม่อีกครั้งเพื่อไปยังวัดใหญ่ นครชุมน์ ขบวนแห่หยุดอยู่ที่หน้าวัดบริเวณต้นจันทน์ส่วนนาคก็จะมีผู้นำขบวนถือพานรูปเทียนแพ พาตัวเจ้านาคขึ้นไปบนหอสวดมนต์ซึ่งมีพระอาจารย์รอรับอยู่บนวัด มีการทำพิธีขอขมาพระอาจารย์จากนั้นนาคก็จะลงมาถ่ายรูปเป็นที่ระลึกกับสาว ๆ ที่อุ้มต้นบายศรี ต้นเทียนเป็นที่ระลึก และต่อจากนั้นขบวนนาคจะไปยังวิหารปากี ในอดีตขบวนแห่นาคได้แห่ขึ้นไปบ้านทำอิฐที่อยู่เหนือวัดขึ้นไปเป็นระยะทางกว่า 2 กิโลเมตรจนถึงคลองจั่ว บางงานก็อาจจะถึงวัดตาผา ขากลับสมัยก่อนยังคงมีหาดทรายกว้างใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำ

แม่งลอง ขบวนนาคจะเดินลงหาดทราย นาคจะแห่ลงทำน้าบ้านกำนันทนง โพธิ์ชะ เดินเลียบชายหาดขึ้นทำบ้านนายกรุด ซึ่งมีเรือจ้างข้ามฟากไปฝั่งวัดม่วงตรงข้ามกับโรงสีนครชุมน์ ขบวนแห่นาค กลับเข้าบ้านงานบวชจะมีการปูเสื่อตั้งชญา ตั้งไตร บาตร สำหรับอาหารคาวหวาน นาคพอลงจากหลังม้าก็ต้องนั่งบนบ่าคนคนแบกเดินกันเข้าบ้านงาน มีการชื้อยุดนาคกระชาดตัวนาคกันยกใหญ่ เริ่มมีการไถ่ถอนเรียกสินไหมกันเป็นที่โกลาหล แต่ก็ได้เพิ่มความสนุกสนานเฮฮา เมื่อเจ้าภาพหรือคนไถ่ถอนตัวนาคนำสิ่งที่ต้องการ เช่นเหล้าหรือเบียร์ ปัจจุบันเห็นมีเงินสดเป็นรางวัลด้วยให้กับม้าคนที่แบกนาค จึงจะได้ตัวนาคก็จะพามานั่งที่เสื่อที่จัดไว้ผู้ทำพิธี หรือ ไต้ง ก็จะให้นาคจุดรูปเทียนและบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขอขมากลางเจ็ญนั้นและช่วงขณะนี้นักคนวิญญานของบรรพบุรุษ มีที่สถิตหรือรับรู้ได้ก็ขอเชิญมาร่วมโมทนากับงานบวชในครั้งนี้ด้วย และ มีปรากฏการณ์การเข้าร่างคนในครอบครัว เครือญาติผู้ที่เป็นเจ้าของงานบวชที่มาร่วมงานอยู่บ่อยครั้ง

จากนั้นไต้งก็จะใช้แป้งเจิมและจัดสิ่งของต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ตรงจุดนั้น ให้นาคยกไตรขึ้นเหนือหัวพ่อนาคแม่นาคก็จะร่วมโมทนา ช่วงนี้หากเกิดเหตุการณ์ที่มีการเชิญดวงวิญญาณบรรพบุรุษแล้วก็จะให้คนๆนั้นที่ถูกสิงอยู่ยกหรือทูนไตร เป็นอันว่ารับรู้แล้วว่าลูกหลานได้บวชกันแน่ ช่วงขณะนั้นก็จะมีการบรรเลงของแตงวงเป็นที่ครึกครื้นจนกว่าจะหมดพิธี ถัดจากนั้นเป็นเวลาพระสงฆ์เจริญพุทธมนต์เย็น โรงครัวเตรียมสำหรับของช่วงเย็นไว้รับแขกที่มาฟังพระเจริญพุทธมนต์อาหารของช่วงเย็นส่วนมากจะเป็นอาหารพื้นบ้านมอญนครชุมน์ เช่น แกงบอน,แกงขี้เหล็ก,น้ำปลา ยำขุนต้ม,มะเคื่อดอง แกงส้มผักรวม แกงเผ็ดหัวตาลกับเนื้อย่าง คำพิธีทางสงฆ์เรียบร้อยก็จะมีการแสดงธรรม คือ การสอนนาคด้วยเทศน์ 1 ถิ่นท์ ผู้ที่ฟังเทศน์ก็จะมีนาคคนเฒ่าคนแก่ที่มาฟังพระเจริญพุทธมนต์เย็นชุดเดียวกัน พระองค์ป่าฐจะสอนนาคเรื่องการบรรพชาอุปสมบท การทดแทนคุณบิดามารดาสมาชิกก่อนมีลูก มีภายพนตร์ ประมาณปี 2525 งานฉลองอุปชฌาย์ที่วัดใหญ่มีนาคหมู่และเป็นขบวนแห่นาคที่ยาวมากนาคจำนวน 15 องค์แห่ลงมานั่งคูเเกเพื่อมอบรางวัลให้กับคณะลิเก นาคแต่งตัวชุดเดียวกับที่อยู่บนหลังม้า แต่พิเศษขึ้นมาอีกมีการสวมใส่ชญา มีดอกไม้ทัดหู เจ้าภาพจะเตรียมพวงมาลัยบ้าง ของใส่สตางค์บ้างมามอบรางวัลให้กับมหรสพที่สมโภชงานของตัวเอง พอวันรุ่งขึ้นที่เป็นวันบวชหรือวันอุปสมบทประมาณตี 4 นาคหรือหางนาคก็ต้องถูกกันขึ้นมา อาบน้ำ แต่งหน้า ทาปาก แต่งตัวเพื่อจะยำน้าค้าง เลียงแตงวงก็เริ่มบรรเลงเรียกคนในงานให้พร้อมสำหรับ

พิธีแห่ตอนเช้า (อาวอนอายัง เล่นคำจ้อคำบ) การแต่งตัวของนาจะเป็นชุดเสื้อสีขาวกล้วยเทวดามีผ้าถุงสีเม็ดมะขามหรือแดงเลือดนก มีผ้าพาดไหล่ทั้งสองข้างสีทองตกแต่งด้วยเครื่องประดับพอเกือบจะรุ่งสางขบวนแห่นาค มีขบวนแถวและผู้ติดตามนาคคอยประทับประคองเจ้านาคให้เดินเท้าเปล่าพนมมือในมือมีดอกกรักที่อยู่ในกรวยใบตองเล็กๆ ขบวนจะเดินในถนนของหมู่บ้านริมน้ำ นาคเปลี่ยนจากเสื้อขาวเป็นผ้าพาดไหล่แบบง่ายๆ ไม่สวมขลุ่ย รับศีลและลงมาเตรียมตัวใส่บาตรร่วมกับแขกที่มาในงาน พระก็จะฉันภัตตาหาร ช่วงนี้ขนมที่ทอดไว้ที่เตรียมไว้มี 4 สำหรับเป็นอาหารหวาน-คาวมีผลไม้เป็นมะพร้าวอ่อน,กล้วย จัดเตรียมบนเสื่อมีหมากพลู ทำบายศรีเครื่องใดที่พิเศษ คือ มีหมอกำขั้วและไม้ยาวประมาณ 1 เมตรปลายไม้มีด้ายมงคลสีขาวผูกอยู่ปลายด้ายมงคลนั้นมีแหวนทองคำห้อยพลอยแดงผูกติดกับด้ายมงคล ดูกล้ายคันเบ็ด บางคนเรียกว่าการตกเบ็ด (การทอดแหวน) หมอกำขั้วจะเรียกคำก้านเป็นรูป,เขียน,ดอกไม้เงินเหรียญบูชาครู 12 บาท หมากพลู หมอกำขั้วเมื่อรับพานบูชาครูแล้วก็จะทำการเชิญคาถาบูชาครูเป็นภาษาบาลีสำนะยมมอญ ชุมนุมเทวดาให้มารับรู้และยังพูดถึงการปฏิบัติตนของผู้ที่จะบวชหรือครองเพศบรรพชิต สุดท้ายก็จะให้โห่รับสามลาเป็นอันจบและเสร็จพิธีทำขวัญนาค

บ้านนครชุมน์ นิยมที่จะเข้าโบสถ์ตอนช่วงบ่าย เตรียมตัวเตรียมน้ำสำหรับอาบน้ำปลงผมให้นาค นาคเปลี่ยนชุดเป็นถุงผ้าขาว พาดผ้าขาวกล้วยพระไม่แต่งหน้าทาปาก นาคขอขมาหน้าศาลประจำวัด (ฮ้อยตะละทาน) เวียนรอบโบสถ์ และประกอบพิธีบรรพชาอุปสมบท ธรรมเนียมของบ้านนครชุมน์จะไม่มีการอุ้มนาคเพื่อให้ใช้มือเคาะช่อหรือประตูโบสถ์เหมือนที่อื่น ๆ การส่งนาคเข้าโบสถ์ทุกคนจะเข้าโบสถ์คนจะเข้าโบสถ์ได้ก็มีแต่ผู้ชาย ผู้หญิงแม่นาคญาติผู้ใหญ่ก็จะนั่งรอกันอยู่ข้างนอก โบสถ์ของวัดใหญ่ชุมน์ฝ่ายผู้หญิงไม่เข้าไปในโบสถ์ ซึ่งธรรมเนียมนี้ก็ปฏิบัติสืบทอดมาจนทุกวันนี้ ญาติผู้ใหญ่ของนาคก็คงนั่งรอที่หน้าโบสถ์ พุดคุยเฮฮากันไป เพราะพิธีการของคณะสงฆ์ยังดำเนินการอยู่ พระสงฆ์อนุโมทนาการขมาสงฆ์(กะเลาะซา)ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายก็หมดลง พระบวชใหม่สะพายบาตรออกมาจากโบสถ์ แม่นาคก็จะรออยู่ตรงทางลง เพื่อป้อนหมากให้กับพระลูกชายเป็นอันเสร็จพิธี

10.2.4 ประเพณีการตาย

ประเพณีเกี่ยวกับการตายของบ้านนครชุมน์ แบ่งลักษณะการตายเป็น 2 อย่าง คือ ตายดีกับ ตายไม่ดี ลักษณะที่เรียกว่าตายดี ได้แก่ โรคชรา หรือป่วยมานาน เป็นต้น ส่วนการตายไม่ดี ได้แก่ โรคระบาด อุบัติเหตุ ฆ่าตัวตาย ตายทั้งกลม รวมทั้งศพเด็กที่ต่ำกว่า 12 ขวบ ไม่ว่าจะตายด้วยเหตุใด จะไม่เผา ให้นำไปฝังอย่างเดียว ไม่มีการทำบุญเลี้ยงพระที่บ้าน การให้ทานด้วยอาหารดิบ เช่น ข้าวสาร เกลือ พริก น้ำมัน อาจให้ได้ถ้ายากจะทำบุญต้องทำหลังจากตายเกิน 7 วัน หรือในเดือนปีถัดจากนั้นไป

การทำศพที่ตายดี หรือตายด้วยเหตุธรรมดานั้น เก็บศพไว้ที่บ้านได้ และนิยมเอาศพวางบนเตียงไม้ไผ่ชนิดหนึ่งที่ทำขึ้นเฉพาะศพนั้น ๆ เรียกว่า "โจ้ง-เนียะ" แปลตามคำว่า "เตียงชนะ" คือให้ผู้ตายเอาชนะต่อภูมิทั้ง 4 เตียงนี้มีเสา 6 ต้น ตัวเตียงสูง 8 กำมา ยาว 4 สอก กับ 4 นิ้ว กว้าง 1 สอก กับ 4 นิ้ว โดยทำซ้อนกัน 4 ชั้น วิธีทำเตียงคือ เอาไม้ไผ่ซี่ยาวดั่งข้างบน 2 อัน วางขนานกันและห่างกันเท่ากับความกว้างของเตียง ดั่งข้างบนที่ตรงปลายของไม้ยาวทั้งสองให้ผูกไม้ขนาดสั้นประกบหัวท้าย นับเป็นหนึ่งชั้น ทำเช่นนี้เหมือน ๆ กันให้ครบ 4 ชั้นซ้อนกัน ชั้นบนสุดปูพื้นด้วยไม้ระแนงทางยาว 8 อัน ทางขวางอีก 8 อัน ผูกเสาเตียง 6 ต้นโดยให้อยู่ตรงมุม 4 ต้น และตรงกลางสองข้าง ๆ ละต้น เอาไม้ระแนงผูกรอบปลายเสาทั้ง 6 แล้วลาดเพดานด้วยผ้าไหมหรือกระดาษ หรือไม้ไผ่เหลาบาง ๆ จำนวน 20 แผ่น แขนงดอกไม้และธงทิวที่เสาและ ที่หัวและท้ายเตียงแขวนกระถางดอกไม้ด้านละ 2 กระถาง แต่ละกระถางใส่ดอกไม้ 3 ดอก จากเพดานผูกเชือกห้อยลงมาให้ตรงกับสะดือของศพ ที่ปลายเชือกผูกแหวนไว้ 1 วง และกรรไกรหนีบหมาก 1 อัน แหวนนี้หมายถึงจักษุญาณสำหรับผู้ตายจะได้ใช้เพื่อความกระจำแจ้งต่อภพหน้า ส่วนกรรไกรนั้นเพื่อจะได้ใช้ประหารกิเลสทั้งปวง ในขณะที่เดียวกันมีไว้เพื่อสังเกตว่า ศพเน่าหรือยัง ถ้าเน่าท้องของศพก็จะโป่งขึ้นไปชิดกับกรรไกร

พิธีอาบน้ำศพ นำหม้อใหม่ 2 ใบ ใบหนึ่งใส่น้ำเย็น อีกใบหนึ่งใส่น้ำอุ่นอาบด้วยน้ำเย็นก่อนแล้วจึงอาบด้วยน้ำอุ่น เปลี่ยนเสื้อผ้า ยกศพขึ้นนอนบนเตียง และใส่เสื้อผ้ากลับให้ศพเช่นเดียวกันกับธรรมเนียมของไทยที่ปฏิบัติอยู่ทุกวันนี้ ต่อมาก็มัดหัวแม่มือหัวแม่เท้าศพ ให้ติดกันด้วยเชือกด้าย ปลดอัมพของศพให้สยายออกใส่หมากหนึ่งกำ กับเงินหนึ่งสลึงในปากศพเพื่อเป็นค่า

เดินทางข้ามแม่น้ำไปสู่ปรภพ คลุมศพด้วยผ้าขาวไหมหนึ่งผืนเพื่อที่ก่อนฝัง หรือเผา จะได้ใช้ให้พระชक्रบังสุกุล ที่หวนอนศพนีของที่ต้องตั้งไว้ คือ ไฟดวงหนึ่ง และกระบุงอีกหนึ่งใบ เรียกว่า "กระบุง เปิง-หะ-มาว" (กระบุงวิญญูณ) ภายในใส่เสื้อผ้าของผู้ตาย ที่ปลายเท้าของศพตั้งเตาไว้หนึ่งเตา ซึ่งต้องคิดไฟเอาไว้ตลอดเวลาไม่ให้ดับลงได้ ต้องเอาไฟนี้ไปกับศพด้วยในขณะที่ออกจากบ้าน ถ้าศพนั้นจะเผาก็เอาไฟนี้ไปจนถึงสุสาน ถ้าจะฝังต้องหิ้วไฟนี้ทิ้ง เมื่อศพออกมาถึงบริเวณนอกหมู่บ้าน

บนเตาให้ตั้งหม้อไว้หนึ่งใบสำหรับหุงข้าวสำหรับผู้ตายข้าวนี้อาจจะทิ้งไว้ตลอดเวลาหรือเฉพาะตอนเช้าก็ได้ เวลาจะให้อาหารผู้ตายต้องคดข้าวนี้ใส่จานพร้อมกับข้าว เอาวางแล้วเรียกผู้ตายให้รับประทานอาหารนี้ตลอดไปจนกว่าจะเอาศพลงจากเรือนไปสู่ป่าช้า ในเวลาเช้าเจ้าของบ้าน นิมนต์พระสงฆ์มารับจังหันบิณฑบาตที่บ้านทุกวันจนกว่าจะเอาศพไป สมัยก่อนจะไม่มีการนำโลงศพขึ้นบนบ้าน เอาโลงมารับศพที่ดินบันได การเอาศพลงจากเรือนในสมัยโบราณไม่ให้เอาลงทางบันได ให้รอฝ่าเรือนแล้วเอาศพออกทางนั้น ถ้าเอาศพลงทางบันได จะต้องทำบันไดสำหรับฝัง บันไดทำด้วยไม้ไผ่ซีก บันไดยาวประมาณ 2 ศอก กว้างประมาณ 1 ศอก 1 กีบ พาดบันไดบ้าน เวลาเอาศพลงต้องเอาเท้าลง ของสำหรับถวายพระนั้นใส่ไว้ในถาดตามจำนวนของวัดที่นิมนต์มาดังกล่าวแล้วในตอนต้นของที่ใส่ในแต่ละถาดมีมะพร้าวหนึ่งผล กล้วยหนึ่งหวี ใบยาสูบหนึ่งใบ หมากสามผล พลุสามใบ ของทั้งหมดนี้ให้ถวายให้แก่พระตามจำนวนวัดดังกล่าว ต่อมาเปิดฝาโลงออก เคาะที่ข้างโลงศพ บอกให้ผู้ตายตื่นขึ้นเพื่อรับศีล เอาชายผ้าคลุมศพประเคนแก่พระสงฆ์ ๆ สวดคาถาพระไตรลักษณ์ แล้วดึงเอาผ้านั้นออกไป เมื่อขุดหลุมเพื่อจะฝังศพต้องบอกกล่าวต่อเจ้าผู้รักษาสุสานนั้นว่าจะเอาศพมาฝังและขอซื้อที่ดินสำหรับฝังด้วยพลูหนึ่งจิบกล่าวว่าแล้วก็โยนพลูจิบนั้นลงไปหลุม เมื่อพระสวดแล้วก็เอาศพเวียนซ้ายอีกสามรอบ การเวียนศพเช่นนี้เขาเชื่อว่าเพื่อให้ศพหลงทางกลับบ้านไม่ถูก แล้วล้างหน้าศพด้วยน้ำมะพร้าว นั้น คนมอญนครชุมน์ จะขุดหลุมโดยให้ความยาวของหลุมหันสู่เหนือและใต้แล้วฝังศพเอาหัวมุ่งสู่ทิศเหนือ ถ้าจะเผาศพนั้น ก็ต้องเอาฟืนมากองเอาไว้ แล้วเอาเชือกด้ายพันเวียนซ้ายรอบกองฟืน 7 รอบเอาศพวางบนกองฟืนแล้วเผาด้วยไฟจากเตาที่จุดไว้ที่ปลายเท้าศพ ให้เก็บใบโพธิ์ที่ใช้เก็บกระดูก โดยเจ้าภาพจะเก็บเอาไว้ใช้ในพิธีปลงพระมอญเรียกว่า "เทาะอะโยงจาด" ในตอนเช้าตรู่ของวันทำบุญเจ็ดวันด้วย

โดยจะกระทำในเวลาเช้าตรู่ของวันทำบุญเจ็ดวัน และกระทำกันที่วัด ความมุ่งหมายก็เพื่อจะสร้างพระพุทธรูปใหม่ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เจ้าภาพต้องจัดหาพระพุทธรูปใหม่ 1 องค์ เตรียมถาดโลหะ 1 ใบ ใบโพธิ์ที่ใช้เก็บกระดูกผู้ตายเมื่อวันก่อน 7 ใบ หนุ้าแพรก 7 กำ ะละ 7 กิ่ง เงินเหรียญ 7 เหรียญ เมื่อนิมนต์พระมาแล้ว เจ้าภาพก็กระทำพิธีโดยหยิบเอาเหรียญกษาปณ์ ใบโพธิ์ กับหนุ้าแพรกหนึ่งกำเตรียมไว้

เมื่อพระสวดคาถาอาเนกชา จบหนึ่งจบ เจ้าภาพก็จะทิ้งของในมือลงในถาดให้เกิดเสียงดังครั้งหนึ่ง เมื่อพระสวดและเจ้าภาพทิ้งเหรียญ กับใบโพธิ์และหนุ้าแพรกครบ 7 เที้ยว แล้วก็ป็นอันเสร็จพิธี ความหมายของพิธีกรรมอันนี้คือ การสร้างพระพุทธรูปอุทิศให้ผู้ตาย ตามความเชื่อในพระพุทธเจ้าตามพุทธประวัติ คือ พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นใหม่อีกหนึ่งองค์ ถาดโลหะนั้นเปรียบได้กับถาดใส่ข้าวมธุปายาส ที่นางสุชาดาถวายแก่พระพุทธองค์ และพระพุทธองค์ได้ทรงลอยถาดนี้เพื่ออธิษฐาน ณ แม่น้ำเนรัญชราถาดนี้ได้จมลงใต้แม่น้ำ และกระทบกับถาดที่พระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ ได้ลอยอธิษฐานไว้ ทำให้เกิดเสียงดังอย่างที่ว่าเจ้าภาพทิ้งเหรียญกษาปณ์ลงในถาด ส่วนหนุ้าแพรกนั้นเป็นหนุ้าแพรกที่นายโสคติยะ ถวายแก่พระพุทธองค์เพื่อปูลงที่ประทับ ก่อนหน้าที่จะตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ จำนวนหนุ้าแพรก 49 กิ่งนั้น เท่ากับจำนวนก้อนข้าวมธุปายาสของนางสุชาดา ที่ถวายแด่พระพุทธองค์ พิธีกรรมนี้ยังมีปฏิบัติกันอยู่ทั่วไปจนทุกวันนี้(คมสร จับจุ, 2553 ,พิทักษ์ กะลินเกา, 2553)

ปัจจุบันประเพณีจัดงานศพของคนมอญนครชุมน์มีการเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก กล่าวคือ การจัดพิธีศพตามความเชื่อที่แบ่งแยกประเภทตายดี หรือ ตายไม่ดี ได้ถูกปรับเปลี่ยนไป ไม่เคร่งครัดเหมือนสมัยก่อน เนื่องจากต้องการความสะดวกในการจัดงาน ในส่วนของความเชื่อเรื่องการนำโลงศพขึ้นบ้านแล้วไม่เป็นมงคล ไม่เป็นข้อห้ามแต่อย่างใด เพราะการจัดวางศพลงในโลงศพตั้งแต่แรก ทำให้รักษาความสะอาดและสะดวกต่อการระมัดระวังสัตว์ เช่น แมว หนู มากัดแทะก็ป็นได้ สำหรับการนำศพลงจากบ้าน ยังมีการรักษาธรรมเนียมนี้ไว้อยู่ ในขณะเดียวกัน ได้ผ่อนปรนเกี่ยวกับการฝังกระดูกลงพื้นดินในบริเวณวัด เป็นการเก็บโกฐิบรรจุอัฐิในช่องกระจกผนังกำแพงโบสถ์วัดใหญ่นครชุมน์หลังใหม่ ตามสมัยนิยมแทน

11. ประเพณีท้องถิ่นในความทรงจำที่หายไปจากชุมชน : การทำบุญข้าวใหม่

ในอดีต คนบ้านนครชุมน์ประกอบอาชีพทำนาเป็นจำนวนมาก เมื่อถึงช่วงเวลาที่เก็บเกี่ยวข้าวแล้วนั้น คือ เวลาที่ทุกคนรอคอยที่จะได้เห็นข้าวใหม่ เพราะหมายถึง รายได้และความ เป็นอยู่ที่จะมีกินมีใช้ต่อไปตลอดทั้งปี เพราะรายได้หลักอยู่ที่การทำนาเพียงอย่างเดียว ในความ เชื่อนั้น ตามคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมา ว่าการทำบุญข้าวใหม่ คือ การขอมาต่อแม่พระธรณี และการ ทำดีต่อแม่โพสพ ที่เราได้ใช้พื้นดินในอำนาจการควบคุมของแม่พระธรณี และ แม่โพสพ ที่มีต่อคน ทำนา และเพื่อให้ระลึกถึงพระคุณของแผ่นดินที่ให้เราทำกิน ทุกครอบครัวที่ทำนาทำห่มบ้าน จะมี การทำบุญข้าวใหม่ที่ทุ่งนาของตนเอง โดยครัวเรือนที่ทำนานั้นจะทำเฉพาะครอบครัวของตนเพียง ครอบครัวเดียว หรือ จะทำรวมกันหลายครอบครัวก็ได้ ประเพณีนี้เริ่มจากครัวเรือนที่ทำนาได้ข้าว ใหม่แล้วก็นำกองข้าวที่มัดไว้มารวม ๆ กันเป็นกอง ๆ ถ้าทำหลายครอบครัวให้นำมาวางกองไว้ ใกล้ ๆ กัน จากนั้นนิมนต์พระสงฆ์มาบริเวณที่จัดทำพิธีดังกล่าว เชิญเครื่องบูชา ฟืนธูปเทียนในหมู่บ้าน เพื่อนบ้านในละแวกเดียวกัน มาร่วมกันทำบุญตักบาตรและถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ จากนั้น พระสงฆ์สวดเจริญพระพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคลในการเพาะปลูกตลอดไป

ปัจจุบันนี้ไม่ปรากฏว่ามีครัวเรือนใดประกอบพิธีกรรมนี้ เนื่องจากความเปลี่ยนแปลง ในระบบการทำนาของบ้านนครชุมน์ที่แต่เมเคยทำนาปี หรือทำปีละ 1 ครั้ง แต่ปัจจุบันทำนาได้ปีละ 3-4 ครั้ง จนไม่มีเวลาที่ต้องรอคอยข้าวใหม่เหมือนที่เคยได้คอยข้าวใหม่เช่นในสมัยก่อน การทำนา หลาย ๆ ครั้ง ในรอบปี ที่ทำให้ประเพณีดังกล่าวเริ่มเลือนหายไป เพราะการทำนา เกี่ยวข้าว กลายเป็นเรื่องของการประกอบอาชีพเพื่อเกิดรายได้ มากกว่าที่จะไว้ยังชีพ ความเปลี่ยนแปลงทาง สังคมทำให้มีการทำนาแบบรีบเร่งแข่งขันกัน เพื่อให้ได้จำนวนข้าวมากขึ้น จึงละเลยต่อการทำนา เหมือนเช่นสมัยก่อน การเอาแรงช่วยเหลือกันเริ่มหมดไป กลายเป็นการจ้างงานแทน ทั้งจ้างไถ จ้างหว่าน ดำ จ้างเกี่ยว และนวดข้าว จึงทำให้ประเพณีการทำบุญข้าวใหม่นี้ถูกละเลยและหลงลืมไป ในที่สุด

จากการนำเสนอข้อมูลในบทนี้ จะเห็นได้ว่าบ้านนครชุมน์มีระบบความเชื่อที่มีทั้งใน ระดับครอบครัวและชุมชน ที่มีการกระทำตามประเพณีร่วมกันค่อนข้างมาก ถึงแม้ว่าประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อบางอย่างได้แปรเปลี่ยน หรือ ไม่ครบถ้วนตามที่เคยทำมาในอดีต เช่นใน

เรื่องเล่าหรือคำบอกเล่าของคนในรุ่นก่อนหน้านี้ก็ตาม แต่การดำรงอยู่ของประเพณี และพิธีกรรมสำคัญ ๆ ที่ยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่ในวิถีชีวิตของคนมอญนครชุมน์ ย่อมแสดงให้เห็นถึงบทบาทความหมาย และปัจจัยในการดำรงอยู่ของประเพณี พิธีกรรมในสังคมได้ไม่น้อย และเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมของคนมอญนครชุมน์ อันจะทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจในประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก หรือ บุญส่งข้าวแช่ที่ถือว่าเป็นประเพณีสำคัญในเทศกาลสงกรานต์ของคนมอญนครชุมน์ต่อไปได้

บทที่ 3

ประเพณีปลองเป็งคำจ๋ก : บุญส่งข้าวแช่ของคนมอญนครชุมน์

ในการศึกษาโครงสร้างสังคมของบ้านนครชุมน์ในบทที่ผ่านมา ได้ประมวลภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านนครชุมน์ทำมองเห็นถึงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนมอญนครชุมน์ รวมทั้งโลกทัศน์ทางความเชื่อของคนมอญนครชุมน์ที่ปรากฏให้เห็นผ่านคำบอกเล่า ตำนานและพิธีกรรม ประเพณีที่เกิดขึ้นในชุมชน ในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเรื่องราวความเป็นมาของประเพณีปลองเป็งคำจ๋ก (บุญส่งข้าวแช่) โดยจะกล่าวถึงความหมายของประเพณีและรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนอาหารหรือ สิ่งของที่เป็นสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมของประเพณีปลองเป็งคำจ๋ก ของคนมอญนครชุมน์ ที่ได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เป็นระยะเวลาอันยาวนาน

1. บุญส่งข้าวแช่ของชาวมอญในเมืองไทย

ประเพณีปลองเป็งคำจ๋ก หรือ บุญส่งข้าวแช่ เป็นประเพณีที่มีให้เห็นในชุมชนคนไทยเชื้อมอญเกือบทุกแห่ง และมีให้เห็นเจนตาในงานบุญสงกรานต์ประจำปีอยู่เสมอ โดยเฉพาะในชุมชนมอญลุ่มน้ำแม่กลอง เขตอำเภอบ้านโป่ง โพธาราม ชุมชนมอญทุกแห่งยังคงยึดถือปฏิบัติกันมาโดยตลอด ความหนาแน่นของกลุ่มชุมชนคนไทยเชื้อสายมอญที่อยู่รวมกัน ทำให้ภาพของการจัดงานประเพณีนี้ดูเด่นและเป็นที่สนใจจากคนนอกชุมชนไม่น้อยไปกว่าชุมชนมอญใหญ่ๆ ที่มีชื่อเสียง เช่น มอญพระประแดง มอญปากเกร็ด มอญบางกระดี่ เป็นต้น

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ประเพณีปลองเป็งคำจ๋ก หรือบุญส่งข้าวแช่ของคนไทยเชื้อสายมอญ ซึ่งชุมชนมอญแต่ละแห่งจะมีการประกอบพิธีกรรมที่คล้ายคลึงกัน โดยมีรายละเอียดขั้นตอนของประเพณีและการให้ความหมายที่แตกต่างกันไปของแต่ละชุมชนโดยทั่วไปแล้ว ชุมชนต่างๆ จะมีการปฏิบัติตามประเพณีในระยะเวลา 3 วัน คนไทยเชื้อสายมอญจะทำสำหรับอาหารพิเศษที่เรียกว่า “เป็งคำจ๋ก” หรือ “ข้าวแช่” ขึ้นเพื่อเป็นอาหารพิเศษใช้ในการประกอบพิธีกรรมการสังเวบูชาเทวดานางสงกรานต์ในวันสงกรานต์ นอกจากนี้ยังมีการจัดสำหรับเป็งคำจ๋กหรือ สำหรับข้าวแช่ นำไปถวายพระสงฆ์ที่วัด ตลอดจนการจัดส่งสำหรับข้าวแช่ไปทำความเคารพ

ญาติมิตร ผู้อาวุโสที่นับถือทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านด้วย ชุมชนมอญบางแห่งจะมีการจัดสำหรับเป็งด้าจ๊กอีกหนึ่งชุด เพื่อนำไปเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ผีอื่นๆ ตามความเชื่อของแต่ละชุมชน แต่โดยภาพรวมจะมีการประกอบพิธีกรรมหลักๆ คือ การสังเวชนาเทพเทวดา การถวายพระสงฆ์ และการนำไปเคารพผู้อาวุโส ซึ่งจะต้องยึดถือปฏิบัติ ด้วยความเชื่อว่าเมื่อจัดทำอาหารนี้และได้ส่งตามประเพณีครบถ้วนแล้ว จะได้รับพรและผลบุญที่ยิ่งใหญ่ให้กับตนเองและครอบครัว

ดังนั้น คนไทยเชื้อสายมอญจึงมีความเข้าใจที่ตรงกันว่า ประเพณีปลงเป็งด้าจ๊ก หรือ บุญส่งข้าวแช่นั้น เป็นประเพณีสำคัญที่จะต้องกระทำเป็นประจำทุกปีในช่วงเทศกาลสงกรานต์ จะต้องถือปฏิบัติ ระหว่างวันที่ 13, 14 และ 15 เมษายน ของทุกปี โดยถือว่าเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการบูชาสิ่งที่ดีที่สุดในวันสำคัญที่สุดของปี คือ วันสงกรานต์ หรือ วันขึ้นปีใหม่ ที่จะนำความโชคดีและสิ่งดีๆ เข้าสู่ตนเองและครอบครัวในวันแรกของปีใหม่ อันจะทำให้เกิดผลดีไปตลอดทั้งปี

2. ตำนานขงกราน: ที่มาของ “เป็งด้าจ๊ก”

“ตำนานสงกรานต์ของมอญ เป็นตำนานจากคัมภีร์ไบเบิลภาษามอญ คัมภีร์เก็บรักษาไว้ในวัดใหญ่นครชุมน์ ตอนนั้นบวชเรียนใหม่ๆ ฉันตามพระอาจารย์ไป ได้อ่านด้วยตนเองเห็นตัวอักษรมอญชัดเจน อาจารย์ว่า ไบเบิลที่เห็นส่วนหนึ่ง แล้วก็ส่วนใหญ่ที่ได้จากชาวบ้านที่บรรพบุรุษได้อพยพมาจากฝั่งโน้น (เมืองมอญ) ตอนหนึ่งสงครามมาก็ซุกซ่อนตำรับตำราไปด้วย เพราะพวกที่อพยพมาก็มีหลายกลุ่ม ทั้งพระสงฆ์องค์เจ้า เจ้านาย เศรษฐี ข้าทาส บริวาร สมบัติคงจะมีมากโขอยู่ พอตั้งบ้านเรือนแล้ว บ้างก็เก็บไว้ บ้างก็นำมาถวายวัด เพราะคนสมัยก่อนไม่มีโรงเรียน ที่อบรมสั่งสอนเด็ก คือ วัด เพียงแห่งเดียว ที่จะสอนเด็กให้เติบโต อ่านหนังสือออกได้ จะเป็นเจ้าขุนมูลนาย รับราชการก็ต้องมาเรียนที่วัดเท่านั้น เวลาต่อมาคนรุ่นหลัง อ่านมอญก็ไม่แตก หรือ อาจจะเป็นเพราะเกรงกลัวว่าจะรักษาไว้ไม่ได้ ก็เอามาให้วัดเก็บรักษาไว้ เยอะเลยนะ ตอนนั้นไม่รู้ว่าจะเหลือเท่าไร ฉันไม่ได้ขึ้นไปดูเลย มีพระที่วัดดูแลอยู่ คงจะอยู่ดี ส่วนใหญ่ที่จำได้ จะมีคำราชา คำนาน นิทาน บทสวด ” (มอง เกษเจริญ, 2553)

คำบอกเล่าจากนายมอง เกษเจริญ ผู้อาวุโสของบ้านนครชุมน์ ได้รวบรวมประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน ตามคำบอกเล่าของบรรพบุรุษ และประสบการณ์ของตนเองที่ได้ประสบมาในแต่ละช่วงวัย แม้วัยล่วงเข้า 93 ปี แต่ความทรงจำยังดีเยี่ยม ชีวิตวัยเด็กของนายมอญบ้านนครชุมน์ในยุค 80 ปีที่แล้ว ในหมู่บ้านไม่มีโรงเรียน ถ้าเรียนต้องไปวัด ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีโทรทัศน์ วิทยุ สิ่งบันเทิงที่ทำให้เด็กๆ ในหมู่บ้านได้มีความสุข คือ การละเล่นพื้นบ้าน ได้กินอาหารดีๆ นมอร่อยๆ ในวัน

โกน วันพระ หรือ เมื่อถึงเทศกาลประเพณีสำคัญที่จัดขึ้นในรอบปี และการได้ฟังตำนาน นิทาน เรื่องเล่า จากคนผู้ใหญ่ในหมู่บ้านยามค่ำคืน ความรู้เกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมที่ได้ จึงเป็น ความรู้ที่ได้มาจากตำนาน นิทานและเรื่องเล่ามากกว่า

ความเป็นมาของประเพณีสงกรานต์และประเพณี เป็งคำจ๊ก หรือบุญส่งข้าวแช่ของ คนมอญนครชุมน์ ต่างก็มีที่มาจากตำนานและคำบอกเล่าเช่นเดียวกัน

“...ฉันไม่รู้จักหรือก ตำนานสงกรานต์วัดโพธิ์ เคยได้ยิน แต่ฉันก็ไม่ได้จำ ตอนเด็กๆ เป็นลูกศิษย์ได้แต่นั่งฟัง ยังไม่ได้เรียนเขียนอ่าน คูใบลานที่กุฎิ ก็รู้ภาษามอญ ยังไม่แตกค่อง นัก พอได้บวช พระอาจารย์จับเขียนกระดานชนวน อ่านได้ เขียนได้ มีตำนานในใบลาน เยอะ เป็งคำจ๊กที่ถือปฏิบัติกันมาในหมู่บ้านนี้ ฉันก็จำจากที่เห็นในใบลาน ที่เขียนเป็นคำ มอญ ตัวอักษรมอญ น่าจะมาจากเมืองมอญ พระอาจารย์เองก็บอกเหมือนกัน ฉันเลยรู้จักแต่ ตำนานสงกรานต์มอญ ที่เป็นตำนานเป็งชังกราน หรือ เป็งคำจ๊ก ด้วย เป็งคำจ๊ก ก็คือ ข้าวน้ำ ตอนนี้อธิบายเป็นคำไทยว่าข้าวแช่ สงสัยจะมาจากคำว่าข้าวที่แช่น้ำ เลยเรียกว่า ข้าวแช่ ตำนานข้าวแช่ก็อันเดียวกันกับตำนานสงกรานต์ของมอญนั่นแหละ เขาเขียนไว้ว่า เป็งคำจ๊ก หรือ ข้าวแช่ นี่เอง เป็น อาหารวิเศษที่มีบารมีและมีอิทธิฤทธิ์มาก เพราะเป็นอาหารที่ได้รับพร จากพระพุทธเจ้า ให้กับผู้ที่ทำเป็งคำจ๊ก หรือข้าวแช่ ถวายบูชาในวันสงกรานต์ ทุกๆปี ที่ถึง วันสงกรานต์คนมอญจะต้องทำเป็งคำจ๊ก และนำไปส่งเวยเทวดา ให้นางสงกรานต์ ไปวัดส่ง บูชาพระ ทำที่บ้านไหว้บรรพบุรุษ ทำให้พ่อให้แม่ การทำเป็งคำจ๊กไม่ใช่เรื่องเล่นๆนะ ทำแค่ ตอนสงกรานต์ ฟันไปแล้ว ก็ไม่ทำกัน เพราะประเพณีเขาว่ามาอย่างนั้น ในตำรา ในตำนาน เขาก็กล่าวไว้ มีจริงๆ ไม่ได้หมายถึงวันสงกรานต์ที่เป็นวัน แต่สงกรานต์ เป็นคนจริงๆ สงกรานต์ เป็นคนผู้ชายที่มีอิทธิฤทธิ์ มีบารมีสูง เป็นที่หนึ่งเลย ชื่อในตำนานมอญเขาอ่านว่า “อามะชังกราน” เรื่องของเรื่องคือ เมื่อแรกเกิดอามะชังกรานถูกแม่ของตนเองนำไปทิ้งที่ป่า เต็งรัง ไม่รู้เหมือนกัน จำไม่ได้ว่าเอาไปทิ้งทำไม ตอนนั้น แม่ของอามะชังกรานเอาไปไว้ใน ป่าเอาใบเต็งรังคลุมร่างไว้ แล้วแม่ก็หนีจากไป ทิ้งให้อามะชังกรานส่งเสียงร้องให้อยู่ นาน สองนาน จนกระทั่งมีพวกคนเลี้ยงวัวเดินผ่านมาได้ยินคนเลี้ยงวัวพวกนั้น จึงได้นำอามะชัง กรานไปให้หัวหน้าคนเลี้ยงวัว เลี้ยงดู ผ่านพ้นไปได้เจ็ดวันด้วยความเป็นแม่ที่อุ้มท้องมา นาง คนนี้เสียใจที่ทอดทิ้งลูกในไส้ เกิดความรักอาลัยและคิดถึงลูกน้อยที่ทิ้งไว้ในป่า นางรู้สึก เสียใจอย่างมาก เลยกลับไปตามหาลูกน้อยที่นำไปทิ้งไว้ ก่อนออกเดินทาง นางได้เตรียมข้าว ห่อหนึ่ง และน้ำหนึ่งกระบอกเพื่อจะนำไปให้ลูกกิน นางกลับมายังป่าเต็งรังแต่กลับหาลูก น้อยไม่เจอ นางตามหาทั่วบริเวณนั้น จนมาพบกับหัวหน้าคนเลี้ยงวัว และได้ทราบว่า หัวหน้าคนเลี้ยงวัวเลี้ยงดูลูกของนางไว้ จึงได้ขอลูกคืน หัวหน้าคนเลี้ยงวัวถามว่า นางจะจำ ลูกของตนเองได้ไหม นางบอกว่าถ้าได้เห็นนางก็จะจำได้อย่างแน่นอน หัวหน้าคนเลี้ยงวัวจึง

ให้นางพิสูจน์ ซึ่งนางสามารถจดจำลูกของตนเองได้อย่างถูกต้อง อามะซังกรานนั้น เป็นเด็กที่มีบุญวาสนา เมื่อแม่ได้ยื่นห่อข้าวและกระบอกน้ำให้กิน อามะซังกรานไม่กิน และได้กล่าวออกมาอย่างน่าอัศจรรย์ ให้แม่ได้นำข้าวห่อนี้ และน้ำในกระบอกไปถวายแด่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (องค์ต้น) ที่ได้รู้คงจะไม่ห่างไปนัก เมื่อแม่ของอามะซังกรานนำข้าวและน้ำไปถวายตามเจตนาของลูก พระพุทธเจ้าได้กล่าวกับนางว่า ข้าวนี้ น้ำนี้ ถวายให้เรา ขอให้ผู้ถวายของนี้ได้มีบารมี โดยให้กล่าวตามคาถาที่ให้นี้แล้วผู้ที่กระทำตามนี้ ก็จะได้อะไรที่ดีใคร่มา ก็ไม่ตาย มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เหนือกว่าผู้ใด และขอให้กระทำอย่างเคร่งครัด อามะซังกรานนั้นได้รับพรอันประเสริฐ และปฏิบัติอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ชื่อเสียงของอามะซังกรานที่มีบารมี อิทธิปาฏิหาริย์ ใคร่มาไม่ตายเพราะได้รับพรอันยิ่งใหญ่จากพระพุทธเจ้าเรื่องนี้ไปเข้าหูพระอินทร์ผู้ทรงฤทธิ์ พระอินทร์ได้มาทำประลอง ต่อสู้กับอามะซังกราน อยู่หลายครั้งหลายครา ทุกครั้งก็สู้นาน แต่อามะซังกรานเก่งมาก รบสู้พระอินทร์ได้ เพราะได้รับพรจนมีฤทธิ์เดชมาก พระอินทร์แม้จะมีอิทธิฤทธิ์ แต่ก็ไม่สามารถทำอะไรอามะซังกรานได้ ต่างฝ่ายต่างมีอิทธิฤทธิ์ ไม่มีใครแพ้ ใครชนะ จนในที่สุด พระอินทร์ เห็นว่าไม่สามารถทำอะไรอามะซังกรานได้แน่แล้ว จึงออกอุบายให้ลูกสาวของตนเองไปเป็นเมียของอามะซังกรานเพื่อล้างความลับว่าทำไม อามะซังกรานจึงมีฤทธิ์เดช และจะอย่างไรถึงจะฆ่าอามะซังกรานได้ อามะซังกรานมีลูกที่เกิดจากลูกสาวของพระอินทร์ถึงเจ็ดคน อยู่ด้วยกันนานทีเดียว ฝ่ายลูกสาวพระอินทร์ แม้จะเป็นเมียของอามะซังกรานแล้วก็ยังรักษาสัญญาที่ให้ไว้กับพระอินทร์ผู้เป็นพ่อที่จะล้างความลับของอามะซังกรานให้ได้ จนในที่สุดก็พบความลับว่า อามะซังกรานได้รับพรจากพระพุทธเจ้าให้มีอำนาจ มีอิทธิฤทธิ์ ด้วยเพราะการมีการบูชาข้าวและน้ำที่เคยได้กระทำมาตั้งแต่แรกเกิด จนเติบโตใหญ่ก็ยังถือปฏิบัติมิเว้นเลย ส่วนความลับว่า ถ้าจะฆ่าอามะซังกรานได้นั้นจะต้องทำเพียงเวลาเดียวเท่านั้น คือ ในยามที่อามะซังกรานล้างหน้าตอนเช้าเท่านั้น เพราะยามเช้าตอนล้างหน้านั้นฤทธิ์เดชจะลดลง พระอินทร์อยากเอาชนะอามะซังกราน เมื่อรู้ความลับแล้ว ก็ได้คิดเล่ห์ว้างจักรลงมาคัดคอของอามะซังกรานตอนที่ล้างหน้าในยามเช้าวันหนึ่ง หากอามะซังกรานได้รับพรอันประเสริฐ และมีอิทธิฤทธิ์ใหญ่หลวง ในตำนานเขียนไว้ว่า หัวของอามะซังกรานนี้จะตกลงพื้นไม่ได้ เพราะจะทำให้พื้นดินละลายดินจะแยกแตกจากกัน จะเกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวง ถ้าหัวตกลงแม่น้ำ มหาสมุทรก็ไม่ได้ เพราะจะทำให้น้ำเหือดแห้ง ก่อความวิบัติ ให้กับคนในโลกนี้ ดังนั้น ลูกสาวทั้งเจ็ดของอามะซังกราน จึงผลัดเวียนกันมารับหัวของพ่อไม่ให้ตกลงไปยังพื้นดิน และ พื้นน้ำ ลูกสาวคนที่หนึ่งชื่อ อาทิตย์ คนที่สอง ชื่อ จันทร คนที่สาม ชื่อ อังคาร คนที่สี่ชื่อ พุท คนที่ห้าชื่อ พลุหัตถ์ คนที่หกชื่อ สุกร คนที่เจ็ดชื่อ เสาร์ ลูกทั้งเจ็ดก็จะผลัดกันดูแลรักษาหัวของพ่อ ทุกๆปีก็จะเวียนให้คนถัดไปรับหัวของอามะซังกรานผู้เป็นพ่อไว้ เมื่อครบปีถึงวันนี้ จึง

เรียกว่า วันชงกรานต์ หรือ วันสงกรานต์ นี่แหละคือที่มาของวันสงกรานต์มอญของเรา ” (มอง เกษเจริญ, 2553)

ตำนานสงกรานต์มอญของบ้านนครชุมน์จากคำบอกเล่าของนายมอง เกษเจริญ ไม่ได้แพร่หลายมากนัก อันเนื่องมาจากนายมองและเพื่อนที่บวชรุ่นราวคราวเดียวกันที่ได้รับรู้ตำนานจากใบลานที่จารตำนานสงกรานต์ไว้ ไม่ได้ทำการบันทึกตำนานนี้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแต่อย่างใด พระอาจารย์ที่หิบบใบลานและเล่าให้ฟังเมื่อมรณภาพไปก็มีได้มีใครทราบ ว่า ใบลานเล่มนั้นอยู่ตรงที่ใด สันนิษฐานว่าจะอยู่ร่วมกับคัมภีร์ใบลานอื่นๆ ที่มีจำนวนมากที่เก็บรักษาไว้ ณ หอสมุดมณฑลของวัดใหญ่นครชุมน์ นายมองได้เคยเล่าตำนานสงกรานต์มอญที่ได้จดจำมาให้ลูกหลานของตนเองได้รับรู้ แต่น่าเสียดาย ที่ต่างก็หลงลืมและเลือนหายไปจากความทรงจำไปเกือบหมดแล้ว ซึ่งนายมองและเพื่อนๆ ที่ได้รับรู้ตำนานสงกรานต์จากใบลานมอญนี้ ต่างก็มีอายุมากกว่า 90 ปี และเสียชีวิตไปทุกคนแล้ว

ตำนานสงกรานต์มอญที่มีหลักฐานเป็นคัมภีร์ใบลานจารด้วยตัวอักษรมอญยังคงเป็นเรื่องราวที่ต้องค้นหาต่อไปว่า ตำนานดังกล่าวมีปรากฏในคัมภีร์ที่เก็บรักษาไว้ ณ วัดใหญ่นครชุมน์ หรือสูญหายไปแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องราวเกี่ยวกับตำนานสงกรานต์อันเป็นความเชื่อของคนมอญกลุ่มหนึ่งในบ้านนครชุมน์ได้ทำให้มีเรื่องเล่าอันเชื่อมโยงกับประเพณีปะลองเป็งด้าจ๊ก หรือ บุญส่งข้าวแช่ของคนมอญนครชุมน์ด้วย

ครอบครัวคนมอญนครชุมน์จัดงานประเพณีปะลองเป็งด้าจ๊ก มีระยะเวลากำหนดที่ตายตัว เมื่อพ้นวันหรือเลขจากวันสุดท้ายของวันสงกรานต์ คือวันที่ 15 เมษายนไปแล้วนั้น จะไม่มีครอบครัวคนมอญคนใด จะทำข้าวแช่หรือตำรับเครื่องเคียงข้าวแช่ ไปทำเป็นอาหารเพื่อไปถวายพระสงฆ์ หรือนำไปทำบุญตักบาตรในช่วงเวลานอกเหนือจากวันสงกรานต์ อีกทั้งในการทำอาหารประจำวันปกติ หรือ ทำเป็นของว่างรับประทานเล่น แต่อย่างใด เพราะคนมอญนครชุมน์เชื่อกันว่าอาหารที่ประกอบในพิธีกรรมตามประเพณีบุญส่งข้าวแช่ คือ อาหารพิเศษ ที่มีที่มา จากตำนานชงกรานต์ หรือ ตำนานสงกรานต์มอญนครชุมน์ ที่ได้ถ่ายทอดโดยปราชญ์ชาวบ้านที่จดจำเรื่องราวในอดีตได้อย่างชัดเจน หากการถ่ายทอดบอกต่อจากคนรุ่นก่อนที่นำเรื่องราวจากตำนานมาเป็นเรื่องเล่าที่ได้ถูกถ่ายทอดคำบอกเล่าอย่างไม่ต่อเนื่อง อีกทั้งไม่ได้มีการบันทึกคำบอกเล่าที่ได้ยินได้ฟังมาจากคนรุ่นก่อน มีส่วนทำให้คนมอญนครชุมน์มีความเข้าใจในที่มา และความหมายของประเพณีดังกล่าวนี้แตกต่างกันไป โดยเฉพาะเรื่องเล่าเกี่ยวกับที่มาของการทำเป็งด้าจ๊ก หรือ ข้าวแช่ที่หิบบยกมานี้ จึงไม่ใช่ตำนานข้าวแช่ที่เคยปรากฏในสังคมไทย ซึ่งเป็นการนำเค้าโครงมาจากตำนานสงกรานต์ที่จารึกไว้ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (ดูเพิ่มเติมในภาคผนวก) แต่คนมอญนครชุมน์กลับหิบบยกเอาคำบอกเล่าที่ได้จากใบลานมอญที่นายมอง เกศเจริญ ได้บอกเล่ามาจากตำนานที่ว่า

ไว้นั้นคือ ข้าวหนึ่งห่อ และน้ำหนึ่งกระบอก ที่อามะชังกรานได้บอกให้แม่นำไปถวายแด่ พระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าทรงให้พรที่ศักดิ์สิทธิ์แก่เขา

“เปิง เป็นภาษามอญที่แปลว่า “ข้าว” ส่วนคำภาษามอญว่า “คำจ๊ก” แปลเป็นไทยว่า “น้ำ” ดังนั้นเมื่อนำคำสองคำมารวมกัน จึงเรียกว่า “เปิงคำจ๊ก” ซึ่งแปลว่า ข้าวน้ำ หรือ ข้าวแช่ นั่นเอง สันนิษฐานว่ามาจากลักษณะของข้าวที่แช่อยู่ในน้ำถวายเป็นเครื่องสักการะบูชา โดยในตำนานกล่าวไว้ว่า การถวาย “เปิงคำจ๊ก” หรือ “ข้าวและน้ำ” ครั้งนั้น ถือว่าเป็น ปินนะปาเตนะพุทธะยะสะบูชา คือ การถวายบูชาข้าวปลาอาหารแด่พระพุทธเจ้า โดยที่ผู้ถวายเปิงคำจ๊กจะได้รับพรจากพระพุทธเจ้า จะต้องกล่าวคำขอพรภาษามอญซึ่งเป็นคำขอพรเมื่อถวายข้าวแช่แด่พระพุทธเจ้า ซึ่งถ้าผู้ใดได้กระทำเป็นประจำย่อมบังเกิดผลตามพรที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น” (มอง เกษเจริญ , 2553)

คำถวายบูชาเปิงคำจ๊ก หรือ ชญะสะเมินชังกราน* เป็นคำถวายบูชาและขอพร ตามคำบอกเล่ามีใจความ ดังนี้

“เยอะสะเมินเตเวะ	(ขออัญเชิญเทพ เทวดา)
ชญะโซญ่งชญื่อาว	(ขออัญเชิญเทวดา)
ปะคอยทันวูระ	(มา ณ ขณะนี้ หรือ เวลานี้)
โปยปะเปาเจ้ย	(ข้าพเจ้าได้มาทำการบูชา)
เยอะฮัฟนจีนะ	(ด้วยกับข้าวอาหารนานาประการ)
ชอบปะคงปะกา	(พร้อมด้วยสรรพนานาดอกไม้)
เพอโปยปะเปาเจ้ย	(กุศลที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้)
เกอเกอะโน้กฮัโม้ อาชญี่	(ขอให้ข้าพเจ้าได้ยิ่งใหญ่รุ่งเรืองต่อไป)
อาเย็กเต็นกัม	(ขอให้อายุยืนยาว)
ซั่มเกอออิกถิ	(ขอให้มีความมีอิทธิฤทธิ์อำนาจ)
อานู เต็นจีเกออฮัวเค็ดกะล้อยเกอะชญี่ระ อาว”	
(ให้ข้าพเจ้าได้สำเร็จสมตั้งใจด้วยเทอญ)	

* คำอ่านภาษามอญ คัดลอกจากลายมือเขียนของนายพิทักษ์ กะลินเภา ปรารชญ์ชาวบ้าน/คำแปลภาษามอญ โดย นาย มอง เกษเจริญ และ นายพิทักษ์ กะลินเภา

คนสูงอายุในบ้านนครชุมน์ส่วนใหญ่จะกล่าวคำพรนี้ได้ แต่ไม่ครบถ้วน บางคนจะกล่าวได้เฉพาะสองสามประโยคแรกเท่านั้น จะมีประมาณ 2-3 คนที่สามารถกล่าวคำพรนี้ได้อย่างถูกต้องทุกคำ

“คำขอ หรือ พรที่ขอ หลังจากกล่าวเชิญเทพเทวดามารับสำหรับข้าวแช่และดอกไม้ที่นำมาถวายนั้น คำขอ หรือ พรที่ได้กล่าวนั้น คือ คำให้พรของพระพุทธเจ้าที่ได้ให้ต่ออามะชังกราน ตามตำนานสงกรานต์มอญที่ปรากฏในใบลานที่ได้กล่าวมาก่อนหน้านี้ ซึ่งคำขอ หรือ พรที่ขอนั้น เปรียบเสมือนการได้รับพรอันศักดิ์สิทธิ์ที่องค์พระพุทธเจ้าประทานให้อามะชังกรานในตำนานสงกรานต์ ผู้ใดที่ประพฤติปฏิบัติตามประเพณีบุญส่งข้าวแช่เหมือนเช่นอามะชังกรานได้ถือปฏิบัติย่อมจะได้รับพรเช่นเดียวกับที่อามะชังกรานได้รับจากพระพุทธเจ้าในครั้งนั้น ดังกล่าว การกล่าวคำบูชาและนำข้าวแช่มาบูชา ก็ย่อมได้รับพรอันศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธเจ้าเป็นการตอบแทน หากไม่ได้ปฏิบัติตามประเพณี ไม่ได้ถวายข้าวแช่ ย่อมไม่ได้รับพรอันศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธเจ้าด้วยเช่นกัน” (มอง เกตุเจริญ, 2553)

คำบอกเล่าเกี่ยวกับตำนานข้าวแช่มอญที่บ้านนครชุมน์ จึงเป็นเพียงเรื่องเล่าที่บอกต่อกันมาเป็น เรื่องเล่าในท้องถิ่นที่ไม่ได้แพร่หลายออกไป และไม่อาจชี้ชัดลงไปได้อย่างชัดเจนว่าตำนานดังกล่าว มีปรากฏในชุมชนมอญที่อื่นๆ หรือไม่ เพราะคนมอญนครชุมน์ที่ได้ทำพิธีกรรมไม่เคยพูดคุยหรือรับรู้เรื่องราวความเป็นมาของประเพณีดังกล่าวกับกลุ่มคนเชื้อสายมอญในหมู่บ้านหรือชุมชนมอญที่อื่นมาก่อน

3. พิธีกรรมของประเพณีประลองเปิงดำจกในอดิตยูกก่อนการดูตทราย (ก่อนปี พ.ศ. 2530)

ในสมัยก่อน คนมอญบ้านนครชุมน์ จะอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ เมื่อมีการแยกครอบครัวก็ยังอยู่ในเขตบริเวณที่บ้านพ่อแม่ที่ถือผีเดียวกัน ในขณะที่อาชีพหลักของคนบ้านนครชุมน์ ส่วนใหญ่แล้วคือการทำนา หากแต่เป็นนาปี หรือ การทำนาปีละหนึ่งครั้ง ซึ่งในบางปี เกิดปัญหาน้ำหลากท่วมนาข้าวที่กำลังหว่านดำ หรือ ยามแล้งน้ำเพื่อการเกษตรก็ยากที่จะหามาได้

ผู้อาวุโสของบ้านนครชุมน์บอกเล่าถึงปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ในช่วงปี พ.ศ. 2460-2480 พอถึงหน้าน้ำหลาก น้ำจากแม่น้ำแม่กลองจะท่วมสูงเข้ามายังพื้นที่ทำการเกษตรที่ท้ายหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านนครชุมน์ในเวลานั้น ส่วนใหญ่จะมีอาชีพหลัก คือการทำนาเพียงอย่างเดียว เมื่อน้ำท่วมทำให้ประสบกับปัญหาการขาดทุน คนมอญนครชุมน์หลายครอบครัวในยุคนั้น ไม่สามารถทนต่อเหตุการณ์น้ำท่วมนาข้าวได้ ก็เลยอพยพหนีออกไปหาตั้งถิ่นฐานที่อื่นหรือ ไปรับจ้างทำงานต่างถิ่นก็มี แต่ส่วนใหญ่ที่อพยพออกไปจากหมู่บ้านนครชุมน์จะเป็นเหตุเรื่องนาข้าวถูกน้ำท่วมมากที่สุด ส่วนใหญ่ไปอยู่รวมกัน รุ่นแรกๆ ไปกันไม่กี่ครอบครัว เดินทาง

ไปหาทำเลที่ทำกินเหมาะๆ ได้ที่ตำบลห้วยเหนียว วังทอง ทับซุง จังหวัดกาญจนบุรี ต่อมาอพยพตามไปอยู่ด้วยอีกหลายสิบครอบครัว ดังนั้น กลุ่มคนไทยเชื้อสายมอญในห้วยเหนียว จึงเป็นเครือญาติทางชาติพันธุ์มอญนครชุมน์จำนวนหนึ่งร่วมอยู่ด้วย เมื่อมีงานประเพณีปะลองเปิงด้าจ๊ก จึงได้เห็นการส่งข้าวแช่ของคนมอญนครชุมน์ไปที่ห้วยเหนียว วังทอง ทับซุง จังหวัดกาญจนบุรีทุกครั้งไป

การจัดประเพณีปะลองเปิงด้าจ๊ก ถึงแม้จะกระทำเพียงปีละหนึ่งครั้ง แต่ต้องเตรียมการล่วงหน้าค่อนข้างมาก โดยหลักแล้วจะต้องใช้คนในครอบครัว และเครือญาติร่วมด้วย เพราะไม่ใช่เพียงการทำอาหารหนึ่งมื้อให้เสร็จเพียงเท่านั้น หากเป็นความตั้งใจว่าจะต้องทำอาหารที่ดีสุดของปี เพื่อนำไปถวายแด่เทวดา พระสงฆ์ และให้หัวหน้าผู้ใหญ่ที่เคารพ เพื่อให้ครอบครัวได้รับสิ่งดีๆ ตลอดทั้งปีตอบแทน ดังนั้น การจัดประเพณีปะลองเปิงด้าจ๊ก หรือ งานบุญส่งข้าวแช่ตามความเชื่อของคนมอญนครชุมน์ในยุคนี้ จึงมีความเคร่งครัดอย่างมาก ในการประกอบพิธีกรรมทุกขั้นตอน

ช่วงเวลาในการเตรียมงาน

ในการเตรียมการจัดงาน ทุกๆครอบครัวต้องเตรียมทำความสะอาดสถานที่ทำครัว ปิดกวาดเช็ดถูบ้านเรือนให้เรียบร้อย เตรียมวัตถุดิบเพื่อทำอาหารล่วงหน้าก่อนถึงวันสงกรานต์ที่ต้องจัดประเพณีปะลองเปิงด้าจ๊ก ด้วยวิธีการไปเก็บหามาจากป่า และ แม่น้ำ ซึ่งต้องอาศัยคนในครอบครัว และเครือญาติช่วยแบ่งหน้าที่กันไป เพราะครอบครัวคนมอญที่นี่ จะอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ เนื่องจากไม่นิยมการคุมกำเนิด จึงมีลูกมาก บางครอบครัวมีลูกสิบคน พอแต่งงานมีครอบครัวเพิ่ม ก็อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันบ้าง แยกครอบครัวออกไปบ้าง แต่ก็อยู่ในบริเวณที่เดินทางไปมาถึงกัน การทำข้าวแช่ ถึงแม้จะทำถวายเทวดา และบรรพบุรุษที่บ้านเท่าเดิมทุกปี แต่การทำเพื่อลูก หลานที่มีเพิ่มขึ้น ทำให้ต้องคำนวณปริมาณของการทำข้าวแช่ให้มากกว่าจำนวนคนในครอบครัวที่มีอยู่ และยังคงส่งข้าวแช่ไปวัดอีกหลายวัด รวมทั้งส่งไปไหว้เคารพผู้ใหญ่ที่นับถือกันมาอีกด้วย ถึงแม้จะมีข้อจำกัดหลายประการ แต่คนมอญนครชุมน์ก็พร้อมใจกันทำตามประเพณีปะลองเปิงด้าจ๊กด้วยความเต็มใจทุกคน ระยะเวลาในการจัดเตรียมงาน อยู่ในห้วงเดียวกันกับการเตรียมงานประเพณีสงกรานต์ประจำปีที่บ้านจัดขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งต้องอาศัยแรงงานจากชาวบ้านไปช่วยกันเตรียมงานที่วัดใหญ่ นครชุมน์ ซึ่งงานต้องทำล่วงหน้าอยู่หลายวัน การบอกกล่าวลูกหลานในแต่ละครอบครัวให้ช่วยกันปิดกวาดเช็ดถูบ้านเรือน การทำความสะอาดครัวที่ประกอบอาหาร การเลือกข้าว การหาวัตถุดิบประกอบอาหาร การไปหาผลไม้ การเตรียมทำขนม ของหวาน การเตรียมหม้อดิน และการทำที่ตั้งรับเครื่องบูชาตามประเพณี

ขั้นตอนก่อนถึงวันที่ 13 เมษายน

คนในครอบครัว จะมีบทบาทแตกต่างกันไป โดยส่วนใหญ่จะแบ่งหน้าที่กันตามลักษณะของงานที่จะต้องเตรียม คนในครอบครัวที่เตรียมงานจะปรึกษาหารือกันและแบ่งความรับผิดชอบกันไปตามลักษณะของงานที่กำหนดไว้

หน้าที่ของฝ่ายชาย

ผู้ชายในฐานะที่เป็นต้นผี หรือ หัวหน้าครอบครัว คนมอญนครุมนั้นจะถือปฏิบัติตามระบบความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี ต้นผี และลูกหลานที่เป็นผู้ชายจะไปหาจับปลาช่อนในทุ่งนา และ ตกปลาอื่นๆ แม่น้ำเพื่อมาทำอาหาร หลังจากนั้น จะรวมกันไปเก็บไม้ในป่า และ ตามหัวไร่ปลายนา เพื่อมาทำฟืนที่จะใช้ในการหุงต้มประกอบอาหาร ซึ่งจะต้องเตรียมไม้ทำฟืนไว้จำนวนค่อนข้างมาก นอกจากนี้ยังต้องไปจัดหาและเลือกไม้ขนาดพอเหมาะเพื่อมาตัดไว้เตรียมทำ ฮ้อยซังกราน หรือ ที่เรียกว่า ศาลเทวดา บางคนก็จะเรียกว่าบ้านนางสงกรานต์

ก่อนหน้างานประมาณหนึ่งสัปดาห์ แต่ละครอบครัวจะต้องเตรียมการคัดเลือกข้าวสารไว้สำหรับทำข้าวแช่ ซึ่งจะต้องทำเป็นพิเศษ กล่าวคือ ต้องมีความละเอียดถี่ถ้วน ไม่เหมือนการหุงข้าวทั่วๆ ไป ความพิเศษอยู่ตรงที่ต้องเลือกเมล็ดข้าวที่มีขนาดใหญ่ๆสวยๆ เพื่อที่เมื่อหุงออกมาแล้วจะได้เมล็ดข้าวขนาดกำลังดี โดยจะนำข้าวเปลือกที่เตรียมไว้มาทำเป็นข้าวสาร โดยการใช้ครกตำข้าว งานตำข้าว เป็นงานที่ค่อนข้างหนัก หลายๆ ครอบครัวที่เป็นเครือญาติกัน และอาศัยอยู่ในละแวกใกล้เคียงจะนัดหมายวันกันมาตำข้าว เพื่อที่จะได้ช่วยผลัดเปลี่ยนกันตำข้าว และมาช่วยกันคัดฟืน โดยมากงานเหล่านี้จะใช้แรงงานผู้ชายช่วยกัน ในส่วนของครกที่ใช้ตำข้าวนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นครกไม้ เหมือนกับที่ตำขนมจีน ใช้สากไม้ด้ามยาวๆ ผลัดกันครกละสองคนผลัดกันขึ้น-ลงกว่าจะได้เป็นข้าวขาวๆ ต้องตำข้าวนานเกือบชั่วโมง ที่จริงแล้วนั้น งานตำข้าวทำได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชายในยามเวลาปกติที่ไม่ได้มีการจัดงานประเพณีใดๆ แต่ในช่วงเวลาเตรียมงานประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก(บุญส่งข้าวแช่) นั้น ฝ่ายหญิงจะมีงานที่ต้องไปทำอีกปาละ ค่อนข้างมาก ดังนั้นงานตำข้าวจึงเป็นงานของฝ่ายชายที่มีอายุเกือบทุกครอบครัว แม้ครอบครัวจะมีเด็กผู้ชายอยู่ก็ตาม มักจะไม่นิยมใช้เด็กผู้ชายอายุน้อยๆ มาตำข้าว แต่จะไม่ค่อยให้เด็กเล็กๆมาทำ เพราะกำลังวังชายังไม่ดี จะตำข้าวไม่แหลกหรืออาจจะไม่คล่อง ทำให้เกิดผลเสียมากกว่ากล่าวคือ เม็ดข้าวที่ได้จะไม่ดี ได้ข้าวไม่สวย เมื่อตำข้าวเสร็จแล้วจะได้ได้ข้าวขาวมา จากนั้นก็จะมาทำการคัดเลือก หรือ คัดแยกข้าวโดยต้องทำการเก็บสิ่งสกปรกออก วิธีการคัดเลือก หรือ คัดแยกข้าวกับเศษสกปรกออกจากกัน จะกระทำโดยใช้กระด้งผัดข้าว ทำการผัดแยกข้าวแต่ละอันออกไป เป็นปลายข้าวบ้าง ไร่ข้าวบ้าง แล้วจากนั้นก็ทำการคัดเลือกข้าวให้ได้ข้าวที่ดี คือ เป็นข้าวสีขาว เม็ดสวยๆ โดๆ ไม่หัก เลือกเอา

พวกเศษฝุ่น เศษไม้ออกให้หมด แยกข้าวที่เลือกไว้ต่างหาก เพื่อจะนำไปหุงในตอนเช้ามีดของวันงาน งานตอนคัดเศษสิ่งสกปรกออกหลังจากที่ผัดข้าวเสร็จไปก่อนแล้วนั้นมักจะให้เด็กที่มีอายุน้อย มาช่วยกันหยิบเศษสิ่งสกปรกออก เพราะไม่ต้องใช้แรงหรือพละกำลังเหมือนตอนตำข้าว

ขั้นตอนสำคัญที่เป็นหน้าที่ของฝ่ายชายคือการทำ “ฮ้อยซังกราน” รูปร่างมองดูแล้วลักษณะก็เหมือนศาลเจ้าที่ หรือ ศาลเพิงคา เอาร่มสีอะไรก็ได้ มาผูกไว้กับเสาอันหนึ่ง แล้วเอาผ้ามาล้อมรอบเสาทั้งสี่ แต่ผ้าที่ล้อมเสาต้องเป็นสีขาวเท่านั้น โดยให้เห็นแต่ที่วางสำหรับเปิงคำจักเท่านั้น การทำ “ฮ้อยซังกราน” หรือ ศาลเทวดา บ้างก็เรียกว่า บ้านนางสงกรานต์ หน้าที่ในการทำโดยมากจะถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของฝ่ายชาย ด้วยโครงสร้างของฮ้อยซังกรานนั้น จะนิยมใช้ไม้ไผ่มาทำโครงสร้างซึ่งโดยมากพวกผู้ชายจะไปเตรียมไม้ไผ่ลำประมาณใหญ่กว่าข้อมือเล็กน้อยหรือถ้าใหญ่กว่านั้นค่อนข้างมาก ก็จะนำมาผ่าครึ่ง เลือกซีกไม้ที่ตรงสวย ลำต้นไม่คดงอ เอามาทั้งหมด 4 ต้น ให้ความสูงประมาณระดับจอกหรือ ตา เพื่อจะได้ระยะของช่วงแขนในการยกสำหรับข้าวแช่ขึ้นวางบูชาได้ โดยจะขุดหลุมดินไว้ทั้งสี่ด้าน และตอกไม้ลงไปยังพื้นดิน ยกโครงขึ้นให้เป็นเสา ความสูงขึ้นมาประมาณ 50 – 60 เซนติเมตรจากพื้นดิน เลือกที่กลางแจ้งหน้าบ้าน เอาแบบไม่มีอะไรมาบัง ขุดดินบนพื้นดินที่เกลี่ยไว้เรียบรื้อแล้ว ขุดฝังลงไปทำเป็น เสาสูง 4 มุม ทำการรวบปลายขึ้นมาจะใช้ไม้ผูกให้เป็นสี่เหลี่ยม ขนาดกว้างก็ประมาณศอกกว่า ๆ เอาว่าวางเปิงคำจักได้ไม่เบียดกัน ต้องสานไม้ไผ่ไว้เป็นฐานด้วย วางกากกล้วยทำเป็นสี่เหลี่ยมลงไป ตั้งบนศาลไม้ไผ่แล้วใช้กากกล้วยล้อมรอบ มอญเรียก “อะปะะ” เมื่อล้อมผ้าขาวเสร็จเรียบรื้อแล้ว ต้องมีการผูกร่มไว้ที่บ้านสงกรานต์ กับเสาใดเสาหนึ่ง โดยปกติแล้ว จะไม่มีการจำกัดว่าต้องเป็นร่มแบบใด สีใด คนที่ส่วนใหญ่จะเลือกใช้สีสดๆ ดูเด่น สะดุดตา และไม่ได้จำกัดขนาดของร่ม คนสูงอายุที่นับอกให้ฟังว่า ที่ต้องปักร่มหรือประดับร่มนั้น อาจจะหมายถึง การปักฉัตรให้พระพุทธรูป หรือ เทพเทวดา นางฟ้า และนางสงกรานต์ที่ได้รับข้าวแช่ที่ถวาย ณ บ้านสงกรานต์นี้ เพราะมีความเชื่อว่าเทพ เทวดา หรือ นางฟ้าเมื่อไปประทับที่แห่งไหนใด จะต้องมีฉัตร ประดับไว้ให้สมกับสถานะของท่าน ส่วนที่ให้ใช้ร่มสีสดๆ ไม่ได้มีความหมายแต่อย่างใด สำหรับบ้านสงกรานต์เมื่อทำเสร็จแล้วยังไม่ถือว่าครบถ้วนสมบูรณ์ เพราะต้องมีดอกสงกรานต์มาประดับไว้ด้วย

ดอกไม้สีเหลืองที่คนมอญเรียกว่า “ปะกาซังกราน” หรือ ดอกสงกรานต์ นั้น คำว่า “ปะกา” แปลเป็นไทยว่า “ดอกไม้” ส่วนคำว่า “ซังกราน” แปลว่า “สงกรานต์” เรียกรวมคำจึงแปลว่า “ดอกสงกรานต์” นั่นเอง เพราะจะออกดอก สีเหลืองๆ หล่นไปตามท้องถนนดูสวยงาม ถนนสายหลักของบ้านนครชุมน์ โดยเฉพาะถนนที่มาจากริมแม่น้ำ ผ่านหน้าโรงสีข้าว ทางไปหาดทรายตัดตรงไปยังทุ่งนาท้ายหมู่บ้านที่จะเป็นเส้นทางไปสถานีรถไฟนครชุมน์ และสำนักแม่ชีสานดินนันทวัน จะมีต้นไม้ดอกสีเหลืองทอดยาวเป็นระยะๆ จะเห็นทั้งคนสูงอายุ คนหนุ่ม และเด็กๆ ใช้ไม้

ยาวๆ เกี่ยวเค็ดช่อดอกไม้ ส่วนที่เป็นพวงสวยแลดูเป็นช่อใหญ่ๆ เด็กบางคนจะถูกใช้ป็นไปบนต้นไม้เพื่อที่จะไปเค็ดช่อสวยๆ ที่อยู่ด้านบนของต้นไม้ ด้วยความเชื่อของคนบางคนที่ว่า ดอกสงกรานต์นี้ต้องเลือกกิ่งที่สูง เพราะจะได้บุญสูงกว่าใคร หรือได้บุญมากกว่าคนที่เลือกดอกไม้ช่อที่ต่ำกว่า บางครอบครัวไม่ได้มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็จะเลือกแต่ช่อที่สวยงาม ดูแล้วไม่หลอครวงง่ายกันเป็นส่วนมาก

ภาพที่ 15 “ฮ้อยชังกราน” ตามแบบมอญนครชุมน์

งานของฝ่ายชายที่ต้องทำเตรียมไว้ในช่วงกลางวัน ภายหลังจากที่ทำบ้านสงกรานต์เสร็จแล้วและรอเอาดอกสงกรานต์มาผูกติดนั้น ฝ่ายชายจะต้องทำความสะอาดหม้อดินสองใบที่จะใส่ข้าวและที่จะไว้ใส่น้ำลอยดอกมะลิ และเอาไปหมักเกลบข้าวเปลือกกรรมควันไว้ หลายครอบครัวบอกเป็นเสียงเดียวกันว่า การเอาไปหมักเกลบจะทำให้หม้อดินเก็บความเย็นไว้ได้ดี แถมยังมีกลิ่นหอมด้วย ส่วนหม้อดินที่ใช้ทำนั้น บางบ้านจะใช้โอ่งดินใหญ่ใส่น้ำไว้ แล้วหมักเกลบ แล้วถึงจะตักน้ำที่เอาดอกมะลิ หรือ ดอกไม้อื่นๆ เช่น กระดังงา ชมนาด ลอยน้ำ และอบเกลบกรรมควันไว้ ตักแบ่งมาใส่ในหม้อดินอีกทีหนึ่ง ข้าวแช่ที่ได้จะมีกลิ่นหอมอวลๆ ส่วนเมื่อแช่ข้าวในน้ำก็จะเย็นไม่มากนัก

หน้าที่ของฝ่ายหญิง

โดยมากแล้วการเตรียมงานตามหน้าที่ของฝ่ายชายจะสิ้นสุดลงเมื่อทำบ้านสงกรานต์เสร็จเรียบร้อยแล้ว ซึ่งจะต้องรอให้ฝ่ายหญิง จัดเตรียมอาหารเพื่อแต่งสำหรับข้าวแช่ในวันสงกรานต์ ส่วนผู้หญิงที่เป็นแม่บ้าน จะมีหน้าที่ในการดูแลทำความสะอาดบ้านทุกห้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งห้องปาโหนด หรือ ห้องผี จากนั้นต้องทำการจัดเตรียมห้องรับแขก แต่ที่ต้องทำให้สะอาดเป็นพิเศษ คือ บริเวณครัวที่ประกอบอาหาร อุปกรณ์ทำครัวต้องทำความสะอาดเป็นอย่างดี เตรียมเครื่องปรุงที่จะต้องใช้ในการเครื่องเคียงข้าวแช่ และก่อนวันงาน 1-2 วันจะต้องไปเก็บดอกมะลิ ดอกไม้อื่นๆ เช่น ชมนาด กระดังงา ที่ขึ้นในหมู่บ้าน มาเตรียมทำน้ำข้าวแช่ในตอนเย็น หลังแดดคล้อยไปแล้ว ผู้หญิงที่นี่จะมานั่งล้อมวงช่วยกันทำภาชนะสำหรับใส่อาหารในการทำบุญส่งข้าวแช่ งานที่ต้องทำ คือ การเจียนใบตอง ทำเป็นกระทงใส่เครื่องเคียงข้าวแช่ ซึ่งจะเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิงทั้งที่เป็นแม่บ้านและลูกหลานที่อยู่ร่วมกันโดยตัดใบตองเอามาทำเป็นกระทงใบเล็กๆ ขนาดใหญ่กว่าอุ้งมือของคนเรา ถัดด้วยไม้ที่ทำจากก้านทางมะพร้าว เตรียมไว้เท่าให้มากที่สุดหรือเท่ากับจำนวนที่ต้องส่งข้าวแช่ในที่ต่างๆ ในหนึ่งสำหรับข้าวแช่ จะใช้กระทงประมาณ 5-6 ใบ ใส่เครื่องเคียงข้าวแช่ และขนมที่จัดไว้ ในแต่ละครอบครัวจึงมีการทำกระทงใบตองค่อนข้างมาก ต้องเตรียมให้พอกับที่จะไปส่งข้าวแช่ตามวัดต่างๆ ด้วย ใบตองเป็นสิ่งของที่หาได้ง่าย เพราะคนนครชุมน์จะปลูกไว้ในบริเวณบ้านเสียเป็นส่วนใหญ่

อีกหนึ่งลักษณะงานที่แม้จะดูว่าหนักสำหรับฝ่ายหญิง แต่ผู้หญิงในครัวเรือนจะชื่นชอบที่ได้ลงมือทำ คือ การไปบรรทุกน้ำจากชายหาดริมแม่น้ำแม่กลอง ทางลงเดินไปชายหาดไม่ได้สูงมากนัก ในการเตรียมงานจะต้องไปเตรียมรถเข็นไถ่ไปบรรทุกน้ำจากแม่น้ำมาไว้ที่บ้านเพื่อใช้ในการประกอบอาหาร ผู้หญิงสาวส่วนใหญ่จะนัดหมายกลุ่มเพื่อนผู้หญิงด้วยกันไปเล่นน้ำที่หาดทรายเมื่อได้เวลาพอสมควร แดดไม่จัดมากนัก ฝ่ายหญิงจะนำกระป๋องดักน้ำใส่ไถ่แล้วพากันเข็นกลับมาที่บ้านของตน ส่วนมากจะมีพวกเด็กเล็กคอยช่วยเข็น ถึงรถเข็นเวลาตกหลุมทราย และจะมีเด็กหนุ่มมาคอยเฝ้ามองและพูดคุยกันไป ช่วยเข็นรถเข็นให้ฝ่ายหญิงสาวก็มี

หน้าที่สำคัญของฝ่ายหญิงที่จะใช้เวลามากเป็นพิเศษคือ การจัดทำสำหรับข้าวแช่ โดยต้องจัดเตรียมรายการอาหารในครัวและจัดลำดับการทำอาหารทั้งหมด สำหรับคนมอญนครชุมน์นิยมทำสำหรับข้าวแช่ที่มีเครื่องเคียงข้าวแช่ค่อนข้างมาก รายการอาหารในสำหรับข้าวแช่ที่กำหนดไว้มีดังนี้

1. ข้าวสวยหุงสุก และ น้ำลอยดอกมะลิ หรือดอกไม้ที่หาได้ในหมู่บ้าน เช่น กระดังงา ชมนาด เป็นต้น
2. อาหารหลักๆจะมีอาหารคาวอยู่ 5 อย่าง อาหารหวาน 1-2 อย่าง ดังนี้

- 2.1 ปลาป่นผัดหวาน (กะเจีย)
- 2.2 ผัดหัวผักกาด หรือ หัวไชโป๊ใส่กะทิ (ดัมราย)
- 2.3 เนื้อคั่วกะทิ (ซุนเจีย)
- 2.4 ยำมะม่วง (อะเว็คเกร็ก) หรือ ยำขนุน(อะเวคอะเนาะ)
- 2.5 ก้วยเตี่ยวผัด

ส่วนอาหารหวาน มักจะเป็นข้าวเหนียวแดง หรือ กะละแม

รายละเอียดและขั้นตอนในการทำสำหรับข้าวแช่

ข้าวสวยหุงสุก

เป็นอาหารสำคัญที่สุดของการทำสำหรับข้าวแช่ แม่บ้านจะนำเอาข้าวสารที่ได้คัดเลือกไว้แล้วนำมาชอนน้ำให้สะอาด ซึ่งคนสูงอายุส่วนใหญ่จะเล่าตรงกันว่าข้าวที่เลือกไว้เพื่อทำข้าวแช่นั้น จะต้องล้างน้ำให้สะอาดที่สุด แต่ไม่ได้กำหนดว่าจะเป็นการล้างกี่ครั้ง ตามที่ได้เห็นคนรุ่นก่อน เช่น ย่า ยาย หรือ แม่ ได้ทำกันมา มีเพียงแต่บอกไว้ว่าให้ล้างให้สะอาดที่สุด เพราะแต่กำชับให้เลือกข้าวเอาเศษผงออกดีๆ เมื่อข้าวขาวดีแล้ว ตั้งไฟหุงต้มข้าว พอข้าวใกล้สุกดีก็รินน้ำทิ้งเสีย แล้วก็มาใส่กระบุง จากนั้นให้น้ำน้ำเย็นตักกรดแล้วล้างเม็ดข้าวให้สะอาดๆ ด้วยการขัดข้าวที่สุกนั้นกับกระบุง จนหมดเมือกข้าว จับดูพอรู้ว่าสะอาด เม็ดข้าวจะขาวสวย พักทิ้งไว้ให้สะเด็ดน้ำดี ก็จะได้ข้าวเม็ดขาวสวย เอาผ้าขาวบางรอง ใส่ไว้ในกระบุง แล้วค่อยนำมาใส่หม้อดินที่ฝายชายหมักเกลือเตรียมไว้ให้แล้ว ข้างๆ กับหม้อดินอีกหนึ่งใบที่ใส่น้ำลอยดอกมะลิไว้

น้ำลอยดอกมะลิ

จะนำน้ำสะอาดมาต้มให้สุก เทน้ำลงในหม้อดินเผาใบใหญ่ที่เตรียมไว้ ทำการอบลมควันเทียนและลอยดอกไม้หอม เช่น ดอกมะลิ ชมนาด กระดังงา จากนั้น ทิ้งไว้หนึ่งคืน บางครัวเรือนเอาหม้อดินไปหมักในเกลือบรควันเทียนไว้ก็มี

ขั้นตอนในการหุงข้าวแช่ของคนมอญจะไม่ปรากฏข้อกำหนดว่าต้องมีการหุงกลางแจ้งแต่อย่างใด ข้อกำหนดเดียวที่ทุกครอบครัวต้องยึดถือคือ ต้องเลือกเมล็ดข้าวที่ดีที่สุด และต้องทำให้สะอาดที่สุดเท่านั้น นอกจากนี้ยังไม่ปรากฏความเชื่อเกี่ยวกับการล้างชอนน้ำถึงเจ็ดครั้งตามตำนานสงครามในสังคมไทยแต่อย่างใด หากยังมีความเชื่อของคนมอญในหมู่บ้านว่า ถ้าจะทำข้าวแช่ให้ดี ไม่บูดเสียง่าย จะต้องใช้น้ำจากแม่น้ำแม่กลองมาทำอาหารตามประเพณีนี้ ตามคำบอกเล่าของคนสูงอายุที่ได้การเตรียมงานพวกหนุ่มๆสาวๆ ก็พากันลงไปที่หาดทราย ช่วยกันหาน้ำจากแม่น้ำมาใส่ตุ่มที่บ้านเพื่อที่จะไว้ทำข้าวแช่และเครื่องเคียง ตลอดจนเก็บกวาดทำความสะอาดเครื่องครัวเมื่อเสร็จสิ้นขบวนรถเข็นน้ำ หาดน้ำของหนุ่มสาวบ้านนครชุมน์ จะค่อนข้างหนาแน่น เพราะส่วนใหญ่จะแวะมาเล่นน้ำที่หาดทราย หอยก่อกันไปด้วย เป็นที่สนุกสนาน

เวลาต่อมาได้มีการขุดบ่อบาดาลทำบ่อโยกใช้ในครัวเรือน แต่น้ำที่สูบขึ้นมา也不能เอามาทำอาหารได้ ส่วนน้ำฝนที่รองไว้ใช้ในโอ่งใหญ่ ก็ไม่นิยมนำมาใช้ทำข้าวแช่เช่นกัน ดังนั้นในทุกๆปีที่มีการทำประเพณีปลองเป็งคำจ็ก ช่วงเตรียมงานจึงได้เห็นผู้คนเดินทางไปหาดทรายเขื่อนน้ำจากแม่น้ำมาใช้กันเสมอ

“ทั้งเป็งคำจ็กและเครื่องเคียง ทุกรายการที่ใช้น้ำจากแม่น้ำแม่กลอง มาหุงข้าวแล้วเมื่อวางทิ้งไว้ข้าวสวยจะไม่มีบูดหรือเสียแต่อย่างใด ทิ้งไว้ข้ามวัน ข้ามคืนก็ไม่บูด จะหุงข้าวก่อนหน้าวันสงกรานต์กันหนึ่งวัน คือ วันที่ 12 ตอนเย็นๆ ก็ไปเขื่อนน้ำ หาบน้ำกันมาจากแม่น้ำแล้ว สมัยโน้น หาดทรายกว้างเลย เดินข้ามไปฝั่งบ้านม่วงก็ได้ ใกล้เคียงเดียว คนจะเยอะมาก เพราะทุกบ้านที่ทำเป็งคำจ็กก็จะไปหาบเอาน้ำจากแม่น้ำทั้งนั้น พอหุงขึ้นมาก็ไปช่วยสาวๆหาบน้ำ เขื่อนน้ำกันช่วงนี้แหละ อ้อ มีอีกตอนหนึ่งที่ช่วงที่มีงานบวช จะทำขนมจิ้นก็ต้องใช้น้ำแม่น้ำเหมือนกัน เพราะขนมจิ้นจะไม่มีเสียเลย กับข้าวไหนๆก็เหมือนกัน ไม่ว่า น้ำแม่น้ำทำไมทำกับข้าวแล้วข้ามวันมันไม่บูด ตอนนั้นใช้น้ำประปาทำข้าวแช่ตอนเช้า เขื่อนมันก็บูดแล้ว” (มอง เกษเจริญ , 2553)

ภาพที่ 16 สาวนครชุมน์เล่นน้ำที่หาดทรายริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองบ้านนครชุมน์ ถ่ายเมื่อปี พ.ศ.2520
ที่มา : กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์

ในการทำครัวนั้นมีการเตรียมทำอาหารเหล่านี้ โดยจะต้องเตรียมวัตถุดิบหลักๆไว้ในครัว ให้หยิบฉวยได้สะดวก โดยจะแบ่งหน้าที่กันเตรียมเครื่องปรุง วัตถุดิบที่หั่นซอยเตรียมไว้ เช่น ใบมะกรูด หอมแดง กะทิ น้ำตาลปี๊บ เป็นต้น บ้านไหนมีลูกหลานมากก็จะทำเสร็จไว ส่วนบ้านไหนที่มาทำครัวด้วยกันก็จะแบ่งกันเตรียมเครื่องปรุงที่จะต้องทำในแต่ละรายการอาหารกันไปคนละอย่างสองอย่าง

ในส่วนเครื่องเคียงในสำหรับเป็งบ้างจึก หรือ สำหรับข้าวแช่ ประกอบไปด้วย

ปลาป่นผัดหวาน (กะเจีย)

เป็นอาหารที่ขึ้นชื่อและรู้จักกันดีในบ้านนครชุมน์ว่าทำยากที่สุด ประณีตที่สุด และใช้เวลานานมากที่สุด และเป็นอาหารที่สำคัญในสำหรับข้าวแช่ที่จะขาดเสียไม่ได้ ขั้นตอนในการทำอาหารชนิดนี้มีรายละเอียดที่ต้องระมัดระวังมากกว่าอาหารอื่น ส่วนที่ยากคือ การเลือกแก้งออก กล่าวคือ ต้องเลือกเอาแก้งปลาออกให้หมด หรือ ให้เหลือน้อยที่สุด เพราะไม่เช่นนั้น แก้งปลาจะคั่วคอกได้ หน้าที่นี้ส่วนใหญ่จะมอบให้เด็กๆเป็นผู้ช่วยคัดแก้งออก การทำกะเจียจึงมีการใช้เวลาที่ทำทั้งช่วงนานกว่าอาหารอื่น กล่าวคือ เมื่อได้ปลาช่อนตากแห้งมาแล้ว บางบ้านจะทำการย่างไฟให้หอม หรืออาจจะทำการต้มก็ได้ ส่วนใหญ่จะนิยมอย่างมากกว่า เพราะจะไม่มึกลิ่นคาว เมื่อย่างไฟ หรือ ต้มพอสุกแล้ว นำปลาช่อนแห้งมาแกะเอาแต่เนื้อ เลือกแก้งออกให้มากที่สุด จากนั้นใช้ครกตำให้เนื้อปลาฟูขึ้น เทลงถาด เกลี่ยเนื้อปลาออกผึ่งแดดให้ทั่ว ทั้งไว้ครึ่งวัน ตอนเย็นเอามาเลือกแก้งปลาที่โผล่ขึ้นมาออกไปอีก จากนั้นพักไว้ วันถัดมา เอามาเกลี่ยผึ่งแดดอีกครั้งหนึ่ง หลังจากผึ่งแดดได้ที่แล้ว มาเกลี่ยหาแก้งที่มันโผล่ขึ้นมาให้เห็นให้หยิบออก จนมั่นใจแล้วว่า แก้งไม่มีเหลือแล้ว เอามาผัดกับหอมแดงที่ซอยไว้และใส่หัวกะทิ ใส่ น้ำตาลปี๊บ โดยใช้ไฟอ่อนผัดไปเรื่อย ๆจนเนื้อปลาจับกับกะทิ ผัดให้งวด การใส่น้ำตาลปี๊บ ต้องกะให้พอดี ถ้าใส่มากเกินไปก็จะหวานน้อยไปก็จะเค็มเนื้อปลา ต้องให้พอดีโรยด้วยใบมะกรูดหั่นฝอย ได้กลิ่นหอมของใบมะกรูด ช่วยดับกลิ่นคาวของปลาไปได้ด้วย แต่ก็ใช้เวลาานพอสมควร กว่าผัดให้งวดจนเหนียวเข้าเนื้อได้ที่นั้น จะต้องควบคุมเรื่องของไฟไม่ให้แก่ หรือ แรงเกินไป เพราะจะทำให้ไหม้มีกลิ่นไม่ชวนรับประทาน หากไม่ผัดให้งวดน้ำกะทิแล้ว จะเลอะไม่สวยงาม จะต้องคุมระดับไฟให้เหมาะสม และต้องใช้เวลายืนหน้าเตาไฟร้อนๆ นานนับชั่วโมง การเตรียมตัดพื้มาใช้ในการทำอาหารตามประเพณีดังกล่าวจึงต้องเตรียมไว้จำนวนมากกว่าที่เคยใช้ในยามปกติ

ความพิเศษของ กะเจีย คือ เมื่อทำเสร็จแล้ว สามารถเก็บไว้ในโหลแก้ว หรือหม้อเคลือบได้เป็นเวลาหลายวัน โดยไม่ต้องนำเข้าสู่เย็น คนที่นับอกว่าวิธีการทำเช่นนี้ เป็นการถนอมอาหารของคนสมัยก่อน เพราะพื้นที่หมู่บ้านยังอุดมสมบูรณ์มีปลาเยอะมากมาย บางทีหาปลาไม่ได้ ถ้าไม่ทำการถนอมอาหารตากแห้งไว้ ก็จะต้องนำเข้าเสียไป ปลาที่จับได้จึงถูกแบ่งมาทำอาหาร

ทั้งต้ม ผัด แกง ทอด แต่ที่ทำไว้ใช้ในงานประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก หรืองานบุญส่งข้าวแช่นั้น จะเป็นการถนอมอาหารที่ทำให้เก็บไว้ได้หลายวัน เพราะสมัยก่อนมีการจัดส่งข้าวแช่ถึงสามวัน คือ 13 , 14 และ 15 แต่ต้องทำตั้งแต่วันที่ 12 ซึ่งหากไม่ทำการถนอมอาหารจะต้องเสียเวลาทำอาหาร ทุกๆวัน ซึ่งจะสิ้นเปลืองเวลาอย่างมาก จนไม่สามารถประกอบพิธีกรรมสำคัญในงานเทศกาล สงกรานต์ของหมู่บ้านได้เลย

เนื้อคั่วกะทิ (ซุนเจีย)

เมื่อเสร็จจากการทำอาหารที่ยากที่สุดไปแล้ว ก็จะมีอาหารหลักอีกหนึ่งอย่างก็คือเนื้อคั่ว กะทิ หรือ ซุนเจีย คือเอาเนื้อวัว หรือ เนื้อหมูแลให้ได้น้ำขนาดพอเหมาะ และต้องไม่บางเกินไป เพราะเมื่อถูกแดด เนื้อจะหดตัวลดขนาดลงไปค่อนข้างมาก นำเนื้อที่แลแล้วมาคลุกเกลือ ตากไว้ สองสามแดด ให้เนื้อแห้งสนิทนำมาหั่นให้พอดีเป็นเส้นให้สวยงาม จากนั้นตั้งกระทะ ผัดกับหัว กะทิ ใส่เครื่องปรุงทำเหมือนกะเจีย ใช้ไฟอ่อน ใส่น้ำตาลปี๊บ ผัดจนเนื้อเข้ากันดี จนน้ำงวดแล้ว ปลดไฟให้เย็น อย่างกวนหรือคนบ่อย เพราะจะทำให้มีกลิ่นเหม็นคาว ไม่นานาน บางบ้านจะใส่ ใบมะกรูดหั่นฝอย เป็นอาหารอีกชนิดหนึ่งที่ทำเสร็จแล้วสามารถเก็บไว้ได้หลายวัน

หัวไชโป๊ผัดกะทิ (ดับร้าย)

เป็นอาหารหลักชนิดที่สามที่จะต้องมีการรับประทานข้าวแช่ จะขาดไม่ได้ วิธีทำคือ นำหัวไช โป๊เค็มมาหั่นให้เป็นเส้นบางๆ ตั้งกระทะติดไฟใส่กะทิ รอจนเดือด ใส่หัวไชโป๊ที่หั่นเตรียมไว้ลงไป ใส่น้ำตาลปี๊บ คนให้น้ำกะทิงวดลง ปรุงจนแห้งสนิทแต่อย่าให้ไหม้ จะไม่น่ากิน

มีคำบอกเล่าจากผู้สูงอายุในหมู่บ้านว่า แท้จริงแล้ว อาหารชนิดนี้ เป็นอาหารจานหลัก ของข้าวแช่ก่อนหน้าที่จะมีเนื้อคั่วกะทิ เพราะคนบ้านนครชุมน์ทำนาปีละหนึ่งครั้ง เมื่อที่ดินว่าง จากการทำนา ก็จะปรับพื้นดินมาปลูกงาและหัวไชโป๊เพื่อถนอมอาหารไว้ทำอาหารใน ชีวิตประจำวัน ครอบครัวมีฐานะยากจนทำนาได้ข้าวไม่มากนัก อาชีพเสริมไม่มี ต้องจับปลาใน ทุ่งนาและในแม่น้ำ ดังนั้นอาหารที่ทำขึ้นจึงมีปลาและผักเป็นอาหารหลัก

ผัดก้วยเตี่ยว หรือ ผัดหมี่

เป็นอาหารที่ต้องจัดเตรียมวัตถุดิบไว้ กล่าวคือ ในการทำผัดหมี่นั้น เป็นอาหารที่ น่าจะมีเพิ่มเติมมาทีหลัง โดยสันนิษฐานต่อกันมาว่าน่าจะเป็นอาหารเครื่องเคียงข้าวแช่ที่เกิดขึ้น ในยุคสมัยที่พ่อค้าคนจีนล่องเรือมาตามลำน้ำแม่กลองมาขายของและแลกของกับชาวบ้าน คนสูง วยในหมู่บ้านเล่าต่อกันมาว่า สมัยก่อนไม่มีเงินซื้อของ จะเอาของมาแลกพ่อค้าแทน อยากกิน ขนมแปลกอร่อยๆ ก็จะเอาข้าวมาแลกกับขนมก็มี ในขณะที่มีบางคนบอกว่า “ตอนสมัยเด็กๆ จะ

ได้กินถ้วยเตี๋ยผัดแต่ละครั้งจะต้องทำขนมหวานตออะนะหิ*ไปแลกมา” คำบอกเล่าจึงไปสนับสนุนข้อสันนิษฐานที่ว่าน่าจะเป็นผัดหมี่น่าจะเป็นอาหารพิเศษที่หากินได้ยากในยุคนั้น แต่อย่างไรนั้น การไขปริศนาว่าผัดหมี่มาเป็นอาหารในสำหรับข้าวแช่ได้อย่างไร และไม่มีใครในนครชุมน์ระบุได้ว่า “ผัดหมี่” มาเป็นอาหารในสำหรับข้าวแช่ตั้งแต่เมื่อใด ในช่วงที่มีร้านค้าขายของเพิ่มขึ้นในหมู่บ้าน การทำผัดหมี่ตามประเพณี จะต้องไปซื้อเส้นถ้วยเตี๋ยที่อุมพะเจ็ด” ที่แปลว่า “หมูกินเงิน” ซึ่งตั้งร้านค้าขายของเลียบทางแม่น้ำ เด็กๆจะวิ่งไปซื้อเส้นถ้วยเตี๋ยมาให้พ่อแม่เตรียมเอาไว้ทำตอนเช้า และจะต้องแข่งกันไปขุดทรายที่ริมแม่น้ำ ทำหลุมทรายและเพาะถั่วเขียวไว้ เอาหนามไผ่และหนามพุทรา ปิดไว้ให้ดี รอวันรุ่งขึ้น ตอนเช้ามีด เด็กๆก็จะวิ่งไปเก็บถั่วเขียวที่ออกเป็นถั่วงอกโตๆ พวกกันชนใส่กระบุงกันมาที่บ้านนำไปผัดหมี่ ซึ่งในบรรดาอาหารเครื่องเคียงข้าวแช่ทั้งหมดนี้ ผัดหมี่จะเป็นรายการอาหารที่ได้รับความนิยมจากเด็กๆมากที่สุด

วิธีการทำเส้นถ้วยเตี๋ยของชาวบ้านนครชุมน์ จะมีการทำเส้นถ้วยเตี๋ยไว้กินเองในครัวเรือน แต่จะมีร้านทำขายด้วย ส่วนมากจะทำเส้นหมี่ สำหรับผัดหมี่ โดยมีครอบครัวที่ทำอยู่หลายครอบครัวอยู่หมู่คนจีน มีวิธีทำ คือ นำเอาเมล็ดข้าวสาร มาแช่น้ำไว้ตั้งแต่หัวค่ำ แช่ไว้จนเช้า จึงนำไปโม่ให้ละเอียดเป็นแป้ง โม่ที่ใช้ในการทำเส้นถ้วยเตี๋ย เป็นโม่หินขนาดเล็ก ที่ทำด้วยหินสองชั้นวางทับกันหินชั้นล่างเรียกว่าฐานโม่เป็นรูปวงกลมหนาขนาดศอก รอบๆ มีร่องเป็นราง และรางรอบๆ จะมารวมกันทางด้านหน้าของโม่ ด้านหน้าของโม่จะมีรางยื่นออกจากฐานโม่ ส่วนตรงกลางของฐานโม่ มีลักษณะเป็นวงกลมที่มีร่องเฉียงๆ อยู่เป็นระยะๆ หินอีกชั้นหนึ่งเป็นรูปทรงกระบอก ความสูงประมาณศอกกว่าๆ ประกอบอยู่กับฐานที่ด้านล่างที่ติดอยู่กับฐานมีร่องเล็กๆ เรียงกันเป็นแนวเฉียงๆ ใกล้เคียงกลางมีรูเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณหนึ่งถึงสองนิ้ว ในด้านบนของตัวโม่ นั้น มีลักษณะเป็นแอ่งสำหรับกรอกข้าวที่แช่แล้วลงไปในตัวโม่ ส่วนด้านข้างของตัวโม่ นั้นจะมีชั้นบนมีไม้ต่อเป็นมือจับสำหรับหมุน สำหรับใส่ข้าวสารที่มีน้ำปนอยู่ไม่มากนัก จะกรอกข้าวสารลงไปในช่วงด้านบนแล้วหมุนไม่เร็วนัก ต้องให้เมล็ดข้าวตกลงไปในตัวโม่ ตัวโม่ จะหมุนและบดข้าวให้ละเอียดไหลลงทางด้านข้าง ซึ่งจะไหลมาตามรางรอบๆ ไหลรวมกับออกมาทางรางด้านหน้า ซึ่งจะนำภาชนะมารองน้ำแป้งที่ไหลลงมารวมกัน ต่อมาก็จะทำเป็นแผ่น โดยการเอามือหรือกระทะขนาดใหญ่ ใส่น้ำก่อนหมี้อ เอาผ้าสะอาดมัดไว้ที่ปากหมี้อ เว้นช่องว่างเพื่อให้ไอน้ำความร้อน

* ขนมประจำท้องถิ่นที่ทำมาจากแป้งข้าวเจ้าและแป้งมัน ปั้นเป็นก้อนและกดลาย นำไปนึ่ง คลุกกับมะพร้าว คนไทยเรียกว่า ขนมด้วง

ผ่านได้ จากนั้นต้มน้ำให้เดือดจัด นำแป้งข้าวเจ้าที่โม่ไว้ได้ให้เหลวพอเหมาะคือไม่ใสเกินไป และไม่ข้นเกินไป ใช้ทัพพีตักแป้งข้าวเจ้า เทลงลงบนผ้าที่มัดไว้ปากหม้อ เกลี่ยกระจายแป้งให้มีความหนาไม่มากนัก ใช้ฝ่าหม้อ หรือ ฝ่าอุ้งมือนิยมนครอปิดไว้ ทิ้งไว้ประมาณชั่วครู่ แป้งก็จะสุก เอาไม้พายและแผ่นแป้งที่สุกขึ้นมา จากนั้นให้นำไปผัดไว้บนราวไม้ไผ่ ผึ่งให้แห้ง พอแห้งหมาดๆ ก็นำลงมาทาน้ำมันเคลือบไว้แล้วซ้อนแผ่นอื่นทับไปอีก จะได้ไม่ติดกัน ต่อมาก็เอามีดมาหั่นเป็นเส้นๆ เล็กๆ ก็จะได้เป็นเส้นก๋วยเตี๋ยว “เคยทำ ไปลองทำตอนเด็กๆ สนุกดี วิธีการทำไม่ได้ยากอะไรแต่ไม่ได้มีที่โม่แป้งด้วย คนจีนเขามีที่โม่แป้งด้วยมือ อีกอย่างที่ไม่ทำเพราะขี้เกียจโม่แป้ง ซื่อเขาจะยากกว่า” สำหรับข้าวสารที่นำมาโม่ทำแป้งข้าวเจ้าเพื่อทำเส้นก๋วยเตี๋ยวของคนมอญนครชุมน์ จะเป็นข้าวไม่ขัดขาว สีของข้าวสารจะเป็นสีค่อนข้างแดง เมื่อนำไปโม่ทำแป้งเพื่อทำก๋วยเตี๋ยวจะได้น้ำแป้งสีออกแดง เมื่อทำเป็นเส้นก๋วยเตี๋ยวแล้วจะได้เส้นก๋วยเตี๋ยวสีแดงสด และเมื่อนำไปผัดจะไม่เหนียวจับตัวเป็นก้อน

เครื่องปรุงสดหมีจะมีกุ้งแห้งตัวเล็กๆ สีแดงๆ ไว้สำหรับโรยหน้า หัวไชโป๊เค็มสับละเอียด เตรียมน้ำปรุงรสโดยการนำน้ำมะขาม น้ำปลา น้ำตาลปีบ มาเคี่ยวให้เข้ากัน โดยให้มีรสหวาน และเปรี้ยวনা เมื่อชิมรสได้ตามที่ต้องการแล้ว ตักขึ้นพักไว้ จากนั้นตั้งกระทะ ใส่น้ำมันขอย หัวหอมแดงและนำลงเจียว เทน้ำปรุงรสที่เตรียมไว้ เคี่ยวให้เข้ากันดี พอเดือดจัด ใส่เส้นก๋วยเตี๋ยว ผัดกลับไปกลับมาให้เส้นก๋วยเตี๋ยวนุ่ม และน้ำงวดแห้งพอประมาณ สังเกตได้จากเส้นไม่แห้งติดกระทะ ใส่ถั่วงอก ผัดพอให้เข้ากันดี โรยกุ้งแห้ง และ หัวไชโป๊เค็มสับละเอียดที่เตรียมไว้ ตักใส่ภาชนะที่เตรียมไว้ มีบางครัวเรือนที่มีฐานะดี ก็จะโรยหน้าด้วยไข่เจียวที่หั่นซอย ซึ่งจะมีไม่มากนัก ประมาณ 4-5 ครัวเรือน

ยำมะม่วง (อะเวียดเกร็ก)

เป็นอาหารยอดนิยมที่ต้องมีในตำรับข้าวแช่ มีวิธีทำดังนี้ สับมะม่วงให้เป็นเส้นหยาบๆ ถ้ามะม่วงเปรี้ยวมาก ให้ยำเกลือล้างทิ้งเสียหนึ่งครั้ง จะได้ลดความเปรี้ยวจัดลงไป ชูดมะพร้าวแยกเป็นสองส่วน ส่วนที่หนึ่งพักเก็บไว้ อีกส่วนหนึ่งนำไปคั่วให้หอม ขอยหัวหอมแดงเจียวน้ำมันให้หอม ตักพักไว้ จากนั้นทำการยำ โดยใส่มะพร้าวชูดเพื่อให้หอมมัน ใส่มะพร้าวคั่วคลุกเคล้ากันให้เข้าที่ โรยหน้าด้วยหอมเจียว

ยำขุ่น (อะเวอดอะเน๊ะ)

เป็นอาหารที่จะทำคู่กันกับยำมะม่วง ต้มขุ่นดิบให้เปื่อย จิกให้เป็นเส้น ต้มปลาล้างกับหัวหอม เอาปลาร้าต้มใส่น้ำหนึ่งถ้วย ตั้งไฟเคี่ยวให้ยุบ จากนั้นนำขุ่นที่เตรียมไว้มาคลุกเคล้าให้เข้ากันดี ใส่มะพร้าวขูดและมะพร้าวคั่ว คลุกเคล้ากันให้เข้าที่ โรยหน้าด้วยหอมเจียว

อาหารยาไม่นิยมรสเผ็ดจัด จะไม่ใส่พริกสด หรือ พริกแห้งลงไป

ข้าวเหนียวแดง (กวนเกร็ดชาย) และ ขนมะละแม (กวนสะเกอ)

ขนมหวานที่ใช้ในตำรับข้าวแช่ของคนมอญนครชุมน์ จะทำข้าวเหนียวแดงเป็นของหวานในการจัดสำรับข้าวแช่ และมีการขนมะละแมอยู่บ้าง แต่ขนมที่นิยมคือ ข้าวเหนียวแดง เพราะทำง่ายกว่ามะละแม

วิธีทำข้าวเหนียวแดง

การทำขนมข้าวเหนียวแดง ใช้ข้าวเหนียวสุก มีวิธีทำ คือ นำข้าวเหนียวมาล้างขาว แล้วแช่น้ำทิ้งไว้ค้างคืน หรือไม่ต้องนานข้ามคืน ให้สังเกตดูว่า เม็ดข้าวนั้นเป็นสีขาวขุ่นๆ ก่อน แล้วก็ทำการสรงข้าวขึ้นจากน้ำ จากนั้นให้นำข้าวเหนียวดังกล่าวไปนึ่งให้สุก เมื่อสุกแล้วพักไว้ให้เย็น การทำข้าวเหนียวแดงจะต้องเตรียมพื้นที่เป็นเชื้อเพลิงให้มาก เพราะใช้เวลาค่อนข้างนาน ก่อนการทำข้าวเหนียวแดงจะต้องเตรียมกระทะใบใหญ่ๆ ต้องมีคนมาช่วยกวนกันหลายคน ตั้งกระทะ เติมน้ำตาลเกี่ยวกับน้ำกะทิ ใช้ไฟอ่อนๆ ใส่น้ำตาลทรายแดง เคี่ยวให้ละลายพอดี เคี่ยวต่อให้น้ำตาลเปลี่ยนสี ใส่น้ำผึ้ง เคี่ยวต่อไปเรื่อยๆ จนได้สีออกแดงสวย ใส่น้ำกะทิที่เหลือให้หมด เคี่ยวจนได้ที่ ใส่ข้าวเหนียวลงไป ต้องผัดข้าวเหนียวให้เข้าเนื้อกับน้ำกะทิ ผัดไปเรื่อยๆ จนน้ำตาลจับตัวในเม็ดข้าวทั้งหมด และกวนกันให้เข้ากันดี และไม่ให้อาบน้ำไฟแรง ต้องควบคุมไฟให้พอดี กวนจนข้าวแห้ง ไม่ติดกระทะ ใช้เวลาในการกวนข้าวเหนียวแดงประมาณหนึ่งชั่วโมง หรืออาจนานกว่านั้น จากนั้นตักออกใส่ถาด พักไว้ให้เย็น แล้วโรยหน้าด้วยงาคั่ว

สำหรับครอบครัวที่ทำขนมมะละแม (กวนสะเกอ) ก็จะมีการเตรียมทำในลักษณะเดียวกันกับการทำข้าวเหนียวแดง แต่มีขั้นตอนมากกว่าและต้องใช้เวลาานกว่าด้วย ขนมทั้งสองอย่างนั้น แม้จะมีส่วนประกอบไม่มากนัก แต่การทำที่ต้องทำปริมาณมากๆ เพื่อให้คุ้มค่ากับการลงแรงและสามารถแจกจ่ายให้คนในครอบครัว เครือญาติที่มาช่วยกันทำขนมตามประเพณีนี้ จนมีคำกล่าวว่า “ถ้าจะนับพี่น้องนับน้อง นับกันว่าใครญาติเยอะมาดุดอนกวนขนมกันนี้แหละ”

ขั้นตอนและพิธีกรรมในวันสงกรานต์

เช้ามีดประมาณ 04.00-05.00 น. มีการจัดเตรียมสำหรับอาหาร ถาดหลายสิบใบได้ถูกจัดวางไว้บนแคร่ หรือโต๊ะที่จัดวางไว้สำหรับจัดสำหรับข้าวแช่เป็นชุดๆ ส่วนใหญ่จะเป็นถาดสังกะสีดั้งเดิมที่ใช้งานกันมา ในถาดมีกระทงใบตองที่ทำไว้วางรอตัดอาหารทั้งหมดใส่ลงไป มีน้ำหนึ่งแก้ว โดยภาพรวมแล้ว คนมอญนครชุมน์จะเตรียมจัดชุดหลักๆ โดยมีข้าวสวย 1 ถ้วย น้ำลอยดอกมะลิ 1 ถ้วย กล้วย 1 ถ้วย กล้วยไม้ 1 ถ้วย บางบ้านมีหมากพลูมวนวางไว้ พร้อมจัดสำหรับอาหารคาวหวาน ดังนี้

ลำดับชุดที่ 1 เช่น ไหว้ป่าไผ่หรือ บรรพบุรุษ ที่เสาศิลาในหิ้งผี

ลำดับชุดที่ 2 ถวายบูชาพระพุทธรเจ้า เทวดา นางสงกรานต์ ที่ “ฮ้อยซังกราน” หรือ ศาลเทวดา หรือบ้านสงกรานต์

ลำดับชุดที่ 3 ถวายพระสงฆ์ที่วัด โดยจัดชุดจำนวนเท่ากับวัดมอญที่ตั้งใจไปส่งข้าวแช่ ถ้าตั้งใจว่าจะส่งให้ได้ 7 วัด หรือ 9 วัด ก็จะจัดชุดไว้ตามนั้น

ทั้งสามชุดดังกล่าวข้างต้น จะจัดให้มีอาหารครบถ้วนตามที่ทำได้ คือ

1. ปลาป่นผัดหวาน (กะเจีย)
2. ผัดหัวผักกาด หรือ หัวไชโป้วใส่กะทิ (คัปราย)
3. เนื้อคั่วกะทิ (ซุนเจีย)
3. ยำมะม่วง (อะเว็คเกร็ก) หรือ ยำขนุน(อะเว็คอะเน๊ะ)
5. ก้วยเตี่ยวผัด
6. ข้าวเหนียวแดง หรือ กะละแม

ลำดับชุดที่ 4 จัดส่งไปทำความเคารพเครือญาติ หรือญาติผู้ใหญ่ที่อยู่ในบ้านนครชุมน์ และที่อยู่ต่างถิ่น เช่น บ้านท่าอิฐ บ้านมะขาม บ้านม่วง ที่ตลาดอำเภอบ้านโป่ง หรือต่างจังหวัด ที่ตำบลห้วยเหนียว จังหวัดกาญจนบุรี จะจัดเหมือนสามชุดแรก

ลำดับชุดที่ 5 จัดชุดอาหารไหว้ที่โต๊ะหมู่บูชา หิ้งพระ เจ้าที่ภายในบ้าน ศาลพระภูมิ ศาลเจ้าพ่อในหมู่บ้าน จะจัดชุดอาหารคาว 5 อย่าง แต่จะมีหรือไม่มีขนมหวาน ก็ได้

ลำดับชุดที่ 6 จัดชุดอาหารไหว้ผีนอกตระกูล เฉพาะบ้านที่มีผู้ใหญ่ที่เป็นผู้หญิงแล้วมีความผูกพันกับผีบรรพบุรุษของตนเองมาก่อน แต่จะกระทำนอกตัวบ้านที่ถือผีฝ่ายชาย ซึ่งผีตระกูลอื่นจะไม่สามารถมารับเครื่องเช่น ไหว้ที่ส่งให้ได้ จะจัดชุดอาหารเหมือนกับชุดที่ 5

ลำดับชุดที่ 7 จัดชุดอาหารไม่ครบทุกรายการ ส่งไปเยี่ยมเยียนเพื่อนบ้านที่สนิทสนม หรือญาติพี่น้องที่ไม่สูงวัย ส่วนใหญ่จะจัดขนมให้

ลำดับชุดที่ 8 จัดไว้รับรองญาติพี่น้อง เพื่อนสนิทที่แวะมาเยี่ยมเยียน โดยจะจัดเป็นสำหรับใหญ่ มีอาหารคาวหวานครบตามรายการที่ทำไว้ ซึ่งจะมีการแวะเวียนมาหาและทักทายกันในระหว่างวันที่ 13-15 เมษายน หลังจากที่ได้ไปส่งข้าวแช่ที่วัดเสร็จสิ้นแล้ว

เวลาประมาณ 05.30 – 05.45 น. หัวหน้าครอบครัว หรือ ลูกผู้ชายคนโต หรือ ลูกชายคนเดียวของบ้าน ที่คนมอญนครชุมน์เรียกว่า “ตันผี” จะนำลำดับชุดที่ 1 ที่จัดไว้สำหรับเช่นไหว้ปาโหนด หรือ ไหว้ผีบรรพบุรุษ ที่เสาศิในหิ้งผีชั้นบนของบ้าน โดยจะทำการจุดเทียน และรูป 3 ดอก และนำถาดเป้งคำจก หรือลำดับข้าวแช่ โดยวางข้างหน้าด้านล่างของเสาศิที่แขวนกระบุงไว้ด้านบน ดันผีกราบสามครั้ง แล้ว กล่าวเชิญปาโหนด มารับข้าวแช่ที่ทำขึ้นมาเช่นไหว้ในวันขึ้นปีใหม่หรือวันสงกรานต์ที่มาถึง

คำกล่าวโดยส่วนใหญ่จะกล่าวเป็นภาษามอญ โดยเนื้อความจะเรียกชื่อบรรพบุรุษที่เป็นต้นตระกูล เอ่ยชื่อเรียกเท่าที่สามารถจดจำหรือเรียกชื่อได้ ในส่วนที่เรียกชื่อไม่ได้ จะเรียกรวมๆว่าปาโหนด จากนั้นจะขอพรจากปาโหนด ให้บรรพบุรุษของตระกูลได้คุ้มครองสมาชิกในตระกูล ให้อยู่เย็นเป็นสุขไปตลอดทั้งปี ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ เครือญาติพี่น้องร่วมสายตระกูล ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง ให้ประสบผลสำเร็จในอาชีพ หรือ หน้าที่การงานที่ทำอยู่ ขอให้ลูกหลานที่เรียนหนังสือเรียนเก่งๆ สอบได้ลำดับดีๆ ขอให้ทุกคนในครอบครัวร่ำรวยมีฐานะ เมื่อตันผีได้กล่าวเสร็จได้ก้มลงกราบสามครั้ง ถือว่าเป็นอันจบพิธีของลำดับชุดที่ 1

เมื่อรูปหมดดอก หรือ เวลาที่เลยผ่านไปนานพอสมควร แล้วแต่ที่ครอบครัวนั้นกำหนดเอาไว้เช่น หลังจากเวลาเที่ยงวันไปแล้ว หรือ ช่วงเย็น ดันผีจะมาลาลำดับข้าวแช่ชุดนี้ โดยไม่มีข้อห้ามว่าอาหารดังกล่าวจะให้สมาชิกในบ้านรับประทานต่อหรือไม่ แต่โดยส่วนใหญ่แล้วจะนำไปรับประทานได้ แต่บางครอบครัวก็เอาไปให้เป็นทานแก่สัตว์เลี้ยงในบ้าน

สำหรับประเพณีปะลองเป้งคำจกของบ้านนครชุมน์ ที่เริ่มขึ้นโดยการนำลำดับข้าวแช่มาไหว้ปาโหนดก่อน อาจเนื่องจากคนมอญนครชุมน์ มีความเชื่อเรื่อง การนับถือผีบรรพบุรุษ โดยจะทำการสิ่งใดหรือจะจัดงานใดต้องบอกกล่าวให้ปาโหนดได้รับรู้ ซึ่งปาโหนดจะสถิตอยู่ที่เสาศิของบ้านคนมอญทุกหลัง บุญส่งข้าวแช่ของคนมอญนครชุมน์ จึงเริ่มขึ้นโดยการไหว้บรรพบุรุษต้นตระกูลเพื่อเป็นการทำบุญอุทิศไปให้

เวลาประมาณ 05.45 น. พิธีกรรมในช่วงนี้ จะเริ่มจาก ดันผี หรือ สมาชิกในบ้านที่อาวุโสสูงสุด ลงจากเรือน นำลำดับข้าวแช่ที่จัดชุดไว้เป็นชุดที่ 2 ไปตั้งไว้ที่ “ฮ้อยชังกราน” ที่คนไทยเรียกว่า ศาลเทวดา หรือ บ้านสงกรานต์ วางดอกไม้ 1 กำ ไว้ในถาด จุดเทียน 1 เล่ม รูป 9 ดอก กล่าวคำอัญเชิญเทวดามาประทับที่ศาลเทวดา หรือ บ้านสงกรานต์ และกล่าวคำขอพรจากเทพ

เทวดาทั้งหลาย โดยมีคำกล่าวเป็นภาษามอญที่ได้มาจากตำนานของอามะชังกราน ตามที่นายมอง เกษเจริญ และ นายพิทักษ์ กะลินเกา ได้ใช้มาจนถึงปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

“เยอะสะเม็นเตเวะ ชญะโซญังชญื่ออาว
ปะคอยทันวูระ โปยปะเปาเจ้ย
(เยอะฮัฟนจันนะ ชอบปะคงปะกา
เพอโปยปะเปาเจ้ย เกอเออะโน้กส์โม อาชญื่อ
อาเย็กเต็นกัม ชัมเกอเออิกอิ
อานู เต็นจื่อเกออัวเต็คกะล้อยเกอะชญื่อระ อาว”

เมื่อกล่าวคำขอพรดังกล่าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้ที่กล่าวก็นำคำพูดภาษามอญนี้ เนื้อความที่เกี่ยวข้องกับการให้เทวดาช่วยดูแลทุกคนในครอบครัว ให้ได้รับแต่สิ่งดีๆ ขอให้ปีใหม่นี้มีแต่ความโชคดีตลอดไป ขอให้ผลจากการนำข้าวแช่มาถวายให้ได้ผลดีตอบแทน รวมทั้งขอให้ดูแลคนในชุมชน ให้ไม่มีภัยพิบัติในหมู่บ้าน ให้รอดพ้นจากภัยธรรมชาติ ดูแลเรือกสวนไร่นา และขอให้ได้ผลผลิตจากการทำการเกษตรมากๆ

ในส่วนของครอบครัวที่มีอาชีพค้าขาย ก็จะขอให้กิจการที่ทำอยู่ดำเนินไปได้ด้วยดี ไม่มีติดขัด ขอให้เศรษฐกิจของประเทศไม่มีปัญหา ทำมาค้าขายคล่อง มีลูกค้าเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ตลอดทั้งปี และให้มีเงินทองมากขึ้น ในขณะที่ ครอบครัวที่สมาชิกในตระกูลรับราชการก็จะขอให้ มีตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดี ได้รับการเลื่อนยศเลื่อนชั้น เป็นที่เคารพนับหน้าถือตา ตลอดจนได้มีฐานะที่ดีเช่นกัน

เมื่อกล่าวเสร็จสิ้น ปักธูปลงดิน ก้มลงกราบที่พื้น เป็นอันเสร็จพิธี สำหรับการลาสำหรับ ข้าวแช่นั้น โดยปกติจะรองน้ส่นแสงพระอาทิตย์ลับขอบฟ้า จึงจะมายกมือไหว้ ยกออกจาก “ฮ้อย ชังกราน” จะไม่นิยมนำสำหรับชุดนี้มารับประทานต่อ เพราะอาหารจะบูดเสียไปแล้วเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากตากแดดจัดมาทั้งวัน

เวลา 06.00 – 08.00 น. การจัดสำหรับข้าวแช่ที่ส่งเพื่อถวายแด่พระสงฆ์ตามวัดต่างๆ ในท้องถิ่นไม่ได้มีการกำหนด หรือ มีระเบียบข้อปฏิบัติในประเพณีที่ตายตัวลงไป ว่าจะต้องส่งจำนวนเท่าไร ระบุวัดที่ส่งอย่างไร โดยแต่ละชุมชนที่มีคนไทยเชื้อสายมอญตั้งถิ่นฐานอยู่ก็จะมี ความแตกต่างกันไป หรือแม้แต่ในชุมชนหมู่บ้านเดียวกันก็ยังมี ความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับ รายละเอียดของแต่ละครอบครัว ที่ได้ปฏิบัติตามๆกันมา หรือ กติกาในครอบครัวที่กำหนดไว้ รวมไปถึง ปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ เช่น จำนวนสมาชิกในครอบครัว พาหนะ เวลา เป็นต้น

การส่งตำรับชุดที่ 3 นั้น คือ การทำบุญส่งข้าวแช่ที่ต้องมีการจัดการวางแผนในครอบครัวเป็นอย่างดีตามความเชื่อในเรื่องของประเพณีปะลองเป็งคำจัก หรือบุญส่งข้าวแช่ที่คนมอญนครชุมน์ได้ยึดถือกันมาตลอดทั้งชีวิต คือ การได้รับผลบุญจากการส่งข้าวแช่ไปยังวัดต่างๆ ให้มากที่สุด ในที่นี้หมายถึงวัดมอญในท้องถิ่นสองฟากฝั่งแม่น้ำแม่กลองที่เป็นที่ตั้งของคนไทยเชื้อสายมอญ คือ

1. วัดใหญ่นครชุมน์
2. วัดตาผา
3. วัดหัวหิน
4. วัดตาล
5. วัดโพธิ์โสภาราม หรือ วัดโพธิ์มอญ
6. วัดม่วง
7. วัดมะขาม
8. วัดบัวงาม
9. วัดบ้านหม้อ

ขั้นตอนพิธีในช่วงนี้ หลายครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวค่อนข้างมาก จะแบ่งหน้าที่กันไปส่งข้าวแช่ตามวัดต่างๆ ที่กล่าวมา โดยจะกำหนดให้วัดใหญ่นครชุมน์เป็นวัดแรกที่ต้องไปส่งภายหลังจากที่ได้ทำพิธีอัญเชิญเทวดามารับข้าวแช่ที่จัดถวายที่ “ฮ้อยสังกราน” เรียบร้อยแล้ว

ดังนั้น ตำรับชุดที่ 3 จะถูกจัดตามจำนวนวัดที่ได้ตกลงกันไว้ตั้งแต่ก่อนการจัดงาน ด้วยเหตุที่ต้องพูดคุยตกลงกันไว้ก่อนนั้น เนื่องมาจาก ผู้ที่จะปฏิบัติตามประเพณีจะต้องจัดหาและเตรียมอุปกรณ์ ประกอบอาหารให้ครบตามจำนวนที่กำหนด และ เหมาะสม ที่สำคัญไปกว่านั้น คือ การได้ทราบว่าจะมีสมาชิกในครอบครัวคนใดบ้างเข้าร่วมประเพณีนี้ การกำหนดลำดับที่ตกลงกันไว้ เท่ากับเป็นการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคนในครอบครัวให้ได้ว่าจะต้องกระทำสิ่งใดบ้าง ในช่วงเวลาใด เมื่อพิธีกรรมก่อนหน้านี้ตอนเช้ามีคดียังดำเนินการอยู่ ด้วยการจัดการของต้นผี หรือ ผู้อาวุโสสูงสุดของบ้าน จะยังไม่กระทำหรือปฏิบัติอื่นใด ที่เป็นการแทรกแซง หรือ ทำให้ผิดขั้นตอน การทำตามลำดับจากบนบ้านในห้องที่สำคัญที่สุด มาถึงด้านล่างของตัวบ้าน ซึ่งได้จัดทำสิ่งพิเศษที่สุด กล่าวคือ การทำศาลเทวดา หรือ บ้านสงกรานต์ไว้ ทุกคนในครอบครัวต้องรอให้พิธีกรรมช่วงเช้ามีคดียุติลง และเมื่อเสร็จสิ้นครบถ้วนดีแล้ว ต้นผี หรือผู้อาวุโสสูงสุดที่ทำหน้าที่ทำความเข้าใจการบอกกล่าวกับปาโหนด และบูชาเทวดาไปแล้ว ก็จะมาทำหน้าที่ในการจัดแบ่งสำหรับข้าวแช่ไปส่งยังวัดต่างๆ ที่ได้พูดคุยกันไว้

เมื่อจัดสำหรับข้าวแช่ครบถ้วนตามจำนวนวัดที่ตั้งใจไปทำบุญแล้ว ต้นผี หรือ ผู้ที่ทำหน้าที่จัดการเรื่องของสำหรับข้าวแช่ จะกำหนดให้ไปส่งสำหรับแรกที่วัดใหญ่นครชุมน์ก่อนเป็นอันดับแรก โดยส่วนใหญ่แล้ว คนมอญนครชุมน์จะต้องออกไปกันทั้งครอบครัวอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา โดยจะเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่ และส่วนใหญ่จะแต่งกายตามวัฒนธรรมการแต่งกายของมอญ การแต่งกายแบบมอญจะได้รับความนิยมให้แต่งในวันที่ 15 เมษายน ซึ่งทางวัดใหญ่นครชุมน์จะจัดกิจกรรมวันสงกรานต์ประจำปีเป็นประจำทุกปี

ด้านล่างศาลาหอฉัน

ในการส่งข้าวแช่ถวายแด่พระสงฆ์ ตามที่เคยปฏิบัติกันมา เมื่อเดินทางถึงวัดใหญ่นครชุมน์ จะพบกลุ่มชาวบ้านประมาณ 5-7 คน ซึ่งจะเป็นผู้ชายทั้งหมด มีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ แต่จะเรียกรวมว่า “เด็กวัด” เพราะในสมัยก่อนจะเป็นเด็กวัดที่อาศัยพักอยู่ที่กุฏิวัดและมีหน้าที่ดูแลปฏิบัติพระสงฆ์ภายในวัด

เด็กวัด จะยืนอยู่ตรงบันไดขั้นแรกของศาลาหอฉัน โดยมีหน้าที่ในการรับสำหรับข้าวแช่ที่ทุกครอบครัวมาส่งที่วัดใหญ่นครชุมน์ ซึ่งมีทั้งคนในชุมชนนครชุมน์เอง และ คนนอกชุมชน นำสำหรับข้าวแช่ของแต่ละครอบครัวขึ้นไปเทใส่ภาชนะของวัดที่จัดแบ่งไว้แยกตามประเภทของสำหรับข้าวแช่

ก่อนที่จะส่งสำหรับข้าวแช่ไปให้เด็กวัด ผู้ส่งจะยกสำหรับข้าวแช่ที่ถือมาจากบ้านของตนเอง ขึ้นเหนือศีรษะ กล่าวคำถวายข้าวแช่แด่พระสงฆ์ และคำขอพรที่ตนเองปรารถนา คำถวายข้าวแช่แด่พระสงฆ์ในขั้นตอนนี้ ไม่ได้มีกำหนดไว้ คนในครอบครัวที่เป็นผู้มานั้น จะกล่าวคำพูดเป็นภาษามอญ หรือ ภาษาไทยก็ได้ แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นภาษามอญ ที่กล่าวความว่า

“ชะติงโหนง เวะห์ตะเม เตโนง อาชะวะชะ ยิมิโฮง สะห์ดาว” โดยมีเนื้อความโดยสรุปว่า “ข้าพเจ้าและครอบครัว ขอถวายสำหรับข้าวแช่ ขอพระสงฆ์จงรับและขอให้ท่านอำนวยพรให้ข้าพเจ้าและครอบครัวได้ประสบแต่ความสุข..” คำขอภายหลังจากการกล่าวคำถวายเสร็จสิ้นไปนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นคำขอที่ต้องการให้ตนเองและครอบครัวได้รับแต่สิ่งดีๆ มีความสุข สุขภาพร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่ขอพร จะขอเกี่ยวกับการให้คนในตระกูลได้รับผลบุญนี้มากๆ และอุทิศบุญที่ได้จากการส่งข้าวแช่ในครั้งนี้ให้แก่บรรพบุรุษให้ได้รับและอยู่ในภพชาติที่ดี เมื่อทำการจบเหนือศีรษะเสร็จแล้ว สำหรับข้าวแช่จะถูกยื่นไปให้กับเด็กวัดที่ยืนรออยู่ตรงบันได ผู้ที่ส่งข้าวแช่จะยืนรอที่หน้าบันไดจนกว่า เด็กวัดจะนำสำหรับเปล่ากลับลงมาส่งกลับคืนผู้เป็นเจ้าของ

ด้านบนศาลาหอฉัน

สำหรับที่ถูกส่งต่อ และรับมาโดยเด็กวัด จะถูกยกขึ้นมabenศาลาหอฉัน ภายในศาลาหอฉันจะประดับตกแต่งไว้อย่างสวยงาม เนื่องจากเป็นวันแรกของประเพณีปลงศพเจ้าจ๊ก หรือ บุญส่งข้าวแช่ เด็กวัดจะทำการสำรวจดูว่าในสำหรับข้าวแช่มีอาหารเครื่องเคียงอย่างใดบ้าง และจะทำการเทอาหารในสำหรับลงไปยังภาชนะที่ทางวัดจัดวางไว้ ซึ่งแยกเป็น หม้อใบใหญ่ใส่ข้าว น้ำลอยดอกมะลิ กาละมังขนาดใหญ่จำนวน 7 ใบ แยกใส่อาหารเครื่องเคียงข้าวแช่ 5 ประเภท ใบที่ 1 ใส่กะเจียง หรือปลาผัดหวาน ใบที่ 2 ใส่ซุนเจีย และอาหารประเภททอด ใบที่ 3 ใส่ผัดหัวไชโป๊ ใบที่ 4 ใส่ยำขนุนและยำมะม่วง ใบที่ 5 ใส่ผัดหมี่ ใบที่ 6 ใส่ขนมข้าวเหนียวแดง และกะละแม

เด็กวัดจะนำสำหรับข้าวแช่ที่ไม่มีอาหารแล้วกลับไปยื่นคืนให้กับเจ้าของสำหรับที่รออยู่ด้านล่างตรงบันไดขึ้นแรก ซึ่งเจ้าของส่วนใหญ่จะกล่าวขอบคุณเด็กวัดและให้พร ถ้าหากว่ามีผู้มาส่งอายุมากกว่าเด็กวัดคนนั้น

การเดินทางไปส่งข้าวแช่ตามประเพณีดังกล่าว เนื่องจากมีหาดทรายอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ด้านหน้าวัดใหญ่นครชุมน์ ทอดตัวยาวไปจนถึงบริเวณสะพานข้ามแม่น้ำไปฝั่งวัดม่วง (ไม่เลขบริเวณที่ตั้งสถานีอนามัยในปัจจุบัน) จะได้ยินเรื่องเล่าเกี่ยวกับหาดทรายนครชุมน์อยู่ไม่น้อย ถ้านับย้อนหลังไปราวๆ 80 ปีที่ผ่านมา คนนครชุมน์ทุกคนต้องได้วิ่งเล่นและเดินทางบนหาดทราย ผู้อาวุโสที่มีอายุมากกว่า 90 ปี ยืนยันว่า หาดทรายบ้านนครชุมน์มีขนาดกว้างใหญ่มาก ทรายละเอียดขาวสวย พอถึงวันสงกรานต์ได้ขนทรายเข้าวัด ใครจะไปส่งข้าวแช่ก็ต้องลงหาดทราย ขาไปเดินต้องเร็วหน่อยให้ทันกับพระฉันเช้า พอข้ามแม่น้ำไปวัดม่วง วัดมะขาม ได้เสร็จจากกลับ ทรายไหนๆ เป็นอันต้องได้ล้มตัวลงนอนบนหาดทรายก่อนกลับบ้านของตนเองทุกรายไป

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ที่มีการนำสำหรับข้าวแช่ชุดที่ 3 ไปส่งที่วัดตามประเพณีแล้ว สมาชิกในครอบครัวที่เหลืออยู่ จะนำ **สำหรับชุดที่ 5** ชุดอาหารคาว 5 อย่าง แต่จะมีหรือไม่มีขนมหวาน ก็ได้ ไปทำการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในที่ๆ ครอบครัวของตนเองเคารพกราบไหว้ บางครอบครัวจะนำไปไหว้พระที่โต๊ะหมู่บูชา หรือ หิ้งพระ บางคนจะนำไปไหว้เจ้าที่ภายในบ้าน ซึ่งจะวางเลยไปจาก “ฮ้อยซังกราน” ที่ทำไว้ หรือ บางแห่งจะเป็นลักษณะจอมปลวกใหญ่ขึ้นมาภายในบ้าน ถ้าบ้านหลังไหนมีศาลพระภูมิก็จะจัดชุดไหว้เช่นเดียวกัน ส่วนศาลเจ้าพ่อในหมู่บ้าน ทั้งศาลเจ้าพ่อช้างพัน (ฮ้อยปะจูเงินจิม) ศาลเจ้าพ่อหมี 5 (ฮ้อยปะจูเกาะเกริง) เจ้าพ่อปู่โพธิ์ศรีวิชัย หรือ ศาลประจำวัด (ฮ้อยตะละทาน) และศาลเจ้าพ่อปู่จอมทอง ก็จะมีบางครอบครัวนำข้าวแช่ไปบูชาแต่มีไม่มากนัก

ในบางครอบครัวที่ตัวมารดาของต้นผี หรือ มีผู้ใหญ่ที่เป็นผู้หญิงแล้วมีความผูกพันกับผีบรรพบุรุษของตนเองมาก่อน ต้องการจะทำบุญส่งข้าวแช่ให้กับบรรพบุรุษของตนเอง จะต้องกระทำนอกตัวบ้านที่ถือผีฝ่ายชาย เพราะโดยความเชื่อแล้ว ผีตระกูลอื่นจะไม่สามารถมารับ

เครื่องเช่นไหว้ภายในบ้านของผีอีกตระกูลหนึ่งที่จัดไว้ได้ ดังนั้น ครอบครัวที่ต้องการทำบุญให้กับผีเดิม ก็จะจัดชุดอาหารสำหรับชุดที่ 6 ชุดอาหารไหว้ผีนอกตระกูล หรือ ผีเดิม อาหารจะเหมือนกับชุดที่ 5 ไปวางกลางแจ้งด้านนอกรั้วบ้าน เพื่อบอกกล่าวให้บรรพบุรุษซึ่งเป็นผีเดิมของตนเองมารับข้าวแช่ที่เช่นไหว้ให้ในกรณีนี้ไม่ค่อยปรากฏให้เห็นมากนัก เพราะตามธรรมเนียมมอญแล้ว ฝ่ายหญิงที่แต่งงานไปแล้วจะต้องขาดจากผีเดิม และไปอยู่กับผีตระกูลของฝ่ายชายแล้วจะไม่ได้มาถือผีตระกูลเดิมของตนเอง แต่ในกรณีเช่นนี้ เป็นการยกเว้นเพราะไม่ได้กระทำภายในตัวบ้านพักอาศัย แต่ทำภายนอก ซึ่งผู้กระทำได้บอกว่าที่ทำนั้นเป็นการแสดงความกตัญญูต่เวทิต่อบุพการีและบรรพบุรุษของตนเอง ซึ่งสมควรที่จะกระทำ และไม่ได้มีข้อห้ามใดที่จะกระทำไม่ได้ ที่ผ่านมาก็จัดแบบนี้มาตลอด เพราะถือว่าได้ทำบุญส่งของดีๆ ให้

เวลา 09.00 น. เป็นต้นไป

ประเพณีปะลองเปิงด้างก์ หรือ บุญส่งข้าวแช่ ในวันแรกคือ วันมหาสงกรานต์ ได้เริ่มต้นมาตั้งแต่เช้ามืด คนมอญนครชุมน์ได้ประกอบพิธีกรรมตามขั้นตอนที่ถือปฏิบัติกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน สิ่งที่จะขาดไม่ได้เลยคือ การส่งข้าวแช่ไปทำความเคารพญาติผู้ใหญ่ที่นับถือ

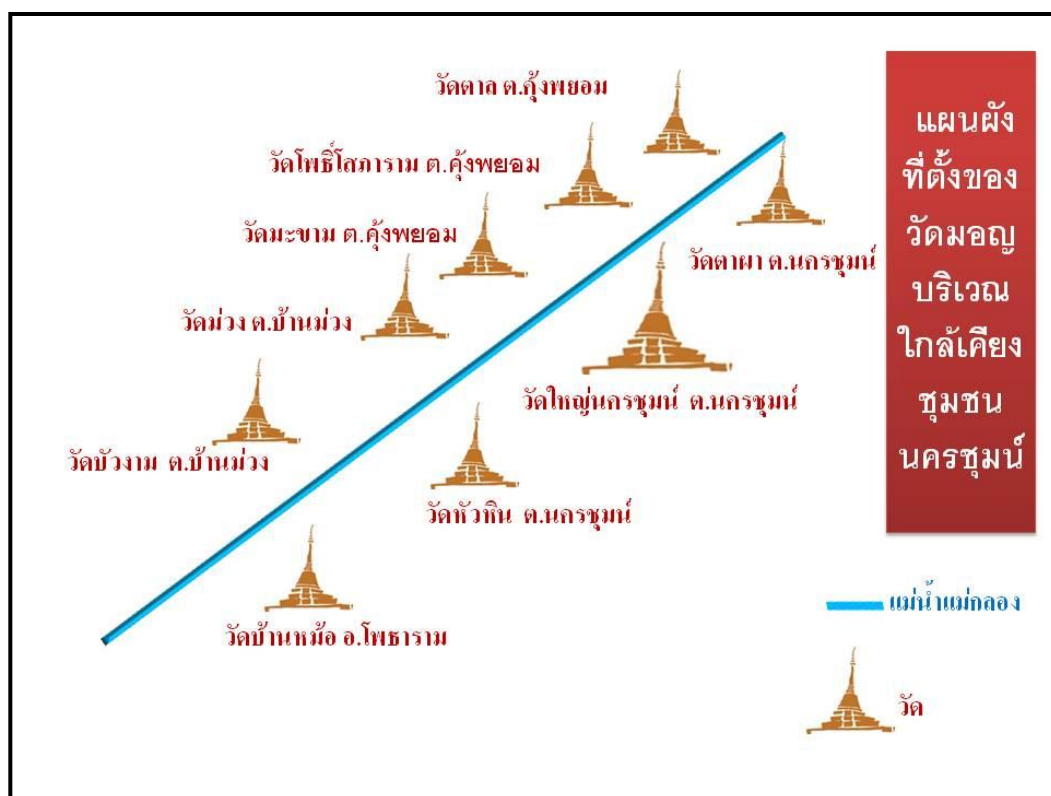
ลำดับชุดที่ 4 ที่จัดส่งไปทำความเคารพเครือญาติ หรือ ญาติผู้ใหญ่ที่อยู่ในบ้านนครชุมน์ และที่อยู่ต่างถิ่น เช่น บ้านท่าอิฐ บ้านมะขาม บ้านม่วง ที่ตลาดอำเภอบ้านโป่ง หรือต่างจังหวัด ที่ตำบลห้วยเหนียว จังหวัดกาญจนบุรี จะจัดเหมือนสามชุดแรก ผู้นำครอบครัวที่ได้จัดเตรียมสำหรับข้าวแช่ไว้ จะตรวจดูความเรียบร้อยอีกครั้งและจะเอ่ยรายชื่อญาติผู้ใหญ่ที่นับถือมาให้คนในครอบครัวนำสำหรับข้าวแช่ไปส่งให้ที่บ้าน ส่วนใหญ่แล้ว จะเป็นบ้านญาติเดิมๆที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายเคยได้ส่งกันมาก่อนแล้ว เด็กๆที่ไปส่งข้าวแช่ที่วัด ส่วนหนึ่งกลับมาจะไปอาบน้ำเปลี่ยนเครื่องแต่งกายใหม่ เพราะเดินวิ่งเล่นตลอดทางมาแล้ว

การนำสำหรับข้าวแช่ไปทำความเคารพญาติผู้ใหญ่จะไม่ได้ทำพร้อมหรือทำวันเดียวกับการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์ จะเป็นคนละประเพณีกัน เพราะการนำสำหรับข้าวแช่ หรือ การส่งข้าวแช่ไปเคารพผู้ใหญ่ นั้น คือ การไปแสดงความเคารพสูงสุด ในหนึ่งปีที่ผ่านมา ยังมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในขั้นตอนนี้ ผู้ส่งข้าวแช่จะกราบขอพรจากญาติผู้ใหญ่ๆก็จะให้ศีลให้พรซึ่งค่อนข้างจะใช้เวลานานพอสมควร หลังจากให้พรเสร็จสิ้นส่วนใหญ่จะใช้เวลานั่งคุยเล่นและญาติผู้ใหญ่ก็จะถามไถ่สารทุกข์สุกดิบคนในครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้านที่อาจไปพร้อมกัน บางคนพาลูกหลานที่เป็นเด็กน้อยก็จะได้รับเงินเป็นค่าขนมติดกระเป๋ากลับบ้านก็มี แต่โดยมากแล้วญาติผู้ใหญ่จะมีขนมหรือผลไม้ตอบแทนมาให้อยู่แล้ว ยายจลวย จับจุ ได้บอกให้ฟังว่า “เขานึกถึงเรา เราก็ต้องนึกถึงเขา มีมากก็ให้มาก มีน้อยก็ปันกันไป อย่าหวงกิน” เพราะในวันส่งข้าวแช่วันแรก

อย่างนี้ จะมีการส่งข้าวแช่และขนมมาจำนวนมากถ้าคนสูงอายุบ้านไหนมีของกินมาก แสดงว่าญาติเยอะ ลูกหลานมีอยู่มาก จึงส่งข้าวแช่มาทำความเคารพได้มาก การนำสำหรับชุดที่ 4 ไปจัดส่งให้ญาติผู้ใหญ่ตามประเพณีนั้น ไม่ได้มีข้อจำกัดหรือข้อกำหนดใดๆว่าต้องกระทำให้เสร็จสิ้นในวันแรกของประเพณีการส่งข้าวแช่ อาจจะส่งต่อในที่สอง และสาม คือ วันที่ 14 และ 15 เมษายน ก็ได้ แต่จะไม่ส่งเกินวันที่สามของประเพณีอย่างแน่นอน เพราะเท่ากับเป็นการเสียมารยาทและไม่เคารพในประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมา ผู้อาวุโสในหมู่บ้านบอกว่า “เหมือนไม่เห็นหัวผู้หลักผู้ใหญ่” จึงไม่มีใครส่งข้าวแช่เลยไปจากวันที่สามนี้เลย และหากไปเยี่ยมเยียนเพื่อนบ้านที่สนิทสนม หรือ ญาติพี่น้องที่ไม่สูงวัย ให้จัดเป็น**สำหรับชุดที่ 7** จัดชุดอาหารไม่ครบทุกรายการ ขนมอย่างใด อย่างหนึ่ง

“การส่งข้าวแช่ไปวัดก็ดี ส่งให้ญาติผู้ใหญ่ หรือ ตั้งวงข้าวแช่ในบ้านกับมิตรสหายกันนั้น จะกระทำเพียงแค่ 3 วัน เท่านั้น คือ วันที่ 13 – 15 เมษายน ของทุกปี ถ้าพ้นจากนี้ไปก็จะไม่มีใครมาทำข้าวแช่ส่งให้ใครอีก ผู้อาวุโสของบ้านนครชุมน์ได้บอกไว้ถึงความหมายของห้วงเวลาที่ลึกลงไปว่า “ทุกคนต้องรักษาเวลา เพราะเวลาไม่คอยใคร เหมือนกับการรักษาประเพณีที่มีไว้ให้ทำภายในสามวัน จะต้องทำให้ครบถ้วน ความสำคัญจึงอยู่ที่การรักษาเวลาที่มืออยู่เพียงสามวัน เวลาจึงมีค่ามาก ประเพณีก็มีค่ามาก ไม่รักษาเวลา ก็เท่ากับไม่รักษาประเพณี และถ้าไม่รักษาประเพณี ก็เท่ากับไม่รักษาชีวิต เพราะชีวิตของเรา คือ พระพุทธเจ้าและบรรพบุรุษที่เรากราบไหว้อยู่ทุกวัน” (มอง เกษเจริญ 2553)

ตอนสายไปจนกระทั่งตอนเย็น จะต้องจัด**สำหรับชุดที่ 8** จัดไว้รับรองญาติพี่น้อง เพื่อนสนิทที่แวะมาเยี่ยมเยียน โดยจะจัดเป็นสำหรับใหญ่ มีอาหารคาวหวานครบตามรายการที่ทำไว้ ซึ่งจะมีการแวะเวียนมาหาและทักทายกันในระหว่างวันที่ 13 -15 เมษายน โดยส่วนใหญ่แล้ว จะเป็นเพื่อนสนิทที่ได้มีการบอกกล่าวเชิญชวนกันไว้ล่วงหน้าแล้วตั้งแต่เริ่มเตรียมงาน และจะต้องเก็บข้าวที่หุงไว้สำหรับส่งข้าวแช่เพื่อส่งในเช้าวันรุ่งขึ้นอีกหนึ่งวัน

ภาพที่ 17 ภาพแผนผังเส้นทางส่งข้าวแช่ไปถวายพระวัดมอญ จำนวน 9 วัด
ที่มา: วาดจากการลงพื้นที่ภาคสนาม ปี พ.ศ. 2554

การติดต่อญาติพี่น้องเพื่อสอบถามจำนวนของญาติที่จะมาร่วมงานประเพณีนั้นมีความจำเป็นอย่างมาก เพราะหมายถึงการต้องเตรียมอาหารให้ครบพอกับจำนวนของญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูงที่จะมา หากไม่ได้มีการสอบถามจำนวนกันแล้ว อาจเกิดความไม่พึงพอใจที่ไม่ได้รับประทานข้าวแช่ต่างๆ ที่มาถึงบ้านแล้ว เพราะสิ่งที่คาดหมายในการมาบ้านครั้งนี้ คือ การได้รับประทานข้าวแช่ที่ปีหนึ่งจะได้มีโอกาสสักครั้งหนึ่ง ถ้าพลาดแล้ว จะต้องรอไปอีก 1 ปี ถึงจะได้รับประทานข้าวแช่ที่บ้านนครชุมน์แห่งนี้ ในอีกประการหนึ่ง การได้ติดต่อกันก่อนนั้นจะได้รู้ว่าสายตระกูลหรือเครือญาติของเรานั้นมีความเป็นอยู่อย่างไร เจ็บไข้ได้ป่วยหรือไม่ และจะทราบได้ว่าจะต้องจัดเตรียมที่พักให้ญาติพี่น้องที่มาจากต่างจังหวัดเป็นจำนวนเท่าไร และญาติพี่น้องที่จะมาอยู่ด้วยจะอยู่ถึงวันจัดงานประเพณีสงกรานต์ประจำปีของหมู่บ้าน หรือไม่ เพราะนั่นหมายถึง การได้ร่วมกันส่งข้าวแช่และทำบุญสกุศลอุทิศของบรรพบุรุษร่วมกันในประเพณีสงกรานต์ด้วย

ประเพณีปลงศพเป้งดำจ๊ก หรือ บุญส่งข้าวแช่ ของคนมอญนครชุมน์ จะจัดส่งข้าวแช่เป็นประจำทุกปีในระหว่างวันที่ 13-15 เมษายน วันหลักที่ถือว่าเป็นวันสำคัญที่สุดคือ วันที่ 13 เมษายน จะต้องกระทำพิธีทุกขั้นตอนตามที่กล่าวมาแล้วก่อนหน้านี้ สำหรับบ้านที่ส่งข้าวแช่สามวัน จะมี

พิธีกรรมแต่ละขั้นตอนเหมือนวันที่ 13 เมษายน แต่จะตัดขั้นตอนช่วงสายที่ไปเยี่ยมญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ เพราะถือได้ว่าได้กระทำการครบเสร็จสิ้นแล้ว ยกเว้นถ้าในวันที่ 13 ยังไปไม่ครบตามจำนวน ก็ให้ไปส่งจนครบถ้วน ซึ่งอาจจะไปในวันที่ 15 เมษายน ก็ได้ แต่ไม่ค่อยจะเหมาะสมหรืออาจถูกผู้ใหญ่ตำหนิ หรือเหน็บแนมได้ว่ามาล่าช้าไป แต่ถ้าเป็นเพื่อนหรือผู้ที่รู้จักกันมาแต่ไม่ได้สนิทสนมเป็นพิเศษไปในวันที่สามของประเพณีก็ไม่มีปัญหาอะไร

4. พิธีกรรมของประเพณีปะลองเปิงค้ำจกในยุคปัจจุบันที่ไม่มีหาคทราย (ปี พ.ศ.2530 – ปัจจุบัน)

ในยุคปัจจุบันที่สภาพความเป็นอยู่ของคนมอญบ้านนครชุมน์ได้แปรเปลี่ยนไป จากการที่เคยอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ พบว่ามีการแยกครอบครัวไปสร้างบ้านในพื้นที่อื่น รวมทั้งมีการไปทำงานนอกพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ส่งผลต่อการจัดเตรียมงานประเพณีปะลองเปิงค้ำจก (บุญส่งข้าวแช่) ที่ต้องปรับเปลี่ยนขั้นตอนตลอดจนพิธีกรรมบางช่วงเวลาไปจากในยุคก่อน

ช่วงเวลาในการเตรียมงาน

ในการเตรียมการจัดงาน ทุกๆครอบครัวต้องเตรียมทำความสะอาดสถานที่ทำครัว ปิดกวาดเช็ดถูบ้านเรือนให้เรียบร้อย เตรียมวัตถุดิบเพื่อทำอาหารล่วงหน้าก่อนถึงวันสงกรานต์ที่ต้องจัดประเพณีปะลองเปิงค้ำจก คนส่วนใหญ่จะนิยมจับจ่ายซื้อของที่ตลาดบ้านโป่งหรือร้านค้าในหมู่บ้าน ในขณะที่การเตรียมงานจะยังคงต้องเตรียมงานตามลำดับเกี่ยวกับการทำฮ้อยสงกรานต์ เช่นเดิม รวมไปถึงการจัดเตรียมวัตถุดิบในการทำสำรับข้าวแช่ด้วย

ขั้นตอนก่อนถึงวันที่ 13 เมษายน

ในยุคปัจจุบัน การแบ่งงานกันทำของคนในครอบครัว จะแบ่งหน้าที่กันตามลักษณะของงานที่จะต้องเตรียมเช่นในยุคก่อน ตามลักษณะของงานที่กำหนดไว้

หน้าที่ของฝ่ายชาย

ผู้ชายในฐานะที่เป็นต้นผี หรือ หัวหน้าครอบครัว และลูกหลานที่เป็นผู้ชายจะเตรียมจัดหาและเลือกซื้อถ่านไม้บั้ง แกะหุงต้ม เตรียมไว้ในครัว หน้าที่ต่อมาคือ การจัดทำฮ้อยชังกราน หรือ หรือบ้านนางสงกรานต์ ซึ่งบางบ้านจะต่อไม้ไว้เป็นรูปแบบสำเร็จ เก็บไว้ใช้ในปีต่อไปได้อีก บางบ้านจะใช้เก้าอี้ทรงสูงระดับหัวไหล่มาแทนการต่อไม้ ในบางครัวเรือน จะทำเป็นเสาหลักสำเร็จรูป งานทำฮ้อยชังกรานที่เป็นหน้าที่หลักของฝ่ายชายในยุคนี้ ใช้เวลาไม่มากนัก ขั้นตอนในการทำ “ฮ้อยชังกราน” เมื่อกางโต๊ะ หรือเสาวางแล้ว แล้วเอาผ้ามาล้อมรอบเสาทั้งสี่ ใช้ผ้าขาวเท่านั้น ผูกมัดไว้กับเสาใดเสาหนึ่ง มัดข้อดอกไม้ “ปะกาวชังกราน” หรือ “ดอกสงกรานต์” ดอกไม้ประจำเทศกาลสี่เหลี่องสดใส คนอีสานจะเรียกว่า ต้นคูณ ในขณะเดียวกัน หน้าที่ในการดำข้าวที่ เคยต้องใช้เวลามากก็ลดน้อยลง ปัจจุบันมีโรงสีขาวหอมที่ซัดสีขาวสะอาดดีแล้ว ไม่ค่อยมีเศษ

ฝุ่น หรืออากาศสกปรกให้เห็นเท่าไรนัก แต่ต้องมีความละเอียดถี่ถ้วน คือ ต้องเลือกข้าวที่มีคุณภาพ เม็ดใหญ่สวยเช่นเดิม ที่เมื่อหุงออกมาแล้วจะได้เม็ดข้าวสวยมากขึ้น

ภายหลังจากที่ทำบ้านสงกรานต์เสร็จแล้วและรอเอาดอกสงกรานต์มาผูกติดนั้น ฝ่ายชายจะต้องทำความสะอาดม้อดินสองใบที่จะใส่ข้าวและที่จะไว้ใส่น้ำลอยดอกมะลิ ในยุคนี้ไม่ค่อยมีใครนำม้อไปหมักเกลือ มีเพียงบางบ้านที่จะหมักเกลือ ส่วนมากจะไม่ได้ทำเช่นนี้แล้ว เพราะไม่ค่อยมีเวลาในการทำเหมือนในยุคที่แล้ว บางบ้านนำน้ำคั้นสุกที่ลอยดอกมะลิไปไว้ในถังแช่เย็น หรือตู้เย็น เมื่อถึงเวลาที่จะนำมาใส่หม้อดินที่มีอยู่แทน

หน้าที่ของฝ่ายหญิง

หน้าที่ของฝ่ายหญิง โดยรวมแล้วยังคงมีหน้าที่เช่นเดิมเหมือนในยุคก่อน คือ เตรียมอาหารเพื่อทำสำหรับข้าวแช่ หน้าที่ในการดูแลทำความสะอาดบ้านทุกห้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งห้องปาโหนด หรือ ห้องผี เตรียมห้องรับแขก ส่วนบริเวณห้องครัวที่ประกอบอาหารไม่ต้องจัดเตรียมหรือทำความสะอาดเหมือนสมัยก่อน เพราะไม่สกปรก เนื่องจากบ้านส่วนใหญ่จะปรับปรุงทำห้องครัวแบบทันสมัยและเปลี่ยนจากเตาฟืน มาเป็นเตาแก๊สในการหุงต้มอาหาร ปัญหาเรื่องเขม่าฟืนที่เกาะตามพื้นห้อง ผนัง หรือ อุปกรณ์ครัวก็หมดไป มีงานที่ยังต้องทำเหมือนเดิมแต่น้อยลงไปกว่าเดิมแล้ว คือ การทำกระทงใส่เครื่องเคียงข้าวแช่ ซึ่งจะเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิงทั้งที่เป็นแม่บ้านและเด็กๆ บางบ้านจะไม่ใช้เลย จะเตรียมเป็นถ้วยพลาสติก หรือ ชามแก้วแทน ต่อมามีการใช้ถ้วยชามที่สวยงามและมีราคาแพง เมื่อเริ่มมีถุงพลาสติกเข้ามาใช้ในหมู่บ้าน คนส่วนหนึ่งใช้ถุงพลาสติกบรรจุอาหารใส่ข้าวแช่ และเครื่องเคียงต่างๆ และไปส่งวัดโดยไปจัดใส่ถ้วยพลาสติกที่เตรียมไปที่วัดแทน

แต่ในปัจจุบันนี้ คนบ้านนครชุมน์ได้หันกลับมาใช้กระทงใบตองใส่ชุดข้าวแช่ค่อนข้างมาก เพราะสะดวกในการไปส่งข้าวแช่ตามที่ต่างๆ เพราะมีน้ำหนักเบา เมื่อมีการหอบข้าวแช่ตามประเพณี จะสะดวกต่อคนที่หอบข้าวแช่ และสะดวกที่ไม่ต้องเก็บกลับมาล้างที่บ้านให้เสียเวลาอีกครั้ง ดังนั้น กระทงใบตองจึงเป็นที่นิยมและใช้กันอย่างแพร่หลายในบ้านนครชุมน์มาก จะเห็นได้จากจำนวนคนนั่งรวมกลุ่มกัน เชื้อทำความสะอาดใบตองที่อยู่บนแคร่ไม้ และช่วยกันทำกระทงกัน ในบางปี เพื่อนบ้านในละแวกเดียวกัน หลากๆครอบครัวมานั่งล้อมวงช่วยกันทำ และทำเพื่อไปให้ที่วัดใหญ่ นครชุมน์ ใช้ในงานสงกรานต์ประจำปีที่มีการออกร้านจัดนิทรรศการอาหารมอญด้วย

การจัดสำหรับข้าวแช่ ยังคงเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง ซึ่งคนมอญนครชุมน์ในปัจจุบันนิยมทำสำหรับข้าวแช่ที่มีเครื่องเคียงข้าวแช่ที่หลากหลายมากกว่าเดิม รายการอาหารในสำหรับข้าวแช่ที่กำหนดไว้จะมีอาหารหลักๆที่ไม่เปลี่ยนแปลง คือ ข้าวสวยหุงสุก และ น้ำลอยดอกมะลิ ส่วนอาหารหลักๆจะมีอาหารคาวอยู่ 5 อย่าง อาหารหวาน 1-2 อย่าง เหมือนในยุคที่ผ่านมา ได้แก่ ปลา

ป็นผัดหวาน (กะเจีย) ผัดหัวผักกาด หรือ หัวไชโป๊ใส่กะทิ (ด๊ับร่าย) เนื้อคั่วกะทิ (ซุนเจีย) ยำมะม่วง (อะเว็คเกร็ก) ยำขนุน(อะเวอคอะเน๊ะ) ก๋วยเตี๋ยวผัด และอาหารหวาน ยังคงเป็นข้าวเหนียวแดง หรือ กะละแม แต่อาจมีขนมหวานประเภท มะพร้าวแก้ว ฝอยทอง ก็มี ส่วนที่เพิ่มขึ้นมาคือ ผลไม้ ตามฤดูกาล เช่น กล้วย มะม่วง

ภาพที่ 18 โครงฮ้อยชังกรานแบบประยุกต์ที่ทำด้วยเหล็กในยุคปัจจุบัน

รายละเอียดและขั้นตอนในการทำสำหรับข้าวแช่

ข้าวสวยหุงสุก

วิธีการทำยังคงเหมือนในอดีต กล่าวคือ จะนำเอาข้าวสารจากการสีข้าวที่โรงสี ชวนน้ำให้สะอาด โดยไม่กำหนดว่าจะป็นต้องชวาก็ครั้ง พอล้างสะอาดดีแล้ว ตั้งไฟหุงต้มข้าว พอข้าวใกล้สุกดี ก็รินน้ำทิ้งเสีย แล้วก็มาใส่กระบุง จากนั้นให้น้ำเย็นตกราดแล้วล้างเม็ดข้าวให้สะอาดๆ ด้วยการขัดข้าวที่สุกนั้นกับกระบุง จนหมดเมือกข้าว จับดูพอรู้ว่าสะอาด เม็ดข้าวจะขาวสวย พักทิ้งไว้ให้สะเด็ดน้ำดี ก็จะได้ข้าวเม็ดขาวสวย เอาผ้าขาวบางรอง ใส่ไว้ในกระบุง แล้วค่อยนำมาใส่หม้อดินที่เตรียมไว้ บางครัวเรือนจะเปลี่ยนแปลงวิธีการหุงข้าว เป็นการหุงในหม้อหุงข้าวไฟฟ้า แต่จำนวนที่หุงด้วยหม้อหุงข้าวไฟฟ้ามีจำนวนไม่มากนัก ประมาณ 10-15 ครัวเรือน ด้วยให้เหตุผลในการหุงด้วยหม้อไฟฟ้าว่า สะดวก และ รวดเร็วดี

น้ำลอยดอกมะลิ

การทำน้ำลอยดอกมะลิ ยังคงมีวิธีทำเช่นเดิมคือ จะนำน้ำสะอาดมาต้มให้สุก เทน้ำลงในหม้อดินเผาใบใหญ่ที่เตรียมไว้ ทำการอบลมควันเทียนและลอยดอกไม้หอม เช่น ดอกมะลิ

ขนาด กระดังจากนั้น ทิ้งไว้หนึ่งคืน แต่ไม่ค่อยมีครัวเรือนที่เอาหม้อดินไปหมักในเกลือ
รมควันเทียนเท่าใดนัก

ปลาปนผัดหวาน (กะเจีย)

อาหารรายการนี้ ยังคงเป็นอาหารหลักที่ต้องมีในสำหรับข้าวแช่ แม้ในปัจจุบัน คนมอญนครชุมน์จะไม่ได้ไปหาปลาที่ทุ่งนาแล้ว เพราะมีแม่ค้านำปลาช่อนตากแห้งเรียบร้อยแล้ว มาขายในหมู่บ้าน หรือ ไปหาซื้อที่ตลาดในตัวอำเภอบ้านโป่ง มีทั้งที่เป็นปลาช่อนนา และปลาช่อนทะเล ดังนั้น ขั้นตอนการตากแห้งปลาจึงมีคนทำน้อยลง และแทบไม่ปรากฏว่ามีครอบครัวไหนตากปลาแห้งกันแล้ว มีสิ่งที่เป็นข้อแตกต่างของแต่ละครอบครัวในการทำอาหารชนิดนี้ คือ การเลือกปลาที่จะมาทำนั้น ถ้าเป็นปลาช่อนนาตากแห้งจะมีราคาแพงกว่าปลาช่อนทะเลตากแห้งเกือบเท่าตัว ข้อเสียของปลาช่อนนาจึงอยู่ที่ต้นทุนสูง แต่ข้อดีคือ มีก้างน้อย ส่วนข้อดีของปลาช่อนทะเลตากแห้งคือ ราคาถูก แต่ข้อเสียอย่างมากคือ มีก้างปลามาก ต้องเสียเวลาในการเลือกก้างปลามากกว่าปกติ ความยากยังอยู่ตรงการเลือกก้างออกเช่นเดิม ส่วนวิธีการทำไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมแต่อย่างใด แต่ยังคงใช้เวลานานพอสมควร กว่าจะผัดให้งวดจนเหนียวเข้าเนื้อได้ที่นั้น จะต้องควบคุมเรื่องของไฟไม่ให้แก่ หรือ แรงเกินไป เพราะจะทำให้ไหม้มีกลิ่นไม่ชวนรับประทาน หากไม่ผัดให้งวดน้ำกะทิแล้ว จะละลายไม่สวยงาม จะต้องคุมระดับไฟให้เหมาะสม และต้องใช้เวลาอยู่นานเตาไฟร้อนนานนับชั่วโมง ในปัจจุบัน ครัวของคนมอญนครชุมน์ ได้เปลี่ยนแปลงไป นิยมใช้ก๊าซหุงต้มที่มีร้านค้านำมาจำหน่ายในชุมชน ซึ่งทำให้มีค่าใช้จ่ายเรื่องก๊าซหุงต้มที่สิ้นเปลืองเพิ่มเข้าไปด้วย คนมอญนครชุมน์จึงมีคำพูดหยอกล้อกันว่า “ถ้าไม่แน่จริง อย่าริทำกะเจีย” คือ ต้องหุ่มเต และเอาใจใส่ในรายละเอียดทุกอย่างในอาหารชนิดนี้เป็นพิเศษ

กะเจีย จึงเป็นอาหารพิเศษที่ได้ชื่อว่าปรากฏอยู่ในสำหรับข้าวแช่ของคนมอญที่นี้มาโดยตลอด ปัจจุบันมีบางครอบครัวมีข้อจำกัดเรื่องเวลาและแรงงานที่จะช่วยงานในครัว ก็จะไปให้वानหรือฝากให้เครือญาติ พี่น้อง หรือเพื่อนบ้านที่สนิทสนมกันทำให้ โดยมีค่าใช้จ่ายสมนาคุณให้เป็นพิเศษ ทั้งที่เป็นตัวเงินที่ใช้ในการซื้อวัตถุดิบ และค่าก๊าซหุงต้ม รวมถึงสิ่งของกานัลที่จะมีให้ในวันสงกรานต์เป็นพิเศษด้วย

เนื้อวัวกะทิ (ขุนเจีย)

ในส่วนของเนื้อวัวหรือเนื้อหมูที่ต้องทำเป็นเนื้อแดดเดียวก่อนหน้านี้ สมัยก่อนต้องทำล่วงหน้าไว้หลายวัน เพราะต้องตากแดดให้ได้หลายแดด จะทำให้เนื้อแห้งดี เพื่อที่จะเก็บไว้ไม่ให้มีกลิ่นหรือบูดเสียได้ แต่ปัจจุบันมีแม่ค้าในหมู่บ้านนำเนื้อวัว และ เนื้อหมูมาขายทุกวันอยู่แล้ว จึงสะดวกในการซื้อมาทำตากแห้งอย่างมาก โดยจะทำล่วงหน้าเพียงแค่สองวันก่อนวันงาน ตากแดดแล้วนำมามัดใส่ถุงเก็บไว้ในตู้เย็น เพื่อเตรียมทำเป็นเนื้อผัดหวานในตอนเย็นก่อนวันจัดงาน

วิธีการทำมีขั้นตอนและเครื่องปรุงเหมือนยุคที่ผ่านมา คือเอาเนื้อวัว หรือ เนื้อหมูที่ตากไว้สองสาม แดดก่อนหน้านี้มาหั่นให้พอดีเป็นเส้นให้สวยงาม จากนั้นตั้งกระทะ ผัดกับหัวกะทิ ใส่ เครื่องปรุงทำเหมือนกะเจีย ใช้ไฟอ่อน ใส่น้ำตาลปีบ ผัดจนเนื้อเข้ากันดี จนน้ำงวดแล้ว ปล่อยพัก ให้เย็นใส่ใบมะกรูดหั่นฝอย เป็นอาหารอีกชนิดหนึ่งที่ทำเสร็จแล้วสามารถเก็บไว้ได้หลายวัน มี หลายครอบครัวไม่ได้ทำเนื้อคั่วกะทิ โดยเปลี่ยนมาเป็นการทอดหมูแดดเดียวบ้าง หมูกรอบ กุนเชียงทอด ปลาหมึกทอด หอยแมลงภู่ทอด หรือ ใช้เนื้อสวรรค์ หมูสวรรค์ ที่บรรจุถุงหาซื้อได้ ตามห้างสรรพสินค้าทั่วไปแทน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงรายการอาหารนี้ เริ่มมีจำนวนครอบครัวทำ ตามกันเพิ่มมากขึ้นเกือบทุกหลังคาเรือน

หัวไชโป๊ผัดกะทิ (ดบร้าย)

ยังเป็นอาหารที่ขาดไม่ได้เหมือนเช่นเดิม วิธีทำในปัจจุบันนี้ นิยมทำตามแบบเดิม ที่เคย ทำมาในยุคก่อน แตกต่างตรงที่มีบางครัวเรือนประยุกต์เป็นหัวไชโป๊ผัดใส่ไข่แทน

ผัดก้วยเตี๋ย หรือ ผัดหมี

เส้นก้วยเตี๋ยที่ได้เตรียมไว้ นำมาช้อนออกไม่ให้เส้นติดกัน จะใช้เส้นเล็ก จะผัดกับน้ำมัน หมู กุ้งแห้งป่น และหัวไชโป๊สับละเอียด ใส่ถั่วงอกผัดให้เข้ากันใช้ไฟแรงๆ ความเปลี่ยนแปลงที่ เห็น คือ ถึงแม้ไม่ต้องไปเก็บถั่วงอกที่หาดทรายเหมือนสมัยก่อน และได้ซื้อวัตถุดิบเตรียมไว้แล้ว แต่ถ้าผัดทิ้งไว้นาน ข้ามคืน เส้นหมีก็จะจับกันเป็นก้อน แข็งไม่ร่อย อีกทั้งจะบูดเสียได้ง่าย และ ในบางครอบครัวได้มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมโดยการผัดเครื่องแบบ ก้วยเตี๋ยผัดไทย ที่มี เครื่องปรุงและส่วนผสมอื่นๆเพิ่มขึ้นด้วย เช่น เต้าหู้ เนื้อหมู เป็นต้น

ยำมะม่วง(อะเวอดเกริก) ยำขนุน(อะเวอดอะเน๊ะ)

ยำขนุน หรือ ยำมะม่วง บางครอบครัวจะเลือกทำอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่บางครอบครัวก็ จะทำทั้งสองอย่างเลย วิธีทำ จะต้องนำพริก หอมแดงไปเผา ผ่านขนุนดิบเป็นแว่น นำไปต้มสุก พักไว้ ฉีกให้เป็นเส้น คั่วมะพร้าวให้หอม ทำเครื่องยำ โขลกพริกหอมที่เผาไว้ไม่ต้องละเอียดมาก นัก เอาขนุนที่เตรียมไว้ลงไปยำ เหยาะน้ำปลา ใส่น้ำตาลเคี้ยว ใส่มะพร้าวคั่ว กุ้งแห้ง คลุกเคล้าให้ เข้ากัน ในส่วนของยำมะม่วงก็ทำแบบเดียวกันอาหารยำต้องทำช่วงเช้า รสชาติจะได้คงอยู่ไม่จางไป

ข้าวเหนียวแดง (กวนเกริดชาย) และ ขนมหะละแม (กวนสะเกอ)

ปัจจุบันคนที่มีส่วนใหญ่มักจะซื้อข้าวเหนียวแดงและกะละแมที่มีคนทำมาขายในหมู่บ้าน หรือ ไปซื้อที่ตลาดบ้านโป่งเพื่อประหยัดเวลาในการเตรียมงานประเพณีลงไป ในการจัดประเพณี ประลองเปิงค้ำจึกในรอบสองปี (2553 – 2554) มีครอบครัวที่ทำขนมข้าวเหนียวแดงเพื่อใช้ใน ประเพณีเพียงครอบครัวเดียว คือ นายคำเนิน คำดี อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ด้วยเหตุผลที่ว่า

“ต้องการอนุรักษ์ประเพณีไว้ให้ลูกหลานได้รู้จัก ประกอบกับเป็นครอบครัวใหญ่ มีเครือญาติค่อนข้างมาก จึงได้ทำไว้เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย หากต้องไปซื้อที่ร้านค้า ซึ่งต้องใช้เงินซื้อขนมมากกว่าที่ทำเอง” (ดำเนิน คำดี, 2554)

มีความเชื่อของคนในหมู่บ้านว่า ถ้าจะทำข้าวแช่ให้ดี ไม่บูดเสียง่าย จะต้องใช้น้ำจากแม่น้ำแม่กลองมาทำอาหารตามประเพณีนี้ ต่อมาได้มีการสัมปทานคูทราย และมีการสร้างเขื่อนที่จังหวัดกาญจนบุรี หาดทรายที่เคยมีก็หายไป ที่ดินริมแม่น้ำที่เคยอยู่ติดหาดทรายก็ถูกน้ำเซาะตลิ่งพัง จนกลายเป็นผืนน้ำไปทั้งหมด ประมาณปี 2530 เป็นต้นมา จึงไม่มีใครไปเอาน้ำในแม่น้ำแม่กลองมาใช้อีกเลย เพราะทางการได้สร้างเขื่อนปูนและสร้างถนนยาวเลียบทำเป็นตลิ่งกั้นน้ำ แม่น้ำแม่กลองไปในตัว ปัจจุบันนี้ บ้านนครชุมน์มีระบบน้ำประปาใช้กันทุกหลังคาเรือน แต่จากคำบอกเล่าของคนในหมู่บ้านที่ทำข้าวแช่มาจนถึงทุกวันนี้ ได้เปรียบเทียบให้ฟังถึงแหล่งน้ำที่ใช้ทำอาหารนี้มีผลต่างกันมาก กล่าวคือ เคล็ดลับที่ทำข้าวแช่แล้วอาหารไม่บูดเน่าหรือเสียง่าย ต้องใช้น้ำจากแม่น้ำแม่กลองมาประกอบอาหารเท่านั้น

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการเตรียมประเพณีปลงเปิงคำจ๊ก หรือบุญส่งข้าวแช่ที่อยู่ในชุมชนที่คนรุ่นก่อนมองเห็นและเปรียบเทียบให้ได้รับรู้ อาจสรุปได้จากคำพูดของนายมอง เกษเจริญ ที่ได้ทิ้งท้ายไว้ว่า

“ น้ำแม่น้ำที่ว่านี้ต้องเอามาทำน้ำลอยดอกมะลิไว้ ใส่หม้อดินไว้ มันจะเย็นดี เอามือไปอังเตะที่หม้อดูจะเย็นสบายเลย ทำไม่ยากหรอก เอาน้ำประมาณก่อนหม้อดิน เดียวนี้เปิดตู้เย็นหยิบน้ำแข็งมาใส่เลยเลย ส่วนกับข้าวของข้าวแช่ มีหลักๆก็ ห้าอย่าง อันแรกก็ กะเจีย แล้วก็ไข่ไปผัดหวาน เนื้อทอด มะม่วงยำ ผัดหมี่ แต่ก่อนทำเนื้อผัดกะทิ กว่าจะเสร็จต้องหลายขั้นตอน เดียวนี้ก็กลายเป็นหมูแดดเดียวทอด กุนเชียงทอด ซื้อเขาที่ร้านค้ามาทอด ง่ายดี ส่วนขนมนี้ก็ต้องมีสองอย่าง ข้าวเหนียวแดง กับ กะละแม แต่ก่อนมีบ้านที่เขาทำนะ กวนกะละแมนี้ต้องใช้คนช่วยกัน ต้องใช้แรงเยอะอยู่ ผู้หญิงก็ทำคนเดียวไม่ได้ ต้องมีคนช่วย ถ้าญาติไม่เยอะ ลูกหลานน้อยทำไม่ได้หรอก แต่ฉันก็ไม่ได้ทำหรอก หลังๆมีคนทำขายซื้อเอาเลยดีกว่า ประหยัดเวลาไปเยอะเลย เดียวนี้อะไรก็ง่ายกว่าแต่ก่อน สมัยก่อนต้องไปเอาถั่วอกที่เพาะไว้ที่หาดทราย ปลาก็ต้องไปจับที่ทุ่ง ที่แม่น้ำเดี๋ยวนี้ซื้อเอาเลย ร้านค้าเยอะ ง่ายดี เอามาจากตลาด แต่ก่อนจะทำกับข้าวกับปลา ต้องเตรียมฟืน โน่นเข้าทุ่ง เข้าป่าไปหามา หาบมา เดียวนี้ก็มีแก๊สเปิดเอาติดเลย ว่าไปคนสมัยนี้มีอิทธิฤทธิ์เยอะ ทำบุญมาเยอะ ไม่ต้องเหนื่อยเหมือนคนสมัยก่อน เดียวนี้มีสตาลค์ทำอะไรก็ได้หมด มีแต่จ่ายกับจ่าย คนก็เลยไม่สบายเยอะเพราะวันๆไม่ต้องทำอะไร เดินก็ไม่เป็น จี๋แต่รถ ตอนผมเป็นทหารเดินเออว่าจะไปถึงรถไฟ ไหนจะก็ต้องเดินเท้า ไหนจะลงเรือล่องไปกว่าจะไปไหนที่ก็ต้องต่อเท้า ต่อเรือ

เดี๋ยวนี้มีมอเตอร์ไซค์ ปิคอัพ ไปไหนก็ไปได้หมด สงสัยพระพุทธเจ้าท่านให้พระเลยมีอิทธิฤทธิ์เก่งกล้ากันไปหมด...” (มอง เกษเจริญ 2553)

พิธีกรรมวันสงกรานต์

ช่วงเช้าตรู่ก่อนพระอาทิตย์ขึ้น

เวลาประมาณ 05.00 น. มีการจัดสำรับเป็นชุด จำนวน 9 ชุด เพิ่มขึ้นจากเดิม โดยภาพรวมแล้ว คนมอญนครชุมน์จะเตรียมจัดชุดหลักๆ โดยมีข้าวสวย 1 ถ้วย น้ำลอยดอกมะลิ 1 ถ้วย รูป ดอกไม้ 1 กำ บางบ้านมีหมากพลูมวนวางไว้ พร้อมจัดสำรับอาหารคาวหวาน ดังนี้

สำรับชุดที่ 1 เช่น ไหว้ป่าไผ่ หรือ บรรพบุรุษ ที่เสาะฝึในหิ้งผี

สำรับชุดที่ 2 ถวายบูชาพระพุทธเจ้า เทวดา นางสงกรานต์ ที่ “ฮ้อยซ่งกราน” หรือศาลเทวดา หรือบ้านสงกรานต์

สำรับชุดที่ 3 ถวายพระสงฆ์ที่วัด โดยจัดชุดจำนวนเท่ากับวัดมอญที่ตั้งใจไปส่งข้าวแช่ ถ้าตั้งใจว่าจะส่งให้ได้ 7 วัด หรือ 9 วัด ก็จะจัดชุดไว้ตามนั้น

ทั้งสามชุดดังกล่าวข้างต้น จะจัดให้มีอาหารครบถ้วนตามที่ทำได้ คือ

1. ปลาป่นผัดหวาน (กะเจีย)
2. ผัดหัวผักกาด หรือ หัวไชโป๊ใส่กะทิ (คัปราย) หรือ หัวไชโป๊ผัดใส่ไข่
3. เนื้อคั่วกะทิ (ซุนเจีย) หรือ อาหารที่เปลี่ยนแปลงเช่น กุนเชียงทอด หมูแดดเดียวทอด หมูสวรรค์ หอยแมลงภูทอด ปลาหมึกทอด เป็นต้น
4. ยำมะม่วง (อะเวอดเกร็ก) หรือ ยำขุ่น(อะเวอดอะเน๊ะ)
5. ก๋วยเตี๋ยวผัด ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนใกล้เคียงกับผัดไทย
6. ข้าวเหนียวแดง หรือ กะละแม มีเปลี่ยนแปลงเป็นขนมไทย เช่น มะพร้าวแก้ว ขนมชั้น
7. ผลไม้ ได้แก่ แก้ว มะม่วงสุก องุ่น

สำรับชุดที่ 4 จัดส่งไปทำความเคารพเครือญาติ หรือญาติผู้ใหญ่ที่อยู่ในบ้านนครชุมน์ และที่อยู่ต่างถิ่น เช่น บ้านท่าอิฐ บ้านมะขาม บ้านม่วง ที่ตลาดอำเภอบ้านโป่ง หรือต่างจังหวัด ที่ตำบลห้วยเหนียว จังหวัดกาญจนบุรี จะจัดเหมือนสามชุดแรก แต่จะตัดผลไม้ หรือ ขนมหวาน โดยเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งแทน

สำรับชุดที่ 5 จัดชุดอาหารไหว้ที่โต๊ะหมู่บูชา หิ้งพระ เจ้าที่ภายในบ้าน ศาลพระภูมิ ศาลเจ้าพ่อในหมู่บ้าน จะจัดชุดอาหารคาว 5 อย่าง แต่จะมีหรือไม่มีขนมหวาน หรือผลไม้ก็ได้

ลำดับชุดที่ 6 จัดชุดอาหารไหว้ผีนอกตระกูล เฉพาะบ้านที่มีผู้ใหญ่เป็นผู้หญิงแล้วมีความผูกพันกับผีบรรพบุรุษของตนเองมาก่อน แต่จะกระทำนอกตัวบ้านที่ถือผีฝ่ายชาย ซึ่งผีตระกูลอื่นจะไม่สามารถมารับเครื่องเช่นไหว้ที่ส่งให้ได้ จะจัดชุดอาหารเหมือนกับชุดที่ 5

ลำดับชุดที่ 7 จัดชุดอาหารไม่ครบทุกรายการ ส่งไปเยี่ยมเยียนเพื่อนบ้านที่สนิทสนมหรือญาติพี่น้องที่ไม่สูงวัย จัดเป็นขนมอย่างใด อย่างหนึ่ง หรือ ผลไม้แทนก็ได้

ลำดับชุดที่ 8 จัดไว้รับรองญาติพี่น้อง เพื่อนสนิทที่แวะมาเยี่ยมเยียน โดยจะจัดเป็นสำหรับใหญ่ มีอาหารคาวหวานครบตามรายการที่ทำไว้ ซึ่งจะมีการแวะเวียนมาหาและทักทายกันในวันระหว่างวันที่ 13 และ 14 เมษายน หลังจากที่ได้ไปส่งข้าวแช่ที่วัดเสร็จสิ้นแล้ว

ลำดับชุดที่ 9 จัดไว้สำหรับใส่ถุงให้ญาติที่มาจากต่างถิ่นได้นำกลับไปให้ญาติพี่น้องที่ไม่ได้มาด้วยได้รับประทาน ซึ่งจะแบ่งออกไว้ตั้งแต่แรกตามจำนวนที่ได้เคยติดต่อหรือรับรู้กันไว้ก่อนหน้านี้

เวลาประมาณ 05.30 – 05.45 น. หัวหน้าครอบครัว หรือ ลูกผู้ชายคนโต หรือ ลูกชายคนเดียวของบ้าน ที่คนมอญนครชุมน์เรียกว่า “ต้นผี” จะนำลำดับชุดที่ 1 ที่จัดไว้สำหรับเช่นไหว้ปาโหนด หรือ ไหว้ผีบรรพบุรุษ ที่เสกไว้ในห้องผีชั้นบนของบ้าน โดยจะทำการจุดเทียน และรูป 3 ดอก และนำถาดเป็งคำจัก หรือสำหรับข้าวแช่ โดยวางข้างหน้าด้านล่างของเสกผีที่แขวนกระบุงไว้ด้านบน ต้นผีกราบสามครั้ง แล้ว กล่าวเชิญปาโหนด มารับข้าวแช่ที่ทำขึ้นมาเช่นไหว้ในวันขึ้นปีใหม่หรือวันสงกรานต์ที่มาถึง

ถ้ากล่าวโดยส่วนใหญ่จะกล่าวเป็นภาษามอญ โดยเนื้อความจะเรียกชื่อบรรพบุรุษที่เป็นต้นตระกูล เอ่ยชื่อเรียกเท่าที่สามารถจดจำหรือเรียกชื่อได้ ในส่วนที่เรียกชื่อไม่ได้ จะเรียกรวมๆว่า ปาโหนด จากนั้นจะขอพรจากปาโหนด ให้บรรพบุรุษของตระกูลได้คุ้มครองสมาชิกในตระกูล ให้อยู่เย็นเป็นสุขไปตลอดทั้งปี ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ เครือญาติพี่น้องร่วมสายตระกูล ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง ให้ประสบความสำเร็จในอาชีพ หรือ หน้าที่การงานที่ทำอยู่ ขอให้ลูกหลานที่เรียนหนังสือเรียนเก่งๆ สอบได้ลำดับดีๆ ขอให้ทุกคนในครอบครัวร่ำรวยมีฐานะ เมื่อต้นผีได้กล่าวเสร็จได้ก็ลงกราบสามครั้ง ถือว่าเป็นอันจบพิธีของลำดับชุดที่ 1 ปัจจุบัน หลายครอบครัวในบ้านนครชุมน์ไม่ได้เคร่งครัดในการจัดลำดับข้าวแช่ อาจมีอาหารไม่ครบถ้วน หรือ ผู้ที่จุดเทียนรูปเชิญปาโหนดและการลาของเช่นไหว้ อาจไม่ใช่ต้นผีของตระกูล แต่เป็นผู้อาวุโสสูงสุดที่เป็นผู้หญิงในบ้านก็ได้

ภาพที่ 19 สำหรับเป็งด้าจ๊ก หรือ สำหรับข้าวแช่ที่จัดเตรียมไว้สำหรับประเพณีบุญส่งข้าวแช่

ภาพที่ 20 อาหารหลักในสำหรับเป็งด้าจ๊ก

เวลาประมาณ 06.00 น. พิธีกรรมในช่วงนี้จะเริ่มประมาณหกโมงเช้า ต้นผี หรือ สมาชิกในบ้านที่อาวุโสสูงสุด ลงจากเรือน นำสำหรับข้าวแช่ที่จัดชุดไว้เป็นชุดที่ 2 ไปตั้งไว้ที่ “ฮ้อยซังกราน” วางดอกไม้ 1 กำ ไว้ในถาด จุดเทียน 1 เล่ม รูป 9 ดอก กล่าวคำอัญเชิญเทวดามาประทับที่

ศาลเทวดา หรือ บ้านสงกรานต์ และกล่าวคำขอพรจากเทพ เทวดาทั้งหลาย โดยมีคำกล่าวเป็นภาษามอญที่ได้มาจากตำนานของอามะซังกราน ที่ขึ้นต้นว่า

“เยอะสะเม็นเตเวะ ชญะโชญ่งชญื่อาว
 ปะคอยทันวูระ โปยปะเปาเจ้ย
 (เยอะฮัฟนจันนะ ชอบปะดงปะกา
 เพอโปยปะเปาเจ้ย เกอเอเกะโน้กฮัโม อาชญื่อ
 อาเย็กเต็นกัม ชัมเกอเอออิทธิ
 อานู เต็นจื่อเกอฮัวเต็ดกะถ้อยเกะชญื่อระ อาว”

เมื่อกล่าวคำขอพรดังกล่าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้ที่กล่าวก็นำคำขอพรเป็นคำพูดภาษามอญนี้ เนื้อความที่เกี่ยวข้องกับการให้เทวดาช่วยดูแลทุกคนในครอบครัว ให้ได้รับแต่สิ่งดีๆ ขอให้ปีใหม่นี้มีแต่ความโชคดีตลอดไป ขอให้ผลจากการนำข้าวแช่มาถวายให้ได้ผลดีตอบแทน รวมทั้งขอให้ดูแลคนในชุมชน ให้ไม่มีภัยพิบัติในหมู่บ้าน ให้รอดพ้นจากภัยธรรมชาติ ดูแลเรือกสวนไร่นา และขอให้ได้ผลผลิตจากการทำการเกษตรมากๆ ในส่วนที่เป็นคำขอพรในปัจจุบัน มักจะเป็นคำขอเกี่ยวกับการทำมาค้าขาย หรือขอให้ร่ำรวยมีฐานะดี มีตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดี เด็กๆจะขอเรื่องเรียนให้จบ มีงานทำ เมื่อกล่าวเสร็จสิ้น ปักธูปลงดิน ก้มลงกราบที่พื้น เป็นอันเสร็จพิธี สำหรับการลาสำหรับข้าวแช่นั้น ตอนค่ำ จึงจะมายกสำหรับเก็บทิ้งไป

ปัจจุบัน ยังคงมีคนมอญนครุมน์บางคนที่ยังกล่าวคำอัญเชิญภาษามอญตามตำนานอามะซังกราน ได้อย่างครบถ้วน ถูกต้อง บางคนจะกล่าวได้เฉพาะคำขึ้นต้นที่ว่า “เยอะสะเม็นเตเวะ ชญะโชญ่งชญื่อาว ปะคอยทันวูระ โปยปะเปาเจ้ย” แต่โดยส่วนใหญ่จะไม่ได้มีการกล่าวก่อนอัญเชิญภาษามอญที่คนรุ่นก่อนได้บอกเล่าและสั่งสอนไว้ เพราะไม่ได้มีการบันทึกหรือ ถ่ายทอดบอกต่อให้สมาชิกของตระกูลในแต่ละรุ่นได้เก็บไว้อย่างละเอียด หากเป็นการถ่ายทอดบอกต่อให้ลูกหลาน โดยการอบรมสั่งสอนในการเตรียมจัดงานประเพณี ให้รู้จักวิธีการ ขั้นตอนจากการลงมือปฏิบัติจริง

ด้วยการประกอบพิธีกรรมเพียงปีละ 1 ครั้ง แต่เพราะเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ มีการถ่ายทอดบอกเล่าให้คนในครอบครัวได้ถือปฏิบัติต่อกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง ทำให้การกระทำตามพิธีกรรมจึงเป็นไปโดยความเคยชิน และไม่ได้มีการตั้งคำถามเพราะกระทำตามๆ กันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน แต่ในอีกด้านหนึ่ง หากไม่ใช้หน้าที่ของตนเองแล้ว ก็จะไม่ได้อะไรหรือได้ใจในรายละเอียด ทำให้ผู้ที่รู้ภาษามอญที่เป็นคำอัญเชิญเทวดานี้ มีจำนวนไม่มากนักและมีอายุค่อนข้างมาก บางคนได้เสียชีวิตลงไปแล้ว ทำให้การถ่ายทอดและสืบต่อคำอัญเชิญเทวดาดังกล่าวค่อยๆ ลืมเลือนกันไปทีละน้อย ซึ่งทางกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครุมน์ ได้พยายามรวบรวม

เรื่องราวไว้เพื่อจะนำมาเผยแพร่ให้คนในชุมชนได้รับรู้และรักษาดำเนินไว้ให้คนรุ่นหลังอีกทั้งจะเผยแพร่ให้คนภายนอกได้เข้าใจและรับรู้ประเพณีปะลองเปิงค้ำจันนี้ทางเว็บไซต์มอญนครชุมน์ที่ได้ดำเนินการมาหลายปีแล้ว (ธีระยุทธ สังมิ, 2553)

เวลา 06.00 – 08.00 น. การจัดสำหรับข้าวแช่ที่ส่งเพื่อถวายแด่พระสงฆ์ตามวัดต่างๆในท้องถิ่น ยังคงมีการกระทำเหมือนในยุคก่อน ในการส่งสำหรับชุดที่ 3 นั้น คือ การทำบุญส่งข้าวแช่ไปยังวัดมอญในท้องถิ่นสองฟากฝั่งแม่น้ำแม่กลองที่เป็นที่ตั้งของคนไทยเชื้อสายมอญ คือ

1. วัดใหญ่นครชุมน์
2. วัดตาผา
3. วัดหัวหิน
4. วัดตาล
5. วัดโพธิ์โสภาราม หรือ วัดโพธิ์มอญ
6. วัดม่วง
7. วัดมะขาม
8. วัดบัวงาม
9. วัดบ้านหม้อ

ขั้นตอนพิธีในช่วงนี้ หลายครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวค่อนข้างมาก จะแบ่งหน้าที่กันไปส่งข้าวแช่ตามวัดต่างๆ ที่กล่าวมา โดยจะกำหนดให้วัดใหญ่นครชุมน์เป็นวัดแรกที่ต้องไปส่งวัดตามแต่ตกลงกันไว้ตั้งแต่ก่อนการจัดงาน ในปัจจุบันนี้ อาจจะเป็นต้นผี หรือ ผู้ที่สามารถขับรถได้เป็นผู้ไปส่ง แต่ก็ต้องรอให้พิธีกรรมช่วงเช้ามีคเสร็จสิ้นลงไปก่อน และอาจจะแยกย้ายกันไปส่งวัดแต่ละวัดพร้อมๆ กัน เริ่มจากไปส่งสำหรับแรกที่วัดใหญ่นครชุมน์ก่อนเป็นอันดับแรก จะเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่ ผู้หญิงจะห่มสไบ นุ่งผ้าซิ่น ในขณะที่ฝ่ายชาย จะนุ่งโสร่ง พาดผ้าขาวม้า ส่วนเด็กๆ พ่อแม่จะจัดเสื้อผ้าชุดใหม่ให้สวมใส่ อย่างสวยงาม มีทั้งการแต่งแบบมอญ และ การแต่งกายตามสมัยนิยม ซึ่งในระยะหลัง มีจำนวนคนที่แต่งกายตามสมัยนิยมเพิ่มขึ้นมาก โดยส่วนใหญ่จะนิยมไปซื้อเสื้อผ้าตามสมัยที่ตลาดบ้านโป่ง และ ห้างสรรพสินค้าโลตัสที่มาเปิดกิจการในตัวอำเภอบ้านโป่ง รวมไปถึง ญาติพี่น้องที่กลับมาร่วมงานเทศกาลสงกรานต์ ส่วนใหญ่จะนิยมซื้อเสื้อผ้าใหม่จากกรุงเทพฯ มาให้คนทางบ้านอีกด้วย ในวันที่ 15 เมษายน วัดใหญ่นครชุมน์จะจัดกิจกรรมวันสงกรานต์ประจำปีเป็นประจำทุกปี ปัจจุบัน ได้จัดให้มีการจัดขบวนแห่ทางสงกรานต์ และ แห่นกแห่ปลา พร้อมด้วยขบวนแห่ข้าวแช่ ซึ่งคนนครชุมน์จะร่วมกันรณรงค์ให้มีการแต่งกายตามวัฒนธรรมการแต่งกายของท้องถิ่น และนิยมให้ลูกหลานแต่งกายแบบมอญเพื่อร่วมขบวนแห่ดังกล่าวด้วย

ด้านล่างศาลาหอฉัน

ในการส่งข้าวแช่ถวายแด่พระสงฆ์ ตามที่เคยปฏิบัติกันมา เมื่อเดินทางถึงวัดใหญ่ นครชุมน์ จะพบกลุ่มชาวบ้านประมาณ 5-7 คน ซึ่งจะเป็นผู้ชายทั้งหมด มีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ยืนอยู่ตรงบันไดขั้นแรกของศาลาหอฉัน ทำหน้าที่ในการรับสำหรับข้าวแช่ที่ทุกคนรอบครัวมาส่งที่วัดใหญ่ นครชุมน์ ซึ่งมีทั้งคนในชุมชนนครชุมน์เอง และคนนอกชุมชน นำสำหรับข้าวแช่ของแต่ละครอบครัวขึ้นไปเทใส่ภาชนะของวัดที่จัดแบ่งไว้แยกตามประเภทของสำหรับข้าวแช่ ก่อนที่จะส่งสำหรับข้าวแช่ไปให้เด็กวัด ผู้ส่งจะยกสำหรับข้าวแช่ที่ถือมาจากบ้านของตนเอง ขึ้นเหนือศีรษะ กล่าวคำถวายข้าวแช่แด่พระสงฆ์ และคำขอพรที่ตนเองปรารถนา ปัจจุบัน มีเพียงคนสูงอายุเท่านั้นที่จะกล่าวเป็นคำมอญ คนอายุประมาณสี่สิบปีก็ไม่ได้กล่าวคำพรเป็นภาษามอญแล้ว แต่จะอธิบายเป็นภาษาไทยเพื่อให้เด็กๆ ในครอบครัวได้กล่าวตามได้ง่าย คำขอก็จะเหมือนที่ในอดีต ส่วนใหญ่จะเป็นคำขอที่ต้องการให้คนในครอบครัวได้รับแต่สิ่งดีๆ มีความสุข สุขภาพร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่ขอพร จะขอเกี่ยวกับการให้คนในตระกูลได้รับผลบุญนี้มากๆ และอุทิศบุญที่ได้จากการส่งข้าวแช่ ให้แก่บรรพบุรุษเมื่อทำการจบเหนือศีรษะเสร็จแล้ว สำหรับข้าวแช่จะถูกขึ้นไปให้กับเด็กวัดที่ยืนรออยู่ตรงบันได ผู้ที่ส่งข้าวแช่จะยืนรอที่หน้าบันไดจนกว่า เด็กวัดจะนำสำหรับเปล่ากลับลงมาส่งกลับคืนผู้เป็นเจ้าของ

ด้านบนศาลาหอฉัน

เด็กวัดได้ยกสำหรับข้าวแช่ ขึ้นมาบนศาลาหอฉัน ภายในศาลาหอฉันจะประดับตกแต่งไว้อย่างสวยงามเหมือนที่แล้มาแล้ว เด็กวัดจะทำการสำรวจดูว่าในสำหรับข้าวแช่มีอาหารเครื่องเคียงอย่างใดบ้าง และจะทำการเทอาหารในสำหรับลงไปยังภาชนะที่ทางวัดจัดวางไว้ ซึ่งแยกเป็น หม้อใบใหญ่ใส่ข้าว น้ำลอยดอกมะลิ กาละมังขนาดใหญ่จำนวน 7 ใบ แยกใส่อาหารเครื่องเคียงข้าวแช่ 5 ประเภท ใบที่ 1 ใส่กะเจียว หรือปลาผัดหวาน ใบที่ 2 ใส่ซุนเจียว และอาหารประเภททอด ใบที่ 3 ใส่ผัดหัวไชโป๊ ใบที่ 4 ใส่ยำขนุนและยำมะม่วง ใบที่ 5 ใส่ผัดหมี่ ใบที่ 6 ใส่ขนมข้าวเหนียวแดง และกะละแม และ ใบที่ 7 ใส่ผลไม้ การจัดเทอาหารไปตามภาชนะที่วัดจัดไว้ อาจมีบ้างที่เป็นอาหารคนละประเภท หรือ เป็นอาหารที่เด็กวัดไม่รู้จัก ด้วยรูปร่างหน้าตาของอาหารที่ไม่คุ้นเคย รวมไปถึงอาหารที่จัดมานั้นไม่เข้าพวกกับอาหารใดเลย แต่ก็จะมีไม่มากนัก เพียง 2-3 รายการเท่านั้น เช่น แกงเผ็ด ต้มจืด ซึ่งเด็กวัดจะแก้ไขปัญหาโดยการไปนำซามแบ่งของวัดมาใส่แทน จากนั้น เด็กวัดจะนำสำหรับข้าวแช่ที่ไม่มีอาหารแล้วกลับลงไปยังคืนให้กับเจ้าของสำหรับที่รออยู่ด้านล่างตรงบันไดขั้นแรก ซึ่งเจ้าของส่วนใหญ่จะกล่าวขอบคุณเด็กวัดและให้พร ถ้าหากว่ามีผู้มาส่งอายุมากกว่า เด็กวัดคนนั้น

เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า ปัจจุบันนี้เด็กวัดส่วนใหญ่จะเป็นเพื่อนของเณรที่มาบวชภาคฤดูร้อนตอนปิดภาคการศึกษา ไม่ใช่เด็กวัดที่อาศัยหรืออยู่ในวัดจริงๆ เด็กเหล่านี้จึงมีจำนวนน้อยทำให้กรรมการวัดที่เป็นผู้ใหญ่สูงวัยแล้ว ที่ได้รับมอบหมายให้มาทำหน้าที่ดูแลศาลาหอฉันและอำนวยความสะดวกแก่ญาติโยมที่ตั้งใจมาส่งข้าวแช่ที่วัด กรรมการวัดซึ่งในสมัยก่อนเคยเป็นลูกศิษย์วัดและได้ทำหน้าที่นี้มาก่อน จึงมีความเข้าใจในการปฏิบัติหน้าที่โดยง่าย เมื่อจำนวนเด็กวัดที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อการรับส่งสำหรับข้าวแช่ กรรมการผู้สูงวัยเหล่านี้จึงได้มาช่วยทำหน้าที่เป็น“เด็กวัด” อีกทางหนึ่ง ดังนั้น ผู้ใหญ่บางคนที่มาส่งข้าวแช่จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงคำให้ศิลาให้พร เป็นการขอบคุณ เมื่อผู้ที่มารับสำหรับข้าวแช่มีความอาวุโสมากกว่า

ในช่วง 2-3 ปี ที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้พบว่าในขั้นตอนนี้ มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น จากการสังเกตพฤติกรรม และสอบถามผู้ส่งข้าวแช่หลายท่าน(ภายหลังจากเสร็จสิ้นพิธีกรรมแล้ว) จะมีผู้ส่งข้าวแช่ที่ไม่ได้มีการยกสำหรับข้าวแช่ขึ้นเหนือศีรษะและกล่าวคำถวายและขอพรก่อนส่งสำหรับให้เด็กวัด และ ผู้ส่งข้าวแช่ไม่ส่งสำหรับข้าวแช่ที่ถือมาให้กับเด็กวัด แต่จะถอดรองเท้า เติมน้ำสำหรับข้าวแช่ขึ้นไปทำการเทลงภาชนะที่วัดวางไว้ด้านบนหอฉันด้วยตนเอง ซึ่งมีทั้งคนในบ้านนครชุมน์และคนภายนอก

ในเรื่องแรก การยกสำหรับขึ้นจบเหนือศีรษะ มีผู้ส่งที่เป็นคนมอญนครชุมน์ได้อธิบายว่า “การจบข้าวแช่เพื่อถวายพระสงฆ์” สมัยก่อนนั้น มีคนสูงอายุที่เดินทางมาส่งข้าวแช่ที่วัดจะมาหยุดยืนตรงบริเวณด้านหน้าของวัดและยกสำหรับขึ้นจบด้วยตนเอง ต่อมาคนสูงอายุหลายท่านที่เคยมาส่งด้วยตนเองนั้นมาไม่ได้ ด้วยปัญหาสุขภาพ เมื่อจัดสำหรับชุดที่ 3 เพื่อนำไปส่งถวายพระสงฆ์ที่วัดต่างๆ ก็จะทำการจบถวายขอพรที่บ้านของตนเอง ดังนั้น ลูกหลานที่มาส่งข้าวแช่ที่วัดจึงไม่ต้องมาทำการจบเพื่อถวายแด่พระสงฆ์อีก ในขณะที่คนมอญนครชุมน์บางคน ไม่ได้มีข้อมูลในเรื่องนี้ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กวัยเรียน “ที่ไม่ได้จบขอพร เพราะไม่รู้ ไม่มีใครบอก ให้มาส่งวัดก็มา” ซึ่งในลักษณะเดียวกันนี้ เมื่อไปส่งข้าวแช่ที่วัดมอญที่ครอบครัวกำหนด คนเหล่านี้ก็จะไม่ได้ยกสำหรับข้าวแช่ขึ้นจบขอพรตามประเพณี แต่อย่างใด เพราะไม่ได้รู้ความหมายของการไปส่งข้าวแช่ที่วัดมากไปกว่าการไปส่งเพื่อให้ได้จำนวนวัดตามที่พ่อแม่สั่งเท่านั้น

ความเปลี่ยนแปลงในเรื่องที่สอง ผู้อาวุโสในหมู่บ้านได้เล่าให้ฟังว่า แต่เดิมนั้น ทุกๆ วัดที่เป็นวัดมอญที่จัดให้มีการส่งข้าวแช่ถวายพระสงฆ์นั้น จะไม่อนุญาตให้ผู้ส่งข้าวแช่นำสำหรับขึ้นไปบนศาลาวัด ไม่ว่าจะเป็นคนผู้หญิงหรือผู้ชาย พื้นที่ด้านบนหอฉันนั้น ในอดีตจะมีเพียงพระสงฆ์ เด็กวัด และ กรรมการวัดที่มีหน้าที่มาดูแลตามที่ได้รับมอบหมายจากที่ประชุมกรรมการวัดเกี่ยวกับการจัดงานสงกรานต์ ประจำปี ผู้มาส่งจะต้องนำสำหรับข้าวแช่ส่งให้เด็กวัดไปจัดการต่อ ต่อมา การรับสำหรับข้าวแช่ที่ผู้มาส่งให้ นั้น ได้มีการผ่อนปรนให้ผู้ที่มาส่งข้าวแช่ที่เป็นผู้ชายขึ้นมา

ส่งได้ถึงข้างบนหอฉัน แต่ไม่อนุญาตให้ผู้ส่งข้าวแช่ที่เป็นสตรี หรือ เด็กขึ้นมา ผู้อาวุโสหลายท่านบอกกันว่า “ผู้หญิงไม่ควรขึ้น เด็กยังไม่ควรขึ้นใหญ่ เพราะเดี๋ยวจะทำข้าวของเสียหายได้” ความหมายที่พูดถึงนั้น ได้ถูกขยายความให้เข้าใจได้ว่า ด้านบนหอฉัน คนที่ทำงานมีแต่ผู้ชาย มีพระสงฆ์ หากมีการมาส่งข้าวแช่กันด้านบน อันเป็นที่ลับตา ถ้ามาส่งในช่วงที่มีคนอยู่น้อย หรือไม่ มีผู้ใดอยู่เลย จะไม่เหมาะสม อีกอย่างผู้หญิงที่ขึ้นมาส่งสำหรับหากแต่งกายไม่เรียบร้อย เดินขึ้นไป ก้มลงไปเพื่อรับอาหาร อย่างไม่ระมัดระวัง อาจจะทำให้ภาพที่ไม่น่าดู และไม่เหมาะสม สำหรับเด็กเล็ก ด้วยสำหรับข้าวแช่มีสิ่งของหลายอย่าง และมีน้ำหนักค่อนข้างมาก ต้องถืออย่างระมัดระวัง หากอนุญาตให้เด็กขึ้นมาบนหอฉัน เด็กไม่สามารถควบคุมกิริยาร่างกายได้ อาจจะพล่อเล่นชนไปตามประสาเด็ก จนอาจเกิดอุบัติเหตุชนกับผู้มาส่งข้าวแช่รายอื่น หรือ สะดุดล้มไปโดนอาหารที่ใส่ภาชนะวางไว้บนศาลาหอฉันก็เป็นได้

การผ่อนปรนเกี่ยวกับการนำสำหรับข้าวแช่ขึ้นมาส่งบนศาลาหอฉันด้วยตนเองของทางวัดใหญ่นครชุมน์ ทำให้ภาพของการส่งข้าวแช่ที่วัดใหญ่นครชุมน์มีผู้คนเดินขึ้นลงศาลาหอฉันในช่วงเวลาดังกล่าวค่อนข้างวุ่นวาย ในบางครั้งมีการทำอาหารที่ถือขึ้นมาหกดกหล่นกันไป แต่ก็ไม่มีเหตุการณ์ที่บานปลายออกไป ด้วยเหตุที่ว่าทุกคนตั้งใจมาทำบุญร่วมกัน

เช่นเดียวกันกับวัดม่วง ซึ่งเป็นวัดมอญ เหมือนเช่นวัดใหญ่นครชุมน์ ได้มีผู้คนจำนวนมากไปส่งข้าวแช่ที่วัดเช่นเดียวกัน การปฏิบัติในการส่งข้าวแช่ก็คล้ายคลึงกัน แต่สิ่งที่เห็นได้ชัดคือจะเคร่งครัดในการส่งสำหรับข้าวแช่เพื่อถวายแด่พระสงฆ์บนศาลา ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงยึดถือปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดที่จะไม่ยกสำหรับขึ้นไปข้างบนด้วยตนเอง ต้องรอเด็กวัดมารับขึ้นไปให้ แต่การเข้าร่วมประเพณีส่งข้าวแช่ในปีที่ผ่านมา (พ.ศ.2554) ผู้วิจัยและชาวบ้านนครชุมน์หลายคนได้ไปส่งข้าวแช่ที่วัดม่วง โดยยื่นรอกลูกศิษย์วัดที่กำลังทำหน้าที่รับสำหรับข้าวแช่จากชาวบ้านที่มาอยู่ก่อนแล้วหลายคน ได้มีพระสงฆ์รูปหนึ่งเดินมาแจ้งให้ผู้วิจัยและชาวบ้านที่ยืนอยู่หน้าสำหรับข้าวแช่ขึ้นไปส่งและเทลงในภาชนะที่ทางวัดม่วงจัดไว้ได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องรอเด็กวัดมารับเหมือนที่ผ่านมา ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ชาวบ้านรีบเดินขึ้นไป พร้อมกับพูดในทำนองที่ว่า “จะได้เร็วขึ้น เดียวจะส่งวัดอื่นไม่ทัน พระท่านเข้าใจ” ซึ่งในขณะเดียวกัน ชาวบ้านนครชุมน์และผู้วิจัยจึงได้กระทำตามเช่นเดียวกัน

ชาวบ้านนครชุมน์ได้บอกว่า สมัยก่อนส่งข้าวแช่วัดม่วงเคร่งครัดมาก เดียวนี้ก็ลดลงแต่ก็ไม่ปล่อยเหมือนวัดใหญ่ ที่ระยะหลังไม่เคร่งครัดในข้อปฏิบัติที่กำหนดไว้ มีบางคนให้เหตุผลว่าเป็นเพราะระยะหลัง วัดใหญ่นครชุมน์จัดงานสงกรานต์ประจำปีใหญ่โต คนที่มาทำบุญมากขึ้นเลยต้องแข่งกับเวลา ส่วนคนในหมู่บ้านก็ต้องไปช่วยงานภายในวัด ยังต้องรีบเพราะต้องไปส่งข้าว

แช่ที่วัดอื่นๆ รวมทั้งไปส่งให้ญาติพี่น้องให้เสร็จ ถึงจะมาช่วยงานที่วัดได้ คนบางกลุ่มจึงมองว่า วัดใหญ่นครชุมน์ไม่เคร่งครัดในประเพณีด้วยเหตุผลดังกล่าว

อันที่จริงแล้ว ผู้อาวุโสในชุมชนได้อธิบายให้ทราบว่า ประเพณีส่งข้าวแช่ โดยทั่วไปแล้ว ทุกๆหมู่บ้านก็จะมีการปฏิบัติตามประเพณีธรรมเนียมมอญเหมือนกัน มีการกำหนดส่งข้าวแช่ที่วัดเช่นเดียวกัน แต่จริงๆ แล้ว ในความเหมือนกัน ก็มีความแตกต่างเล็กๆ น้อยๆ ซ่อนอยู่ ประเด็นที่น่าสนใจจึงอยู่ที่ความแตกต่างในความเหมือนของประเพณี เพราะคนภายนอกชุมชนที่มาส่งข้าวแช่ที่วัดใหญ่นครชุมน์ โดยรวมแล้วจะเป็นคนไทยเชื้อสายมอญในชุมชนมอญละแวกหมู่บ้านตำบลใกล้เคียงกับบ้านนครชุมน์ ทั้งคนในชุมชนนครชุมน์และคนภายนอกชุมชน ต่างก็ให้ความเห็นเกี่ยวกับการมาส่งข้าวแช่ตามประเพณีเพราะพ่อแม่ถือปฏิบัติกันมาเหมือนกัน หากคนภายนอกชุมชนยังมีรายละเอียดเพิ่มอีกว่า พ่อแม่ให้มาส่งข้าวแช่ที่วัดใหญ่นครชุมน์ เพราะเป็นวัดที่เป็นศูนย์กลางของวัดมอญในเขตนี้ แต่ต้องส่งข้าวแช่ที่วัดที่บ้านในชุมชนตนเองก่อนเป็นอันดับแรก ส่วนวัดมอญอื่นๆ ให้ไปส่งเท่าที่ถนัดจะไปส่งได้ ซึ่งจะครบทุกวัดหรือไม่ครบก็ได้

สมัยก่อน การทำบุญส่งข้าวแช่ที่วัด ในวันมหาสงกรานต์ จึงเป็นวันที่พบเห็นภาพการเดินทางไปด้วยกันไปตามทางเดินในหมู่บ้าน เพื่อนบ้านที่อยู่ในละแวกเดียวกันต่างพากันชักชวนกันไปส่งข้าวแช่ด้วยกัน ระหว่างทางผ่านครอบครัวอื่น ในหมู่บ้าน คนต่างวัย ได้มาพบเจอกัน ถามไถ่สารทุกข์ สุกดิบต่อกัน ในขณะที่คนหนุ่มสาวที่อยู่ต่างหมู่บ้านได้มีโอกาสมาพบและ ได้มาเห็นหน้าพูดคุยต่อกัน อย่างเปิดเผย นี่ก็ คือ ความเป็นเพื่อนบ้าน ความเป็นชุมชนที่เคยมีมา หากปัจจุบันภาพของการส่งข้าวแช่ที่วัด ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด ถนนที่เคยมีคนเดินหาบข้าวแช่พูดคุยกันไประหว่างเดินไปวัด กลายเป็นขบวนรถใหญ่ๆน้อย ขยับให้ลึกลงไป เสียงพูดคุยกลายเป็นเสียงบีบแตรไล่ไล่กัน เพื่อให้เร่งระยะเวลาให้เดินทางเร็วขึ้น ภาพของความวุ่นวายบนท้องถนนทำให้ผู้อาวุโสบ้านนครชุมน์หลายท่านที่ในปัจจุบันยังคงเดินออกจากบ้านของตนเองไปส่งข้าวแช่ที่วัดใหญ่นครชุมน์ ได้แต่พูดว่า “คงไม่ได้ไปส่งข้าวแช่ที่บ้านอื่นอีกแล้ว เพราะกลัวถูกรถชนตายก่อนถึงวัด”

ปัจจุบัน ประเพณีประเพณีดังกล่าวในวันแรกนี้ จะประสบปัญหาในเรื่องของการสัญจรตามเส้นทางหลักเลียบบแม่น้ำแม่กลอง โดยเฉพาะเส้นทางจากวัดตาผา วัดใหญ่นครชุมน์ แยกข้ามสะพานไปวัดม่วง วัดมะขาม วัดโพธิ์โสภาราม ถนนสายหลักดังที่กล่าวมานี้ จะมีผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์ รถยนต์ รถปิคอัพ สวนทางกันไปมา ซึ่งเป็นคนมอญทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำ ที่มีความตั้งใจจะเดินทางไปส่งข้าวแช่ที่วัดให้ได้มากที่สุด จนทำให้วันส่งข้าวแช่ในวันแรกนี้ ประสบกับปัญหาการจราจรติดขัดเป็นทางยาวจากหน้าวัดใหญ่นครชุมน์ไปถึงสะพานข้ามวัดม่วงที่ปกติต้องรอให้รถหลีกกันเพราะเป็นสะพานที่แคบ เดินทางเดียวอยู่แล้ว

ปัญหาที่พบอีกประการหนึ่ง คือ ผู้สูงอายุที่เดินเท้าไปส่งข้าวแช่ที่วัดมอญที่อยู่ใกล้เคียง มีจำนวนน้อยลง เมื่อสอบถามแล้วไม่ใช่ว่ามีปัญหาสุขภาพจนเดินทางไม่ไหว แต่คำตอบส่วนใหญ่บอกว่า “ไม่มีทางเดินให้คนเดิน มีแต่ถนนให้รถวิ่ง แล้วต่อไปจะเดินเท้ากันเป็นไหม แล้วเอาแต่เสียงแตรบีบไล่ไล่กัน จะได้บุญตรงไหน” คำกล่าวทำนองนี้ ทำให้เห็นถึงสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่เคยเป็น วิถีชีวิตของคนมอญในชุมชน ที่มีผู้คนเดินพุดคุย ทักทายให้แก่กัน ตลอดเส้นทางไปส่งข้าวแช่ที่วัดในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้านกันได้เลื่อนหายไปทีละน้อย

วัดแรกที่คนมอญนครชุมน์จะต้องเดินทางไปส่งข้าวแช่ คือ วัดใหญ่นครชุมน์ ในสมัยก่อนเกือบทุกบ้านจะมีสาแหรกหาบเอาสารพัดข้าวแช่ หาบกันไป ค่อยกันไปตามทางเดินในหมู่บ้านไปวัด ซึ่งการเดินทางในสมัยก่อนนั้นจะเป็นการเดินทางเท้า ถนนหนทางไม่สะดวกเช่นทุกวันนี้ มีผู้อาวุโสเล่าให้ฟังว่า “สมัยก่อนใช้เดิน เริ่มที่วัดใหญ่ ได้สามวัดก็บุญแล้ว วัดหลัก คือ วัดใหญ่นครชุมน์ วัดหัวหิน วัดตาผา วัดม่วง เพราะใกล้เคียงกับนครชุมน์มากที่สุด วัดบ้านม่วงข้ามเรือจ้าง ส่วนวัดหัวหิน วัดตาผา เดินเอา ถ้าใครได้สี่วัด ถือว่าพอแล้ว”

การเดินทางไปส่งข้าวแช่ตามประเพณีดังกล่าว ในสมัยก่อนที่บ้านนครชุมน์ยังมีหาดทรายอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ด้านหน้าวัดใหญ่นครชุมน์ ทอดตัวยาวไปจนถึงบริเวณสะพานข้ามแม่น้ำไปฝั่งวัดม่วง ไม่เคยบริเวณที่ตั้งสถานีอนามัยในปัจจุบัน จะได้ยินเรื่องเล่าเกี่ยวกับหาดทราย นครชุมน์อยู่ไม่น้อย ถ้านับย้อนหลังไปราวๆ 80 ปีที่ผ่านมาคนนครชุมน์ทุกคนต้องได้วิ่งเล่นและเดินทางบนหาดทราย ผู้อาวุโสที่มีอายุมากกว่า 90 ปี ยืนยันว่า หาดทรายบ้านนครชุมน์มีขนาดกว้างใหญ่มาก ทรายละเอียดขาวสวย พอถึงวันสงกรานต์ได้ขนทรายเข้าวัด ใครจะไปส่งข้าวแช่ก็ต้องลงหาดทราย ขาไปเดินต้องเร็วหน่อย ให้ทันกับพระฉันเช้า พอข้ามแม่น้ำไปวัดม่วง วัดมะขาม ได้เสร็จ ขากลับ ระบายไหนๆ เป็นอันต้องได้ล้มตัวลงนอน บนหาดทรายก่อนกลับไปบ้านของตนเองทุกรายไป

ประเด็นเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องของการได้บุญมากเมื่อใช้จำนวนวัดเป็นจำนวนตัดสิน เป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างมาก ซึ่งในอดีต จำนวนวัดที่มากไม่ได้มีการกำหนดว่ามากเท่าใด จะมากเพียงใด จึงถือว่าเป็นบุญสูงสุด เพราะการได้บุญมากน้อยในแต่ละยุคสมัยย่อมมีความหมายที่แตกต่างกัน ในยุคของการเดินเท้า ลงเรือข้ามฟาก เพื่อไปส่งข้าวแช่ที่วัด การไปส่งข้าวแช่แค่เพียง 4 วัด ก็ถือว่าเป็นบุญมากที่สุด หากในยุคที่มีจักรยานเข้ามาเป็นพาหนะที่ทำให้คนลดเวลาเดินเท้าลงไป และเพิ่มจำนวนวัดได้มากขึ้น จำนวน 4 วัด จึงดูเป็นเรื่องธรรมดาของคนยุคนั้น แต่ จำนวนวัดก็ไม่ได้ถูกระบุว่าต้องเป็นเท่าใด ในเวลาต่อมา เมื่อถึงยุคของพาหนะที่ทันสมัย อย่างจักรยานยนต์ รถยนต์ รถปิคอัพ และการเกิดขึ้นของถนนหนทาง และสะพานข้ามแม่น้ำที่แข็งแรงถาวรเชื่อมต่อ บ้านนครชุมน์กับบ้านม่วง ทำให้จำนวนวัดที่ส่งข้าวแช่ได้ของแต่ละครอบครัวเพิ่มจำนวนขึ้นอย่าง

รวดเร็ว แต่ก็ขึ้นกับปัจจัยทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัวด้วยเช่นกัน เพราะไม่ใช่ทุกครอบครัวที่มีพาหนะที่ทันสมัยกันทั้งหมด

ในช่วง 4-5 ปี ก่อนหน้านี้ เกิดกระแสการทำบุญ 9 วัด ทำให้มีผู้ที่ชื่นชอบในการทำบุญได้ตั้งเป้าหมายในการทำบุญ 9 วัด ในงานประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก หรือบุญส่งข้าวแช่ไปพร้อมกันด้วย เหมือนที่ นายคมสร จับจุ เคยได้เล่าว่า “ชาวบ้านบางคนเขาคิดว่าถ้าส่ง 9 วัด จึงจะได้บุญเยอะกว่าใคร เพราะเดี๋ยวนี้ อะไรก็ต้องเป็น 9 นำโชค” ซึ่งแสดงถึงการจำแนกให้เห็นค่านิยมทางความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงไปของคนในชุมชน เพราะมีคนนอกชุมชนที่ได้มาบอกเล่าในการเข้าร่วมกิจกรรมการท้าว 9 วัด ว่าได้ผลบุญที่ดีมาก คนในชุมชนบางคนที่ได้รับฟังจึงมีความคิดอยากจะทำตามเพื่อได้รับโชคเหมือนกัน โดยไม่ได้เข้าใจถึงความหมายในการทำบุญส่งข้าวแช่ หากต้องการทำบุญเพื่อให้ครบจำนวนเลข 9 ตามที่มีคนพูดไว้ เพราะเลข 9 คือเลขดี และเป็นเลขมงคล

การทำบุญส่งข้าวแช่ของคนมอญนครชุมน์จึงมีความหมายเพิ่มมากขึ้น และ เป็นประเด็นในวงสนทนาในครอบครัวและหมู่ญาติสนิท มิตรสหายเมื่อมาล้อมวงรับประทานข้าวแช่ร่วมกันอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะครอบครัวใดที่มีการแบ่งหน้าที่กันไปส่งข้าวแช่ที่วัดแล้วไปเจอเหตุการณ์พิเศษ หรือมีอะไรที่ไม่ปกติเหมือนกับเคยปฏิบัติกันมา ก็จะนำมาเป็นประเด็นพูดคุยกันอย่างออกรสชาติ เช่น บางครอบครัวให้จัดสำรับไปส่งที่วัดม่วง นั่งรถจักรยานยนต์ไปส่งแต่ไปเจอช่วงเวลาที่จราจรบนสะพานติดขัดอย่างมาก เพราะมีรถปิคอัพสวนทางกันจำนวนมาก แต่เพื่อนบ้านที่เดินเท้าตามหลังมา กลับเดินแซงหน้าไปได้ เพราะลัดเลาะเดินไปตามขอบทางเดินบนสะพาน ทำให้มีการหยอกล้อกันว่า “เดินเท้าได้บุญมากจึงถึงวัดก่อน” หรือ บางครอบครัวให้ลูกหลานที่เป็นเด็กไปส่งข้าวแช่ที่วัด ด้วยความรีบร้อน เพราะแอบพนันกับเพื่อนว่าบ้านใครจะส่งข้าวแช่ได้มากกว่ากัน ที่สำคัญบ้านไหนจะส่งเสร็จเร็วที่สุดด้วย ทำให้เกิดการหลงลืมภาระหน้าที่ใส่ข้าวแช่และเครื่องเคียงไว้ที่วัดเป็นประจำ ไม่ใช่แต่เด็กน้อย ผู้ใหญ่แล้ว บางครั้งไปเจอญาติพี่น้องหรือ คนรู้จัก พอนั่งพักคลายเหนื่อยพูดคุยกัน ก็ได้วางลิ้มไว้ที่วัดเหมือนกัน พอวันรุ่งขึ้นต้องไปตามหาถ้วยชามของที่ลืมไว้ ซึ่งบางทีไปลิ้มไว้วัดไกลๆ ข้ามฝั่งแม่น้ำต้องขึ้นจักรยานยนต์ไปอีกครั้ง

เหตุดังกล่าว ทำให้ความนิยมในการทำกระถางใส่สำหรับข้าวแช่กลับคืนมา เพราะจะต้องกลัววางลิ้ม เมื่อส่งข้าวแช่ถวายพระสงฆ์แล้วจะถวายไปทั้งกระถางเลย ซึ่งปกติ ถ้าส่งข้าวแช่ด้วยตนเอง จะวางกระถางลงในถาดหรือกะละมังที่ทางวัดจัดแบ่งแยกตามประเภทอาหารไว้ จากนั้นทางเด็กวัดจะมาจับเทจั่ววางให้สวยงาม และแยกกระถางทิ้งไป คนมอญนครชุมน์ที่ใช้กระถางใบตองบอกว่า “สะดวก และไม่ต้องเสียเวลามาเก็บล้างทำความสะอาดให้เหนื่อยอีก” เพราะถ้าใช้ถ้วยชามจะต้องมาล้างทำความสะอาดเก็บเข้าตู้เก็บของอีกครั้งหนึ่ง ทำให้รู้สึกว่ายังมีงานค้างอยู่หลังจากส่งข้าวแช่เสร็จแล้ว อีกประการหนึ่ง คนที่เลือกทำกระถางก็เพราะเวลาถือสำหรับข้าวแช่

จะไม่หนัก เพราะน้ำหนักของกระทงนั้นเบามาก ไม่ต้องกลัวตกแตก บางคนจัดใส่ถุงพลาสติกหิ้วไปไม่ต้องระวังมาก พอไปถึงหน้าวัด ก็หามุมแกะถุงพลาสติกจัดใส่กระทงที่วางบนถาดและยกไปส่งที่ศาลาวัดก็สะดวกเรียบร้อยดี

ภาพที่ 21 เด็กวัดรับสำหรับข้าวแช่จากผู้ส่งที่หน้าบันไดศาลาหอฉัน วัดใหญ่นครชุมน์

ภาพที่ 22 บรรยากาศด้านบนของศาลาหอฉันวันส่งข้าวแช่ที่วัดใหญ่นครชุมน์

ภาพที่ 23 บรรยากาศการส่งข้าวแช่ที่วัดใหญ่นครชุมน์

เวลา 09.00 น. เป็นต้นไป

เช่นในอดีต พ่อส่งข้าวแช่ที่วัดเรียบร้อยแล้ว จะมีการนำ **สำหรับชุดที่ 4** ไปทำความเคารพเครือญาติ หรือ ญาติผู้ใหญ่ที่อยู่ในบ้านนครชุมน์และที่อยู่ต่างถิ่น เช่น บ้านท่าอิฐ บ้านมะขาม บ้านม่วง ที่ตลาดอำเภอบ้านโป่ง หรือต่างจังหวัด ที่ตำบลห้วยเหนือ จังหวัดกาญจนบุรี จะจัดเหมือนสามชุดแรก แต่จะตัดผลไม้ หรือ ขนมหวาน โดยเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งแทน ดันผิหรือ ผู้นำครอบครัวที่ได้จัดเตรียมสำหรับข้าวแช่ไว้ จะตรวจดูความเรียบร้อยอีกครั้งและจะเอ่ยรายชื่อญาติผู้ใหญ่ที่นับถือมาให้คนในครอบครัวนำสำหรับข้าวแช่ไปส่งให้ที่บ้าน ส่วนใหญ่แล้ว จะเป็นบ้านญาติอื่นๆที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายเคยได้ส่งกันมาก่อนแล้ว เด็กๆ ที่ไปส่งข้าวแช่ที่วัด ส่วนหนึ่งกลับมาจะไปอาบน้ำเปลี่ยนเครื่องแต่งกายใหม่ เพราะเดินวิ่งเล่นตลอดทางมาแล้ว ในอดีต ทั้งเด็กและผู้ใหญ่จะต้องเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่ทุกคน เพราะต้องเดินไกล ข้ามน้ำ และเดินลุยทราย ริมแม่น้ำกันมา ปัจจุบัน แม้จะมีพาหนะเดินทางสะดวกแล้ว แต่ด้วยความรีบเร่งและอากาศที่ร้อนจัด ทำให้เหงื่อออกมา คนส่วนใหญ่จึงต้องอาบน้ำเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่ด้วย สมาชิกในครอบครัวที่จะนำสำหรับข้าวแช่ไปทำความเคารพญาติผู้ใหญ่จะจัดแบ่งกันไป ตามจำนวน โดยประมาณแล้วจะเฉลี่ยอยู่ที่ครอบครัวละไม่เกิน 5-10 คน เพราะญาติผู้ใหญ่ที่มีอยู่เหลือน้อยลงไปทุกปี เช่น ครอบครัวของนายธีระยุทธ สังมิ มีญาติผู้ใหญ่ที่ต้องส่งข้าวแช่ให้อยู่ 5 ครอบครัว คือ คุณลุงญาติทางพ่อ คุณลุงญาติทางแม่แต่ไม่ใช่คนมอญ คุณแม่ของเพื่อนสนิทที่เป็นคนไทยตลาดบ้านโป่ง คุณพ่อ-คุณแม่ของสะไก้ และ คุณยายแม่ชี ที่สำนักแม่ชีสถานดินนันทวัน ซึ่งแต่ก่อนนั้น มีญาติผู้ใหญ่ที่ต้องส่งข้าวแช่มากกว่านี้ แต่เมื่อญาติผู้ใหญ่เสียชีวิตลงไปเรื่อยๆ จำนวนจึงลดลง คงเหลือเพียงที่ยังมีชีวิตอยู่และไม่ได้จำกัดว่าต้องเป็นคนมอญด้วยกัน จะเป็นคนไทย คนจีน หรือ คนเชื้อสายไหนก็ส่งได้ เพราะเป็นญาติผู้ใหญ่หรือคนที่เราขอรับและเคารพนับถือ

มีบางครอบครัวที่มีญาติผู้ใหญ่อยู่ต่างจังหวัด เช่น เครือญาติที่ไปตั้งรกรากที่ตำบลห้วยเหนือ จังหวัดกาญจนบุรี เช่น ครอบครัวของนายคมสร จับจุ ก็จะนำสำหรับข้าวแช่ไปทำความเคารพญาติผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นพี่สาวแท้ๆของแม่ทุกปี สมัยก่อนจะไปกันทั้งครอบครัว แต่ปัจจุบัน จะไปกับเพื่อนบ้านที่มีญาติพี่น้องอยู่ที่ห้วยเหนือเช่นเดียวกัน โดยอาศัยคิดรถปิคอัพไปกันหลายครอบครัว

แต่ก่อนนั้น เมื่อนำสำหรับข้าวแช่ไปทำความเคารพญาติผู้ใหญ่แล้ว จะไม่รดน้ำคำหัวผู้ใหญ่เช่นในวันสงกรานต์ เหตุเพราะที่ส่งข้าวแช่ไปเคารพผู้ใหญ่ นั้น คือ การไปแสดงความเคารพสูงสุด แสดงให้เห็นถึงความรักและความกตัญญูที่มีต่อญาติผู้ใหญ่ เมื่อได้รับพรแล้วก็จะได้สนทนาปราศรัยต่อกัน ปัจจุบันในวันส่งข้าวแช่วันแรก จะมีการส่งข้าวแช่และขนมมาจำนวนมาก ถ้าคนสูงอายุนานไหนมีของกินมาก แสดงว่าญาติเยอะ ลูกหลานมีอยู่มีกิน จึงส่งข้าวแช่มาทำความเคารพ

ได้มาก ปัจจุบันนี้ ในบ้านนครชุมน์เริ่มมีครอบครัวที่มีคนสูงอายุน้อยลงไปเรื่อยๆ สาเหตุเพราะเสียชีวิตลงไปทุกปี หากเป็นบ้านใกล้เคียงที่ทำข้าวแช่เหมือนกัน ก็จะจัดเป็น**สำหรับชุดที่ 7** ซึ่งมีอาหารไม่ต้องให้ครบทุกรายการ จะเป็นขนมอย่างใด อย่างหนึ่ง หรือผลไม้แทนก็ได้

ส่วนการส่งข้าวแช่ไปไหว้ศาลเจ้าพ่อ หรือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือ เช่น วิหารปากกิ ก็จะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เช่นเดียวกับการที่ผู้หญิงที่แต่งงานถือผีใหม่แล้ว ก็สามารถทำบุญส่งข้าวแช่ให้กับผีตระกูลเดิมได้ซึ่งต้องทำนอกบ้าน โดยจัดชุดอาหาร**สำหรับชุดที่ 6** วางกลางแจ้งนอกครัวบ้าน ให้ผีเดิมของตนเองมารับข้าวแช่ที่เช่นไหว้ เพื่อแสดงความกตัญญูต่อเวทที่ต่อบุพการีและบรรพบุรุษของตนเอง ปัจจุบันจะมีแค่ผู้สูงอายุเท่านั้นที่ยังคงกระทำการเช่นไหว้ชุดนี้

ในการเลี้ยงรับรองแขกหรือญาติมิตร ส่วนมากจะจัด **สำหรับชุดที่ 8** ไว้รับรองญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท ส่วนมากจะมาหากันในเย็นหรือค่ำของวันสงกรานต์ และเช้าวันรุ่งขึ้นหลังจากไปส่งข้าวแช่ที่วัดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ส่วนมากก็จะเป็นเพื่อนสนิทที่ได้มีการบอกกล่าวเชิญชวนกันไว้ล่วงหน้าแล้วตั้งแต่เริ่มเตรียมงาน เพราะมิฉะนั้นอาจจะเตรียมอาหารไม่ได้พอดีกับจำนวนเพื่อนที่มาร่วมวงข้าวแช่ด้วยกัน บางครอบครัวถึงกับต้องไปหุงข้าวสวยในหม้อไฟฟ้ามาเพิ่ม เพราะจะต้องเก็บข้าวที่หุงไว้สำหรับส่งข้าวแช่เพื่อส่งในเช้าวันรุ่งขึ้นอีกหนึ่งวัน อีกทั้งได้จัดเตรียม **สำหรับชุดที่ 9** ซึ่งเป็นอาหารครบชุดเหมือนสำหรับที่ 1-3 แต่จะไม่มีผลไม้ มีแต่นมให้เพียงอย่างเดียว โดยจัดใส่ถุงให้ญาติที่มาจากต่างจังหวัด ได้นำกลับไปให้ญาติพี่น้องที่ไม่ได้มาด้วยได้รับประทาน ซึ่งสำหรับชุดที่ 9 จะตัดแบ่งออกไว้ตั้งแต่แรก ให้ครบตามจำนวนที่ได้เคยติดต่อหรือรับรู้กันไว้ก่อนหน้านี้

การติดต่อญาติพี่น้องเพื่อสอบถามจำนวนของญาติที่จะมาร่วมงานประเพณีนั้นมีความจำเป็นอย่างมาก เพราะหมายถึงการต้องเตรียมอาหารให้ครบพอกับจำนวนของญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูงที่จะมา หากไม่ได้มีการสอบถามจำนวนกันแล้ว อาจเกิดความไม่พึงพอใจที่ไม่ได้รับประทานข้าวแช่ต่างๆที่มาถึงบ้านแล้ว เพราะสิ่งที่คาดหมายในการมาบ้านครั้งนี้ คือ การได้รับประทานข้าวแช่ที่ปีหนึ่งจะได้มีโอกาสสักครั้งหนึ่ง ถ้าพลาดแล้ว จะต้องรอไปอีก 1 ปี ถึงจะได้รับประทานข้าวแช่ที่บ้านนครชุมน์แห่งนี้ ในอีกประการหนึ่ง การได้ติดต่อกันก่อนนั้นจะได้รู้ว่าสายตระกูลหรือเครือญาติของเรานั้นมีความเป็นอยู่อย่างไร เจ็บไข้ได้ป่วยหรือไม่ และจะทราบได้ว่าจะต้องจัดเตรียมที่พักให้ญาติพี่น้องที่มาจากต่างจังหวัดเป็นจำนวนเท่าไร และญาติพี่น้องที่จะมาอยู่ด้วยจะอยู่ถึงวันจัดงานประเพณีสงกรานต์ประจำปีของหมู่บ้าน หรือไม่ เพราะนั่นหมายถึง การได้ร่วมกันส่งข้าวแช่และทำบังสุกุลอัฐิของบรรพบุรุษร่วมกันในประเพณีสงกรานต์ด้วย ส่วนสุดท้ายที่จัดใส่ถุงฝากไปให้ญาติพี่น้องที่ไม่สามารถมาร่วมงานบุญส่งข้าวแช่ได้ ก็เพื่อให้เครือญาติได้รับบุญที่ได้ทำขึ้นผ่านทางข้าวแช่ที่จัดไปให้ โดยมีความหวังว่า ปีหน้าญาติพี่น้องคงได้มา

รับประทานข้าวแช่ร่วมกันพร้อมหน้าพร้อมตาทั้งครอบครัว และ ยังเป็นการแสดงความระลึกถึงไปยังเครือญาติที่ร่วมตระกูลเดียวกันอีกด้วย

ในปัจจุบัน คนมอญนครชุมน์ลดจำนวนวันในการส่งข้าวแช่ตามประเพณีปะลองเป็งด้าจัก หรือ บุญส่งข้าวแช่เหลือเพียง 2 วัน โดยจะประกอบพิธีกรรมในระหว่างวันที่ 13-14 เมษายน โดยถือว่าเป็นวันสำคัญที่สุดคือ วันที่ 13 เมษายน จะต้องกระทำพิธีทุกขั้นตอนตามที่กล่าวมาแล้วโดยจะเน้นให้ส่งวัดมอญให้ได้ครบทุกวัด ในที่นี้คือ 9 วัด เพื่อที่จะได้บุญมากที่สุด ตามความเชื่อของการทำบุญแก้วัด ที่คนในหมู่บ้านส่วนหนึ่งได้มีความสนใจในเรื่องอานิสงค์ของการทำบุญ 9 วัด แล้วจะได้บุญสูงสุด หรือ ได้บุญเพิ่มมากขึ้น จากที่ได้รับมาแล้วจากการส่งข้าวแช่ตามความเชื่อที่เกิดขึ้นจากประเพณีดังกล่าว

กล่าวโดยสรุป ในประเด็นความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้อย่างชัดเจนในยุคก่อนปี พ.ศ. 2530 กับยุคปัจจุบัน กล่าวคือ

ประการแรก การเตรียมงานที่เปลี่ยนจากการพึ่งพิงธรรมชาติ เข้าป่า ตัดไม้มาทำฟืน หรือ หาปลาทำอาหาร ตลอดจนตำข้าว หุงข้าวเตาฟืน มาเป็น การพึ่งพาความทันสมัยและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ซื้อมอเตอร์ด้วยเงิน ลีข้าวด้วยเครื่อง หุงข้าวด้วยหม้อไฟฟ้า หรือ การได้ใช้น้ำประปาแทนการเข็นรถไปเอาน้ำจากแม่น้ำแม่กลอง

ประการถัดมา การปรับเปลี่ยนระยะเวลาในการปฏิบัติตามประเพณี จากจำนวน 3 วัน ได้ปรับลดลงเหลือ 2 วัน ด้วยเหตุผลของคนในชุมชนที่มองว่ามีเวลาน้อย มีภาระต้องทำงานอื่น และผลกระทบจากความเจริญทางการคมนาคม ที่มีพาหนะและเส้นทางที่เดินทางได้อย่างสะดวกรวดเร็วขึ้น

ประการสุดท้าย ขั้นตอนของพิธีกรรมถูกปรับเปลี่ยนโดยไม่รู้ความหมายของประเพณี เช่น การกล่าวคำขอพรตามประเพณีที่มีการปรับเปลี่ยนถ้อยคำ หรือต่อเติม ทำให้ความหมายเดิมเปลี่ยนแปลงไป

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น มิได้เกิดจากสังคมภายในชุมชนเพียงสาเหตุเดียว การปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมระหว่างคนในและคนนอกชุมชน หรือ แม้แต่การปรับรับวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยย่อมมีโอกาสเกิดขึ้นได้อยู่ตลอดเวลา ความเปลี่ยนแปลงในประเด็นที่ยกเปรียบเทียบระหว่างยุคสมัยที่น่าเสนอข้อมูลให้เห็นข้างต้น ดังข้อมูลสนับสนุนที่จะเสนอให้เห็นภาพของความเปลี่ยนแปลงในสังคมมอญนครชุมน์ในครั้งนี้

5. สงกรานต์: หาบข้าวแช่ ออกร้านอาหารรัญญู

จากข้อมูลในยุคก่อน คนมอญนครชุมน์จะส่งข้าวแช่ติดต่อกันสามวัน และทำครบทุกขั้นตอนอย่างเคร่งครัด ต่อมาได้มีการลดวันในการประกอบพิธีตามประเพณีบุญส่งข้าวแช่ เหลือเพียงแค่สองวัน จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในบ้านนครชุมน์ได้บอกไว้ว่า “ถ้าเป็นการทำพิธีตั้ง ‘ฮ้อยช่งกราน’ ก็จะทำครบทั้งสามวันเลยก็ได้ แต่ถ้าทำการส่งข้าวแช่ที่วัด ปกติบ้านนครชุมน์จะทำแค่สองวัน แต่เห็นบ้านอื่นเขาทำกันสามวัน วัดใหญ่นครชุมน์ก็ต้องตั้งรับไว้สามวันเหมือนกับที่วัดอื่นเขาทำกัน”

ที่เป็นเช่นนี้ก็อาจจะเป็นเพราะวัดใหญ่นครชุมน์ได้มีการก่อสร้างโบสถ์ใหม่มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ในระยะหลังที่โบสถ์ใกล้เสร็จ ทางวัดและหมู่บ้านจึงเห็นควรจัดงานประเพณีเพื่อเป็นการเตรียมการฉลองโบสถ์ จึงมีการจัดประเพณีประจำปีใหญ่ๆหลายครั้ง งานสงกรานต์ประจำปีจึงเป็นใหญ่อีกงานหนึ่งที่ทางวัดจะต้องจัดขึ้นเพื่อจัดหาเงินทำบุญ ฝ่าป่าสมทบในการก่อสร้างโบสถ์หลังใหม่ให้แล้วเสร็จ ในวันที่ 15 เมษายน จะกำหนดให้มีขบวนแห่ทางสงกรานต์ หาบข้าวแช่ และแห่นก แห่ปลา ซึ่งในขบวนแห่นี้ จะมีการจัดริ้วขบวนที่มีการ “หาบข้าวแช่” โดยการใช้เสาแทรกหาบข้าวแช่ที่ใส่กระต๊อบตองวางในถาดใส่ในกระจาด โดยผู้หาบข้าวแช่ จะเดินร่วมขบวนกันไปตามเส้นทางหลักของหมู่บ้าน นายคมสร จับจุ ประธานกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์ ที่เป็นตัวตั้งตัวตีในการจัดขบวนแห่ทางสงกรานต์และมีขบวนหาบข้าวแช่ขึ้นมา เนื่องมาจากในระยะหลัง ประเพณีส่งข้าวแช่ของคนมอญนครชุมน์ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก จากที่เคยยกสำหรับข้าวแช่เดินถือมาที่วัด และหาบข้าวแช่ไปวัดเป็นจำนวนมากได้เลือนหายไป จนแทบจะจำภาพของการหาบข้าวแช่ไม่ได้แล้ว คนรุ่นใหม่ที่ไม่เคยกินข้าวแช่และไม่เคยรับรู้ในวิถีชีวิตของคนในสมัยก่อนในการถือปฏิบัติตามประเพณี จะได้มีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

ขบวนหาบข้าวแช่ที่จัดไว้ในขบวนแห่ทางสงกรานต์ได้รับความสนใจจากคนในนครชุมน์และคนทั่วไปได้มากทีเดียว สังเกตได้จากจำนวนคนที่เป็เด็กและเยาวชนที่แต่งกายแบบมอญที่เข้าร่วมขบวนแห่เพิ่มขึ้นทุกปี อีกทั้ง มีคนทั่วไปที่ได้มาชมขบวนแห่ทางสงกรานต์และหาบข้าวแช่กันอย่างเนืองแน่น

ในอีกด้านหนึ่งของการจัดงานกิจกรรมในวันสงกรานต์ ทางวัดใหญ่นครชุมน์ได้จัดให้มีการจัดนิทรรศการอาหารรัญญู ซึ่งมีการนำอาหารพื้นบ้านทั้งในชุมชนและท้องถิ่นมาออกร้านให้ผู้มาเที่ยวงานได้เลือกชิมและทำบุญตามกำลังศรัทธา ข้าวแช่เป็นอาหารที่ถูกกำหนดไว้เป็นอันดับแรกในการจัดเป็นสำหรับอาหารรัญญูต้อนรับแขกผู้มีเกียรติและผู้มาเที่ยวชมงาน โดยมีกลุ่มแม่ครัวของวัดใหญ่นครชุมน์เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ ข้าวแช่และเครื่องเคียงทั้งหลายที่นำมาจัดเป็นสำหรับข้าวแช่ไว้บริการให้ผู้มาเที่ยวงานได้ลองสัมผัสกับรสชาติข้าวแช่มอญนั้น ส่วนหนึ่งจะทำขึ้นมาใหม่

เป็นพิเศษ อีกส่วนหนึ่งจะนำมาจากตำรับข้าวแช่ที่มีผู้มาส่งข้าวแช่ถวายแด่พระสงฆ์ที่วัดใหญ่นครชุมน์ตลอดทั้งสามวัน

เมื่อประมวลเรื่องราวความเป็นมาของประเพณีบุญส่งข้าวแช่ในสังคมวัฒนธรรมมอญนครชุมน์โดยละเอียดแล้ว ผู้วิจัยก็นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาไปประมวลและวิเคราะห์ให้เห็นถึงนัยของประเพณีปะลองเป็งค้ำจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) ที่ส่งผลต่อชุมชนและคนมอญนครชุมน์ในแง่มุมใดบ้าง อันจะทำให้เกิดความเข้าใจในสังคมและวัฒนธรรมมอญได้ในที่สุด

บทที่ 4

บทวิเคราะห์: ความหมายและบทบาทของประเพณีบุญส่งข้าวแช่

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี รวมทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับ ประเพณีปลองเป็งด้าจ็ก ในบทที่ผ่านมาได้ชี้ให้เห็นถึงความเป็นมาของประเพณีที่เชื่อมโยงกับคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาที่แสดงผ่านประเพณีปลองเป็งด้าจ็ก (บุญส่งข้าวแช่) ที่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนและท้องถิ่นภายใต้เงื่อนไขสภาพชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะค้นหาและตอบคำถามจากวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในการศึกษาให้ครบถ้วนและมากที่สุดภายใต้กรอบการวิเคราะห์ใน 3 ประเด็นหลัก คือ พัฒนาการและความหมายของประเพณีปลองเป็งด้าจ็กในมิติของคนมอญนครชุมน์ บทบาทหน้าที่ของประเพณีและพิธีกรรมที่ปรากฏ และปัจจัยใดบ้างที่มีส่วนส่งเสริมให้ประเพณีดังกล่าวยังดำรงอยู่ในสังคมไทย ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของคนมอญนครชุมน์

1. พัฒนาการของประเพณีปลองเป็งด้าจ็ก (บุญส่งข้าวแช่)

ประเพณีปลองเป็งด้าจ็ก (บุญส่งข้าวแช่) เป็นประเพณีที่ปรากฏพบเห็นได้ในชุมชนท้องถิ่นที่มีผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากกลุ่มชาติพันธุ์มอญ โดยจัดขึ้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ระหว่างวันที่ 13 -15 เดือน เมษายนของทุกปี โดยภาพรวมของประเพณีในชุมชนมอญทั่วไปนั้น จะมีการประกอบพิธีกรรมในการบูชาเทวดา การถวายข้าวแช่แด่พระสงฆ์ที่วัด ในที่นี้คือ วัดมอญในท้องถิ่น และการนำข้าวแช่ไปเคารพบูชาผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสที่เคารพนับถือ ทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านด้วย ซึ่งจะต้องยึดถือปฏิบัติทุกปี และจะทำเพียงปีละหนึ่งครั้งเท่านั้น ภายในระยะเวลา 3 วัน ในความเชื่อว่าเมื่อจัดทำอาหารนี้และได้ส่งตามประเพณีครบถ้วนแล้ว จะได้บุญที่ยิ่งใหญ่ให้กับตนเองและครอบครัว

จากการศึกษาถึงพัฒนาการของประเพณีโดยทั่วไป จะเห็นได้ว่า ประเพณีปลองเป็งด้าจ็ก (บุญส่งข้าวแช่) มีความเป็นมาตามความเข้าใจที่ถูกนำเสนอผ่านวรรณกรรม งานทาง

วิชาการ ตำนาน และคำบอกเล่า ที่มีเค้าโครงมาจากแหล่งที่มาเดียวกัน คือ ตำนานมหาสงครามต์ตามจารึกที่ได้ปรากฏในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ว่าด้วยเรื่องของเศรษฐีหุงข้าวพิเศษเพื่อขอบุตร และได้รับพรตามคำขอ อันเนื่องมาจากกรรมวิธีในการหุงข้าวนี้ ได้กลายมาเป็นตำนานข้าวแช่ในสังคมไทย การศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนมอญในสังคมไทย ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันนี้ เมื่อมีการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีปลงเบิงดำจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) จะเห็นว่า ได้มีการอ้างอิงตำนานที่มาจากจารึกดังกล่าวเป็นบรรทัดฐานเดียวกัน อีกทั้งมีการระบุว่าเป็น “อาหารในพิธีกรรม” พร้อม ๆ กับเป็น “อาหารตามประเพณี”

จากวรรณกรรมต่าง ๆ ทั้งบทความ สารคดี หรือ ข่าวประชาสัมพันธ์ที่นำเสนอข้อมูลความเป็นมาของข้าวแช่ โดยรวมจะหยิบยกนำเอาตำนานสงครามต์ที่นำมาจากจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามดังกล่าวข้างต้นใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงให้เกิดความน่าเชื่อถือและน่าสนใจมากขึ้น นอกจากนี้ ได้มีการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับข้าวแช่ในอีกลักษณะหนึ่ง คือ การเชื่อมโยงเรื่องราวความเป็นมาของข้าวแช่ให้มีบทบาทในสังคมไทย โดยข้อมูลที่น่าสนใจจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับข้าวแช่ในฐานะ “วัฒนธรรมมอญที่แพร่จากหมู่บ้านเข้าไปสู่พระราชวัง” ผ่านสตรีสูงศักดิ์เชื้อสายมอญนำขึ้นถวายแด่พระมหากษัตริย์ไทย จนกลายเป็นอาหารที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ข้าวแช่เสวยอาหารตำรับชาววัง” นับเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมอาหารของชาวมอญให้กว้างขวางออกไปกลายเป็นอาหารชั้นสูง แล้วต่อมากลับได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมอาหารมอญชนิดนี้กลับลงมาสู่ชาวบ้านอีกครั้งในนามของ “ข้าวแช่เมืองเพชร” เมื่อครั้งที่รัชกาลที่ 4 ได้เสด็จเยือนพระนครศรีอยุธยาหรือเขาวัง จังหวัดเพชรบุรี ข้าราชการบริพารในวังได้สอนให้ข้าราชการจังหวัดเพชรบุรี ได้ทำข้าวแช่ทำให้คนในท้องถิ่นจังหวัดเพชรบุรี ได้รู้จักและหัดทำ จึงเป็นที่มาของข้าวแช่เมืองเพชรบุรี การนำเสนอสูตรอาหารตำรับพิเศษ “ข้าวแช่ชาววัง” ได้ถูกผสมผสานความพิเศษให้มากขึ้นและกลายเป็นอาหารที่ได้รับความนิยมรับประทานกลายมาเป็น “ข้าวแช่คลายร้อน” อาหารประจำฤดูกาลที่ใคร ๆ ก็รู้จัก และในรอบหนึ่งปีจะมีการทำข้าวแช่ในฤดูร้อนเท่านั้น ประกอบกับการประดิษฐ์ประคอยอย่างชาววังเป็นการเพิ่มความเป็นพิเศษในข้าวชาวมอญเดิมจนถูกหลงลืม วันนี้นั่นต่าง ก็เข้าใจกันว่า “ข้าวแช่ชาววัง” เป็นของต้นตำรับที่ทำกันเฉพาะในวังในวัง ที่มีลักษณะพิเศษวิจิตรประคิประคอยสวยงาม และหารับประทานได้ยาก

ขณะที่ชุมชนคนไทยเชื้อสายมอญบางแห่งกลับแสดงออกว่า “ข้าวแช่” เป็นอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ตน ใช้แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ใช้เป็นเครื่อง

ประชาสัมพันธ์หมู่บ้านให้แก่นักท่องเที่ยวที่สนใจบริโภค “อาหารประจำท้องถิ่น” ในปัจจุบันนี้เราจึงพบว่าข้าวแช่มีหลายบทบาท เช่น เป็นอาหารของชาวบ้านมอญ อาหารในพิธีกรรม ประเพณีท้องถิ่น อาหารต้อนรับชาววัง และเป็นอาหารตามฤดูกาล ดังนั้นข้าวแช่ในวันนี้จึงมีความเข้าใจที่หลากหลายมิติของผู้คนที่อยู่ในสังคมไทย

หากเราทำความเข้าใจแค่เพียงพัฒนาการของ “ข้าวแช่” หรือ เปิงด้าจ๊ก ที่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของประเพณีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ในฐานะของอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีไว้สำหรับบริโภค ย่อมทำให้ไม่ได้เห็นถึงพัฒนาการของอาหารที่มีบ่อเกิดมาจากประเพณีที่มีความหมายที่รองรับด้วยระบบความเชื่อแต่อย่างใด การวิเคราะห์ค้นหาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของประเพณีเปลงเปิงด้าจ๊ก(บุญส่งข้าวแช่) นั้น จึงต้องทำการวิเคราะห์อยู่ในบริบททางสังคมวัฒนธรรมของคนมอญนครชุมน์ โดยทำความเข้าใจลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีกับโครงสร้างทางสังคม โดยมีกรอบในการวิเคราะห์ถึงองค์ประกอบต่างๆที่ปรากฏในแต่ละขั้นตอนของประเพณี ในที่นี้ หมายถึงถึงสัญลักษณ์ในพิธีกรรม ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งในสังคมด้วยเช่นกัน

2. ความหมาย: สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ประเพณีบุญส่งข้าวแช่ เป็นประเพณีที่ปรากฏพบเห็นได้ในชุมชนท้องถิ่นที่มีผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากกลุ่มชาติพันธุ์มอญ โดยภาพรวมของประเพณีในชุมชนมอญทั่วไปนั้น จะมีการประกอบพิธีกรรมในการบูชาเทวดา การถวายข้าวแช่แด่พระสงฆ์ที่วัด ในที่นี้คือ วัดมอญในท้องถิ่น และการนำข้าวแช่ไปเคารพบูชาผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสที่เคารพนับถือ ทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านด้วย ซึ่งจะต้องยึดถือปฏิบัติทุกปี และจะทำเพียงปีละหนึ่งครั้งเท่านั้น ภายในระยะเวลา 3 วัน ในความเชื่อว่าเมื่อจัดทำอาหารนี้และได้ส่งตามประเพณีครบถ้วนแล้ว จะได้บุญที่ยิ่งใหญ่ให้กับตนเองและครอบครัว (คมสร จับจุ, 2553)

การประกอบพิธีกรรมจะดำเนินการจัดขึ้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ระหว่างวันที่ 13 - 15 เดือน เมษายนของทุกปี และจะกระทำภายในระยะเวลา 3 วันนี้นั้น แต่การเตรียมงานจะดำเนินการล่วงหน้าก่อนหลายวัน ได้แก่ การทำความสะอาดบ้านเรือน ครีวและการทำอาหารบางอย่างล่วงหน้าไว้ก่อนวันที่ 13 เมษายน ซึ่งจะต้องมีสมาชิกในครัวเรือนและเครือญาติในสายตระกูลมาช่วยจัดเตรียมงานด้วย ซึ่งปัจจุบันสมาชิกในครัวเรือนไปทำงานต่างถิ่น และมีการส่งลูกหลานไปเรียนต่อนอกหมู่บ้าน ทำให้กำลังคนในการเตรียมงานน้อยลงไป อาหารบางชนิดจึงถูก

ปรับเปลี่ยนไปจากเดิม เช่น การนำหมุดตอ กุนเชียงทอด มาแทน และการซื้อขนมข้าวเหนียวแดง และกาดะแมจากร้านค้าเพื่อลดทอนเวลาในการเตรียมงานให้น้อยลง

ในส่วนที่เป็นสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมที่ปรากฏ ประกอบไปด้วย

“ฮ้อยชังกราน” เป็นเสมือนศาลเพียงตา ตามความเข้าใจของคนมอญนครชุมน์ คือ ศาลของเทวดาหรือนางสงกรานต์ ที่จะมารับเครื่องบวงสรวง ในอดีต การทำ “ฮ้อยชังกราน” ส่วนใหญ่จะเป็นไม้ไผ่ โดยพวกผู้ชายไปเตรียมไม้ลำประมาณใหญ่กว่าข้อมือ 4 ต้น ให้ความสูงประมาณระดับจมูก ตา เพื่อจะได้ยกสำหรับได้ มาตอกเป็นเสาขึ้นมาประมาณ 50 – 60 เซนติเมตร เลือกที่กลางแจ้งหน้าบ้าน เอาแบบไม่มีอะไรมาบัง ขุดฝังดินลงไปทำเป็นเสาสูง 4 มุม ขนาดกว้างก็ประมาณศอกกว่าๆ ต้องสานไม้ไผ่ไว้เป็นฐานและวางกาบกล้วยทำเป็นสี่เหลี่ยมลงไป ตั้งบนไม้ไผ่ แล้วใช้กาบกล้วยล้อมรอบ เรียก “อะบ๊ะ” ไทยจะเรียกว่า “กะบะ” รูปร่างมองดูแล้วลักษณะก็เหมือนศาลเจ้าที่ หรือ ศาลเพียงตา เอาร่มสีอะไรก็ได้ มาผูกไว้กับเสาอันหนึ่ง แล้วเอาผ้ามาล้อมรอบเสาทั้งสี่ แต่ผ้าที่ล้อมเสาดังต้องเป็นสีขาวเท่านั้น โดยให้เห็นแต่ที่วางสำหรับเบียดำจักเท่านั้น แต่ในปัจจุบัน การทำ “ฮ้อยชังกราน” มีการเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก กลายเป็นเสาเหล็กที่เชื่อมต่อกันเป็นเสาสูงมีแผ่นเหล็กวางตรงกลาง พับเก็บได้ หรือ บางบ้านก็ทำเป็นเสาเหล็ก หรือ ไม้เพียงเสาเดียว แต่ทำกะบะเหล็ก หรือ ไม้วางตรงกลางเหมือนเป็นหิ้งตั้งของได้ หรือเป็นเก้าอี้ไม้ทรงสูงประมาณระดับอก สามารถดัดแปลงไปใช้ทำอย่างอื่นหรือวางสิ่งของได้เมื่อเสร็จสิ้นการใช้งานตามประเพณีแล้ว

“ผ้าขาว” ใช้ล้อมเสาของฮ้อยชังกราน ต้องใช้ผ้าขาวเท่านั้น เพราะมีชาวบ้านมีความเชื่อว่า ผ้าขาวเป็นสัญลักษณ์ของความดี ความบริสุทธิ์ และอีกนัยหนึ่ง คือ สิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ที่เป็นสิ่งดี สื่อสารให้เทวดาได้มายังสถานที่ที่พิเศษที่ชาวบ้านได้จัดเตรียมไว้เพื่อเป็นที่ประทับของเทวดา

“ปะกาวชังกราน” หรือ ดอกสงกรานต์ คือ ดอกไม้ที่จะออกดอกเฉพาะช่วงเวลาเทศกาลสงกรานต์ มีสีเหลือง โดยนำมาประดับไว้ที่ฮ้อยชังกราน เพื่อแสดงถึงเทศกาลสงกรานต์ หรือ วันขึ้นปีใหม่ที่เวียนมาอีกครั้ง เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงเทวดาหรือนางสงกรานต์ให้มาสติอยู่เพื่อรอรับการบวงสรวง

“ร่ม” จะต้องมีการผูกมัดไว้กับเสาใดเสาหนึ่งของฮ้อยชังกราน โดยปกติแล้ว จะไม่มีการจำกัดว่าต้องเป็นร่มแบบใด สีใด ส่วนใหญ่จะเลือกใช้สีสดๆ คูณเด่น สะดุดตา และไม่ได้จำกัดขนาดของร่ม คนสูงอายุที่นี้บอกลำพังว่า ที่ต้องปักร่มหรือประดับร่มนั้น หมายถึง การปักจักรให้

เทพ เทวดา นางฟ้า และนางสงกรานต์ที่ได้มารับข้าวแช่ที่ถวาย ณ บ้านสงกรานต์นี้ เพราะมีความเชื่อว่า เทพ เทวดา หรือ นางฟ้าเมื่อไปประทับที่แห่งหนใด จะต้องมิฉัตรประดับ

“**ตำรับข้าวแช่**” เป็นอาหารที่จัดทำขึ้นเพื่อประกอบในพิธีกรรมในการบวงสรวงเทวดา หรือนางสงกรานต์ หน้าที่ส่วนใหญ่เป็นของผู้หญิง และเด็กๆ โดยการหุงข้าวที่คัดเลือกอย่างดี พอข้าวใกล้สุกดีก็รินน้ำทิ้งเสีย แล้วก็มาใส่กระบุงล้างน้ำเย็นสะอาดๆ ช่วงนั้นก็ขัดข้าวกับกระบุง จนหมดเมือกข้าว จับดูพอรู้ว่าสะอาด เม็ดข้าวจะขาวสวยน่าดู ทั้งให้สะอาดดีน้ำดี ก็จะได้ข้าวเม็ดขาวสวย เอาผ้าขาวบางรอง ใส่ไว้ในกระบุง แล้วค่อยนำมาใส่หม้อดินไว้ ช่างๆกับหม้อดินอีกหนึ่งใบที่ใส่น้ำลอยดอกมะลิไว้ พร้อมทั้งทำน้ำลอยดอกมะลิโดยจะนำน้ำสะอาดมาต้มให้สุก เทน้ำลงในหม้อดินเผาใหญ่ อบลมควันเทียนและลอยดอกไม้หอม เช่น ดอกมะลิ ชมนาด กระดังงา แล้วทิ้งไว้ 1 คืน บางครัวเรือนเอาหม้อดินไปหมักในแกลบรมควันเทียนก็มี การหุงข้าวแช่ของคนมอญนครชุมน์ ไม่ได้กำหนดว่าจะต้องมีการหุงกลางแจ้งแต่อย่างใด และไม่ปรากฏความเชื่อเกี่ยวกับการล้างชาม น้ำถึงเจ็ดครั้งตามตำนานสงกรานต์ในสังคมไทยแต่อย่างใด ในตำรับข้าวแช่ จะประกอบไปด้วย ข้าวสวย น้ำลอยดอกมะลิ มีอาหารที่เป็นเครื่องเคียงข้าวแช่ จำนวน 5 อย่าง ได้แก่ ปลาป่นผัดหวาน (กะเจีย) ผัดหัวผักกาด หรือ หัวไชโป๊ใส่กะทิ เนื้อคั่วกะทิ (ขุนเจีย) ยำมะม่วง (อะเวียดเกร็ก) หรือ ยำขุ่น (อะเวอดอะเนาะ) กว๊ายเตี๋ยผัด และมีขนมคือข้าวเหนียวแดง หรือ กะละแม และผลไม้ ได้แก่ กล้วย มะม่วงสุก องุ่น จัดเป็นสำรับหลัก เพื่อประกอบพิธีกรรมโดยชุดที่หนึ่งจะนำไปเช่นไหว้ป่า ไห่หน่ก หรือ ผีบรรพบุรุษที่เสาศิในหิ้งผีของบ้าน ชุดที่สองไปบวงสรวงเทวดาที่ฮ้อยช้งกรานที่ทำไว้ ชุดที่สามนำไปถวายพระสงฆ์ที่วัดมอญทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ชุดที่สี่ นำไปส่งให้ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพ นอกจากนี้ ยังจัดชุดเช่นไหว้เจ้าพ่อประจำหมู่บ้าน ผีอื่นๆ และมีการจัดชุดไว้รับรองญาติพี่น้องและเพื่อนสนิทที่มาเยี่ยมเยียนด้วย

“**คำพรอันศักดิ์สิทธิ์**” คือ คำพรหรือคำบวงสรวงที่ปรากฏตามตำนานสงกรานต์ที่บอกเล่าต่อกันมา ที่พระพุทธเจ้าได้ให้ไว้กับอามะช้งกราน ถือว่าเป็นคำขอพรที่ชาวบ้านเชื่อว่าเมื่อจัดสำรับข้าวแช่บวงสรวงเทวดาที่ฮ้อยช้งกรานแล้วกล่าวคำขอพรดังกล่าวจะได้รับพรนั้นจริงๆ เป็นมงคลกับครอบครัว โดยปกติแล้ว ดันผีของบ้านต้องทำหน้าที่เช่นไหว้และบวงสรวง โดยการกล่าวคำพรจะเป็นภาษามอญ มีเนื้อความดังนี้

“เยอะสะเมิ่นเตเวะ	(ขออัญเชิญเทพ เทวดา)
ชญะไซญ่งชญื่อาว	(ขออัญเชิญเทวดา)
ปะคอยทันวูระ	(มา ณ ขณะนี้ หรือ เวลานี้)

โปยปะเปาเจ๋	(ข้าพเจ้าได้มาทำกรนุชา)
เยอะฮัฟนจีนะ	(ด้วยกับข้าวอาหารนานาประการ)
ชอบเปะคงปะกา	(พร้อมด้วยสรรพนานาดอกไม้)
เพออโปยปะเปาเจ๋	(กุศลที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้)
เกอเออะโน้กฮัโม้ อาชญ์	(ขอให้ข้าพเจ้าได้ยิ่งใหญ่รุ่งเรืองต่อไป)
อาเย็กเต็นกัม	(ขอให้อายุยืนยาว)
ซั่มเกอออิกถิ	(ขอให้มียุติคุณธิ์อำนาจ)
อานูเต็นจีเกออฮัเว็คเกะล้อยเกอะชญ์ระ อาว”	
(ให้ข้าพเจ้าได้สำเร็จสมตั้งใจด้วยเทอญ)	

ในส่วนของคำพรนี้ ปัจจุบันมีจำนวนคนไม่มากนักที่สามารถกล่าวคำพรได้ครบถ้วน ส่วนใหญ่จะกล่าวได้ในคำพรสองสามบรรทัดแรก ส่วนตอนท้ายๆจะมีหลงลืมไปบ้าง อีกทั้งยังมีการปรับปรุงให้ผู้อาวุโสเป็นผู้หญิงเป็นผู้เช่นไหว้แทนต้นผีได้ด้วย ในขั้นตอนการกล่าวคำพรนี้จะกระทำเฉพาะการบวงสรวงเทวดาเท่านั้น ในส่วนของการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษจะเป็นคำกล่าวขอพรอีกแบบหนึ่งที่กำหนดขึ้นเองของแต่ละบุคคล โดยส่วนใหญ่จะขอพรให้สมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างปรกติสุข และทำมาหากินได้ดี ไม่มีเหตุเภทภัยเกิดขึ้น สำหรับการส่งข้าวแช่ที่วัดมอญนั้น ชาวบ้านถือว่าเป็นการถวายข้าวแช่แด่พระพุทธเจ้า เภกเช่นเดียวกับ อามะซังกรานได้ถวายข้าวและน้ำแด่พระพุทธเจ้า โดยได้รับพรอันศักดิ์สิทธิ์เป็นการตอบแทน ด้วยความเชื่อว่าพระสงฆ์คือตัวแทนของพระพุทธเจ้า ส่วนการส่งสำหรับข้าวแช่ให้ญาติผู้ใหญ่มักจะได้รับคำอวยพรจากผู้ที่เราไปทำความเคารพ ซึ่งคนมอญนครชุมน์ถือว่าเป็นพรอันศักดิ์สิทธิ์และเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณด้วย

ผลการศึกษาพบว่า ประวัติศาสตร์ของคนมอญนครชุมน์ที่มีการบอกเล่าต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมทางด้านประเพณี และ หลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏให้เห็นจากสถานที่สำคัญทางศาสนา โบสถ์มอญ วิหารป่ากิ และคัมภีร์ใบลานที่มีการเก็บรักษาไว้ที่ศาลาหอฉันวัดใหญ่นครชุมน์จำนวนมาก ร่องรอยของประวัติศาสตร์ที่เป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการพบเห็นประเพณีปลงบึงคำจัก (บุญส่งข้าวแช่) ในสังคมของคนมอญนครชุมน์เป็นช่วงเวลาเดียวกัน จากคำบอกเล่าถึงที่มาของตำนานข้าวแช่ ที่นายมอง เกษเจริญ (2553) ได้ยืนยันว่ารุ่นปู่ของปู่ของตนเองได้บอกเล่าไว้ เมื่อวิเคราะห์ถึงช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ของคนมอญในกลุ่มน้ำแม่กลองที่อพยพมาจากฝั่งมอญและมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นี่ เมื่อเวลาล่วงเลยผ่านไปยุคที่

บ้านนครชุมน์ยังมีหาดทรายให้เดินเล่นและพักผ่อนเมื่อส่งข้าวแช่เสร็จแล้ว จนมาถึงยุคปัจจุบัน ประเพณีบุญส่งข้าวแช่ก็ยังอยู่ หากแต่การประกอบพิธีกรรมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วย เพราะวิธีการผลิตและสิ่งแวดล้อมชุมชนได้รับผลกระทบจากความเจริญทางเทคโนโลยีและการทำลายทรัพยากรธรรมชาติด้วยรัฐเปิดให้มีสัมปทานอุตสาหกรรมและมีการสร้างเขื่อนเหนือแม่น้ำ ส่งผลให้สภาพแวดล้อมชุมชนบ้านนครชุมน์แปรเปลี่ยนตามไปด้วย พร้อมๆ กับที่ประเพณีบุญส่งข้าวแช่ของคอนมอญนครชุมน์ได้มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดในการประกอบพิธีกรรม เช่น การเปลี่ยนวัตถุดิบในการทำสำหรับข้าวแช่ การลดจำนวนวันส่งข้าวแช่ ด้วยเพราะได้รับผลกระทบมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้น

โดยลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นไปตามแนวทางของการศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและประวัติศาสตร์ชุมชนในแต่ละช่วงเวลา เพราะการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและรับรู้ได้ในหลายลักษณะ อาจจะเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปช้าๆ ไม่ได้ส่งผลต่อวิถีการดำรงชีวิตของสมาชิกในสังคมมากนัก หรือในบางลักษณะจะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ไม่แน่นอน อันส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของสมาชิกในสังคมนั้นก็เป็นได้ (ศิริรัตน์ แอดสกุล, 2542: 21-22) ดังนั้นในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ย่อมก่อให้เกิดผลดีต่อการทำความเข้าใจในพัฒนาการของประเพณีแต่ละยุคสมัยได้อย่างเป็นระบบว่าเพราะเหตุใดการเปลี่ยนแปลงจึงเกิดขึ้น แล้วเกิดจากการเปลี่ยนแปลงในส่วนย่อยใดของระบบสังคม โดยนัยนี้ พัฒนาการของประเพณีประลองเปิงค้ำจ๊ก(บุญส่งข้าวแช่) ภายในมิติทางสังคม วัฒนธรรมของคอนมอญนครชุมน์ จึงมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ดังนั้น พัฒนาการของประเพณีประลองเปิงค้ำจ๊ก หรือบุญส่งข้าวแช่ของคอนมอญนครชุมน์ จึงเป็นไปตามลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นมา และยังคงดำเนินต่อไป จึงเป็นไปได้ว่า ประเพณีประลองเปิงค้ำจ๊กหรือบุญส่งข้าวแช่ของคอนมอญนครชุมน์จะต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ที่มีอาจกำหนดได้ แต่คาดคะเนได้ว่า ภายในไม่ช้า ประเพณีดังกล่าวจะต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ส่งผลต่อประเพณีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

3. ความหมายของประเพณี

ขั้นตอนของพิธีกรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณีประลองเปิงค้ำจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) ที่บ้านนครชุมน์ นับว่าเป็นการแสดงออกตามระบบความเชื่อของคอนมอญนครชุมน์ ที่เชื่อกันว่า “สิ่งศักดิ์สิทธิ์”

หรือ “อำนาจในสิ่งเหนือธรรมชาติ” นั้นมีอยู่จริง โดยมีคำบอกเล่าที่กล่าวถึงตำนานความเชื่อที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่มีโลกทัศน์ทางความเชื่อที่โดดเด่นอยู่ 2 ประการ กล่าวคือ ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และความเชื่อในการนับถือผี คติความเชื่อในพุทธและผีดังกล่าวได้ถูกจัดการให้เป็นส่วนที่กลุ่มคนมอญบ้านนครชุมน์นำมาใช้

กลุ่มชาติพันธุ์มอญ ในฐานะเจ้าของประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก หรือ บุญส่งข้าวแช่ ที่มีโลกทัศน์ทางความเชื่อเกี่ยวกับพุทธและผีดังกล่าว และ “ข้าวแช่” ซึ่งเป็นอาหารในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงจัดได้ว่า “ข้าวแช่” เป็นอาหารในพิธีกรรมที่จัดเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่ปรากฏในพิธีกรรมของชาวมอญ กลุ่มชนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group) หรือ กลุ่มที่มีลักษณะ เป็นกลุ่มคนที่รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมเดียวกัน ดังนั้นผู้ที่อยู่ร่วมชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมประเพณีหรือความเชื่อต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กัน การได้ร่วมกิจกรรมทางสังคมหรือช่วยเหลือกันและกันในหมู่มนุษย์ในชุมชนนั้นจึงส่งผลให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามในยุคสังคมโลกาภิวัตน์ ที่มีการไหลบ่าของวัฒนธรรมที่มีอยู่หลากหลาย การรับวัฒนธรรมอื่น กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ปะทะสังสรรค์กับสังคมวัฒนธรรมที่หลากหลายนั้น หลายครั้งมิได้มีกระบวนการปรับใช้ หรือ เลือกรับ วัฒนธรรมอื่น ทำให้วัฒนธรรมเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ ถูกผสมกลมกลืนและถูกกลืนกลายทางวัฒนธรรมไป ทำให้อัตลักษณ์บางอย่างที่เคยโดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นสิ้นสุดลง เช่น ในการสวมใส่เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ประเพณี การละเล่นพื้นบ้าน ภาษาเขียน ภาษาพูด เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ในปัจจุบันได้ถูกสังคมไทย ที่มีการจัดระเบียบโดยรัฐไทยได้มีการผนวกรวมและผสมกลมกลืนอยู่ตลอดเวลา จนทำให้คุณค่าและความหมายอันแสดงให้เห็นโลกทัศน์หรือวิถีคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ถูกกลดทอนความสำคัญลงไปที่เคยเป็นไป

การให้ความหมายของประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) ในงานศึกษานี้ได้วิเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิด ในการให้ความหมายประเพณีนี้ ผ่านระบบความเชื่อทางศาสนาที่เป็นเสมือนเครื่องมือสำคัญในการแสดงควมมีตัวตนของชาวมอญในท้องถิ่น เพราะบุญส่งข้าวแช่นี้เป็นประเพณีที่มีประวัติความเป็นมาและเรื่องราวอันยาวนาน ที่สืบทอดต่อกันมาและสามารถอ้างอิงชาติพันธุ์มอญกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความสัมพันธ์ภายในสังคมที่เหนียวแน่นกลุ่มหนึ่ง

การรับรู้ความหมายของประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) ในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของชนชาวมอญนครชุมน์ ได้สะท้อนผ่านเรื่องราวประวัติศาสตร์ชุมชน ประวัติศาสตร์

ท้องถิ่นโครงสร้างทางสังคม ระบบความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมวัฒนธรรม มอญ ซึ่งพบว่าความหมายและคุณค่าของข้าวแช่นั้นไม่ใช่เพียง “อาหาร” แต่เป็น “ประเพณีที่ ประกอบไปด้วยความเชื่อ” ของกลุ่มคนที่มีระบบความเชื่อเดียวกัน นั่นคือ ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ในที่นี้ คือ ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และการนับถือผี การถือปฏิบัติตาม ประเพณีปะลองเป็งด้ายจกของคณมอญนครชุมน์ สืบเนื่องมาจากความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องของความ อำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งสามารถพิจารณาจากขั้นตอน กระบวนการในประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็น พิธี หรือ งานประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับการอัญเชิญ การเซ่นไหว้ และการขอพร ต่อสิ่งศักดิ์ที่อยู่ในโลก ทัศน์ของพวกเขา

แม้ระหว่างหมู่ชาวมอญด้วยกันเอง ก็มีความแตกต่างของการให้ความหมายของประเพณี วัฒนธรรมภายในที่แตกต่างกัน เห็นได้จากการนำเสนอความเป็นมา หรือ ที่มาของความเชื่อที่ ก่อให้เกิดประเพณีที่แตกต่างกัน จะเห็นได้จาก ความเชื่อในตำนานสงครามดัตที่คณมอญภายนอก ชุมชน ได้หยิบยกมาใช้ในการอ้างอิงที่มาจากประเพณี อันเป็นชุดความรู้คนละชุดความรู้ที่คณ มอญนครชุมน์ได้ยึดถือปฏิบัติ กับ ในส่วนของ ตำนานอามะซังกราน คือ ตำนานสงครามคัมมอญที่ คณมอญนครชุมน์ได้บอกเล่ากันมา ถึงแม้จะมีความตรงจำที่ไม่ครบถ้วนหรือไม่ได้เป็นที่ทราบกัน ในทุกครอบครัว แต่ร่องรอยของตำนานอามะซังกราน ที่ปรากฏให้เห็นจากขั้นตอนการอัญเชิญ เทวดามาประทับที่ “ฮ้อยซังกราน” และคำกล่าวขอพรที่อ้างอิงว่า คือ คำพรอันประเสริฐที่ พระพุทธเจ้าได้ประทานให้ ดังนั้น ความหมายที่เกิดขึ้นในความเชื่อของคณมอญนครชุมน์ จึงอยู่ที่ การได้มาซึ่ง “พรอันประเสริฐ” ที่เป็นพรของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งอดีต พรดังกล่าวจะบังเกิดโดย การบูชาและได้รับพรของพระพุทธเจ้าส่งผ่านมาให้ผู้ปฏิบัติตามความเชื่อ แต่เป็นการส่งผ่านสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในความเชื่อของแต่ละปัจเจกบุคคล เช่น เทวดา นางฟ้า นางสงครามดัต ตามแต่ความ เชื่อของแต่ละบุคคลที่ได้รับการบอกเล่ากันมาในแต่ละครอบครัวด้วย

เมื่อพิจารณาถึงความหมายของประเพณีปะลองเป็งด้ายจก (บุญส่งข้าวแช่) ที่มีความ เกี่ยวพันกับชีวิตของคณมอญนครชุมน์ที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับความเชื่อ คำว่า ปะลอง คือ การส่ง หรือ การนำไปให้ คำว่า เป็งด้ายจก แปลตรงตัวว่า ข้าวน้ำ หรือ ข้าวแช่ ซึ่งได้อ้างอิงมาจากตำนานอามะซัง กรานที่ถวายเป็นข้าวและน้ำแด่พระพุทธเจ้าตามคำบอกเล่ากันมา เมื่อมารวมคำแล้ว การส่งข้าวแช่ หรือ การนำข้าวแช่ไปให้ ในความหมายตามความเชื่อของคณมอญนครชุมน์ คือ การนำข้าวแช่มาไหว้

หรือมาถวายให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือ เพื่อให้ได้รับพรและความคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การกระทำตามประเพณีดังกล่าว อยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นอำนาจเหนือธรรมชาติมีอยู่รอบๆ ตัวเรา การจะทำให้ได้รับความเชื่อมั่นว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์รับรู้ จึงต้องใช้ พิธีกรรม เป็น สื่อกลาง ซึ่งจัดเป็น “รูปแบบของพฤติกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นพิธีการสำหรับกลุ่มชนทั่วไปที่กระทำเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ” (ประชิด สฤณพัฒน์, 2546 : 60)

ด้วยวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนมอญนครชุมน์ที่ผูกพันอยู่กับวิถีการผลิตเพื่อยังชีพ การทำนา การจับปลาในแม่น้ำลำคลอง ทำให้ต้องพึ่งพาธรรมชาติรอบข้าง ความไม่แน่นอนของธรรมชาติย่อมก่อให้เกิดความวิตกกังวลในการดำรงชีวิต ในขณะเดียวกันเมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เกิดขึ้น ความไม่มั่นคงทางจิตใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ต้องเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อมย่อมต้องการที่พึ่งทางใจ คือ การเช่นไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในความเชื่อของแต่ละบุคคลและชุมชน หรือ การใช้ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ การกระทำดังกล่าวเป็นดังเช่นที่ Greetz ได้ให้คำนิยามของ ศาสนาว่า เป็นระบบของสัญลักษณ์ที่กระทำให้เกิดการสร้างพลัง เกิดอารมณ์และแรงกระตุ้น และ ทำให้รู้สึกว่าเป็นจริงหากระบบสัญลักษณ์ นั้นก็ไม่ได้เป็นไปตามความหมายอันแท้จริงในตัวเอง แต่แฝงไว้ด้วยลักษณะของนามธรรมที่ยากแก่การแปลความ การเคารพบูชาสัญลักษณ์เป็นสิ่งที่ เชื่อมโยงกับสิ่งที่ยากต่อการทำความเข้าใจ ซึ่งอาจแสดงผ่านสัญลักษณ์ในรูปแบบของประเพณี นิยม นิยายปรัมปรา พิธีกรรม ในแง่นี้คนมอญนครชุมน์มีความเชื่อในระดับท้องถิ่น ทั้งที่เป็นความเชื่อในเรื่องผี หรือ วิญญาณ ซึ่งหมายถึงการนับถือผีบรรพบุรุษและผีทั่วไปที่อยู่รอบตัว ในอีกส่วนหนึ่งอาศัยพื้นฐานทางความเชื่อที่ยึดมั่นในพระพุทธศาสนาตามที่บรรพบุรุษของตนได้บอกไว้ว่า “ชนชาติมอญเป็นชนชาติแรกที่พบพระพุทธเจ้า คือ ตะเปา ตะโป้ว สองพ่อค้าชาวมอญที่ถวายสัตตูก่อน ตัตตุงแต่พระพุทธเจ้าตามพระพุทธประวัติ การอบรมขัดเกลาทั้งในครอบครัวและที่วัด ต่างปลูกฝังความรู้ชุดนี้ให้คนมอญนครชุมน์มาทุกยุคทุกสมัย โดยมีการตอกย้ำความเชื่อในเรื่องที่ผ่าน รูปปั้นตะเปา ตะโป้วที่วิหารปากี อันเป็นสถานที่ในความทรงจำของคนมอญนครชุมน์ที่ใช้อ้างอิงกับการตั้งถิ่นฐานของคนมอญที่อพยพมาจากเมืองมอญและเป็นที่มาของความเชื่อที่คนมอญดังกล่าวคือ บรรพบุรุษของคนมอญนครชุมน์ในปัจจุบัน

การนำเรื่องเล่าที่เป็นตำนานอามะซังกรานที่ถวายข้าวและน้ำ แด่องค์พระพุทธเจ้าและได้รับพรจนมีอำนาจกล้าแกร่ง ย่อมสร้างความหนักแน่นให้กับประเพณีที่หากเพียงอาศัยความเชื่อ

เรื่องผี หรือ วิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ การเชื่อมโยงตำนานที่สัมพันธ์กับ พุทธศาสนา โดยถือว่าเป็นความเชื่อที่สูงกว่าความเชื่อเรื่องผีหรือวิญญาณซึ่งเป็นความเชื่อท้องถิ่น การผสมผสานระหว่างความเชื่อของท้องถิ่นที่กระทำในระดับครัวเรือน มาเป็นในระดับชุมชน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในประเพณี โดยการรวมกลุ่มคนทั้งในและนอกชุมชนมาเข้าร่วมกิจกรรม ภายใต้งำหนดเวลาที่ทำให้ดำเนินการได้ในเทศกาลสงกรานต์อันเป็น ประเพณีที่มีความสำคัญในการ อยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวและได้มาร่วมกันทำกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน ประเพณี ดังกล่าวจึงมีการให้ความหมายของความเชื่อที่จะได้รับพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ผ่านพิธีกรรมการส่งข้าวแช่และในวิถีชีวิตที่อยู่กันในระบบเครือญาติ ประเพณีจึงมีส่วนในการสร้างสัมพันธ์ อันดีให้เกิดขึ้นในหมู่เครือญาติของคนอีกด้วย

ดังนั้น ในประเด็นของการอ้างอิงถึงตำนานอันเป็นที่มาของประเพณีจึงเป็นการแยกแยะ การให้ความหมายของประเพณี จึงมิได้มีความหมายเดียวกัน หรือ เป็นความหมายที่ใช้ร่วมกันกับ ชุมชนมอญอื่นที่มีความเชื่อที่มาจากตำนานที่ต่างกัน ประเด็นนี้เองย่อมทำให้ประเพณีปะลอง เปิงด้าจ๊ก ในชุมชนมอญลุ่มน้ำเดียวกันมีความหมายและขั้นตอนที่แตกต่างกันได้ เพราะต่างก็มี ประวัติศาสตร์ของชุมชนที่ต่างกันไป ถึงแม้จะมีประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกันก็ตาม

เมื่อพิจารณาในขั้นตอนของประเพณีที่มีขั้นตอนพิธีกรรมการอัญเชิญเทวดา และต้อง กล่าวคำบูชา ย่อมตอกย้ำให้เห็นถึงการอ้างอิงที่มาของประเพณีดังกล่าวที่หลากหลาย ในกรณีคน มอญบ้านม่วง จากคำบอกเล่าถึงขั้นตอนที่ถวายข้าวแช่แด่เทพีสงกรานต์ โดยตั้งไว้บนศาลเพียงตา เวลาบูชาถวายต้องกล่าวถวายด้วยคำบาลีว่า “อุกาสะ (3 ครั้ง) โภโต เทวโส ตันนัง กุสสัง มยเคตัง เอहि ตาน อาคัจฉันติ นิมนติ ปริกฺขณโสฯ” เป็นอันเสร็จพิธีต้อนรับเทพีสงกรานต์ประจำปี คนมอญ บ้านม่วงก็จะส่งข้าวแช่ไปยังวัดมอญต่างๆ เพื่อร่วมงานบุญใหญ่มหาสงกรานต์ ซึ่งคำกล่าวถาวยนั้น ไม่ปรากฏในการปฏิบัติของคนมอญบ้านนครชุมน์แต่อย่างใด ในทางกลับกัน เมื่อยก คำอัญเชิญ เทวดาและขอพรที่ว่า “เยอะสะเมินเตเวะ ชญะไซญ่งชญื่อาว ปะคอยตันวู่ระโปยปะเปาเจ้ย เยอะฮั ไพ่นจ๊ะนะขอบเปะดงปะกาเว เพออโปยปะเปาเจ้ย เกออเกอะโน้กฮัโม้ อาชญื่อ อาเย็กเต็นกัม ชัมเก ออฮิกถิอานู เต็นจื่อเกอฮัวเด็คกะลือยเกอะชญื่อระ อาว” ตามประเพณีของคนมอญนครชุมน์ ก็ไม่ได้มี ชุมชนมอญอื่น ถือปฏิบัติเช่นกัน หากในความต่างกันนี้ ในขั้นตอนนี้ ไม่ได้ถูกกล่าวถึง หรือ หยิบยก ไปเป็นประเด็นเพื่อหาข้อสรุป หรือกำหนดเป็นรูปแบบของประเพณีสากล เพราะคนแต่ละชุมชน ต่างก็ยอมรับว่า ประเพณีดังกล่าวเป็นประเพณีท้องถิ่นที่อาจจะมีความเหมือน คล้ายคลึง หรือ

แตกต่างกันไปตามบริบทของชุมชนนั้นๆ เช่นเดียวกันกับประเพณีอื่นๆ ที่ถือปฏิบัติกันมา ไม่ว่าจะเป็น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีวันเข้าพรรษา ออกพรรษา ฯลฯ

ดังนั้น การถือปฏิบัติตามประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก(บุญส่งข้าวแช่) ซึ่งได้รับการยอมรับระดับหนึ่งในสังคมไทยว่าเป็นประเพณีที่มาจากความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ โดยมีได้จำกัดว่าจะเป็นกลุ่มของชุมชนมอญที่หนึ่งที่ใด การกล่าวถึงประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) จึงเป็นเพียงการฉายภาพของประเพณี ที่เป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งในการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้ผู้อื่นรับรู้ว่าเป็นประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่มีอยู่บนพื้นฐานความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ และได้หยิบยืมเรื่องราวจากตำนานมาใช้ร่วมกัน เพื่อแยกแยะความเป็นชาติพันธุ์ให้แตกต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในสังคมไทย โดยจะเห็นได้จากการจัดกิจกรรมงานประเพณีประจำปีในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของชุมชนมอญใหญ่ๆ ที่ได้นำประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) มาทำการสาธิตและจัดแสดงขึ้นตอนในการประกอบพิธีกรรมตามประเพณี ผ่านรูปแบบของการจัดริ้วขบวนและการจัดนิทรรศการอาหารท้องถิ่นด้วย

พัฒนาการและความหมายของประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) ของบ้านนครชุมน์ ตำบลนครชุมน์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จึงมีทั้งความหมายที่ปรากฏตามความเชื่อและความหมายที่ใช้ร่วมกันกับชุมชนมอญอื่นๆ ในสังคมไทย ในขณะเดียวกัน การให้ความหมายที่แตกต่างของคนนอกชุมชน ย่อมส่งผลต่อการทำความเข้าใจในการปฏิบัติตามประเพณีของคนรุ่นต่อไปอยู่ไม่น้อย แต่อย่างไรก็ตามการปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนของประเพณีนั้นได้แสดงให้เห็นว่า ประเพณีมีบทบาทต่อปัจเจกบุคคลและชุมชนตลอดจนการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคมอีกด้วย

4. บทบาทของประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก

ในการปฏิบัติตามประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) ของคนมอญบ้านนครชุมน์ ตั้งแต่ในอดีตมาจนถึงปัจจุบันที่ถือปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องทุกปี ประเพณีได้ถูกสร้างให้เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายมอญที่จะต้องจัดขึ้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ และมีการกำหนดขั้นตอนของพิธีกรรมไว้อย่างชัดเจน ถึงแม้ไม่ได้กำหนดเป็นข้อบังคับหรือลายลักษณ์อักษรก็ตาม การปฏิบัติตามประเพณีสืบต่อกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้

จากคนรุ่นก่อนทั้งที่เป็นพ่อแม่ หรือ เครือญาติ รวมทั้งเพื่อนบ้าน ตลอดจนกลุ่มคนในสังคมก็มีส่วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า ประเพณีและขั้นตอนพิธีกรรมในประเพณีได้มีบทบาทต่อปัจเจกบุคคล และชุมชน อีกทั้งยังรวมไปถึงกลุ่มคนในสังคมอื่นที่ได้มีส่วนในการปฏิบัติตามประเพณีมาด้วยกัน ประเพณีจึงเสมือนเป็นเครื่องมือหนึ่งในการรวมคนและมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน

4.1 บทบาทในปฏิสัมพันธ์ของครอบครัว เครือญาติ และชุมชน

การศึกษาในประเด็นนี้ เมื่อพิจารณาจากรายละเอียดของประเพณีปะลองเปิงด้าจัก จากขั้นตอนในการปฏิบัติตามประเพณี และการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ การเตรียมงาน การบอกกล่าวคนในครอบครัวและเครือญาติ และการอัญเชิญ เช่น ไหว้ และขอพร ซึ่งทั้งสามพิธีกรรมมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่สำคัญ กล่าวคือ การกำหนดข้อตกลงหรือข้อบังคับสำคัญให้สมาชิกในครอบครัวได้มีบทบาทหน้าที่ในงานประเพณีร่วมกัน จะต้องมาเข้าร่วมพิธีให้ครบถ้วน โดยจุดศูนย์รวมอยู่ที่บ้านต้นผี ในลำดับแรกต้องทำการเช่นไหว้บรรพบุรุษในห้องผี ที่ต้องทำพิธีร่วมกัน ทำให้เห็นถึงบทบาทของประเพณี ที่เกิดขึ้นต่อปัจเจกบุคคล กล่าวคือ ในส่วนของต้นผีซึ่งอยู่ในฐานะของเจ้าบ้านที่ทำพิธี จะต้องรับผิดชอบในการปฏิบัติตนของตนเองให้เป็นตัวอย่างหรือเป็นตัวตั้งตัวตีในการจัดงาน เมื่อวิเคราะห์ถึงบทบาทหน้าที่ของต้นผีที่ถูกกำหนดขึ้นตามความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่ต้องสืบทอดต่อๆมาผ่านทางลูกชายคนโต ประเพณีนี้ได้ตอกย้ำเกี่ยวกับความเชื่อในฐานะของต้นผี ที่ต้องรับผิดชอบเรื่องราวที่เกิดขึ้นของครอบครัว แม้งานประเพณีปะลองเปิงด้าจักจะไม่ใช่งานที่ทำการขึ้นเป็นการเฉพาะกลุ่มคนในสายตระกูล แต่การจัดการของต้นผี ที่ต้องทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการตามขั้นตอนของพิธีกรรมในช่วงของการเช่นไหว้บรรพบุรุษและอัญเชิญเทวดา เท่ากับเป็นการตอกย้ำในความเชื่อของคนมอญนครชุมน์ในการนับถือผีเด่นชัดยิ่งขึ้น

ในอีกแง่มุมหนึ่งนั้น การยึดถือปฏิบัติตามประเพณีของต้นผีหรือสมาชิกในครอบครัวที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น การได้รับการอบรมขัดเกลาจากผู้เป็นพ่อแม่ หรือ ญาติผู้ใหญ่ รวมทั้งการได้เห็นการกระทำและปฏิบัติกันมาอย่างสม่ำเสมอ รวมไปถึงคำบอกเล่าถึงเรื่องราวของ

บรรพบุรุษที่ได้หอบสมบัติ คำรับคำรา คัมภีร์มาตั้งรกรากที่นครชุมน์ ความเชื่อเหล่านั้นได้ถูกหล่อหลอมให้รักและหวงแหนในวัฒนธรรมมอญอันเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของบรรพบุรุษที่ต้องรักษาไว้สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ย่อมสร้างความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของคนให้เกิดขึ้นด้วย สถาบันครอบครัวจึงเป็นเหมือนเช่นที่ จานงค์ (2540: 51) ที่ได้บอกไว้ว่าครอบครัวเป็นองค์กรแรกที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมให้มนุษย์ ครอบครัวจึงมีอิทธิพลในการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีในสังคมขนาดเล็กที่ไม่ใช่สังคมเมืองที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากเกินไป กรณีเช่นนี้ วิเคราะห์จากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวในบ้านนครชุมน์ ที่ส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายมอญ มีเพียงไม่ถึง 10 ครอบครัวที่เป็นคนไทยที่มีเชื้อสายกลุ่มชาติพันธุ์อื่น การอบรมสั่งสอนในวัฒนธรรมมอญจึงไม่ได้ดูแปลกแยกหรือแตกต่างเกินไปจากครอบครัวอื่นในชุมชน เมื่อพิจารณาถึงบทบาทสมาชิกครอบครัวนั้น การที่สมาชิกแต่ละคนต้องมาร่วมกันเตรียมประเพณีที่มีขั้นตอน หรือ พิธีกรรมสำคัญที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อย การได้มาอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว ได้ปรึกษาหารือ และกำหนดวิธีการ มอบหมายหน้าที่ให้สมาชิกในการจัดเตรียมสถานที่ จัดเตรียมอาหาร การไปส่งข้าวแช่ตามวัดต่างๆ การนำข้าวแช่ไปทำความสะอาดพญาดิษฐ์ใหญ่ การกำหนดตัวบุคคลที่จะปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนของประเพณี จึงมีความหมายต่อปัจเจกบุคคล ที่ได้รับบทบาท หน้าที่ที่ไม่อาจกระทำได้ตามลำพัง หรือ ตามอำเภอใจ หากเป็นการกระทำภายใต้ข้อตกลงร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว การปฏิบัติตามขั้นตอนของประเพณีดังกล่าวจึงเป็นเสมือนเครื่องมือในการสร้างสายใยความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวให้มีความแนบแน่นมากขึ้น การขอพรอันศักดิ์สิทธิ์ที่กระทำผ่านพิธีกรรมการบูชา ถึงแม้สมาชิกในครอบครัวไม่ได้กล่าวขึ้นมาด้วยตนเอง หากกระทำผ่านต้นผีหรือ ผู้อาวุโสของครอบครัว ย่อมทำให้เกิดความรู้สึกถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพรดังกล่าว ด้วยถ้อยคำที่เอ่ยนั้น มิได้จำกัดแค่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หากเป็นการหมายรวมให้เทวดาช่วยดูแลทุกคนในครอบครัว ให้ได้รับแต่สิ่งดีๆ การได้กล่าวคำพิเศษไม่เหมือนที่พูดคุยกันตามปกติในภาวะของความไม่ปกติตามรูปแบบของพิธีกรรม เช่น ความเจ็บปวด ควันรูป หรือ ความพิเศษของอาหารที่ทำขึ้น ย่อมทำให้ทุกคนที่เป็นผู้ร่วมในขั้นตอนดังกล่าวรู้สึกได้ถึงความพิเศษของประเพณีที่ทำอยู่

เมื่อพิจารณาอีกด้านหนึ่ง การจัดแบ่งหน้าที่ในการเตรียมการจัดงาน ทั้งที่เป็นมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่เกิดขึ้นในครอบครัว ในสังคมของ

คนมอญนครชุมน์ ที่อาจกล่าวได้ว่าให้ความสำคัญต่อระบบครอบครัวและเครือญาติเป็นอย่างมาก เนื่องจากโดยพื้นฐานแล้วครอบครัวของมอญนครชุมน์เป็นแบบครอบครัวขยาย ยึดสายตระกูลฝ่ายชาย การแต่งงานมีการแต่งงานเข้าบ้านฝ่ายชาย และไม่นิยมแยกครัวเรือนออกไปอยู่ที่อื่น หากไม่สะดวกด้วยบ้านพ่อแม่มีเนื้อที่ไม่พอเพียงต่อสมาชิกที่เพิ่มขึ้น ก็จะสร้างบ้านขึ้นใหม่แต่อยู่ในบริเวณเดียวกันกับบ้านพ่อแม่ หรือบ้านของต้นผิอยู่ แต่ถ้าทำไม่ได้ส่วนใหญ่ก็จะพยายามหาที่ดินที่อยู่ใกล้ที่สุด และเดินไปมาหาสู่กันได้ ในอีกด้านหนึ่ง ถึงแม้ฝ่ายหญิงจะแต่งงานออกไปนับถือผีของสามีซึ่งถือว่าขาดจากผีตระกูลไปแล้วก็ตามแต่ความสัมพันธ์ยังคงดำรงอยู่ ซึ่งความสัมพันธ์ได้ถูกนำเสนอในแง่มุมของความกตัญญูทดแทนที่ต่อบุพการี แต่ก็ต้องกระทำภายนอกบ้านของฝ่ายสามีซึ่งเป็นผีคนละตระกูล หากวิเคราะห์โดยรวมแล้ว คือการอบรมขัดเกลาจากผู้อาวุโสที่ต้องการให้คนรุ่นหลังได้เห็นถึงการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษที่แม่จะมีกฎระเบียบเรื่องของการถือผีตระกูล แต่ละเบียบนั้นก็สามารถผ่อนปรนได้ โดยไม่กระทบต่อความเชื่อเดิมที่มีอยู่ เช่นในกรณีของนางลัดดา สัมมิ ที่จัดสำหรับข้าวแช่เช่นไหว้ผีตระกูลของตนเองนอกบ้านของสามี ซึ่งสามารถกระทำได้ เพราะข้อห้ามในการถือผี จะนำเรียกวิญญาณผีนอกตระกูลเข้าไปภายในบ้านไม่ได้ สถานการณ์ภายในครอบครัวที่ตึงเครียดไม่พร้อมจะทำหน้าที่ในการจัดการตามประเพณี ทางเลือกที่ดีที่สุดคือการให้ผู้อาวุโสสูงสุดของบ้าน หรือ สมาชิกคนใดคนหนึ่งที่ครอบครัวเห็นว่าเหมาะสมเป็นผู้รับหน้าที่เตรียมการจัดงาน

การผ่อนปรนดังกล่าวได้ปรากฏให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนที่มีต่อกัน ในการแบ่งหน้าที่ได้อย่างเป็นระบบในการทำตามประเพณี ย่อมทำให้การปฏิบัติตามประเพณีสำเร็จไปตามความข้อตกลงที่วางไว้ร่วมกัน ในขณะเดียวกัน ประเพณียังได้เชื่อมความสัมพันธ์ของเครือญาติได้อย่างมาก เช่นในกรณีของการทำขนมข้าวเหนียวแดงเพื่อใช้ในพิธีดังกล่าว เป็นการทำขนมที่ต้องได้มีญาติพี่น้องมาร่วมทำ เพราะต้องใช้ระยะเวลาและแรงงานในการทำมากกว่าสิ่งอื่น การรวมกันของเครือญาติที่จะช่วยทำขนมนั้น ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี เพราะได้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือพึ่งพากัน โดยลดภาระค่าใช้จ่ายในการซื้อขนมจากร้านค้าลงไปได้อีกทางหนึ่ง เพราะเมื่อมีการทำขนมเสร็จ ญาติพี่น้องก็จะแบ่งปันขนมที่ทำได้ให้กับทุกคนที่มาช่วยทำ ตลอดระยะเวลาในการทำขนมจึงเป็นช่วงเวลาที่ญาติพี่น้องที่ต่างก็มีภาระความรับผิดชอบของครอบครัวต่างกัน โอกาสได้มา

พบปะพูดคุยกันไม่มากนัก เพราะประเพณีที่จะรวมเครือญาติมาอยู่พร้อมหน้ากัน จริงๆแล้วคือ การเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ซึ่งจะเห็นเครือญาติมารวมตัวกันประกอบพิธี แต่คนมอญนครชุมน์กำหนดการจัดเลี้ยงผีสามปีครั้ง ดังนั้น ช่วงระยะห่างของการรวมตัวของเครือญาติจึงนานเกินไป การทำขนมในประเพณีบุญส่งข้าวแช่จึงลดความห่างของการได้พบเจอหน้าเครือญาติลงไปได้บ้าง อีกส่วนหนึ่งนั้น ประเพณีได้มีการกำหนดให้ครอบครัวได้ให้ลูกหลานนำข้าวแช่ไปทำความเคารพญาติผู้ใหญ่ทั้งในตระกูลของตนเองและบุคคลอื่นที่เคารพ ซึ่งนับว่าเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่ได้บ่มเพาะให้ลูกหลานได้มีความกตัญญูรู้คุณอีกด้วย การไปส่งข้าวแช่ให้ญาติผู้ใหญ่ที่นับถือจึงเป็นเสมือนเครื่องมือในการรักษาความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและเครือญาติให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

4.2 บทบาทต่อการกำหนดหน้าที่ตามบทบาททางเพศ

คนมอญนครชุมน์เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในสังคมไทย ที่มีการดำรงชีวิตอยู่ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลอง เขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้วยสภาพภูมิประเทศที่ตั้งของชุมชนที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำและเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงในยามหน้าน้ำหลาก จากข้อมูลประวัติศาสตร์ของชุมชนในอดีตที่ผ่านมา คนมอญนครชุมน์ได้เผชิญหน้ากับปัญหาความไม่แน่นอนของดินฟ้าอากาศ ความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและระบบนิเวศ ประกอบกับวิถีชีวิตโดยรวมในการพึ่งพาวิถีการผลิตด้านการเกษตรเป็นสำคัญ ภายใต้อิทธิพลของความไม่แน่นอนทางธรรมชาติ ที่คลื่นแคลให้ฝนตก ฟ้าร้อง หรือน้ำท่วม เมื่อไม่สามารถควบคุมได้ อีกทั้งคนเราไม่สามารถหาคำตอบหรือจัดการกับสิ่งที่เกิดขึ้นได้นั้น การยอมจำนนและร้องขอด้วยการกระทำ ผ่านการกราบไหว้อ้อนวอน คือสิ่งเดียวที่จะกระทำให้ได้มาซึ่งความเป็นปกติกลับคืนมาสู่วิถีชีวิตที่เคยเป็นมาก่อนหน้านี้

พิธีกรรมได้กำหนดบทบาทหน้าที่แบ่งแยกงานระหว่างเพศได้อย่างชัดเจน สะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างทางสังคมของคนมอญนครชุมน์ที่ได้จัดความสัมพันธ์ภายใต้กฎระเบียบที่กำหนดไว้จากการปฏิบัติตามประเพณีปะลองเปิงด้าจักษ์ของคนในชุมชนมาอย่างยาวนาน โดยอาศัยกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมหรือการขัดเกลาทางสังคมโดยตรงจากคนในครอบครัวผ่านการปฏิบัติตามประเพณีในแต่ละขั้นตอนของพิธีกรรม โครงสร้างทางสังคมของคนมอญนครชุมน์นับแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน พบว่า บทบาทของเพศชายมีความสำคัญและมีอำนาจในสังคม เนื่องจากสังคมคนมอญยึดความสัมพันธ์ทางเครือญาติสายตระกูลเป็นสำคัญ

ดังนั้น คุณค่าของประเพณีดังกล่าวจึงมีส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและเครือญาติยังคงดำรงอยู่ต่อไป

4.3 บทบาทในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับสำนักกรรมของกลุ่มคน

การถือปฏิบัติตามประเพณีปะลองเปิงคำจัก(บุญส่งข้าวแช่) ได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างสำนักกรรมของชุมชน ประเพณีมีขั้นตอนที่ตอกย้ำให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มคน หรือ คนชุมชนเดียวกัน ความเป็นชุมชนมอญที่ยึดพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ประเพณีและพิธีกรรมของคนมอญจึงมีความเกี่ยวพันกับพระพุทธศาสนาอย่างเห็นได้ชัด การกำหนดให้ประเพณีมีขั้นตอนในการส่งข้าวแช่ไปถวายพระสงฆ์ที่วัดมอญในชุมชนและท้องถิ่น ในห้วงเวลา 3 วันที่กำหนดไว้

ในประเด็นของพระสงฆ์และวัด จึงเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่คนในชุมชนมีร่วมกัน โดยได้เห็นและเข้าใจถึงความหมายร่วมกัน ในการวิเคราะห์การตีความหมายโดยใช้สัญลักษณ์ร่วม(Common Symbols) จึงเป็นวิธีเดียวที่มนุษย์จะมีปฏิสัมพันธ์กันได้ สัญลักษณ์ที่สื่อให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ชุมชนมีร่วมกันว่า การได้กระทำตามประเพณีร่วมกันของคนในชุมชนในสถานที่และบุคคลที่เป็นสัญลักษณ์ทางความเชื่อ พระสงฆ์ คือ ตัวแทนของความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ระบุได้อ้างอิงได้ ด้วยเหตุที่พระสงฆ์คือ ผู้รักษาระบอบอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า นั่นเอง การได้ปฏิบัติตามประเพณีกระทำต่อพระสงฆ์คือ เสมือนการได้ปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าเช่นกัน

ในขณะเดียวกัน “ฮ้อยซังกราน” จัดได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ร่วมของคนในชุมชนตามประเพณีปะลองเปิงคำจัก(บุญส่งข้าวแช่) ที่ชัดเจนเช่นกัน เพราะทั้งคนมอญนครชุมน์ และกลุ่มคนชาติพันธุ์อื่นในบ้านนครชุมน์สามารถเข้าใจและบอกความหมายได้ว่าบ้านที่มี “ฮ้อยซังกราน” หมายถึง คนกลุ่มพวกเดียวกัน ที่ประกอบพิธีกรรมตามประเพณีเหมือนกัน ตามแนวคิดของ Mead ที่บอกถึงการพัฒนาความสำนึกในตัวตน (Consciousness of Self) เป็นสิ่งสำคัญของความเป็นมนุษย์ที่จะสามารถตอบสนองและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ การรับรู้และเข้าใจผู้อื่นก็จะสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเข้าใจก่อให้เกิดความร่วมมือทางสังคม(Cooperative Action) ได้อย่างดีเช่นกัน

ประเพณีปะลองเปิงคำจัก(บุญส่งข้าวแช่) มีขั้นตอนและห้วงเวลาที่ทำให้เกิดความสำนึกร่วมกันของคนมอญนครชุมน์อย่างมาก เมื่อถึงเวลาที่ต้องไปส่งข้าวแช่ที่วัดใหญ่ นครชุมน์เป็นที่แรก

ถนนทุกสายในหมู่บ้าน จะไปบรรจบกันที่จุดเดียวคือ ด้านหน้าวัดใหญ่นครชุมน์ เสียงพูดคุย การแต่งกายแบบมอญที่ละไปกับการแต่งกายตามสมัยนิยมที่เริ่มมากขึ้น แม้การเดินทางตามเส้นทางเดิมที่เคยกระทำมา จะมีกลุ่มคนเดินเท้ากันน้อยลง และมีผู้คนใช้รถยนต์ จักรยานยนต์มากขึ้น เมื่อการเดินทางด้วยรถต้องยุติลง และเดินเท้าเข้าวัด ภาพของกลุ่มคนที่ถือว่าเป็นพวกเดียวกันได้มารวมกันอยู่อย่างพร้อมหน้าพร้อมตา การพูดคุยทักทายด้วยภาษามอญด้วยกัน การยกส้ารับข้าวแช่มาที่เดียวกัน สิ่งเหล่านี้ ดอกหญ้าให้เห็นถึงความป็นสมาชิกในชุมชนร่วมกันอย่างชัดเจน ไม่ใช่เพียงแคในชุมชนตนเองเท่านั้น เมื่อมีคนมอญชุมชนอื่นที่ได้มาส่งข้าวแช่ที่วัด การทักทายโอภาปราศรัย ตลอดจนการสอบถามสารทุกข์สุกดิบต่อกัน ในภาษามอญท้องถิ่น สำนึกความเป็นชาติพันธุ์มอญที่มีร่วมกันมาก็ยังแสดงให้เห็นถึงการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันของคนลุ่มน้ำแม่กลองที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกันมาตั้งแต่อดีต

5. การเป็นสัญลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรม

การปฏิบัติตามประเพณีที่ยึดสัญลักษณ์ร่วมคือวัดมอญทั้งเก้าแห่ง แสดงให้เห็นถึงสำนึกร่วมของกลุ่มคนมอญได้เป็นอย่างดี สำนึกร่วมจึงมิได้มีเส้นกำหนดเพียงแค่หมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคนมอญที่มีความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติทั้งในและนอกชุมชนย่อมมีส่วนทำให้สำนึกร่วมของกลุ่มคนยังคงอยู่ ผู้วิจัยได้พิจารณาจากกรณีที่มีกลุ่มคนมอญจากหมู่บ้านอื่นมาส่งข้าวแช่ที่วัดใหญ่นครชุมน์ ซึ่งมีความเห็นโดยรวมที่ต้องมาส่งข้าวแช่ตามประเพณี เพราะปฏิบัติตามที่บรรพบุรุษกระทำมา และได้ระบุชัดเจนว่า “พ่อแม่ให้มาส่งข้าวแช่ที่วัดใหญ่นครชุมน์ เพราะเป็นวัดที่เป็นศูนย์กลางของวัดมอญในเขตนี้ แต่ต้องส่งข้าวแช่ที่วัดที่บ้านในชุมชนตนเองก่อนเป็นอันดับแรก ส่วนวัดมอญอื่นๆให้ไปส่งเท่าที่กำลังจะไปส่งได้ ซึ่งจะครบทุกวัดหรือไม่ครบก็ได้” ซึ่งผู้วิจัยมองว่าเป็นคำบอกกล่าวของกลุ่มคนมอญที่ถือปฏิบัติกันได้ทำให้เกิดสำนึกร่วมของคนมอญในท้องถิ่นเดียวกันอีกระดับหนึ่งด้วย ถึงแม้ว่าจะมีเงื่อนไขที่จะต้องกระทำหรือไม่กระทำบางอย่างก็ตาม แต่ถ้าพิจารณาถึงสิ่งที่ต้องกระทำคือต้องส่งที่วัดในชุมชนตนเองก่อนเป็นอันดับแรก นั่นคือ การรับรู้บทบาทของการเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชนที่ต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และการที่คนมอญบ้านอื่นต้องมาส่งข้าวแช่ที่วัดใหญ่ เพราะเป็นวัดศูนย์กลางของวัดมอญย่อมแสดงความเป็นสมาชิกร่วมของกลุ่มคนในอีกแบบหนึ่ง หากมองสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป คนในชุมชนและท้องถิ่นได้ออกไปประกอบอาชีพ หรือ เรียนหนังสือที่ตัวอำเภอ หรือจังหวัดมากขึ้น การได้เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนหรือการเข้าวัดในงาน

ประเพณีต่างๆน้อยลง ความเป็นกลุ่มสมาชิกจึงไม่เห็นชัดเจนในยามปกติ เมื่อถึงยามที่มีโอกาสสำคัญที่จะมาจัดการรวมกลุ่มสมาชิกให้ชัดเจนขึ้น ประเพณีหรือพิธีกรรมต่างๆ ย่อมเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะรวมกลุ่มคนที่เป็นพวกเดียวกันได้ ประเพณีปลองเปิงคำจ๊ก(บุญส่งข้าวแช่)จึงเป็นอีกหนึ่งประเพณีที่ทำให้เกิดสำนึกร่วมและรวมกลุ่มกันนในสังคมได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นไปตามความเห็นของนักวิชาการที่สรุปถึงความสำคัญของประเพณีและพิธีกรรมว่ามีบทบาทต่อมนุษย์เราที่นอกจากจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจแล้ว ยังเป็นเครื่องผูกพันความเป็นพวกเดียวกัน การประพฤติปฏิบัติ การกระทำกิจกรรมใดๆ ร่วมกัน เป็นแบบแผนเดียวกัน ย่อมเป็นสิ่งที่ผูกพันให้คนในกลุ่มหรือสังคมมีความผูกพันใกล้ชิดกัน และรู้สึกว่าเป็นพวกพ้องเดียวกัน

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจึงเกิดจากการรับรู้ความหมายและเข้าใจในบทบาทของประเพณีทำให้เกิดความสัมพันธ์ต่อกันในสังคม ครอบครัว เครือญาติ และชุมชน ภายใต้ระบบความเชื่อ ศาสนาเป็นสิ่งที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมโดยองค์กรอื่นที่นอกเหนือไปจากครอบครัว อันประกอบไปด้วย วัด โรงเรียน กลุ่มสังคมต่างๆที่อยู่ในชุมชนและท้องถิ่นที่ได้มีกิจกรรมร่วมกันในชุมชน เช่น ในกรณีของกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์ ที่ได้จัดกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์และถ่ายทอดเรื่องราวของประเพณีผ่านขบวนแห่นางสงกรานต์ประจำปี การจัดหาบข้าวแช่ และการจัดนิทรรศการอาหารรามัญ รวมไปถึง การเผยแพร่ข้อมูลกิจกรรมทางวัฒนธรรมมอญของชุมชนผ่านเว็บไซต์ของหมู่บ้านอีกด้วย หรือในกรณีที่โรงเรียนวัดใหญ่(บุญเยี่ยมอนุเคราะห์) ได้จัดให้มีหลักสูตรวิชาวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีมอญผ่านระบบการศึกษาในห้องเรียนของรัฐ แต่ได้ใช้วิทยากรซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนมาเป็นผู้ถ่ายทอด ย่อมทำให้เกิดกระบวนการขัดเกลาและการถ่ายทอดวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่งที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของชุมชนดียิ่งขึ้น

6. ประเพณี กับ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนและท้องถิ่นในลุ่มน้ำแม่กลอง ที่เป็นที่ตั้งของบ้านนครชุมน์ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอดเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนบ้านนครชุมน์และชุมชนอื่นที่อยู่ร่วมกันในท้องถิ่นนี้ ความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป กับ การประกอบอาชีพทำมาหากินของคนในชุมชน วิถีชีวิตดั้งเดิมที่เคยทำนาปีละหนึ่งครั้ง เปลี่ยนมาเป็นการทำนา 3-4 ครั้งต่อปี เพราะมีระบบชลประทานน้ำมีใช้เพื่อการเกษตรตลอดทั้งปี แต่ต้องแลกกับ

พืชผักอื่นที่หายไป ไม่ว่าจะเป็นหัวผักกาด หรือ หัวไชโป๊ หรือ งา ที่แต่ก่อนให้ผลผลิต และมีรายได้เหมือนเช่นการทำนาข้าว การทำนาแบบไม่มีหุคพัก ปลาในทุ่งนาและหนองน้ำไม่เห็นกันง่ายขึ้น เช่นเดียวกับ ริมแม่น้ำแม่กลองที่ไหลพาดผ่านหมู่บ้านนครชุมน์ ที่ครั้งหนึ่งบ้านนครชุมน์ได้ชื่อว่ามีหาดทรายขาวละเอียดขนาดใหญ่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำให้คนในท้องถิ่นได้อาศัยอยู่ อาศัยกินวิถีชีวิตของแม่น้ำในยุคของการดูทราย และการเกิดขึ้นของเขื่อนเหนือลำน้ำแม่กลองส่งผลกระทบโดยตรง น้ำหลากไหลแรงกัดเซาะตลิ่งหน้าดินพังทลาย การดูทรายทำให้อ่างน้ำกว้างขึ้น หาดทรายที่เคยเป็นเส้นทางเดิน ที่พักผ่อน และที่ทำมาหากินของคนในชุมชนหมดไป ถังออก ที่ต้องเพาะในหลุมทรายเพื่อเป็นวัตถุดิบในการปรุงผัดหมี่อาหารในประเพณีปลอญเป็งคำจ๊ก น้ำจากแม่น้ำแม่กลอง ที่ต้องใช้ในการประกอบอาหารที่ใครๆก็พูดว่าไม่เหมือนน้ำทั่วไป ทำข้าวแช่แล้วไม่บูดเสียง่าย

บ้านนครชุมน์ในปัจจุบันมีอาชีพที่ค่อนข้างหลากหลาย แต่ยังคนรุ่นพ่อรุ่นแม่ส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพหลักดั้งเดิม คือ การทำนาข้าว การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจทำให้คนรุ่นใหม่ใช้ชีวิตตามสมัยนิยมทั้ง การศึกษาที่ต้องไปเรียนในตัวอำเภอบ้านโป่งหรือตัวจังหวัดด้วย ค่านิยมว่ามีความเจริญและดีกว่า การบริโภคสินค้าตามโฆษณา ทั้งเสื้อผ้า อาหารตามสมัยนิยม รวมทั้งการไปทำงานในกรุงเทพที่ดูดีกว่าทำงานในท้องถิ่น พอถึงเทศกาลสงกรานต์ต้องมีเสื้อผ้าชุดใหม่จากกรุงเทพมาฝากสมาชิกในครอบครัวเป็นความหมายว่าไม่ตกยุคสมัย

ประเพณีปลอญเป็งคำจ๊ก หรือ บุญสงฆ์ข้าวแช่ เป็นประเพณีหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมดังที่กล่าวมา เช่นเดียวกับประเพณีอื่นๆที่ยังดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของคนมอญนครชุมน์ ไม่ว่าจะเป็น บุญสงกรานต์ ออกพรรษา งานบวช ที่ต่างก็ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงนี้ สิ่งที่เราเห็นเด่นชัดที่สุด คือ รูปแบบของการเตรียมงาน ได้แก่ การจัดเตรียมสถานที่ทำความสะอาดบ้านเรือน และ ทำความสะอาดครัวที่ใช้ประกอบอาหาร ซึ่งต้องทำล่วงหน้าเป็นสัปดาห์ แต่ปัจจุบันนี้ บ้านเรือนได้ถูกสร้างแบบทันสมัย ต่อเติมให้เป็นครึ่งตึกครึ่งไม้ มีประตูหน้าต่างปิดมิดชิด ในขณะที่ครัวเป็นแบบทันสมัยอยู่ในตัวบ้านมีก๊าซหุงต้มหุงต้มทุกครอบครัว ไม่ต้องไปตัดไม้มาทำฟืน บ้านเรือนจึงไม่ต้องเสียเวลาทำความสะอาดมากเช่นดังสมัยก่อน

ในส่วนของการจัดเตรียมวัตถุดิบ และ แรงงาน ในการจัดทำข้าวแช่และเครื่องเคียง มีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นชัดเจนจากในอดีตที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวทั้งหมดต้องมาช่วยกันจัดเตรียมเพราะมีรายละเอียดปลีกย่อยมาก ปัจจุบัน การเตรียมงานมีทั้งที่ลดลง และเพิ่มขึ้น ส่วนที่ลดลงได้แก่ การทำ “ฮ้อยซังกราน” ที่ทำจากไม้ไผ่สี่เส้าฝังดิน ได้ถูกปรับเปลี่ยนมาเป็น โครงเสา

เหล็ก แก้วทรงสูง หรือ โต๊ะไม้ที่ต่อไว้แบบตายตัว ใช้งานได้อีกหลายปี เมื่อหมดงานปะลอง เปิงค้ำจ๊กแล้วก็นำไปใช้ประโยชน์ในการวางของหรือทำประโยชน์ในงานอื่นด้วย หรือ การทำ กะเจีย ที่ไม่ต้องไปจับปลามาตากแดดเอง แต่นั่นคือส่วนที่เพิ่มขึ้นของการจัดงาน คือ ต้องใช้เงินในการจับจ่ายซื้อของและวัตถุดิบในการทำอาหารเพิ่มขึ้นอย่างมาก เมื่อไม่ไปจับปลาก็ต้องซื้อปลาที่เขาทำเสร็จตากแดดแห้งมาแล้ว เมื่อไม่มีการว่างเว้นจากการทำนา ที่ดินที่จะปลูกหัวผักกาดหรือใช้ไปก็ไม่มี ต้องไปซื้อที่ร้าน ถั่วงอกก็ต้องซื้อเพราะไม่มีหลุมทรายให้เพาะเอง การแบ่งปันระหว่างเครือญาติที่เคยมีก็น้อยลง เพราะทุกอย่างต้องซื้อด้วยเงินทั้งสิ้น

ในส่วนของพิธีกรรมในแต่ละขั้นตอนของประเพณีไม่พบว่ามีเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก การประกอบพิธีกรรมตามประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก จะเกี่ยวข้องกับความเชื่อที่มีต่อศาสนา และผีบรรพบุรุษ ซึ่งได้เชื่อมโยงมากับเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานอามะซังกรานหรือตำนานสงครามในชุมชน ที่มีผู้บอกเล่าคือผู้อาวุโสที่ผู้คนในหมู่บ้านเคารพนับถือ การดำเนินการตามขั้นตอนที่ทำตามกันมาตั้งแต่คนรุ่นก่อน เน้นพิธีกรรมในการอัญเชิญ การเซ่นไหว้และขอพรจากพระพุทธรูป พระสงฆ์ เทวดา นางสงคราม ต่ บรรพบุรุษ รวมทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตั้งอยู่ในบ้านและชุมชน ด้วยการส่งข้าวแช่เป็นเครื่องบูชา ตามตำนานของชุมชน ตลอดจนการนำสำหรับข้าวแช่ไปทำ ความเคารพญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ และการได้รับพรหรือสิ่งของเงินทองตอบแทน ในแต่ละขั้นตอนล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และการนับถือผี ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคน ธรรมชาติ และอำนาจเหนือธรรมชาติ

คุณค่าของประเพณีที่เกิดขึ้นนั้น คือ การสร้างความหมายที่มาจากความเชื่อของคนมอญ นครชุมน์ ผนวกกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งมีการถ่ายทอดผ่านประเพณีและพิธีกรรมในชุมชน ผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมโดยชุมชน ทำให้มีการปฏิบัติ สืบต่อกันจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง ความสัมพันธ์ของคนที่มีต่อกัน ภายในครอบครัว ความเป็นปัจเจกของแต่บุคคลที่มีต่อความเชื่อในการปฏิบัติตามประเพณี ทำให้มีการพูดคุย ต่อรอง และแบ่งหน้าที่ การจัดประเพณีจึงไม่ใช่หน้าที่ของคนใดคนหนึ่งเพียงคนเดียว แต่หมายถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อกันของคนในครอบครัว และการยอมรับการจัดการตามประเพณีในฐานะของต้นผี หรือ ผู้อาวุโสของครอบครัวด้วย ในระดับของเครือญาติ การจัดประเพณีบุญส่งข้าวแช่ จะต้องมีการพูดคุยกับญาติมิตรในสายตระกูล การสำรวจรายชื่อผู้ที่จะกลับมาร่วมงานที่บ้าน จำนวนญาติพี่น้องที่มาพร้อมหน้าพร้อมตากัน รวมไปถึงการได้ไปทำความเคารพญาติผู้ใหญ่ที่นับถือ ย่อมก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในหมู่เครือญาติ รวมไปถึงภายในชุมชนเช่นกัน ในความสัมพันธ์ของชีวิตคนที่มีต่อธรรมชาติ

ความทรงจำเกี่ยวกับหาดทราย ความพิเศษของน้ำที่ได้จากแม่น้ำแม่กลอง พืชพันธุ์ สัตว์น้ำที่หายไป คือ ความเปลี่ยนแปลงอย่างถาวรและไม่มีวันจะได้ธรรมชาติเหล่านี้กลับคืนมา ในเรื่องสุดท้ายความเชื่อที่มีต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ ทำให้คนได้หยิบยกเอาเรื่องเล่าตำนานมาเน้นย้ำในการปฏิบัติตาม ประเพณีตามความเชื่อในพระพุทธรเจ้า เทวดา นางฟ้า เจ้าพ่อ ผีบรรพบุรุษ ผีอื่นๆ ด้วยคำอัญเชิญ และคำขอพรของพระพุทธรเจ้าที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สร้างขวัญกำลังใจให้กับผู้ส่งข้าวแช่ และได้ตาม ประสงค์ สาระสำคัญในประเพณีที่ไม่เปลี่ยนไปและยังคงปลูกฝังให้ยึดถือ คือ การแสดงออกซึ่ง ความกตัญญูรู้คุณ ที่ต้องกระทำต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ผ่านการเซ่นไหว้ตามประเพณี หรือ การเป็นทั้งผู้ให้ และผู้รับ กับญาติผู้ใหญ่ตลอดจนเครือญาติ โดยการเอื้อยเอื้อนและแบ่งปันอาหาร เงินทองให้กัน พร้อมทั้งบูชาในสิ่งที่พึงเคารพ

7. ปัจจัยที่มีต่อการดำรงอยู่ของประเพณี

การปฏิบัติสืบต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่งในการจัดประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) นั้น มีปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของประเพณีของคนมอญนครชุมน์ที่สำคัญๆ อยู่ 3 ประการ ดังนี้

7.1 ปัจจัยทางสังคมภายในชุมชน

7.1.1 การถ่ายทอดวัฒนธรรมและการสืบทอดประเพณีพิธีกรรม

ในส่วนที่เป็นสังคมภายในบ้านนครชุมน์เองนั้น นับว่าเป็นส่วนที่สำคัญอย่างมาก ต่อการดำรงอยู่ของประเพณี ในแง่มุมนี้ พบว่า สถาบันทางสังคมในบ้านนครชุมน์มีบทบาทในการ ถ่ายทอดวัฒนธรรมเกี่ยวกับประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก(บุญส่งข้าวแช่) ได้เป็นอย่างดี ครอบครัว โดยเฉพาะต้นผี ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้คนในครอบครัวได้ ตระหนักในความสำคัญของความเชื่อที่เกิดจากประเพณีดังกล่าว กระบวนการขัดเกลาทางสังคม ด้วยการใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานข้าวแช่ที่เป็นเรื่องเล่าภายในชุมชนที่ถ่ายทอดบอกเล่าต่อกันมา โดยเน้นให้รู้และถือปฏิบัติตามเรื่องเล่าและให้จดจำความหมายของประเพณีตามความเชื่อของคน ในบ้านนครชุมน์เป็นสำคัญ

เสถียรภาพของโครงสร้างทางสังคมของบ้านนครชุมน์ พิจารณาได้จากการเกิดขึ้น ของกลุ่มสังคมที่ไม่ได้มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ คนในชุมชนได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์

วัฒนธรรมมอญนครชุมน์ขึ้นเพื่อร่วมกันทำกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน การเกิดขึ้นของกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญ ย่อมมีส่วนทำให้เกิดพลังขับเคลื่อนประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) ให้ดำรงคงอยู่ ความร่วมมือของคนมอญนครชุมน์และเจ้าอาวาสวัดใหญ่นครชุมน์ ที่สนับสนุนให้เกิดกิจกรรมวันสงกรานต์ประจำปีมาโดยตลอด การจัดขบวนแห่นางสงกรานต์ที่มีริ้วขบวนที่เต็มไปด้วยเด็กและเยาวชนของบ้านนครชุมน์ ได้นำข้าวแช่ที่ส่วนหนึ่งทางครอบครัวเป็นผู้ทำเองจากบ้าน และอีกส่วนหนึ่งแม่ครัวของวัดใหญ่นครชุมน์ได้ช่วยกันจัดทำมาให้ นำมาร่วมแห่ในขบวนโดยประชาสัมพันธ์ให้คนรู้จักในชื่อที่เรียกว่า “หาบข้าวแช่” ขบวนหาบข้าวแช่ที่สวยงามได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนทั้งในครอบครัวเครือญาติและเพื่อนบ้านในการช่วยกันตกแต่งสำหรับข้าวแช่ให้ครบถ้วนนอกจากจะเป็นการปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนได้รู้จักรักษาได้เห็นถึงคุณค่าของประเพณียังเป็นการแสดงให้เห็นถึงการรวมกลุ่มและความเป็นหมู่คณะอันหมายถึงความสัมพันธ์อันดีของชุมชนในขณะเดียวกันชุมชนได้ให้ความร่วมมือกับทางวัดใหญ่นครชุมน์ในการจัดนิทรรศการอาหารราหมัญเป็นการออกร้านนำอาหารพื้นบ้านของคนมอญนครชุมน์ให้คนอื่นได้รู้จักข้าวแช่นับว่าเป็นอาหารที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก แม้จะเกิดความเข้าใจในเรื่องของความหมายของข้าวแช่ที่แตกต่างกันระหว่างคนในชุมชนและคนนอกชุมชนก็ตาม

นอกจากนี้ การดำเนินงานของกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์ ที่เกิดขึ้นจากความตั้งใจในการจะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญให้คงอยู่และแพร่หลายขึ้น การจัดทำเว็บไซต์ของหมู่บ้านนครชุมน์ขึ้นมา ย่อมมีส่วนในการช่วยให้ประเพณีดังกล่าวได้เป็นที่รู้จักและเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเด็กรุ่นใหม่ในชุมชนเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังเป็นช่องทางในการสื่อความหมายให้คนภายนอกชุมชนได้รับรู้เรื่องราวความเป็นมาของประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก(บุญส่งข้าวแช่)ตามความหมายและความเชื่อของคนมอญนครชุมน์ได้อีกทางหนึ่งด้วย

วัดใหญ่นครชุมน์ นับเป็นองค์กรหนึ่งที่มีส่วนร่วมในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมของคนมอญนครชุมน์ ความสำคัญอยู่ที่การจัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ประเพณีสงกรานต์ประจำปี ที่ได้ปฏิบัติต่อเนื่องกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน เด็กรุ่นใหม่ที่เกิดและเติบโตยังคงได้ยินเสียงสวดมนต์ภาษาบาลีส้าเนียงมอญ หรือ สวดเอวอง การเปิดพื้นที่สาธารณะของวัดให้จัดกิจกรรมประเพณีตามเทศกาลต่างๆ ทั้งวันเข้าพรรษา ออกพรรษา แข่งเรือยาว หรือการจัดงานประกวดนางสงกรานต์ การจัดขบวนหาบข้าว แห่นก แห่ปลา การละเล่นพื้นบ้าน การทรงเข้าผี

การจัดงานนิทรรศการ การออกร้านอาหารรำนมในงานสงกรานต์ประจำปี ล้วนแล้วแต่เป็นการสร้างความสัมพันธ์ให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรักษาประเพณีด้วยตนเอง กระบวนการจัดเทศกาลสงกรานต์ที่ถูกหลานผู้ชายชาวมอญต้องบวชตามมอญ โดยผ่านทั้งสถาบันครอบครัว เครือญาติ ชุมชน ต้องมาช่วยกันในงาน เช่นเดียวกันกับงานประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก(บุญส่งข้าวแช่) ที่ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายในชุมชน

ความสำคัญของโรงเรียนวัดใหญ่ (บุญเยี่ยมอนุเคราะห์) สถานศึกษาที่ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด ย่อมมีส่วนในการสนับสนุนทำให้ประเพณีและวัฒนธรรมของคนมอญนครชุมน์ ได้ถูกถ่ายทอดผ่านทางการเรียนการสอนของรัฐ ในกรณีของนายคมสร จับจุ ที่โรงเรียนให้มาเป็นวิทยากรในช่วงโมงหลักสูตรวัฒนธรรมท้องถิ่น แม้จะมีเวลาการเรียนการสอนไม่มากนัก แต่อย่างน้อยก็ได้ทำให้เกิดการสืบต่อและถ่ายทอดวัฒนธรรมได้อีกแบบหนึ่ง

7.1.2 การสร้างคุณค่าและความหมายของประเพณี

ประวัติศาสตร์ของชุมชนมอญนครชุมน์ที่มีความเก่าแก่ มีเรื่องราวเล่าขานกันสืบมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน การตั้งรกรากถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่อยู่กันอย่างหนาแน่น แวดล้อมด้วยกลุ่มชาติพันธุ์มอญชุมชนอื่นๆที่อยู่แวดล้อมบ้านนครชุมน์ ล้วนแล้วแต่เป็นเครือญาติ ชาติพันธุ์มอญด้วยกันทั้งสิ้น ภายในชุมชนมอญที่มีการสืบทอดสายตระกูลด้วยการถือผีตระกูลเดียวกันย่อมทำให้เกิดสายสัมพันธ์ทางเครือญาติที่มีความหมายและความเชื่อของชุมชนร่วมกัน ในกรณีนี้ หากนำเอาเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานข้าวแช่จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสบ้านนครชุมน์ มาเป็นเครื่องมือในการแสดงความเป็นตัวตนคนมอญ ผ่านการกระทำพิธีกรรมแต่ละขั้นตอนในการส่งข้าวแช่ตามประเพณี ความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมในประเพณีบางขั้นบางตอน สะท้อนให้เห็นถึงนัยของประเพณีที่ช่วยจรโลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ด้วยความเชื่อว่า อำนาจเหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนผีบรรพบุรุษได้รับรู้ถึงความตั้งใจในการจัดสำหรับอาหาร การเซ่นสังเวยบูชา ด้วยความเชื่อว่าบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วจะได้รับและคนที่กระทำตามความเชื่อย่อมได้รับพรที่ศักดิ์สิทธิ์ อีกนัยหนึ่งคือการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ประกอบพิธีกรรมให้มีความมั่นใจในการดำรงชีวิตต่อไปได้อย่างปลอดภัยและเกิดประโยชน์สูงสุดทางจิตใจ อาจกล่าวได้ว่าประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก(บุญส่งข้าวแช่) ได้สร้างเสริมกำลังใจและสร้างความเชื่อมั่นและเห็นคุณค่าและความหมายของประเพณีที่เป็นประโยชน์โดยเฉพาะประโยชน์ทางด้านจิตใจ ที่ช่วยให้ผ่อนคลายจากความกังวลในการดำเนินชีวิตเพราะเมื่อประกอบพิธีกรรมตามประเพณีแล้วจะ

ช่วยให้ได้รับพรอันศักดิ์สิทธิ์ทำให้จิตใจมั่นคงไม่วิตกกังวลในการอยู่ร่วมกันในสังคม สอดคล้องกับนักคิดในทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ที่ได้อธิบายว่า ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นการตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ และวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์สามารถตอบสนองความต้องการของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ระบบต่างๆ ในวัฒนธรรมมีหน้าที่ในตนเองในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมในงานประเพณีบุญส่งข้าวแช่ก็เท่ากับว่าได้รับการตอบสนองทางอารมณ์และจิตใจที่คลายความวิตกกังวลที่ต้องเผชิญเรื่องราวในรอบปี การประกอบประเพณีดังกล่าวในวันสงกรานต์หรือวันขึ้นปีใหม่ และได้รับพรอันศักดิ์สิทธิ์ย่อมทำให้เกิดความสบายใจ ลดความตึงเครียดในชีวิตที่ต้องอยู่ในสภาพสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ย่อมจะทำให้เกิดความวิตกกังวลในการอยู่ในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คุณค่าของประเพณี จึงถูกสร้างขึ้นด้วยความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติที่จะคลอบคลอขจัดปัดเป่าปัญหาไปได้ในที่สุด สอดคล้องกับผลงานวิจัยของงามพิศ สัตย์สงวน (2545) ที่ศึกษาสถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่งในกรุงเทพมหานคร โดยพบว่า ในกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม การนับถือผีบรรพบุรุษของคนไทยโซ่งที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้นั้น ปัจจัยที่สนับสนุนได้แก่การปลูกฝังความคิดความเชื่อในการนับถือผีเรือน โดยการใช้กลไกในด้านการจัดกระทำประเพณีและพิธีกรรมอย่างเคร่งครัด บนฐานแห่งความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมเครือญาติที่มีพื้นฐานร่วมในด้านชาติพันธุ์และระบบความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งคนมอญนครชุมน์ต่างก็อยู่ภายใต้โลกทัศน์ทางความเชื่อของคนมอญและมีความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยระบบเครือญาติเช่นเดียวกัน

นับได้ว่าเป็นว่าเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เป็นหลักฐานในการแสดงตัวตนทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่เป็นบรรพบุรุษของคนมอญนครชุมน์ที่ได้ลงหลักปักฐานอยู่ที่นี่ โดยมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีชุมชนมอญบ้านอื่นๆ ในลุ่มน้ำแม่กลองร่วมอยู่ด้วยการหยิบยกตำนาน คำบอกเล่า หรือเรื่องเล่า ที่บรรจุความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งความเชื่อในพระพุทธศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี ปลูกฝังให้กับสมาชิกในครอบครัว โดยคำพูด คำสอน การกระทำเป็นตัวอย่าง และการปฏิบัติเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง ย่อมทำให้เกิดความเชื่อมั่นในความเชื่อดังกล่าวที่คนในครอบครัวปลูกฝังมามากยิ่งขึ้น การได้กล่าวคำอัญเชิญและขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือหรือเชื่อว่ามีอยู่จริง โดยที่มีความเชื่อและคำสั่งสอนของพ่อแม่เป็นสิ่งที่สนับสนุนความเชื่อนั้น ส่งผลทำให้ผู้ประกอบพิธีกรรมตามประเพณีรู้สึกว่ามีพลังในการดำเนิน

ชีวิตต่อไปได้อย่างมั่นใจ โดยเฉพาะจากตำนานตามคำบอกเล่าที่ได้นำมาถ่ายทอดและบอกต่อจนเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีที่ต้องกล่าวคำอัญเชิญและขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปัจเจกบุคคลเข้าใจว่าเป็นผู้ใด ผลจากการทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความเชื่อของครอบครัวว่าการทำตามประเพณีนี้ย่อมบังเกิดแต่ผลดีให้แก่ทุกคนในครอบครัว ทำให้เกิดพลังในการดำเนินชีวิต ลูกหลานที่ไปเล่าเรียนทำงานต่างถิ่น เมื่อกลับมาพร้อมหน้าพร้อมตาช่วยกันทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นไปในทางที่ดีขึ้น

ในกรณีของนายคมสร จับจุ การเดินทางไปส่งข้าวแช่ให้ญาติผู้ใหญ่ซึ่งเป็นพี่สาวของแม่ ที่อยู่ห่างไกลออกไปจากบ้านนครชุมน์มาก แม้จะต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจากค่าเดินทางไปท่าบลห้วยเหินยว จังหวัดกาญจนบุรี และต้องอดทนตากแดดเป็นเวลานาน แต่การได้เห็นหน้าค่าตาของป้า ผู้เป็นญาติผู้ใหญ่ที่เหลื่ออยู่ และได้รับคำอวยชัยให้พรจากผู้ที่เป็นคนเคารพและไว้วางใจ ย่อมรู้สึกอิ่มเอมใจและมีความสุขใจเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดความผูกพันในสายตระกูล หรือ เครือญาติมากยิ่งขึ้นไปจากเดิม เกิดความมั่นใจในการใช้ชีวิตต่อหลังจากที่ได้รับพรอันประเสริฐ

7.2 ปัจจัยทางสังคมภายนอกชุมชน

ด้วยภูมิหลังของคนมอญลุ่มน้ำแม่กลองที่มีประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกันมา การสืบต่อประเพณีและวัฒนธรรมมอญของแต่ละชุมชนสองฟากฝั่งลุ่มน้ำแม่กลองที่ต่างก็พยายามดำรงรักษาวัฒนธรรมมอญของชุมชนตนเองไว้ ในกรณีของชุมชนมอญบ้านม่วงที่มีการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของมอญ รวมทั้งมีการจัดงานประเพณีในรอบปีเช่นเดียวกัน ถึงแม้ในรายละเอียดของประเพณีบุญส่งข้าวแช่จะมีการปฏิบัติในบางขั้นตอนที่ไม่เหมือนกัน แต่โดยเนื้อหาสาระแล้วยังคงอยู่ในระบบความเชื่อเช่นเดียวกัน เช่น กรณีที่นางสอางค์ พรหมอินทร์ บอกถึงขั้นตอนในการทำบุญส่งข้าวแช่ จะไม่มีการนำสำรับไปเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษของครอบครัว นั้นอาจหมายถึงการให้ความหมายของคนมอญต่างชุมชนที่มีต่อประเพณีในความเชื่อเกี่ยวกับการจัดลำดับชั้นของสิ่งที่เป็นอำนาจเหนือธรรมชาติที่แตกต่างกันวิธีการและการถือปฏิบัติจึงมีแง่มุมที่ต่างกันออกไป

สำหรับ กรณีของนางอำไพ มัชฌมาน นักวิชาการท้องถิ่น ที่เชี่ยวชาญด้านภาษา ประเพณี และวัฒนธรรมมอญ ได้มีส่วนในการขับเคลื่อนการจัดกิจกรรมอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมมอญในตำบลทุ่งพะยอม โดยเฉพาะการสืบต่อวัฒนธรรมมอญให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ การบอกให้คนใน

ชุมชนรู้ว่าการปฏิบัติตามประเพณีแล้วจะได้รับผลดีตอบเช่นไร เป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงคุณค่าของประเพณีที่คนจะได้รับ เมื่อปัจเจกบุคคล ครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน ได้รับ ความสัมพันธ์ในชุมชนก็ย่อมดีขึ้นไปตามลำดับ ประกอบกับได้มีการจัดตั้งกลุ่มมอญสยาม กลุ่มน้ำแม่กลอง ต.คู้ข่ม พยอม ขึ้นมา ซึ่งกลุ่มดังกล่าวจะจัดกิจกรรมในงานเทศกาลสงกรานต์ประจำปีที่วัดโพธิ์โสภาราม หรือ วัดโพธิ์มอญ ตำบลคู้ข่มพยอม ซึ่งจะมีการสาธิตประเพณีส่งข้าวแช่ที่ในชุมชนถือปฏิบัติให้คนภายนอกชุมชนได้ดู อีกทั้งในการดำเนินงานแต่ละปี จะมีการประชาสัมพันธ์และได้รับความร่วมมือจากชุมชนมอญสองฝั่งแม่น้ำแม่กลองมาร่วมกิจกรรมมาโดยตลอด

ด้วยความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หรือความเป็นคนมอญที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกันมาทำให้สภาพความเป็นอยู่และขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมมอญของชุมชนมอญในกลุ่มน้ำแม่กลองนี้จะไม่แตกต่างไปจากกันมาก ดังที่มิ้นกวีวิชาการได้กล่าวไว้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มมีวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกันไม่มากนักน้อย บางวัฒนธรรมอาจจะเอื้ออำนวยในการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็ว บางวัฒนธรรมอาจจะยังคงอยู่ ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ทั้งนี้เป็นเพราะว่าวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น กลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มอาจจะไม่นิยมแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ ทำให้การรับเอาวัฒนธรรมใหม่มาปฏิบัติในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ก็น้อยลง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจึงเกิดขึ้นได้ช้า (ศิริรัตน์ แอดสกุล, 2542 : 21-22)

อีกทั้งประเพณีสงกรานต์ที่ชุมชนต้องจัดเป็นประจำทุกปี ซึ่งเป็นประเพณีในระดับท้องถิ่นที่ชุมชนมอญทุกแห่ง ได้สืบทอดปฏิบัติต่อกันมา ย่อมทำให้ประเพณีปะลองเปิงคำจ๊ากที่ต้องปฏิบัติต่อกันมาได้รับการสืบทอดต่อเช่นกัน รวมไปถึงข้อกำหนด ในการให้วัดมอญ ทั้ง 9 แห่ง ในลุ่มน้ำนี้ เป็นวัดที่จัดให้มีการส่งข้าวแช่มาโดยตลอดเป็นเวลาอันยาวนาน ตลอดจน ในการทำสังฆกรรม ที่ได้กำหนดให้วัดใหญ่นครชุมน์เป็นศูนย์กลางของวัดมอญทั้งหมด เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับประเพณีทางศาสนา เช่น การประกอบพิธีกรรมในวันเข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น ประเพณีปะลองเปิงคำจ๊าก(บุญส่งข้าวแช่) ที่คนมอญนครชุมน์ ถือปฏิบัติในช่วงเทศกาลสงกรานต์ จึงไม่ได้กระทำหรือปฏิบัติโดยลำพังแต่เพียงชุมชนเดียว หากได้มีความร่วมมือของชุมชนมอญที่อยู่โดยรอบ ได้มีส่วนในการสืบทอดของประเพณีไปพร้อมๆกัน

7.3 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

ครอบครัวที่มีการปฏิบัติตามประเพณีปลงเป้งดำจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) ส่วนใหญ่มีการเตรียมความพร้อมในการจัดงานไว้ล่วงหน้า เพราะเป็นประเพณีที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำตลอดมา ถึงแม้ ประเพณีปลงเป้งดำจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) ของคนมอญนครชุมน์ จะมีขั้นตอนที่ต้องมีค่าใช้จ่ายรวมๆ กันแล้วค่อนข้างมาก อีกทั้งสภาพชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป หาดทรายที่เคยใช้เพาะถั่วงอกได้ถูกทำลายลงไปจากการดูดทรายของท่าทรายที่ได้สัมปทาน วัตถุดิบที่เคยหาได้จากในป่าโดยไม่ต้องซื้อหาก็ตกหายไป ปลาช่อนที่ต้องมาทำกะเจียไม่มีในนา เพราะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายในบ้านนครชุมน์ที่เปลี่ยนวิถีชีวิตจากการทำนาเพียงปีละหนึ่งครั้ง มาเป็นการทำงานปีละ 3-4 ครั้ง แต่รายได้จากการทำนาที่มากขึ้นและคนในชุมชนมีอาชีพอื่นที่มีรายได้ที่แน่นอน เช่น รับราชการ ค้าขาย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีคนในชุมชนไปประกอบอาชีพนอกหมู่บ้าน ทั้งที่ตัวอำเภอบ้านโป่ง กรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง ทำให้คนในชุมชนไม่มีปัญหาเกี่ยวกับเงินค่าใช้จ่ายในการจัดงาน เพราะลูกหลานมีอาชีพและรายได้เพียงพอต่อการซื้อข้าวของมาใช้ในการทำอาหาร อีกทั้งบางครอบครัวมีเรือยนต์ออกค่าใช้จ่ายมาสมทบเพื่อทำอาหารร่วมกัน ในบางครอบครัว ที่มีเวลามากพอและมีสมาชิกในบ้านว่างพอก็จะทำขนมข้าวเหนียวแดง และ กะละแม ขายให้กับคนในชุมชนและนอกชุมชนที่ไม่มีเวลาทำด้วย รายได้ส่วนที่ได้มาจากการขายขนมส่วนใหญ่จะหมดไปกับการทำบุญส่งข้าวแช่ในส่วนอื่นที่ต้องซื้อของจากร้านค้าเช่นเดียวกัน และ การมีรายได้เกิดขึ้นของร้านค้าที่อยู่ในชุมชน ที่ปรับเปลี่ยนสินค้ามาขายตามช่วงเวลาได้อย่างเหมาะสม เช่น การไปซื้อขนมที่เคยซื้อขนมหวาน ขนมกรุบกรอบมาขาย ก็เปลี่ยนมาซื้อขนมข้าวเหนียวแดง และกะละแมมาขายเพิ่มมากขึ้น และมีแนวโน้มว่าร้านค้าของคนในชุมชนจะขายขนมตามประเพณีและมีรายได้เพิ่มขึ้นทุกปี เพราะจำนวนครอบครัวที่ทำขนมข้าวเหนียวแดงกับกะละแมได้เหลือน้อยไปทุกที อันเนื่องมาจากสมาชิกในครอบครัวออกไปทำงานต่างถิ่นและเรียนหนังสือนอกชุมชน แรงงานที่จะทำขนมตามแบบดั้งเดิมจึงไม่เพียงพอ ซึ่งมีคนมอญในชุมชนอื่นมาซื้อด้วย ดังนั้น การมีอาชีพและรายได้ที่แน่นอนย่อมมีผลต่อการดำรงอยู่ของประเพณี ที่ปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนวิธีการประกอบอาหารโดยการใช้เงินหาซื้อวัตถุดิบมาทำอาหารตามประเพณี

ในขณะเดียวกัน ผลกระทบการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ การเติบโตทางเศรษฐกิจทำให้เกิดกระแสบริโภคนิยมความเชื่อในการทำบุญ 9 วัด ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความหมาย

ของประเพณี ด้วยความเชื่อใหม่ในการทำบุญ และมีแนวโน้มที่จะมีความนิยมเพิ่มมากขึ้น อันมีส่วนให้เกิดการจัดงานประเพณีได้ดำเนินอยู่ต่อไป

ในสังคมมอญนครชุมน์ได้สัมผัสกับเปิงค้ำจ๊ก หรือ ข้าวแช่ มาตั้งแต่จำความได้ รู้และเข้าใจในประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊กว่าเป็นบุญส่งข้าวแช่ที่ต้องยึดถือปฏิบัติ ตามที่บรรพบุรุษได้กระทำกันมา ข้าวแช่ของคนมอญนครชุมน์อาจจะมีเครื่องเคียงที่แตกต่างกันไปจากคนมอญบ้านอื่น แต่ก็ไม่ได้แตกต่างกันมากนัก แต่สำหรับผู้ที่ไม่ได้มีสายเลือดมอญ ไม่ได้รู้จักวัฒนธรรมประเพณีมอญมาก่อน ย่อมจะมีปัญหาต่อการรับรู้ความหมายในประเพณีดังกล่าวอยู่ไม่น้อย

คนนอกชุมชนที่เข้ามาในฐานะนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่เข้าใจว่า ทำไมอาหารที่เป็นเครื่องเคียงข้าวแช่ จึงไม่เหมือนกับที่เขาได้เคยเห็นและลองลิ้มชิมรสมา กล่าวคือ นักท่องเที่ยวเปรียบเทียบกับข้าวแช่ชาววัง ข้าวแช่เสวย หรือ ข้าวแช่เมืองเพชรที่เป็นตำรับชาววัง สิ่งที่เหมือนกันคือ ข้าวและน้ำลอยดอกมะลิ และ ข้าวเหนียวแดงกับกะละแม ที่พบเห็นอยู่บ่อยๆ ในขณะที่อาหารเครื่องเคียงอื่นๆ มีรูปลักษณะที่แตกต่างไป โดยเฉพาะเครื่องเคียงบางอย่างที่ดัดแปลงหรือเปลี่ยนแปลงมา เช่น กุนเชียงทอด หมูแดดเดียวทอด และโดยมากจะถามหา ลูกกะปิคั่ว ที่เป็นพระเอกในตำรับข้าวแช่ชาววัง จนมีนักท่องเที่ยวบางคนออกปากว่า ข้าวแช่นี้ไม่ใช่ข้าวแช่จริงๆ และได้มีคนถามไปว่า แล้วข้าวแช่ที่จริงๆ นั้นต้องเป็นอย่างไร คำตอบที่ได้คือ ข้าวแช่ชาววัง เพราะมีหลักฐานยืนยันว่าอาหารที่เรียกว่าข้าวแช่นั้นมีรูปร่างลักษณะสวยงามและเป็นที่รู้จักแพร่หลาย

ในขณะเดียวกันความเข้าใจของคนส่วนหนึ่งในสังคมไทย จะเข้าใจว่า ข้าวแช่เป็นอาหารว่าง ไว้สำหรับรับประทานเล่น เพราะได้มีแม่ค้านำมาจัดชุดจำหน่ายเป็นชุดเล็กๆ พอดีคำ ราคาประมาณชุดละ 20-30 บาท และในช่วงฤดูร้อนโรงแรมใหญ่ๆ ในกรุงเทพมหานคร และร้านอาหารที่มีชื่อเสียงมักจะจัดประชาสัมพันธ์ว่าข้าวแช่เป็นอาหารเฉพาะฤดูกาลที่หาทานได้ยากหนึ่งปีจะมีครั้งเดียว ซึ่งหมายถึงจะรับประทานกันเฉพาะหน้าร้อนคือประมาณเดือนมีนาคม-พฤษภาคมของทุกปี

ในขณะเดียวกันความหมายของประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก หรือ บุญส่งข้าวแช่นั้น มีนักท่องเที่ยวที่เคยได้รู้ประวัติและตำนานสงกรานต์ที่จารึกไว้ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามก็นำมาพูดคุยและเป็นประเด็นให้ค้นหาคำตอบว่าทำไมคนมอญนครชุมน์ไม่ได้รู้จักตำนานสงกรานต์หรือตำนานข้าวแช่ที่พูดถึงนี้ เพราะข้อมูลที่อ้างอิงและบทความที่น่าเสนอก็จะกล่าวอ้างอิงตำนานสงกรานต์ที่จารึกไว้ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมาโดยตลอด ซึ่งคนมอญนครชุมน์ที่ไม่รู้จัก

ตำนานดังกล่าว จึงไม่ได้มีการพูดถึงหรือนำมาเอ่ยอ้างอิงแต่อย่างใด ในขณะที่เดียวกัน คนภายนอกที่ไม่รู้ว่คนมอญนครชุมน์มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานสงครามและตำนานข้าวแช่ที่เป็นตำนานในท้องถิ่นแตกต่างกัน

ในอีกด้านหนึ่ง ประเพณีปลองเป็งด้าจ๊ก หรือ ประเพณีบุญส่งข้าวแช่ของคนไทยเชื้อสายมอญ ที่เป็นที่รู้จักกันในสังคมปัจจุบัน กลับพบว่ามีบางชุมชนหรือหมู่บ้านคนไทยเชื้อสายมอญบางแห่ง ได้นำเสนอรายการอาหารข้าวแช่ เป็นอาหารเด่นประจำชุมชน หรือ เป็นรายการอาหารประจำท้องถิ่นที่ทุกคนสามารถเดินทางไปเพื่อรับประทานได้ตลอดทั้งปี เช่น ข้าวแช่เมืองเพชร ที่จังหวัดเพชรบุรี ข้าวแช่มอญเกาะเกร็ด ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี หรือกระทั่งจัดงานสงคราม โดยใช้ชื่อว่า “ถนนข้าวแช่” และมีการจัดร้านจำหน่ายข้าวแช่กันอย่างเอิกเกริก จนกลายเป็นงานเทศกาลประเพณีสงครามข้าวแช่ของดีประจำจังหวัด เช่น จังหวัดปทุมธานี จังหวัดเพชรบุรี ที่มีการนำเสนอข้าวออกไปแล้วในสังคมไทย โดยไม่ได้มีความหมายของประเพณีที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ครอบครัว เครือญาติ และชุมชนแต่อย่างใด

ดังนั้น ข้อมูลที่ได้รับรู้จากสื่อต่างๆ ที่กล่าวมานั้น ทำให้นักท่องเที่ยวที่มาร่วมงานประเพณีสงครามประจำปี ของบ้านนครชุมน์ และได้รับประทานข้าวแช่ที่จัดไว้ในงานนิทรรศการอาหารรามัญให้ได้รับประทานกันตามประเพณีของคนมอญ จึงมีความเข้าใจต่อประเพณีบุญส่งข้าวแช่ที่มีเพียงมิติเดียวในเรื่องของการบริโภคตามสมัยนิยม เพราะส่วนใหญ่ที่มาร่วมงานประเพณีดังกล่าว จะมีความสนใจอยู่เพียง 2 เรื่อง คือ การได้ทำบุญเพื่อสร้างโบสถ์ใหม่ของวัดใหญ่ครชุมน์ และการได้ร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ชมขบวนแห่ รับประทานอาหารท้องถิ่น การละเล่นพื้นบ้าน ที่ประชาสัมพันธ์ออกข่าวว่าหาชมได้ยาก หนึ่งปีจะมีเพียงครั้งเดียว อันเป็นเสน่ห์ของการจัดงานที่ดึงดูดให้คนภายนอกได้เข้ามาถึงบ้านนครชุมน์ในช่วงเวลาดังกล่าว

ถึงแม้ว่ากิจกรรมตามประเพณีสงคราม ที่จัดขึ้นจะมีกำหนดไว้อย่างต่ำ 3 วัน คือ วันที่ 13-15 เมษายน และมีการจัดงานออกร้านนิทรรศการอาหารรามัญ โดยมีการนำมารับข้าวแช่มาให้นักท่องเที่ยวและผู้ที่มีร่วมกิจกรรมตามประเพณีได้รับประทาน แต่ไม่ได้ทำให้คนมอญนครชุมน์จัดส่งข้าวแช่ตามประเพณีเพิ่มจำนวนวันเป็น 3 วันแต่อย่างใด ในทางกลับกัน คนมอญนครชุมน์หลายครอบครัวได้ลดจำนวนวันในการส่งข้าวแช่เหลือเพียงหนึ่งวัน ด้วยเหตุผลว่า “มีเวลาน้อย มีงานอื่นต้องทำ สมาชิกในครอบครัวมีจำนวนไม่พอที่จะช่วยทำ ค่าใช้จ่ายสูงขึ้น” ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจของครอบครัว รายจ่ายที่เพิ่มขึ้น เพราะรายการอาหารแต่ละอย่างที่ทำขึ้นมาล้วนแต่ใช้เงินซื้อทั้งสิ้นต่างจากในสมัยก่อนที่อาหารที่ทำขึ้นนั้น มีค่าใช้จ่ายที่ต้องไปซื้อจากร้านค้าไม่กี่อย่าง

เพราะวัตถุดิบที่ทำนั้น มีอยู่ตามธรรมชาติในหมู่บ้านและชุมชนท้องถิ่นอยู่แล้ว รวมไปถึงการเดินทางไปส่งข้าวแช่ที่มีค่าใช้จ่ายที่ต้องเติมน้ำมันรถอีกด้วย ต่างจากในอดีตที่ใช้การเดินเท้า หรือพายเรือข้ามฟากเท่านั้น

แต่การลดจำนวนวันในประเพณีปลงศพเป้งคำจ๊ก หรือ บุญส่งข้าวแช่ ไม่ได้มีการปฏิบัติเหมือนกันทุกครอบครัวไป คนในชุมชนจะไม่ได้ชักท่วงหรือดำเนินครอบครัวหนึ่งครอบครัวใดที่ลดจำนวนวันลง หากมีผู้อาวุโสในชุมชนหลายท่านพูดว่า “น่าเสียดาย เพราะไม่ใช่ใครจะทำได้อย่างคนมอญของเรา ได้ทำบุญมากๆ ก็ได้กับตัวเอง ทำน้อยก็ได้บุญ ทำมากบุญก็มากตาม” เรื่องของจำนวนวันที่เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่ลดจำนวนวันส่งข้าวแช่ลงนั้น จึงเป็นประเด็นให้คนมอญนครชุมน์บางส่วนเกิดความวิตกกังวลว่าประเพณีจะสูญหายไปในที่สุด แต่คนมอญนครชุมน์ส่วนใหญ่ได้เห็นตรงกันข้ามกับความคิดเห็นที่กล่าวไป เหมือนเช่นที่คนในชุมชนกล่าวว่า “ชื่อนั้นไม่สำคัญ ใครจะเรียกข้าวแช่ ข้าวสงกรานต์ เป้งชังกราน หรือ เป้งคำจ๊ก ก็ได้ เพราะไม่ได้เป็นแค่อาหารที่ไว้สำหรับบริโภค แต่เป็นอาหารของความเชื่อ ที่ไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นความเชื่อของคนมอญส่วนหนึ่งที่เห็นว่าทำแล้วดี มีแต่คุณ ไม่มีโทษ มีแต่บุญ ไม่มีบาป พ่อแม่พาทำมา ย่อมเป็นสิ่งที่ดีที่สุดแล้ว คนรุ่นก่อนถึงได้สั่งสอนให้ลูกหลานได้ทำตาม ” การปฏิบัติสืบต่อกันมาตามความเชื่อ และ ความเข้าใจในความหมายของประเพณี ของคนในชุมชน รวมทั้งความเป็นเครือญาติที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ตลอดจนความเป็นชุมชนที่ยังคงอยู่ ย่อมมีพลังทำให้ประเพณีดำรงอยู่ต่อไป

8. สรุป

การศึกษาประเพณีบุญส่งข้าวแช่ ทำให้เห็นถึง บทบาทของประเพณีที่รวมคนและมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน ทั้งในระดับครอบครัว เครือญาติ และชุมชน ภายใต้ระบบความเชื่อ ศาสนาเป็นสิ่งที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งจากครอบครัวและองค์กรอื่นที่นอกเหนือไปจากครอบครัว อันประกอบไปด้วย วัด โรงเรียน กลุ่มสังคมต่างๆที่อยู่ในชุมชนและท้องถิ่นที่ได้มีกิจกรรมร่วมกันในชุมชน ในสองลักษณะ คือ การปฏิสัมพันธ์ของครอบครัวและเครือญาติ ระหว่างปัจเจกบุคคล ทั้งต้นฝั กับสมาชิกในครอบครัว การแบ่งหน้าที่ตามบทบาทของความเป็นชาย-หญิงในสังคมมอญ การแบ่งหน้าที่ตามลำดับอาวุโส ที่กำหนดไว้ ซึ่งเป็นไปตามบทบาท หน้าที่ และกระบวนการขัดเกลาทางสังคมจากคนในครอบครัว หรือ เครือญาติ บทบาทของประเพณีในขั้นตอนที่ต้องระดมสมาชิกใน

ครอบครัว รวมไปถึงเครือญาติ ในการปฏิบัติตามประเพณีส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในระดับครอบครัวและเครือญาติที่ดำเนินไปได้อย่างปกติสุข และเป็นเครื่องมือในการรักษาความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและเครือญาติให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ในอีกลักษณะหนึ่ง คือ การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับสำนักกรรมของกลุ่มคน ประเพณีดังกล่าวได้มีขั้นตอนที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของการเป็นสมาชิกกลุ่ม การสร้างสำนักกรรมของชุมชน ทั้งในชุมชนนครชุมน์และชุมชนมอญในท้องถิ่น โดยมีบ้าน พระสงฆ์และวัด ที่เป็นสัญลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรม การได้กระทำตามประเพณีร่วมกันของคนในชุมชนในสถานที่และบุคคลที่เป็นสัญลักษณ์ทางความเชื่อ ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ชุมชนมีส่วนร่วม ความสำนึกร่วมผ่าน “ฮ้อยซังกราน” ที่หมายถึง คนกลุ่มพวกเดียวกัน ที่ประกอบพิธีกรรมตามประเพณีเหมือนกัน และผ่านช่วงเวลาในการส่งข้าวแช่ที่วัดมอญทั้งเก้าแห่ง ที่มีสมาชิกของกลุ่มทั้งในและนอกชุมชนแสดงความเป็นชาติพันธุ์มอญลุ่มน้ำแม่กลองที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของประเพณีบุญส่งข้าวแช่ที่เกิดขึ้นจากระบบความเชื่อ ผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม การขัดเกลาทางสังคม และการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในระดับครอบครัว เครือญาติ และชุมชน ในขณะที่ประเพณีนี้ยังได้ปลูกฝังความกตัญญูทวดเวทีให้แก่ลูกหลาน จากการส่งข้าวแช่ให้ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีขึ้นในชุมชน และทำให้คนไทยเชื้อสายมอญในชุมชนเกิดความรักสามัคคีและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน บทบาทสำคัญทำให้มีการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์มอญผ่านการปฏิบัติตามประเพณีบุญส่งข้าวแช่ได้อย่างชัดเจน ซึ่งคนมอญนครชุมน์และคนมอญในท้องถิ่นต่างหยิบยกและนำประเพณีบุญส่งข้าวแช่มาเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ และได้รับการยอมรับว่าเป็นประเพณีท้องถิ่นที่จะพบเห็นได้เฉพาะท้องถิ่นที่เป็นชุมชนที่มีกลุ่มคนที่มีเชื้อสายมอญอยู่เท่านั้น

ซึ่งประเพณี และพิธีกรรม คือ กระบวนการทางสัญลักษณ์ทางศาสนาที่ใช้ผูกพันคนในสังคมไว้ด้วยกัน ย่อมแสดงให้เห็นถึงบทบาท ความสำคัญของประเพณีบุญส่งข้าวแช่ ที่มีการแสดงออกร่วมกันและสร้างความรู้สึกร่วมกันคนในสังคม ถึงแม้จะมีบางช่วงบางตอนต้องประสบกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อของคนบางส่วน แต่เมื่อมีการปรับตัวและรักษาคุณค่าของความเชื่อเดิมไว้ก็เท่ากับรักษาประเพณี และบทบาทสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญในสังคมไทยให้ดำรงอยู่ได้ตลอดไปเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่า นับสำคัญที่เป็นคุณประโยชน์ ในความเชื่อที่เกิดขึ้นจากประเพณีบุญส่งข้าวแช่ของคนมอญนครชุมน์ คือ สำนักกรรมของกลุ่มคน เป็นการสร้างความหมายให้คนทั้งหลายต้องอยู่ร่วมกัน เห็นถึงพลังลึกลับในความคิดของแต่ละปัจเจกบุคคลที่เคารพในความเชื่อ

ด้วยจิตสำนึกของตน และจากการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดจากระบวนการขัดเกลาทางสังคม จนก่อตัวขึ้นเป็นพลังกลุ่มของครอบครัวและเครือข่ายของคนในสังคม ให้สามารถดำเนินชีวิต และนำพาสังคมของตนให้ก้าวต่อไป และดำรงอยู่ได้ แม้จะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ๆ ต่อไปก็ตาม

บทที่ 5

บทสรุปและอภิปรายผล

บทวิเคราะห์ ประเพณีปะลองเปิงด้าจ๊ก หรือ บุญส่งข้าวแช่ ในบทที่ผ่านมา นั้น ได้นำเสนอให้เห็นถึงความเป็นมาของประเพณีที่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนและท้องถิ่น นับแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน มีกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ด้วยกระบวนการจัดেলাทางสังคม ผ่านระบบครอบครัว เครือญาติ และชุมชน จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง และทำให้ความหมายของประเพณี

1. บทสรุป

จากการศึกษาประเพณีปะลองเปิงด้าจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) : บทบาท ความหมาย และปัจจัยการดำรงอยู่ในสังคมไทย พื้นที่ในการศึกษาบ้านนครชุมน์ ตำบลนครชุมน์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พบว่าประเพณีปะลองเปิงด้าจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) เป็นงานที่มีความสัมพันธ์กับประเพณีสงกรานต์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในสังคมไทย โดยจัดในห้วงเวลาเดียวกันและถือว่าเป็นประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายมอญที่จัดขึ้นในห้วงระยะเวลาเพียง 3 วันระหว่างวันที่ 13-15 เมษายนของทุกปี

งานประเพณีปะลองเปิงด้าจ๊ก หรือ งานบุญส่งข้าวแช่ นี้ แสดงให้เห็นถึงการสร้างความหมายและคุณค่าทางความเชื่อภายในชุมชน การจัดประเพณีปะลองเปิงด้าจ๊ก หรือ งานบุญส่งข้าวแช่ โดยมีการดำเนินการสืบต่อกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง โดยมีการทำตามประเพณีมาโดยตลอดทุกปี เพียงปีละหนึ่งครั้ง ภายในกำหนดเวลา 3 วันเท่านั้น พิธีกรรมที่เกิดขึ้นภายในงานประเพณีปะลองเปิงด้าจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) ล้วนแล้วแต่มีขั้นตอนที่เป็นพิธีกรรมที่แสดงถึงโลกทัศน์ทางความเชื่อของคนมอญนครชุมน์ ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ประเพณีดังกล่าวมีพิธีกรรมที่มีขั้นตอนสำคัญที่สัมพันธ์กับระบบความเชื่อของคนในชุมชน ปรากฏให้เห็นในขั้นตอนสำคัญๆที่เกี่ยวข้องกับการขอพร การบนบานสานกล่าวและเช่นไหว้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือ ด้วยความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติที่ไม่ได้ปรากฏรูปร่างให้เห็นว่ามีลักษณะเป็นเช่นไร หากภายใต้โครงสร้างทางความคิดของคนมอญนครชุมน์ที่มีพื้นที่บรรจุความหมายที่

ได้รับรู้มาผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมโดยสถาบันครอบครัวเป็นผู้ให้การขัดเกลาหล่อหลอม ให้ปัจเจกบุคคลยอมรับและกระทำตาม จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง ภายใต้ระบบความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์มอญเหมือนกันคือ ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และความเชื่อในการนับถือผี

“อำนาจเหนือธรรมชาติ” คือ ความเชื่อที่ถูกกล่อมเกลาและสั่งสมฝังไว้ในจิตใต้สำนึกของปัจเจกบุคคล ตั้งแต่วัยเริ่มเรียนรู้ ผ่านประเพณีและพิธีกรรมของกลุ่มคนและชุมชน คือ อันเป็นบทบาทและหน้าที่ของประเพณีที่ยังคงทำงานอยู่ในระบบโครงสร้างของสังคม คำขอพรที่กล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ ความหมายที่ถูกกำหนดขึ้นจากความเชื่อในตำนานสงครามที่มาจากคำบอกเล่าของคนในชุมชน โดยไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับตำนานสงครามที่ได้มีการอ้างอิงในสังคมไทยได้มีการพัฒนาการความเป็นมาของประเพณีที่ปรากฏให้เห็นถึงร่องรอยทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่เป็นบรรพบุรุษของคนมอญนครชุมน์และชุมชนมอญในเขตพื้นที่ใกล้เคียงกัน อพยพมาตามเส้นทางสายประวัติศาสตร์ผ่านด่านเจดีย์สามองค์ ล่องมาบนเส้นทางสายน้ำแห่งชีวิต จนมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนสองฟากฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เรื่องราวที่ถูกบอกเล่าถึงความยากลำบากของต้นตระกูลคนมอญนครชุมน์

จากการศึกษาวิเคราะห์ของผู้วิจัยพบว่า พัฒนาการความเป็นมาและเรื่องราวของประเพณีที่ได้ผ่านการจารึก และมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานของข้าวแช่ในสังคมไทย ทำให้ทราบว่าประเพณีปะลองเป็งคำจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) เป็นประเพณีที่ปรากฏพบเห็นได้ในชุมชนท้องถิ่นที่มีผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ในความเชื่อว่าการจัดทำอาหารนี้และได้ส่งตามประเพณีครบถ้วนแล้ว จะได้บุญที่ยิ่งใหญ่ให้กับตนเองและครอบครัว โดยอาศัยการอ้างอิงจากแหล่งที่มาที่น่าเชื่อถือเป็นบรรทัดฐานเดียวกัน และระบุว่าเป็น “อาหารในพิธีกรรม” และเป็น “อาหารตามประเพณี” ต่อมาสื่อในสังคมไทยได้นำมาใช้อ้างอิงให้เกิดความน่าเชื่อถือและน่าสนใจมากขึ้น เกิดการสร้างความหมายใหม่ที่เชื่อมโยงกับสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย กลายเป็น “อาหารต้อนรับชาววัง” ส่งกลับมาเป็นข้าวแช่เมืองเพชร “อาหารชาวบ้าน” แต่เป็นต้อนรับชาววัง การนำเสนอ “ข้าวแช่ชาววัง” ได้ถูกให้ความหมายในสังคมบริโภคนิยม มาสู่ “อาหารประจำฤดูกาล” ในฤดูร้อนเท่านั้น และพิเศษที่ต้องเป็นข้าวแช่ชาววังต้นตำรับ ที่หารับประทานได้ยาก ต่างจาก ข้าวแช่ชาวบ้านที่ปรากฏว่าชุมชนมอญบางแห่งนำไปสินค้าทางวัฒนธรรมของชุมชน ให้แก่นักท่องเที่ยวที่สนใจบริโภคความเป็น “อาหารประจำท้องถิ่น”

งานวิจัยทำให้เห็นถึงความหมายที่แตกต่าง ระหว่างคนนอกชุมชน กับ คนในชุมชนนครชุมน์ ความหมายของคนใน คือ “ประเพณีที่เต็มไปด้วยความเชื่อ” อันเป็นความเชื่อพื้นฐานของคนมอญความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และ การนับถือผี เป็นการให้ความหมายของประเพณี จากร่องรอยของตำนานต่างความเชื่อ ความเชื่อที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดเกลาทางสังคม ทั้งในครอบครัวและชุมชน ประเพณีต้องยึดถือปฏิบัติ ภายใต้อำนาจเวลาที่ให้ดำเนินการได้ในเทศกาลสงกรานต์ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในประเพณี เพื่อรวมกลุ่มคนทั้งในและนอกชุมชนมาเข้าร่วมกิจกรรม จึงต้องมีการให้ความหมายของประเพณีที่สามารถเข้าใจร่วมกันได้ในนาม “ประเพณีท้องถิ่น” ซึ่งจะเหมือน คล้ายคลึง หรือ ต่างกันไปก็ย่อมได้ เพราะประเพณีตามความหมายนี้เป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งในการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้ผู้อื่นรับรู้ว่าเป็นประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในสังคมไทย

2.อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ขั้นตอนของประเพณีทำให้เห็นถึง บทบาทของประเพณีที่มีบทบาทและความสำคัญต่อสังคมมอญนครชุมน์ ในสองระดับด้วยกัน ในที่นี้ คือ หน้าที่ในการรวมคนและมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน ทั้งในระดับครอบครัว เครือญาติ และชุมชน ภายใต้อำนาจความเชื่อศาสนาเป็นสิ่งที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมผ่านกระบวนการจัดเกลาทางสังคมโดยองค์กรอื่นที่นอกเหนือไปจากครอบครัว อันประกอบไปด้วย วัด โรงเรียน กลุ่มสังคมต่างๆที่อยู่ในชุมชนและท้องถิ่นที่ได้มีกิจกรรมร่วมกันในชุมชน ในสองลักษณะ คือ การปฏิสัมพันธ์ของครอบครัวและเครือญาติ ระหว่างปัจเจกบุคคล ทั้งต้นผี กับสมาชิกในครอบครัว เป็นไปตามบทบาท หน้าที่ และกระบวนการจัดเกลาทางสังคมจากคนในครอบครัว หรือ เครือญาติ บทบาทของประเพณีในขั้นตอนที่ต้องระดมสมาชิกในครอบครัว รวมไปถึงเครือญาติ ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในระดับครอบครัวและเครือญาติ และเป็นเครื่องมือในการรักษาความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและเครือญาติให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ในอีกลักษณะหนึ่ง คือ การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับสำนักร่วมของกลุ่มคน ประเพณีได้มีขั้นตอนที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของการเป็นสมาชิกกลุ่ม การสร้างสำนักร่วมของชุมชน ทั้งในชุมชนนครชุมน์และชุมชนมอญในละแวกบ้าน มีพระสงฆ์และวัดที่เป็นสัญลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรม การได้กระทำตามประเพณีร่วมกันของคนในชุมชนในสถานที่และบุคคลที่เป็นสัญลักษณ์ทางความเชื่อ ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ชุมชนมีส่วนร่วม ความสำนักร่วมผ่าน “ฮ้อยชังกราน” ที่หมายถึง คนกลุ่มพวกเดียวกัน ที่ประกอบพิธีกรรมตามประเพณีเหมือนกัน และผ่านช่วงเวลาในการส่งข้าวแช่ที่วัดมอญทั้งเก้าแห่ง ที่มีสมาชิกของกลุ่มทั้งในและนอกชุมชนแสดงความเป็นชาติพันธุ์มอญลุ่มน้ำแม่กลองที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกัน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนบ้านนครชุมน์และชุมชนอื่นที่อยู่ร่วมกันในท้องถิ่นนี้ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป กับ การประกอบอาชีพทำมาหากินของคนในชุมชน วิถีชีวิตที่ทำนาปีละหนึ่งครั้ง เปลี่ยนเป็นระบบชลประทานตลอดทั้งปี การหายไปถั่วงอก และ ชีวิตคนนครชุมน์ ณ หาดทราย สภาพบ้านเรือนห้องครัว และ ฮ้อยชังกราน ที่ถูกปรับให้เข้ายุคสมัยและมีประโยชน์ใช้งานคุ้มค่า พิธีกรรมแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของประเพณีที่เกิดขึ้นจากระบบความเชื่อ ผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม การขัดเกลากายทางสังคม และการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในระดับครอบครัว เครือญาติ และชุมชน ในขณะที่ประเพณีนี้ยังได้ปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีให้แก่ลูกหลาน จากการส่งข้าวแช่ให้ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีขึ้นในชุมชน

จากการวิเคราะห์ได้ค้นพบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของประเพณีปะลองเป็งคำจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) ของคนมอญนครชุมน์ ประการแรก ปัจจัยทางสังคมภายในชุมชน ที่มีการสร้างความหมายที่มีคุณค่า บนพื้นฐานทางความเชื่อของคนมอญนครชุมน์ที่มีต่อประเพณี ที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ด้วยสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและสืบทอดประเพณีปะลองเป็งคำจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) ด้วยกระบวนการขัดเกลากายทางสังคมขององค์กรในสังคมภายในชุมชนนครชุมน์ที่ตระหนักถึงคุณค่าของประเพณีที่จะต้องถ่ายทอดและบอกต่อจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นการขับเคลื่อนด้วยพลังของคนในชุมชน ผสมกับ สถาบันทางสังคม อันได้แก่ กลุ่มสังคม วัด และโรงเรียน ในการจัดกิจกรรมสนับสนุนให้เกิดการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม การเกิดขึ้นของกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์ และ เว็บไซต์ของหมู่บ้านนครชุมน์ที่ได้เผยแพร่ข้อมูลประเพณีให้ชุมชนภายนอกได้รับรู้ แรงผลักดันของวัดใหญ่นครชุมน์ที่เปิดพื้นที่วัดให้เป็นพื้นที่ของชุมชนในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมประเพณี ในงานเทศกาลสงกรานต์ประจำปี ที่จะต้องเห็นขบวนแห่นางสงกรานต์ หาบข้าวแช่ และการจัดนิทรรศการอาหารราเมัญ เพื่อให้คนภายนอกได้สัมผัส ในส่วนของโรงเรียนมีส่วนได้เกื้อกูลการดำรงอยู่ของประเพณี จัดการเรียนการสอนหลักสูตรวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้ความหมายของประเพณีได้แพร่กระจายไปยังคนรุ่นใหม่ผ่านระบบการศึกษาภาครัฐโดยวิทยากรคือคนในชุมชนที่เข้าใจความหมายของประเพณีที่ปฏิบัติอยู่ของชุมชน ตลอดจนการสร้างเสริมกำลังใจและสร้างความเชื่อมั่นและเห็นคุณค่าและความหมายของประเพณีที่เป็นประโยชน์โดยเฉพาะประโยชน์ทางด้านจิตใจ ที่ช่วยให้ผ่อนคลายจากความกังวลในการดำเนินชีวิตเพราะเมื่อประกอบพิธีกรรมตามประเพณีแล้วจะช่วยให้ได้รับพรอันศักดิ์สิทธิ์ทำให้จิตใจมั่นคงไม่วิตกกังวลในการอยู่ร่วมกันในสังคม

ประการที่สอง ปัจจัยทางสังคมภายนอกชุมชน ชุมชนมอญที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในกลุ่มน้ำแม่กลองร่วมกัน การเกิดขึ้นของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง การเกิดขึ้นของกลุ่มมอญสยาม กลุ่มน้ำแม่กลอง ตำบลกึ่งพยอม การจัดกิจกรรมที่แสดงถึงวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ โดยเฉพาะประเพณีสงกรานต์ที่ชุมชนต้องจัดเป็นประจำทุกปี อีกทั้งในข้อกำหนดให้วัดมอญ ทั้ง 9 แห่ง ในกลุ่มน้ำ เป็นวัดที่จัดให้มีการส่งข้าวแข่งร่วมกัน วัดใหญ่นครชุมน์เป็นศูนย์กลางของวัดมอญทั้งหมด เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับประเพณีทางศาสนา เหล่านี้คือความร่วมมือของชุมชนมอญที่อยู่โดยรอบที่มีส่วนในการดำรงอยู่ของประเพณี นี้

ประการที่สาม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ประเพณีได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการประกอบอาหารภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสภาพชุมชน การหาอยู่หากินตามธรรมชาติ ได้ถูกปรับเปลี่ยน โดยการใช้เงินหาซื้อวัตถุดิบ แม้จะมีค่าใช้จ่ายการจัดงานมากขึ้น แต่การมีอาชีพและรายได้ที่แน่นอนจากการทำนาแบบใหม่ปีละหลายครั้ง ลูกหลานมีอาชีพที่มั่นคง อีกทั้งทำให้บางครอบครัวเกิดอาชีพทำขนมขายเพิ่มขึ้น อีกทั้งกระแสการทำบุญ 9 วัด ยังอยู่ในความนิยมและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ย่อมมีส่วนให้ประเพณียังคงดำเนินต่อไปได้

ท้ายที่สุดนี้ การดำรงอยู่ของประเพณีปะลองเปิงด้าจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) ที่มีการทำกันมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ซึ่งเป็นประเพณีในระดับท้องถิ่น เกิดขึ้นในระดับครอบครัว และชุมชน มีความหมายที่แตกต่างกันไปตามความเชื่อของแต่ละชุมชน ต่อมา มีการสร้างความหมายของประเพณีในระดับที่สูงขึ้น เพื่อให้เกิดการยอมรับจากคนนอกชุมชน จะเห็นได้ว่า ประเพณีกับสังคมนั้น มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นไปตามแนวทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอีกเช่นกัน ทำให้ฐานะของประเพณีมีความหมายและบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไป อีกหนึ่งปัจจัยในการดำรงอยู่ของประเพณี คือ การให้ถ่ายทอดองค์ความรู้และการให้คุณค่าของความหมายให้คนภายในชุมชนได้รับรู้และสามารถถ่ายทอดบอกต่อได้ การนำตำนาน เรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน ไม่ใช่แค่เพียงประเพณีปะลองเปิงด้าจ๊กนี้เท่านั้น ในที่นี้ หมายความว่าถึงประเพณีทั้งหมด การถ่ายทอดตำนานความเชื่อหลายต่อหลายเรื่องที่ได้ผูกความเชื่อเรื่องผีเข้ากับพระพุทธศาสนา ให้พระพุทธเจ้าเข้ามามีส่วนสำคัญในประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อนับว่าเป็นการผสมผสานความเชื่อเรื่องผีที่มีอยู่เดิมเข้ากับพระพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืน ถ้าหากประเพณี และพิธีกรรมคือ กระบวนการทางสัญลักษณ์ทางศาสนาที่ใช้ผูกพันคนในสังคมไว้ด้วยกัน ย่อมแสดงให้เห็นถึงบทบาท ความสำคัญของ ประเพณีปะลองเปิงด้าจ๊ก ที่มีการแสดงออกร่วมกันและสร้างความรู้สึกร่วมกันคนในสังคม ถึงแม้จะมีบางช่วงบางตอนต้องประสบกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อของคนบางส่วน แต่เมื่อมี

การปรับตัวและรักษาคุณค่าของความเชื่อเดิมไว้ก็เท่ากับรักษาประเพณีและความเป็นคนมอญนครุมนันให้ดำรงอยู่ได้ตลอดไปเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่า นัยสำคัญที่เป็นคุณประโยชน์ ในความเชื่อที่เกิดขึ้นจากประเพณีปะลองเปิงด้าจ๊ก (บุญส่งข้าวแช่) ของคนมอญนครุมนัน คือ สำนึกร่วมของกลุ่มคน เป็นการสร้างความหมายให้คนทั้งหลายต้องอยู่ร่วมกัน เห็นถึงพลังลึกลับในความคิดของแต่ละปัจเจกบุคคลที่เคารพในความเชื่อดำเนินชีวิตสำนึกของตน และจากการกระบวนกรขัดเกลาทางสังคมจนก่อตัวขึ้นเป็นพลังกลุ่มของครอบครัวและเครือญาติของคนในสังคม ให้สามารถดำเนินชีวิตและนำพาสังคมของตนให้ก้าวต่อไป และดำรงอยู่ได้ แม้จะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ๆต่อไปก็ตาม

3. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

เพื่อให้งานวิจัยได้มีการพัฒนาองค์ความรู้และกระบวนกรศึกษาวัฒนธรรมให้กลุ่มสังคมในชุมชนได้เกิดความตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ผู้วิจัยเห็นควรที่จะดำเนินการให้มีการขยายผลในมิติการวิจัยที่คนในชุมชนได้มีโอกาสร่วมเป็นผู้วิจัยด้วยตนเอง จะทำให้เกิดมิติใหม่ในการเรียนรู้และก้าวสู่งานวิจัยท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม

ในอีกด้านหนึ่ง การศึกษาในมิติพหุวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการยอมรับในความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่แทรกซึมอยู่ในท้องถิ่นในสังคมไทย ผู้วิจัยมองว่า การศึกษาแนวพหุวัฒนธรรมย่อมจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีในการนำไปสู่การยอมรับความแตกต่างและเคารพในวัฒนธรรมที่มีอยู่อย่างหลากหลายในสังคมไทย

รายการอ้างอิง

หนังสือภาษาไทย

- งามพิศ สัตย์สงวน. (2538). *หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- _____. (2543). *หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : รามการพิมพ์.
- _____. (2545). *วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทย : การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ : เท็ก แอนด์ เจอร์นัล พัลลิเคชั่น.
- _____. (2545). *สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาครอบครัวไทยโซ่ง*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จวน เกื้อวิชาฌาจารย์. (2547). *วิถีชีวิตชาวมอญ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- _____. (2548). *ประเพณีมอญที่สำคัญ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- จุฑาพรรษ์ ผดุงชีวิต. (2550). *วัฒนธรรม การสื่อสาร และอัตลักษณ์*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จักรทิพย์ นาคสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. (2537). *วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ณรงค์ เส็งประชา. (2538). *มนุษย์กับสังคม*. กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์.
- ดนัย ไชยโยธา. (2546). *สังคม วัฒนธรรม และประเพณี*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- นิยพรรณ วรรณศิริ. (2550). *มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : ธนาเพชร.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. บรรณาธิการ. (2544). *ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- นิเทศ ดินณะกุล. (2544). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม*. โครงการผลิตตำราและเอกสารการสอน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประชิด สกณะพัฒน์. (2546). *วัฒนธรรมพื้นฐานประเพณีไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา.
- ประทุม ชุมเพ็งพันธ์. (2548). *ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้*. กรุงเทพฯ : สุริยาสาน.
- ประมวล ดิฉินสัน. (2521). *คติชาวบ้าน : การศึกษาด้านมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ : แพร่วิทยา.
- ปราณี วงษ์เทศ. (2543). *สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์*. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2537). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วัฒนา สุกัณสีล. (2546). *โลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ศรีศักร วัลลิโภดม.(2540). **แอ่งอารยธรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ: มติชน.

ศรีเสาวภาคย์,พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. (2494). **จดหมายเหตุระยะทาง เสด็จประพาสใน**

รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสไทรโยคครั้งที่สอง เมื่อ พ.ศ.2431. พระนคร: กรมศิลปากร.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2547). “ความหลากหลายทางชาติพันธุ์กับการวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์.” ใน **แนวคิด**

และวิธีวิทยาในการศึกษาชนบท. มณีมัย ทองอยู่ (บรรณาธิการ). ภาควิชาสังคมวิทยาและ

มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2547). **ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ “เครือญาติ” มอญ ลุ่มน้ำแม่กลอง**. กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์มติชน.

สุพัตรา สุภาพ. (2549). **สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภรณ์ โอเจริญ. (2541). **มอญในเมืองไทย**. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ กาญจน์ ละอองศรี (บรรณาธิการ).

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. (2554). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง ความหลากหลายของผู้คน**

ชุมชน และวัฒนธรรม บ้านโป่ง-บ้านเจ็ดเสมียน. ราชบุรี : พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี และ สภาวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี.(2547). **8 ชาติพันธุ์ ใน**

ราชบุรี. ราชบุรี : ธรรมรักษ์การพิมพ์.

องค์ บรรจุน. (2550) **หญิงมอญ,อำนาจ และราชสำนัก**. กรุงเทพฯ : มติชน.

อมวสี ยิ้มอานวย.(2536). “ประเพณี ความเชื่อของชาวมอญบ้านม่วง จังหวัดราชบุรี” ใน

ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและ วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย

ศิลปากร.

อกิน รพีพัฒน์.(2551). **วัฒนธรรมคือความหมาย : ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ**.

กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

อภิชัย พันธเสน. (2539). **พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรค : ความหวังทางออกและ**

ทางเลือกใหม่. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์.

เอกรินทร์ พึ่งประชา. (ม.ป.ป.). **ชีวิต ความตาย และชีวิตหลังความตาย : การตายที่ไม่ตาย**

จากในโลกทัศน์ของคนมอญ. หนังสือที่ระลึกการจากไปของคุณแม่จวี อดดสัมพันธ์.

เอกสารบทความภาษาไทย

จำปา เชื่องเจริญ.(2523). “เล่าเรื่องประเพณีมอญ.” **ศิลปากร** 24, 4 (กันยายน) : 42-66.

จำลอง บุญสอง. (2539). “ศรัทธาในอานิสงฆ์พิธีศพมอญอันวิจิตรตระการตา.” **ศิลปวัฒนธรรม**

18,12 (ธันวาคม): 173-174.

ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล. (2546). “โลกศักดิ์สิทธิ์กับโลกสามัญในชีวิตทางสังคม.” ใน **เจ้าแม่**

คุณปู่ ช่างขอ ช่างฟ้อน และเรื่องอื่นๆด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม. กรุงเทพฯ: ศูนย์
มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ไพโรจน์ บุญผูก (2541). “เกาะเกร็ดกับงานบ้าน-งานบุญของชาวมอญ ริมเจ้าพระยา.” **เมืองโบราณ**
24,1 (มกราคม-มีนาคม 1): 35-40.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. (2549) “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : แนวคิดและวิธีการ.” **จดหมายข่าวมูลนิธิเล็ก-
ประไพวิริยะพันธ์.** 11,63 (พฤศจิกายน- ธันวาคม): 3-5.

สิริรักษ์ บางสุต. (2550). “ข้าวแช่ เมษาฯ หน้าสงกรานต์ ชวนกันมากินข้าวแช่ รสแท้แบบไทย
และมอญ.” **ครัว 13,154** (เมษายน): 66-83.

โสภณ นิไชโยค. (2552). “ผู้ว่าราชการมอญ 7 เมือง บรรพชนต้นตระกูลชาวมอญในจังหวัด
ราชบุรี กาญจนบุรี.” ใน **มอญในแผ่นดินสยาม.** มนทิรา ราโท และนิษฐา กันธะวิชัย,
(บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุเอ็ด คชเสนี. (2525). “ผู้ว่าราชการมอญ 7 เมือง” ใน **รวมเกร็ดพงศาวดารและประวัติศาสตร์ชน
ชาติมอญ.** บรรณานุกรมในงานพระราชทานเพลิงศพรองอำมาตย์โท ขุนอาโกลคดี.

สุวรรณ เกรียงไกรเพชร.(2527). “เปิงขงกราน ดำานข้าวแช่.” **เมืองโบราณ.** 10 , 3
(กรกฎาคม-กันยายน): 71-75.

องค์ บรรจุน. (2550) “ข้าวสงกรานต์: อาหารในพิธีกรรมของชาวมอญ (ข้าวแช่).” **ศิลปวัฒนธรรม**
28,6 (เมษายน,): 58-61.

อำไพ มัชฌมาน.(2541). “จองโอะห์ต่าน : ประเพณีชาวไทยราชบุรีเชื้อสายมอญ.” **ศิลปวัฒนธรรม
ท้องถิ่นราชบุรี** 2, 2 (กันยายน): 99-100.

_____. (2546). “สงกรานต์ที่บ้านมอญ.” **ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นราชบุรี** 5, 5 (เมษายน):
38-44.

_____. (2550). “มอญบ้านโป่ง ราชบุรี.” ใน **สมโภช100 ปี วัดทุ่งเขิน.** องค์ บรรจุน,
บรรณาธิการ. สุพรรณบุรี: วัดทุ่งเขิน.

วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย

กาญจนา ชินนาค. (2543). “รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาประเพณีและพิธีกรรมการรำผี
มอญบ้านวัดเกาะ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี.” ราชบุรี :
สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.

ไฉน สนสกุล.(2535). “การชำระชาติพันธุ์และผสมกลมกลืนของชาวมอญ : ศึกษาเฉพาะ

กรณีชุมชนมอญบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดวงกมล สุคนธ์ทรัพย์. (2524). “กระบวนการยุติธรรมและสวัสดิการของชนกลุ่มน้อย : กรณีศึกษาชาวมอญ สัญชาติพม่า บ้านทุ่งกึ่งย่าง ตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ดรรารัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2529). “รายงานการวิจัย เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน : ศึกษากรณีหมู่บ้านนาป่าหนาด.” คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ณัฐประวีณ ศรีทรัพย์. (2537). “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมและการดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ : ศึกษากรณีชุมชนมอญบ้านลัดเกร็ด ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุบผา ดีสุข. (2541). สภาพสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชนไทยเชื้อสายมอญกลุ่มน้ำแม่กลองจังหวัดราชบุรี. เอกสารงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

ประเชิญ คนเทศ. (2528). “ภาษามอญ ตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระเอกชัย ไชยดา. (2547). “การศึกษาความเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต กรณีศึกษาพิธีกรรมการบวชของชุมชนบ้านแขก หมู่ที่ 8 ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร.

เรืองรัตน์ ฤทธิ์วิรุฬห์ (2541). “การแข่งขันเรือยาวประเพณี: ภาพสะท้อนวิถีชีวิตชาวพิษณุโลก”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร.

วิวัฒน์ชัย บุญญานุพงศ์. (2544). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญบ้านเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ศิริรัตน์ แอดสกุล, เสถียร วิพรมหา และนิภา ธรรมบวร. (2542). การชำระเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม
ของชาวมอญ : กรณีศึกษาชุมชนมอญบ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัด
ราชบุรี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สรัชชา เวชพฤติ. (2539). “เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การติดต่อทางวัฒนธรรมและกระบวนการ
ผสมผสานทางวัฒนธรรมในชุมชนมอญ ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัด
สมุทรปราการ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรินทร์ ทับรอด. (2541). “พิธีรำผีในงานศพของชาวมอญพระประแดง.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนา
ชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- โสภี อยู่ทรัพย์. (2533). “การสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนช่างปั้นหม้อ : กรณีศึกษา
บ้านลัดกระดิ่ง อำเภอบางบาล จังหวัดนนทบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- อะระโท โอชิมะ. (2536). “ชีวิต พิธีกรรมและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชนมอญในเมืองไทย
กรณีศึกษาในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อุมาภรณ์ วงศ์วิสุทธิศักดิ์. (2547). “ประเพณีและพิธีกรรมของชาวลอง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัด
สมุทรสาคร.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ
นครปฐม.

เว็บไซต์

- นัทธนัย ประสานนาม. (2544) เพศ ชาติพันธุ์ และปัญหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ในภาพยนตร์
เรื่อง **Touch of Pink**. เข้าถึงเมื่อวันที่ 16 มีนาคม. เข้าถึงได้จาก
<http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document95248.html>
- ธีระพงษ์ มีไชย (2554). บันทึกจากท้องถิ่น. เข้าถึงเมื่อ 1 ธันวาคม. เข้าถึงได้จาก
<http://www.lek-prapai.org/news/news36.2.htm>

พระจิตทิภัทร ฐานยุตโต. (2553). **ประวัติวิหารป่าเกี**. เข้าถึงเมื่อ 17 พฤศจิกายน. เข้าถึงได้จาก

<http://watyaiweb.iagetweb.com/articles/37723/%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%A7%E0%B8%B4%E0%B8%AB%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%9B%E0%B8%B2%E0%B8%81%E0%B8%B5.html>.

สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านโป่ง. (2554). **แบบรายงานข้อมูลการเกษตรตำบลนครชุมน์ ปี 2553**.

เข้าถึงเมื่อ 12 ธันวาคม. เข้าถึงได้จาก <http://banpong.ratchaburi.doae.go.th/tumbon/sheet6.pdf>

องค์ บรรจุน. (2552). **รำลึกมอญ จังหวัดสมุทรสาคร**. เข้าถึงเมื่อ 5 ตุลาคม. เข้าถึงได้จาก

http://www.monstudies.com/show_content.php?topic_id=33&main_menu_id=8

องค์การบริหารส่วนตำบลนครชุมน์. (2554). **ข้อมูลหมู่บ้าน**. เข้าถึงเมื่อ 17 พฤศจิกายน. เข้าถึงได้จาก

http://www.nakhonchum.go.th/default.php?include_modules=PB_plc_person&modules=fckeditor&fck_id=21&view_id=120&orderby=1

การสัมภาษณ์

นางกฤษฎี บุญนพ. (2553). ชาวบ้านนครชุมน์. สัมภาษณ์, 12 -15 เมษายน.

นายคมสร จับจุ. (2551). ประธานกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์. สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม.

นายคมสร จับจุ. (2552). ประธานกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์. สัมภาษณ์, 13 -15 เมษายน.

นายคมสร จับจุ. (2553). ประธานกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์. สัมภาษณ์, 1 -15 เมษายน.

นายคมสร จับจุ. (2554). ประธานกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์. สัมภาษณ์, 3 -14 เมษายน.

นางฉลวย จับจุ. (2551). ผู้สูงอายุในชุมชน. สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม.

นางฉลวย จับจุ. (2552). ผู้สูงอายุในชุมชน. สัมภาษณ์, 13 -15 เมษายน.

นางฉลวย จับจุ. (2553). ผู้สูงอายุในชุมชน. สัมภาษณ์, 1 -15 เมษายน.

นางฉลวย จับจุ. (2554). ผู้สูงอายุในชุมชน. สัมภาษณ์, 3 -14 เมษายน.

นายเชียบ ปันปี. (2553). ปราชญ์ชาวบ้าน. สัมภาษณ์, 10-15 เมษายน.

นายดำเนิน คำดี. (2551). ปราชญ์ชาวบ้าน. สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม.

นายดำเนิน คำดี. (2554). ปราชญ์ชาวบ้าน. สัมภาษณ์, 15 เมษายน.

นางเต็ม บุญนพ. (2552). ผู้นำพิธีกรรม. สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม.

นางเต็ม บุญนพ. (2554). ผู้นำพิธีกรรม. สัมภาษณ์, 13 เมษายน.

- นางต้อย บุญนพ. (2552).สมาชิกกลุ่มเกษตรกร. สัมภาษณ์, 4 สิงหาคม.
- นางต้อย บุญนพ. (2553).สมาชิกกลุ่มเกษตรกร. สัมภาษณ์, 12 - 13 เมษายน.
- นางต้อย บุญนพ. (2554).สมาชิกกลุ่มเกษตรกร. สัมภาษณ์, 13 - 14 เมษายน.
- นายธีรยุทธ สังมิ. (2553).เว็ปมาสเตอร์นครชุมน์ดอทคอม. สัมภาษณ์, 10 มีนาคม.
- นายธีรยุทธ สังมิ. (2554).เว็ปมาสเตอร์นครชุมน์ดอทคอม. สัมภาษณ์, 11-12 เมษายน.
- นายธานี คำดี. (2553).สมาชิก อบต.นครชุมน์. สัมภาษณ์, 10-15 เมษายน.
- นางบุ้ม คำจำ. (2553).ชาวบ้านนครชุมน์. สัมภาษณ์, 12-15 เมษายน.
- นางบุญตา อ่วมสะอาด. (2553).ชาวบ้านนครชุมน์. สัมภาษณ์, 12-15 เมษายน.
- นายบุญนำ คำดี. (2553).ผู้นำพิธีกรรม. สัมภาษณ์, 11-12 เมษายน.
- นางปราณี สังมิ. (2552).ชาวบ้านนครชุมน์. สัมภาษณ์, 12 เมษายน.
- นางปราณี สังมิ. (2553).ชาวบ้านนครชุมน์. สัมภาษณ์, 12-15 เมษายน.
- นางประเทือง เสถานนท์. (2551).ร่างทรง หรือ ไต้ง. สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม.
- นางประเทือง เสถานนท์. (2553).ร่างทรง หรือ ไต้ง. สัมภาษณ์, 15 เมษายน.
- นางประไพ บุญนพ. (2553).ประธานกลุ่มสืบสานวัฒนธรรม. สัมภาษณ์, 15 เมษายน.
- นายปรีดา เสลาคุณ. (2553).ชาวบ้านนครชุมน์. สัมภาษณ์, 11-12 เมษายน.
- นางเป่ง มะผล. (2553).ชาวบ้านนครชุมน์. สัมภาษณ์, 12-15 เมษายน.
- พระครูนครเขมกิจ. (2553).เจ้าอาวาสวัดใหญ่ นครชุมน์. สัมภาษณ์, 13-15 เมษายน.
- พระครูนครเขมกิจ. (2554).เจ้าอาวาสวัดใหญ่ นครชุมน์. สัมภาษณ์, 13 เมษายน.
- พระมหาขวัญเมือง ขุนดิษฐ์โร. (2553).เลขา เจ้าอาวาสวัดใหญ่ นครชุมน์. สัมภาษณ์, 13-15 เมษายน.
- พระมหาขวัญเมือง ขุนดิษฐ์โร. (2554).เลขา เจ้าอาวาสวัดใหญ่ นครชุมน์. สัมภาษณ์, 13-15 เมษายน.
- นางสาวพจนา คินาสิน. (2553).ชาวบ้านนครชุมน์. สัมภาษณ์, 10-15 เมษายน.
- นางสาวพจนา คินาสิน. (2554).ชาวบ้านนครชุมน์. สัมภาษณ์, 12-18 เมษายน.
- นายพิทักษ์ กะลินเภา. (2553).ปราชญ์ชาวบ้าน. สัมภาษณ์, 10 มีนาคม.
- นายพิทักษ์ กะลินเภา. (2553).ปราชญ์ชาวบ้าน. สัมภาษณ์, 13-15 เมษายน.
- นายมอง เกษเจริญ. (2552).ปราชญ์ชาวบ้าน. สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม.
- นายมอง เกษเจริญ. (2553).ปราชญ์ชาวบ้าน. สัมภาษณ์, 1-15 เมษายน.
- นายมอง เกษเจริญ. (2554).ปราชญ์ชาวบ้าน. สัมภาษณ์, 13-14 เมษายน.
- นางมะเคื้อ พุ่มดี (2553).ชาวบ้านนครชุมน์. สัมภาษณ์, 14-15 เมษายน.
- นายราชัน สังมิ. (2553).ชาวบ้านนครชุมน์. สัมภาษณ์, 1-15 เมษายน.
- นายราชัน สังมิ. (2554).ชาวบ้านนครชุมน์. สัมภาษณ์, 12-15 เมษายน.

- นางลุ บุญนพ. (2553).ชาวบ้านนครชุมน์.สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม.
- นางลัดดา สังมิ. (2552).ชาวบ้านนครชุมน์.สัมภาษณ์, 10-15 เมษายน.
- นางลัดดา สังมิ. (2553).ชาวบ้านนครชุมน์.สัมภาษณ์, 13-17 เมษายน.
- นางลัดดา สังมิ. (2554).ชาวบ้านนครชุมน์.สัมภาษณ์, 13-15 เมษายน.
- นางวิทยา เสง่าคุณ. (2553).สมาชิก อบต.สัมภาษณ์, 11-15 เมษายน.
- นางสอางค์ พรหมอินทร์. (2553).ผู้นำชุมชนบ้านม่วง.สัมภาษณ์, 13 เมษายน.
- นางสุศรี ชื่อมงก. (2552).ชาวบ้านนครชุมน์.สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม.
- นางสุศรี ชื่อมงก. (2554).ชาวบ้านนครชุมน์.สัมภาษณ์, 12 เมษายน.
- นายสุพจน์ บุญนพ. (2553).ชาวบ้านนครชุมน์.สัมภาษณ์, 11-15 เมษายน.
- นายแสน คำดี. (2552).ชาวบ้านนครชุมน์.สัมภาษณ์, 10-15 เมษายน.
- นายแสน คำดี. (2553).ชาวบ้านนครชุมน์.สัมภาษณ์, 12-15 มีนาคม.
- นางหนูเล็ก ปันปี. (2551).ชาวบ้านนครชุมน์.สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม.
- นางแหง คำดี. (2553).ชาวบ้านนครชุมน์.สัมภาษณ์, 10-15 เมษายน.
- นางแหง คำดี. (2554).ชาวบ้านนครชุมน์.สัมภาษณ์, 12 เมษายน.
- นางอำไพ มัฆมาน. (2553).นักวิชาการมอญในท้องถิ่น.สัมภาษณ์, 13 เมษายน.
- นางอำไพ มัฆมาน. (2554).นักวิชาการมอญในท้องถิ่น.สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ประมวลเรื่องประวัติดาตรของบ้านนครชุมน์

จากคำบอกเล่าของนายมอง เกษเจริญ ที่ได้บอกเล่าให้ลูกหลานได้รับรู้ ถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของบ้านนครชุมน์ ยังปรากฏเรื่องราวความเป็นมาจากครัวเรือนอื่นๆ ที่พำนักอาศัยในบ้านนครชุมน์มาหลายชั่วอายุคน เช่น ตระกูลเสถานนท์ และ เสลาคุณ จากคำบอกเล่าที่ได้สดับรับฟังจากคนรุ่นก่อนด้วยตนเองเมื่อครั้งเยาว์วัย มีส่วนที่ทำให้ ร.อ.ชุมพร คำรงศุภสุนทร นายทหารเรือ ลูกหลานที่สืบเชื้อสายมาจากหลวงวิจิตรกิติ ผู้ช่วยสงคราม บุตรชายของพระยาทองผาภูมิ หรือ พระเสถะภูมาธิการ เจ้าเมืองทองผาภูมิ ที่ปรากฏเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับเจ้าเมืองรามัญ 7 หัวเมือง มีความสนใจที่จะบันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษและชุมชนที่ตนอาศัยพักพิงมาตลอดชีวิต ได้เก็บข้อมูลและบันทึกเรียบเรียง ปรากฏข้อความจากเอกสารบันทึกเกร็ดประวัติประยาทองผาภูมิ มอญนครชุมน์ ที่กล่าวถึงการตั้งบ้านนครชุมน์ ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้พระยามอญทั้ง ๗ เลือกริ่ทำมาหากินเอาเองแล้วแต่จะพอใจที่ใด พยามอญทั้ง ๗ จึงทูลขอที่ริมสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ตั้งแต่เมืองไทรโยค จนถึงเมืองราชบุรี แล้วจึงพระราชทานท้องตราให้พระยามอญทั้ง ๗ มาด้วย ฝ่ายพระยามอญทั้ง ๗ ได้พิจารณาเห็นว่าที่บริเวณ ตั้งแต่อำเภอบ้านโป่งถึงอำเภอโพธาราม เป็นทำเลที่เหมาะสมแก่การที่จะตั้งบ้านเมืองของพวกตน จึงขอพระราชทานวิสุงคามสีมาจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ได้ ดังนั้น วัดคงคา จึงเป็นวัดแรกของชาวไทยรามัญ มีเจดีย์รอบๆ พระอุโบสถ ๗ องค์ ซึ่งหมายถึงเมืองหน้าด่านทั้ง ๗ เมืองนี้

ในสมัยรัชกาลที่ ๒ ได้ทรงพระราชทานตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดคงคาราม เป็นพระราชาคณะฝ่ายรามัญ ที่พระครูรามัญญาธิบดี ซึ่งเป็นตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่รามัญนิกายเมืองราชบุรี จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕

พระยาทองผาภูมิ ได้ขอแยกตัวออกจากกลุ่มมอญทั้งเจ็ด มาอยู่ ณ วัดใหญ่นครชุมน์ ได้พาญาติพี่น้องสมัครพรรคพวก บริวาร เพื่อปกครองดูแลเอง และได้บูรณะวัดใหญ่นครชุมน์ ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่อยู่แล้วให้เจริญรุ่งเรือง โดยให้วัดใหญ่นครชุมน์ เป็นศูนย์กลางในการทำสังฆกรรมของวัดมอญในเขตอำเภอบ้านโป่ง เนื่องจากพระยาพระยาทองผาภูมิ ต้องปกครองดูแลคนมอญทั้งหมดทั้งสองฟากฝั่ง จนถึงหลวงวิจิตรกิติ ผู้ช่วยสงคราม (บุตรชาย) คู่ออกจากบิดา ดังตัวอย่างจากจดหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ บอก พระยาไชยภักดีศรีมหัยสวรรค์ พระยากาญจนบุรี

หลวงกาญจนบุรี ырกระบัตร กรมการ ขอบอกมายังท่านออกพันนายเวน ขอให้ทราบเรียน ๆ พล ๆ หัวเจ้าท่านลูกขุน ณ ศาลา ให้ทราบด้วยอยู่ ณ วันเดือนเก้า แรมเก้าค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก เพลาเช้า หมั่นวิสูตรภักดี ถือตราราชสีห์โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมออกมาถึง ๆ ข้า ๆ กรมการว่าพระยา รัตน จักร ไปจับอ้ายพม่าได้สองคนให้การว่าเจ้า อังวะให้มองยาเป็นเจ้าเมืองเมาะตะมะ ให้ตะแคงมองมู กับมหาอุตนากลับไปเมืองอังวะมหาอุตนาให้คนรักษาด้านสามตำบล เป็นคนเจ็ดร้อยห้าสิบคน ทรง พระราชดำริว่า ณ เดือนสิบ เดือนสิบนี้เป็นต้นระดูศก จะไว้ใจหาได้ไม่ ให้ ๆ ข้า ๆ กรมการมี หนังสือ ไปถึง พระยาไทรโยค พระยาทองผาภูมิ พระท่าตะถั่ว ให้จัดหลวงขุนหมื่นกรมการแลไพร่ให้ได้ห้า สิบหกสิบ สรรพไปเครื่องศาสตราวุธไปลาดตระเวนจับ พม่าทางเมืองทวายให้จงได้ แต่พระยาไทร โยคนั้นอย่าให้ไปเลย นั้น ๆ ข้า ๆ กรมการได้ทราบเกล้าทราบกระหม่อม ในท้องตราซึ่งโปรดออกมา ทุกประการแล้ว ข้าพเจ้ากรมการคัดสำเนา ท้องตราให้ ขุนศรีวันคีรีกับไพร่สามคนถือหนังสือไป ถึง พระยาไทรโยค พระยาทองผาภูมิ พระท่าตะถั่ว แต่

ณ เดือนเก้า แรมเก้า ค่ำ เพลาย้ายตามท้องตราซึ่งโปรดมา ถ้าผู้ถือหนังสือกลับมา พระยาไทรโยค พระยาทองผาภูมิ พระท่าตะถั่ว บอกจำนวนคนนายไพร่ เครื่องศาสตราวุธมากน้อยเท่าใด ยกไปจากแม่น้ำน้อยวันใด ข้าพเจ้ากรรมการจะบอกให้มาครั้งหลัง ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดฯ ข้าฯ บอกมา ณ วันพุธ เดือนเก้า แรมสิบสองค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก * ๑๑ และจดหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ เรื่องบอกพระยาพิไชยภักดี เมืองกาญจนบุรี เรื่อง แต่งขุนหมื่นกรรมการออกลาดตระเวนชายแดน วัน ๗ ๆ ๕ ปีมะแม จ.ศ. ๑๘๘๕ พระเสลละภูมิมาธิการได้รับพระราชทานเลื่อนยศเป็น พระยาทองผาภูมิ ภายหลังได้ทำศึกสงครามเก้าทัพที่ทุ่งลาดหญ้า ซึ่งมอญเจ็ดหัวเมืองนั้นได้รับใช้และเป็นหัวเมืองหน้าด่านทั้งหาข่าวกรอง แล้วรีบรายงานด่วนถึงพระมหากษัตริย์ ในสงครามเก้าทัพมอญทั้งเจ็ดหัวเมืองเพื่อรายงานข่าวกรองว่าพม่าได้เดินทางมาทางด่านเจดีย์สามองค์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ให้สมเด็จพระเจ้าขุนเณรคุมกำลังส่วนหนึ่งและมี มอญทั้งเจ็ดหัวเมืองอยู่ในความบังคับบัญชา ตั้งค่ายทางทิศตะวันตก. ภายหลังการบังคับบัญชาของกรมพระราชวังบวรสุรสิงหนาท หลักฐานในบันทึก กรมทหารราบที่ ๕ ทุ่งลาดหญ้า กาญจนบุรี พระยาเจ่งจะคุมมอญอีกชุดหนึ่ง การรบที่ทุ่งลาดหญ้านับเป็นสงครามที่สำคัญของประวัติศาสตร์ไทย ที่มีผู้กล้าหาญเด็ดเดี่ยว ไม่มีใครกลัวเกรงข้าศึก. คุณยายลูกอิน บุตรตรีหลวงวิจิตภักดีสงคราม ผู้ช่วยเจ้าเมือง เล่าให้ฟังว่า คุณตา (พระยาทองผาภูมิ) และคุณพ่อ ท่านเป็นนักรบที่กล้าหาญด้วยมือทั้งสองที่ถือดาบคอยฆ่าฟันพม่าแบบไม่คิด ชีวิต และมีความโกรธแค้นพม่าเป็นเดิมทุนอยู่แล้ว

จากคำบอกเล่าถูกถ่ายทอดต่อกันมาจากคนรุ่นก่อน และนำมาจดบันทึกความทรงจำโดยคนรุ่นใหม่ เพื่อยืนยันความเป็นมาของบ้านนครชุมน์ที่นอกจากคำบอกเล่าแล้วยังมีความเกี่ยวข้องกับหลักฐานเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ระบความสัมพันธ์กับสายตระกูลกับผู้ว่าราชการรามเมือง

ทั้ง 7 เมือง ที่อาศัยอยู่ที่เมืองกาญจนบุรี ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 4 ทรงพระราชทานนามและยศหัวหน้าเมืองหน้าด่านทั้ง 7 ให้เป็น “เจ้าเมือง” หรือ “ผู้ว่าราชการเมือง” (สุภาพรณี จินตามณีโรจน์, 2554: 73, 82) ดังนี้

1. เมืองทองผาภูมิ พระทองผาภูมิ เป็น พระเสลละภุมาริการ ต้นตระกูล เสลานนท์ เสลาคุณ
2. เมืองท่าขนุน พระท่าขนุน เป็น พระปิ่นณศศิธิบดี ต้นตระกูล หลักกงคา
3. เมืองไทรโยค พระไทรโยค เป็น พระนิโครธาพิโยค ต้นตระกูล นิไชโยค นิโครธา นิไทรโยคพระไทรโยค มะम्म
4. เมืองท่าตะกั่ว พระท่าตะกั่ว เป็น พระชินดิษฐ์บดี ต้นตระกูล ชินอักษร ชินบดี ชินหงษา มัญญหงส์ ท่าตะกั่ว
5. เมืองลุ่มสุม พระลุ่มสุม เป็น พระนิลนะภูมิบดี ต้นตระกูล นินบดี นิลบดี จำเมือง หลวงบรรเทา หลวงพันเทา พระบรรเทา
6. เมืองสมิงสิงหบุรี พระสมิงสิงหบุรี เป็น พระสมิงสิงหรินทร์ ต้นตระกูล สิงคิ บุรินทร์ ชำรงโชติ
7. เมืองท่ากระดาน พระท่ากระดาน เป็น พระกดิษฐ์บดี ต้นตระกูล พลบดี ตูลานนท์

เมืองรามัญ 6 เมืองแรกอยู่ริมแม่น้ำแควน้อย ยกเว้นเมืองท่ากระดาน ที่ริมแม่น้ำแควใหญ่ รามัญทั้ง 7 เมืองนี้ มีหน้าที่ลาดตระเวน สืบข่าวการเคลื่อนไหวของพม่าที่จะมาตีสยาม ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำทางเดินและจัดตั้งกองเสบียงในยามศึกสงคราม ตัดไม้เพื่อทำพระแสงหอก พลับพลาที่ประทับเวลาเสด็จประพาสหัวเมือง เกณฑ์ผู้คนรามัญไปเฝ้าอิฐสร้างสถานที่ต่างๆ ตามทางการสั่ง เป็นต้นว่า องค์พระปฐมเจดีย์ (โสภณ นิไชโยค, 2552: 156)

แต่เนื่องจากภูมิประเทศส่วนใหญ่ทั้ง 7 เมืองในสมัยนั้นมีความทุรกันดาร จึงพากันอพยพลงมายังแถบลุ่มน้ำแม่กลองและตั้งถิ่นฐานบริเวณวัดคงคาราม ยกเว้นพระเสลภูมิบดี เจ้าเมืองทองผาภูมิที่เข้าย้ายมาตั้งบ้านเรือนใกล้วัดนครชุมน์ (เอกรินทร์ พึ่งประชา, มปป.: 15)

การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านนครชุมน์นี้มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์เรื่องการอพยพของชาวมอญ 7 เมืองในลุ่มน้ำแม่กลอง ดังข้อความตอนหนึ่งในจดหมายเหตุระยะทาง เสด็จประพาสในรัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสไทรโยค ครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2431 พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภาคย์ ทรงกล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานของชาวมอญที่อาศัยในบ้านนครชุมน์ไว้ว่า

“วันอาทิตย์ เดือนสาม ขึ้น ๓ ค่ำ เวลาเช้า ๓ โมงเศษ ... ระยะทางตั้งแต่บ้านเบิกไพรจนมาถึงทุ่งพะยอม บ้านนครชุม บ้านบางเลา มีบ้านเรือนราษฎร และวัดมากขึ้น แต่นครชุมบางเลาจนบ้านโพธารามนี้สองฝั่งเป็นบ้านรามัญ ๗ เมือง ...” (ศรีเสาวภาคย์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า, 2494: 51)

ศุภักษร จินตคามโรจน์ (2554: 63) กล่าวว่า การตั้งถิ่นฐานของชาวมอญบ้านนครชุมนี้ มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ได้อพยพมาจากเมืองกาญจนบุรี ได้ตั้งชุมชนและสร้างวัดของชุมชนขึ้น คือ วัดม่วง ในปี พ.ศ. 2223 และวัดนครชุมน์ ในปี พ.ศ. 2295

นายโสภณ นิไชโยค นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเรื่องมอญ และเป็นสายเลือดของพระนิโครธาพิโยค ต้นตระกูล นิไชโยค ได้เล่าความเป็นมาถึงชื่อของบางเลาที่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชื่อบางเลา ซึ่งเป็นชื่อดั้งเดิมของบ้านกองคาราม โพธาราม อันปรากฏเป็นข้อความที่อ้างอิงจากจดหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ □ สมัยรัชกาลที่ ๒ ฉบับประชุมพงสาวดาร ฉบับกาญจนนาภิเษก เล่ม ๑๐ พ.ศ. ๒๕๓๕ ท้องตราของเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงพระยาราชบุรี พระยากาญจนบุรี เรื่องรามัญในกองพระยารัตนจักรหลบหนีการทัพ ๕ คน ให้มีการตามจับ และ ในหนังสือยังมีข้อความที่กล่าวถึงรามัญใหม่ที่มาตั้งบ้านเรือนอยู่ □ ณ คลองบางสอง □ อย โพธาราม บางเลาละนครชุม ซึ่งทำให้คำบอกเล่าของคนมอญนครชุมน์บางส่วนที่เชื่อว่าบ้านนครชุมน์นั้น แต่เดิมมีชื่อว่า “ละนครชุม” ต่อมามีการออกเสียงที่เพี้ยนไปเป็น “นครชุม” และกลายเป็น “นครชุมน์” ในที่สุด

คำบอกเล่าเรื่องความเป็นมาและชื่อบ้านนครชุมน์ และหลักฐานจากจดหมายเหตุดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยประมวลสภาพความเป็นมาของบ้านนครชุมน์ในระดับหนึ่งได้ว่า บ้านนครชุมน์มีความเป็นมาที่ยาวนาน เรียกได้ว่าเป็นหมู่บ้านที่มีความเก่าแก่ มีผู้ที่พำนักอาศัยมาหลายชั่วอายุคน เพราะอย่างน้อยที่สุด จากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุในหมู่บ้านที่อายุมากกว่า 90 ปี หลายท่านได้บอกเล่าไปในทิศทางเดียวกัน และต่างยืนยันได้ว่าบรรพบุรุษของพวกตนนั้นเป็นคนมอญที่มาจากเมืองมอญ เมืองหงสาวดี ที่อพยพหนีภัยมาอยู่ที่นี่นครชุมน์ตั้งแต่ปลายสมัยอยุธยาและต่อเนื่องมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์อย่างแน่นอน ถึงแม้ว่าจะไม่มีการบันทึกหลักฐานเป็นเอกสารที่ชัดเจนก็ตาม

ภาคผนวก ข

ตำนานสงครามต์ ประชุมจาริกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ตำนานเรื่องนี้ จาริกบนแผ่นศิลาจำนวน 7 แผ่น ตอนต้นมีคำอธิบายว่า ตำนานเรื่องนี้มีอยู่ในคัมภีร์ภาษาบาลีของฝ่ายรามัญ ตำนานมหาสงครามต์มีเนื้อเรื่องดังนี้เมื่อต้นภัทรกัลป์ เศรษฐีคนหนึ่งไม่มีบุตร ตั้งบ้านอยู่ใกล้กับนักเลงสุรานักเลงสุรานั้นมีบุตร 2 คน มีผิวเนื้อดุจทอง วันหนึ่งนักเลงสุราได้เข้าไปสู่บ้านเศรษฐี กล่าวคำหยาบช้าแก่เศรษฐีต่างๆ เศรษฐีได้ฟังก็กล่าวว่าเรามีสมบัติเป็นอันมาก ไฉนท่านจึงหมิ่นเรา นักเลงสุราตอบว่า ท่านมีสมบัติมากก็จริง แต่หาบุตรไม่

ถ้าท่านถึงแก่ความตายแล้วสมบัติก็จะเสื่อมสูญเปล่า เรามีบุตรชาย 2 คนมีผิวดุจทอง เห็นว่าประเสริฐกว่าท่าน เศรษฐีได้ฟังมีความละอาย จึงบวสรวงต่อพระจันทร์และพระอาทิตย์ และอธิษฐานขอบุตร เวลาผ่านไปถึง 3 ปี ก็ไม่มีบุตร อยู่มาวันหนึ่งในเดือนห้า เป็นช่วงเวลาที่พระอาทิตย์เคลื่อนจากครีมิณเข้าสู่ราศีเมษ ถือว่าเป็นวันมหาสงครามต์

คนทั้งหลายมีงานฉลองการตั้งต้นปีใหม่ทั่วชมพูทวีป เศรษฐีได้พาบริวารไปยังต้นไทรริมฝั่งน้ำ ซึ่งมีนกจำนวนมากอาศัยอยู่ ได้เฝ้าข้าวสารลางน้ำ 7 ครั้ง แล้วหุงบูชารุกขเทวดาประจำต้นไทรพร้อมด้วยอาหารหลายอย่าง มีการประโคมดุริยางคดนตรี แล้วตั้งจิตอธิษฐานขอบุตร จากรุกขเทวดาประจำต้นไทร รุกขเทวดามีความกรุณาหาะไปขอบุตรจากพระอินทร์ให้แก่เศรษฐี

พระอินทร์จึงให้ธรรมบาลเทวบุตรลงมาปฏิสนธิในครรภ์ภรรยาเศรษฐี เมื่อคลอดจากครรภ์บิดามารดา ตั้งชื่อว่าธรรมบาลกุมาร และปลูกปราสาท 7 ชั้น ให้อยู่ที่ต้นไทรริมฝั่งน้ำนั้น ทำให้กุมารรู้ภาษานก

เมื่อเติบโตขึ้นอายุ 7 ขวบ เรียนไตรเพทจบ ก็ได้เป็นอาจารย์บอกมงคลการต่างๆ แก่มนุษย์ทั้งหลายในชมพูทวีป ต่อมาพรหมองค์หนึ่งชื่อว่า กบิลพรหม ได้ลงมาถามปัญหา 3 ข้อแก่ธรรมบาลกุมาร คือ

ข้อที่ 1 เช้าราศีสถิตอยู่แห่งใด

ข้อที่ 2 เทียงราศีสถิตอยู่แห่งใด

ข้อที่ 3 ค่ำราศีสถิตอยู่แห่งใด

และพูดกับธรรมบาลกุมารว่า ถ้าท่านแก้ได้เราจะตัดศีรษะเราบูชาท่าน ถ้าท่านแก้ไม่ได้ เราจะตัดศีรษะท่านเสีย ธรรมบาลกุมารขอผิด 7 วัน

กบิลพรหมกลับไปยังพรหมโลก ฝ่ายธรรมบาลกุมารพิจารณาปัญหานั้นเวลาผ่านไปได้ 6 วันแล้วยังไม่ทราบคำตอบ คิดว่าวันรุ่งขึ้นจะตายด้วยอาชญาทำวกบิลพรหมนั้น คิดจะหนีไปซ่อนตัว จึงลงจากปราสาทไปนอนอยู่ใต้ต้นตาลสองต้น

ขณะนั้นมีนกอินทรีสองตัวผัวเมียทำรังอยู่บนต้นตาลนั้น ธรรมชาติกรมได้ยัณนกอินทรีตัวเมีย ถามนกอินทรีตัวผู้ว่า พรุ่งนี้เราจะไปหาอาหารที่ไหนกัน นกอินทรีตัวผู้ตอบว่า พรุ่งนี้ครบ 7 วัน ที่ทำวกบิลพรหมถามปัญหาธรรมชาติกรม ถ้าธรรมชาติกรมแก้ไขไม่ได้ ทำวกบิลพรหมก็จะตัดศีรษะเสีย เราจะได้กินมนุษย์เป็นอาหาร

นางนกอินทรีตัวเมียถามว่า เข้าใจจักปัญหานั้นหรือไม่ นกอินทรีตัวผู้ตอบว่ารู้ แล้วก็เล่าให้นกอินทรีเมียฟัง

"ราศีแห่งมนุษย์นั้นจะสถิตอยู่ที่ร่างกายต่างวาระกัน คือ

เวลาเช้าจะสถิตอยู่ที่หน้า

มนุษย์จึงต้องล้างหน้า

เวลาเที่ยงราศีสถิตอยู่ที่อก

มนุษย์จึงต้องประพรมน้ำที่หน้าอก

และเวลาค่ำสถิตอยู่ที่เท้า

มนุษย์จึงต้องล้างเท้า

จึงจะพ้นอัปรีภัยไรทั้งปวง"

ธรรมชาติกรมนอนอยู่ได้คืนไม่ได้ยัณก็จำได้ มีความยินดีเป็นอันมากจึงกลับมาสู่เรือนของตน ครั้นครบ 7 วัน ทำวกบิลพรหมลงมาถามปัญหาธรรมชาติกรมตอบปัญหาตามนกอินทรียกล่าว นั้น

ทำวกบิลพรหมจำเป็นจะต้องตัดศีรษะของตน จึงเรียกธิดา 7 นาง ซึ่งเป็นบริจาริกาของพระอินทร์ให้มาพร้อมกันแล้วก็บอกว่า

เศียรของตนซึ่งจะตัดออกบูชาธรรมชาติกรมนั้น

ถ้าตั้งไว้บนแผ่นดิน ก็จะเกิดไฟไหม้ทั่วโลกธาตุ

ถ้าทิ้งขึ้นไปบนอากาศฝนก็จะแล้ง

ถ้าจะทิ้งในมหาสมุทรน้ำก็จะแห้ง

ให้ธิดาทั้ง 7 เอาพานมารับเศียรของตน

แล้วทำวกบิลพรหมก็ตัดเศียรส่งให้นางทงษะบุตรคนโต

ในขณะนั้นโลกธาตุก็เกิดโกลาหลยิ่งนัก เมื่อนางทงษะมหาสงครามต์เอาพานรับเศียรทำวกบิลพรหมผู้เป็นบิดาแล้วให้เทพทั้งหลายแห่ประทักษิณเวียนรอบเขาพระสุเมรุราช ๖๐ นาที

แล้วก็เชิญเข้าประดิษฐานในมณฑป ณ ถ้ำคันธุลีเขาไกรลาส กระทำบูชาด้วยเครื่องทิพย์ต่าง ๆ พระเวศกรรมได้ันฤมิตรองประดับด้วยแก้ว 7 ประการซื้อแก้วดีให้เทพดาและนางฟ้า

ฝ่ายเทพยดาก็นำเอาธนูมาสามลำน้ำในอโนดาตสระ 7 ครั้ง แล้วแจกกันสังเวททุก ๆ องค์ ครั้นถึงกำหนดครบ 365 วัน

มนุษย์สมมติว่าเป็นปีหนึ่ง เป็นวันสงกรานต์ นางเทพธิดาทั้ง 7 องค์ ก็ทรงเทพพาหนะต่าง ๆ พลัดเวรกันมาเชิญเสวยทำวักบิลพรหมออกแห่พร้อมด้วยเทวดาจำนวนแสนโกฏิ ประทับณรอบเขาพระสุเมรุแล้วก็กลับไปเทวโลก เป็นเช่นนี้ทุกปี

ภาคผนวก ค

ตรุษสงกรานต์: ความหมายในสังคมไทย

งานเขียนที่บอกเล่าเรื่องประเพณีสงกรานต์ที่อื่นก็มี ไม่ได้มีที่ไทยแห่งเดียว งานเขียนของสุจิตต์ วงษ์เทศ ได้บอกที่มาของงานสงกรานต์หรือวันขึ้นปีใหม่ใหม่นั้น ความจริงสงกรานต์ไม่ได้เป็นแค่ปีใหม่ไทยเท่านั้น เพราะกลุ่มชนชาติในอุษาคเนย์ที่นับถือพุทธศาสนาส่วนมีประเพณีสงกรานต์เหมือน กัน เช่น ลาว เขมร มอญ พม่า รวมทั้งลังกา และสิบสองพันนาในประเทศจีน ทั้งหมดทุกแห่งล้วนมีงานประเพณีเฉลิมฉลอง ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของคนด้วย เหตุผลที่เป็นอย่างนั้น เพราะสงกรานต์เป็นคติของ พราหมณ์ในศาสนาฮินดูของชมพูทวีป (คือ อินเดีย) แล้วพวกพราหมณ์นำเข้ามาเผยแพร่ในราชสำนักของดินแดนสุวรรณภูมิยุคต้นพุทธกาล หลังจากนั้นแพร่กระจายทั่วไปถึงบ้านเมืองที่อยู่ภายในพื้นแผ่นดินใหญ่ที่ นับถือฮินดู-พุทธแล้วเรียกสงกรานต์ แต่คนทั่วไปบางที่ก็เรียกตรุษสงกรานต์ (2554)

คำว่า “ตรุษ” เป็นภาษาทมิฬ ใช้ในชนเผ่าหนึ่งทางอินเดียตอนใต้ แปลว่า ตัด หรือขาด คือ ตัดปี หรือขาดปี หมายถึงการสิ้นปีนั่นเอง ตามปกติการกำหนดวันตรุษ หรือวันสิ้นปีจะถือหลักทางจันทรคติ (วิธีนับวันและเดือนถือเอาการเดินของดวงจันทร์เป็นหลัก) คือ วันแรม 15 ค่ำ เดือน 4

ส่วนคำว่า “สงกรานต์” เป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า ก้าวขึ้น ผ่าน หรือเคลื่อนที่ ย้ายที่ หมายถึง เวลาที่ดวงอาทิตย์เคลื่อนจากราศีหนึ่งไปสู่อีกราศีหนึ่งทุก ๆ เดือน เรียกว่า สงกรานต์เดือน ยกเว้นเมื่อพระอาทิตย์เคลื่อนเข้าสู่ราศีเมษ เมื่อใดก็ตามจะเป็นสงกรานต์ปี และเรียกชื่อพิเศษว่า “มหาสงกรานต์” ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ตามคติพราหมณ์ โดยเป็นการนับทางสุริยคติ (วิธีนับวันและเดือนโดยถือกำหนดตำแหน่งดวงอาทิตย์เป็นหลัก)

ดังนั้นการกำหนดนับวันสงกรานต์จึงตกอยู่ในระหว่างวันที่ 13, 14 และ 15 เมษายน ซึ่งทั้ง 3 วัน จะมีชื่อเรียกเฉพาะดังนี้ คือ

วันที่ 13 เมษายน เรียกว่า มหาสงกรานต์ หมายถึง วันที่ดวงอาทิตย์ก้าวขึ้นสู่ราศีเมษ อีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ผ่านมาการเข้าสู่ราศีอื่นๆ แล้วจนครบ 12 เดือน

วันที่ 14 เมษายน เรียกว่า วันเนา หมายถึง วันที่ดวงอาทิตย์เคลื่อนเข้าสู่ราศีเมษ ประจำที่เรียบร้อยแล้ว

วันที่ 15 เมษายน เรียกว่า วันเถลิงศก หรือวันขึ้นศก คือวันที่เริ่มเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ การกำหนดให้อยู่ในวันนี้นั้นเพื่อให้แน่ใจได้ว่าดวงอาทิตย์โคจรจากจากราศีมีนขึ้นอยู่ราศีเมษแน่นอนแล้วอย่างน้อย 1 องศา

ทั้งสามวันนี้ ถ้าหากดูตามประกาศสงกรานต์ อันเป็นการคำนวณตามหลักโหราศาสตร์จริงแล้ว ก็จะมีการคลาดเคลื่อนไม่ตรงกันบ้าง เช่น วันมหาสงกรานต์ อาจจะเป็นวันที่ 14 เมษายน แทนที่จะเป็นวันที่ 13 เมษายน แต่เพื่อให้จดจำได้ง่ายและไม่สับสน จึงกำหนดเรียกตามที่กล่าวข้างต้น

1. ขั้นตอนและพิธีกรรม

ก่อนวันสงกรานต์

เป็นการเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ เพื่อความเป็นสิริมงคล และต้อนรับชีวิตใหม่ที่จะเริ่มต้นในวันปีใหม่ที่กำลังจะมาถึง กิจกรรมที่ได้แก่ การทำความสะอาดบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ข้าวของต่าง ๆ รวมทั้งสถานที่สาธารณะต่าง ๆ เช่น วัด ศาลา บริเวณชุมชน การเตรียมเสื้อผ้าที่จะสวมใส่ไปทำบุญ รวมทั้งเครื่องประดับตกแต่งต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีผ้าสำหรับไปไหว้ผู้ใหญ่เพื่อรดน้ำขอพรด้วย เตรียมอาหารในการไปทำบุญ ทั้งของคาว ของหวานที่พิเศษ ได้แก่ การเตรียมขนมที่ถือเป็นสัญลักษณ์ของวันตรุษและวันสงกรานต์ นั่นคือ ข้าวเหนียวแดงสำหรับวันตรุษ และขนมกวนหรือกอละแมสำหรับวันสงกรานต์

ช่วงวันสงกรานต์

เมื่อถึงวันสงกรานต์ก็จะเป็นเวลาที่ทุกคนจะยิ้มแย้มแจ่มใส ทำใจให้เบิกบานเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งมีดังต่อไปนี้ การทำบุญตักบาตรตอนเช้า หรือนำอาหารไปถวายพระที่วัด การทำบุญอุทิศ อาจจะทำตอนไหนก็ได้ เช่น หลังจากพระภิกษุ-สามเณร ฉ้นเพลแล้ว หรือจะนิมนต์พระมาสวดมนต์ ฉ้นเพลที่บ้าน แล้วบังสุกุลก็ได้ การทำบุญอุทิศ อาจจะนิมนต์พระไปยังสถานที่เก็บหรือบรรจุอุทิศ หากไม่มีให้เขียนชื่อผู้ที่ล่วงลับไปแล้วลงในกระดาษแผ่นนั้นเสีย เช่นเดียวกับการเผาศพ การสรงน้ำพระ มี 2 แบบ คือ การสรงน้ำพระภิกษุสามเณร และการสรงน้ำพระพุทธรูป

1.1. การสร้างน้ำพระภิษุสามเณร จะใช้แบบเดียวกับอาบน้ำ คือ การใช้ขันตักรดที่ตัวท่าน หรือที่ฝ่ามือก็ได้ แล้วแต่ความนิยม หากเป็นการสร้างน้ำแบบอาบน้ำพระจะมีการถวายผ้าสบงหรือถวายผ้าไตรตามแต่ศรัทธาด้วย

1.2. การสร้างน้ำพระพุทธรูป อาจจะจัดเป็นขบวนแห่หรือเชิญมาประดิษฐานในที่เหมาะสม การสร้างน้ำจะใช้น้ำอบ น้ำหอม หรือน้ำที่ผสมด้วยน้ำอบ น้ำหอมประพรมที่องค์พระ

การก่อพระเจดีย์ทราย จะทำในวันใดวันหนึ่งระหว่างวันที่ 13–15 เมษายน โดยการขนทรายมาก่อเป็นเจดีย์ขนาดต่าง ๆ ในบริเวณวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้วัดได้ใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างหรือถมพื้นที่ต่อไป ถือเป็นการทำบุญอีกลักษณะหนึ่งที่ได้ทั้งบุญและความสนุกสนาน

การปล่อยนกปล่อยปลา เป็นการทำบุญทำทานอีกรูปแบบหนึ่ง โดยเฉพาะการปล่อยนกปล่อยปลาที่ติดกับดัก บ่วงให้สู้อิสระ หรือปลาที่อยู่ในน้ำตื้น ๆ ซึ่งอาจจะตายได้ หากปล่อยให้อยู่ในสภาพแบบเดิม

การรดน้ำผู้ใหญ่หรือการรดน้ำขอพร เป็นการแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ของครอบครัว หรือผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ การรดน้ำผู้ใหญ่อาจจะรดน้ำหรือรดเฉพาะที่ฝ่ามือก็ได้ ดังนั้น จึงควรมีผ้ารองห่มไปมอบให้ด้วย เพื่อจะได้ผลัดเปลี่ยนหลังจากเสร็จสิ้นพิธีแล้ว

การเล่นรดน้ำ หลังจากเสร็จพิธีการต่าง ๆ แล้ว เป็นการเล่นรดน้ำเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างญาติมิตร โดยการใช้น้ำสะอาดผสมน้ำอบหรือน้ำหอม หรือจะใช้น้ำอบก็ได้ รดกันเบา ๆ ด้วยความสุภาพ

การเล่นรื่นเริงหรือมหรสพต่าง ๆ เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์และเพื่อความสนุกสนาน รวมทั้งยังเป็นการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป เช่น ลิเก ลำตัด โปงลาง หมอลำ หนังตะลุง

นอกจากกิจกรรมดังกล่าวแล้ว บางแห่งยังมีการทรงเจ้าเข้าผีเพื่อความสนุกสนาน เช่น การเข้าทรงแม่ศรี การละเล่นสะบ้า เล่นลูกข่าง เล่นเพลงพิชฐาน (อริษฐาน) สูดแล้วแต่ความนิยมของท้องถิ่นนั้น ๆ ประเพณีปฏิบัติเหล่านี้อาจจะมีความแตกต่างกันออกไปบ้างตามแต่ละท้องถิ่น การยึดถือปฏิบัติอย่างไรมันขึ้นอยู่กับความเหมาะสม และความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ

2. ประเพณีสงกรานต์มอญ

เมื่อเอ่ยถึงประเพณีสงกรานต์ของคนไทยเชื้อสายมอญที่ปรากฏให้เห็นในสังคมไทย ส่วนหนึ่งได้มาจากการทางวิชาการที่นักวิชาการที่ศึกษาเรื่องมอญ และสังคมวัฒนธรรมประเพณีมอญ จะต้องกล่าวถึงประเพณีสำคัญในรอบปีที่จะต้องมีการประเพณีสงกรานต์อยู่ด้วยเสมอ

เรื่องราวของประเพณีสงกรานต์ของคนไทยเชื้อสายมอญ มีปรากฏในงานวิจัยของรองศาสตราจารย์.ดร.สุภาพร มากแจ้ง เรื่อง การศึกษาวิถีชีวิตชาวมอญบางขุนเทียน “มอญบางกระดี่” ได้กล่าวถึง ประเพณีตรุษ และประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบางกระดี่ซึ่งจะทำบุญตรุษในวันขึ้นปี คือ วันแรม 15 ค่ำเดือน 4 และขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 กิจกรรมวันสำคัญ ก็คือ การทำบุญตักบาตรและการกวนข้าวเหนียวแดงเพื่อทำบุญ และแจกจ่ายญาติมิตร ถัดจากนั้นก็จะเตรียมทำความสะอาดบ้านเรือนเพื่อรับเทศกาลสงกรานต์หรือเทศกาลขึ้นปีใหม่ที่将在มาถึงในอีกไม่กี่วันข้างหน้า ส่วนประเพณีสงกรานต์นั้น เทศกาลสงกรานต์สืบเนื่องกับเทศกาลตรุษ บางครั้งเรียกควบกันว่า ตรุษสงกรานต์เพราะเกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันคือสิ้นปีเก่าและขึ้นปีใหม่ในวันตรุษสงกรานต์นี้เป็นการนับวันทางจันทรคติมิใช่การนับปีปฏิทินสากล

งานสงกรานต์เริ่มตั้งแต่ 13-18 เมษายนของทุกปี รวมเป็นเวลา 6 วัน ชาวบางกระดี่เริ่มเตรียมงานประเพณีสงกรานต์ก่อนที่จะถึงวันสงกรานต์(13 เมษายน) โดยการทำความสะอาดจัดเก็บบ้านเรือนที่อยู่อาศัยให้มีระเบียบเรียบร้อยสวยงาม ทำการกวนกาละแม ซึ่งถือว่าเป็นขนมประเพณีสงกรานต์ที่สำคัญ บรรดาหนุ่มสาวจะช่วยกันกวนขนมกาละแมอันเป็นขนมที่ใช้ทำบุญและต้อนรับแขกที่มาร่วมเยือน สิ่งที่สำคัญประการต่อไปคือการเตรียมการทำข้าวแช่ โดยฝ่ายแม่บ้านจะจัดหาซื้ออาหารซึ่งเป็นส่วนประกอบของกับข้าวที่รับประทานกับข้าวแช่ ซึ่งมี 7 อย่างและนอกนั้นต้องเตรียมเครื่องอุปโภคบริโภคอื่นๆที่ต้องใช้ในการทำบุญและประกอบกิจกรรมต่างๆ

ครั้นวันที่ 12 เมษายนก่อนถึงวันมหาสงกรานต์ 1 วัน ตอนบ่ายวันนั้นพ่อแม่หรือหัวหน้าครอบครัวแต่ละบ้านต่างก็ให้บุตรหลานของตน ทั้งวัยเด็กและวัยหนุ่มสาว แต่งตัวตามประเพณีนิยมของชาวมอญ นำขนมกาละแมไปส่งให้ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือโดยการยื่นมอบให้ถึงมือและกราบไหว้ด้วยความนอบน้อม จุดประสงค์ของการส่งขนมกาละแมนี้ คือ ทำให้บรรดาลูกหลานที่อยู่

ในวัยเด็กและวัยหนุ่มสาวของแต่ละครอบครัวได้รู้จักเคารพมีสัมมาคารวะและมีความสัมพันธ์
คุ้นเคยกับเครือญาติของตน (2540: 82-83)

ในหนังสือทางวิชาการ เรื่อง มอญในเมืองไทยที่สุภรณ์ โอเจริญ ได้เอ่ยถึงเรื่อง
สงกรานต์มอญไว้โดยสังเขปว่า

“สงกรานต์ คือ เป็นประเพณีที่สำคัญที่สุดของชาวมอญ เพราะเป็นวันขึ้นปีใหม่ ตรงกับ
กลางเดือนเมษายน ราวๆ วันที่ 13-15 จะมีการทำบุญ และ การละเล่นติดต่อกันถึง 3 วัน ของที่ใช้
ทำบุญ ได้แก่ ข้าวสงกรานต์ หรือ ข้าวแช่ และจะมีการแห่นก แห่ปลา ไปปล่อยที่วัด โดยจัดเป็น
ขบวนสวยงาม บรรดาหนุ่มสาวที่เข้าร่วมในขบวนจะพิถีพิถันในการแต่งกาย ด้วยอาภรณ์ที่มีสีสัน
สวยงาม หลังจากนั้น จะมีการเล่นสาดน้ำสงกรานต์กันเป็นที่สนุกสนาน และยังคงนำไปอาบให้ผู้
เฒ่า ผู้แก่ที่นับถือด้วย ที่สำคัญคือ ในเวลาเย็นจะมีการเล่นสะบ้า” (2541:91-92)

เรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ของคนไทยเชื้อสายมอญลุ่มน้ำแม่กลองในอีกฟากฝั่งที่
นำเสนอให้เห็นประเพณีสงกรานต์ที่คนมอญโพธิ์โสภาราม ตำบลคู้งพะยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัด
ราชบุรี ยังคงยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา จากงานเขียนของอาจารย์อำไพ มั่นมาน ที่อธิบายถึง
ประเพณีสงกรานต์มอญ เป็นเทศกาลที่สำคัญและยิ่งใหญ่ของคนไทยเชื้อสายมอญ เพราะ เป็นเทศกาล
ปีใหม่ ดวงอาทิตย์โคจรเข้าสู่ราศีเมษ เป็นปีใหม่ทางสุริยคติ ตรงกับวันที่ 13-18 เมษายนทุกปี คน
ไทยเชื้อสายมอญเชื่อว่า วันที่ 13 เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ เป็นวันที่เทวดารักษาโลกเสด็จกลับสู่
สวรรค์ เป็นวันสิ้นปีเก่า วันที่ 14 เมษายน เป็นวันเนาหรือวันว่าง วันนี้ไม่มีเทวดารักษาโลก อยู่ระหว่าง
ปีเก่ากับปีใหม่ วันที่ 15 เมษายน เป็นวันขึ้นปีใหม่ หรือวันเถลิงศก เป็นวันที่เทวดาองค์ใหม่ เสด็จลงมา
รักษาโลกมนุษย์ คนไทยเชื้อสายมอญลุ่มแม่น้ำกลองจึงจัดทำศาล พร้อมเครื่องบูชาอาหาร ด้อนรับ
เทวดาองค์ใหม่ที่บริเวณหน้าบ้านตนแทบทุกครัวเรือน

ก่อนถึงเทศกาลสงกรานต์ คนไทยเชื้อสายมอญจะทำความสะอาดบ้านเรือนเตรียมต้อนรับ
ปีใหม่และญาติพี่น้อง วันที่ 12 เมษายน ทุกบ้านจัดเตรียมอาหารที่รับประทานกับข้าวแช่ ได้แก่ กะเจีย
หรือปลาป่นหวาน ยำขนุนอ่อน ยำมะม่วง ผัดผักกาดหวาน ผัดก้วยเตี๋ยว กะปิทอด กระเทียมคองผัดไข่
อาหารที่ผัด คนมอญจะผัดด้วยหัวกระทิสดทำให้ได้รสชาติที่อร่อยกว่า ส่วนขนมก็คือกะละแม วันที่

13-15 เมษายน ทุกครอบครัวจะตื่นแต่เช้า เตรียมทำข้าวแช่และอาหารที่รับประทานกับข้าวแช่อีกประมาณ 3-4 อย่าง นำไปส่งที่วัดในชุมชนของตนและวัดในชุมชนใกล้เคียง ผู้ที่ไปส่งข้าวแช่ส่วนใหญ่จะเป็นลูกหลานในวัยหนุ่มสาว ข้าวแช่มีกลิ่นหอมอบอวลด้วยกลิ่นดอกมะลิหรือเทียนอบ ใส่ถาดและถ้วยชามที่สวยงามบางบ้านประดิษฐ์กระทงใบตองสวยงามและเบาสะดวกในการไปส่งข้าวแช่ที่วัด ปัจจุบันการคมนาคมสะดวกมียานพาหนะใช้กันแทบทุกครัวเรือน ชาวบ้านบางคนจึงไปส่งข้าวแช่ให้วัดในชุมชนอื่นที่มีเชื้อสายมอญเป็นการบำเพ็ญบุญในเทศกาลสงกรานต์ที่น้ำขึ้นขมยิ่ง

หลังจากลูกหลานส่งข้าวแช่ตามวัดต่างๆ แล้วรีบรับประทานอาหารเช้า แล้วก็ไปส่งข้าวแช่หรือ ขนมให้แก่ญาติผู้ใหญ่ เป็นการแสดงมุทิตาการวะ ได้พูดคุยได้รับทราบลำดับญาติและสายพันธ์ ได้รับการอบรม สั่งสอน ทำให้เกิดความรัก ความเคารพ ความอบอุ่น มีความผูกพันแนบแน่นยิ่งขึ้น

วันที่ 16-18 เมษายน จะมีการทำบุญตักบาตรที่วัดในตอนเช้า พอถึงตอนบ่าย ประมาณ 14.00 น. ชาวบ้านทุกครัวเรือน จะทำพิธีชักบังสุกุลที่วัดอุทิศบุญกุศลให้แก่บรรพชนของตน และสงฆ์น้ำและประพรมน้ำอบ น้ำหอมให้กระดูกปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งบรรจุไว้ในเจดีย์ของแต่ละตระกูล พร้อมกับบอกกล่าวให้ท่านเหล่านั้นรับทราบว่าคุณหลานๆ ได้มาคารวะ และขอพรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข

เวลาประมาณ 15.00 น. สรงน้ำพระสงฆ์ ชาวบ้านได้ร่วมกันจัดที่สรงน้ำไว้แล้วเป็นห้องสี่เหลี่ยมพื้นที่ประมาณ 9 ตารางเมตร มีรางน้ำ แต่เดิมทำด้วยต้นตาลปัจจุบัน บางวัดใช้สังกะสี ยาวประมาณ 15-20 เมตร เมื่อพระสงฆ์ลงมา ชาวบ้านจะตักน้ำที่ปรุงด้วยน้ำอบ น้ำหอม ใส่ขัน รอตีรางน้ำเมื่อได้ยินสัญญาณว่า “จ่อ” ซึ่งแปลว่า เท เขาก็เท น้ำไหลลงไป พระสงฆ์ก็สรงน้ำด้วยความชุ่มฉ่ำ เมื่อสรงเสร็จแล้ว บนเส้นทางที่ขึ้นศาลามีคนรดน้ำอบ น้ำหอม ลงที่ผ้าสบงที่เปียกแล้วบรรยากาศเต็มไปด้วยความสดชื่นและปลื้มปิติ น้ำที่ใช้สรงน้ำพระ ชาวบ้านจะนำไปเองจากบ้าน หากใช้น้ำของวัดถือว่าเป็นการรบกวนไม่ได้บุญ

หลังจากสรงน้ำพระสงฆ์เสร็จแล้ว หนุ่มสาวและเด็กๆ จะเล่นกันอย่างสนุกสนาน ทั้งรดทั้งราด และทั้งสาดก็มี สนุกกันตามวัย ส่วนผู้สูงอายุจะนำน้ำที่เหลือไปรดต้นไม้ที่บริเวณวัด เพื่อให้วัดสะอาดเป็นแบบอย่างที่ดีงาม ลูกหลานได้ทำตามสืบต่อไป

ชาวมอญ มิได้สร้างน้ำให้พระสงฆ์เท่านั้น แต่ยังอาบน้ำให้พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ด้วยแต่ละครอบครัวจะรวมลูกหลาน ญาติพี่น้อง ร่วมกันอาบน้ำให้ญาติผู้ใหญ่ให้น้ำอบ น้ำหอม บางครอบครัวมอบเครื่องนุ่งห่มใหม่ให้ด้วย ญาติผู้ใหญ่ก็อวยพรให้ลูกหลานมีความเจริญงอกงาม มีความสุข ความร่มเย็น ปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้ายทั้งปวงเป็นพรที่ใครๆก็ปรารถนา แต่พรดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ญาติผู้ใหญ่บอกว่าต้องปฏิบัติ (2546 : 38-44)

เช่นเดียวกันกับที่ องค์กร บรรณาน นักวิชาการอิสระชาวไทยเชื้อสายมอญ ที่ได้นำเสนอเกี่ยวกับประเพณีที่สำคัญของชาวมอญ ในหนังสือหึงมอญ,อำนาจ และราชสำนัก คือประเพณีสงกรานต์ ซึ่งถือเป็นประเพณีวันขึ้นปีใหม่ของชาวมอญ มีการทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ อุทิศส่วนกุศลแด่บรรพชนผู้ล่วงลับ ปลอยนกปล่อยปลา ค้ำโพธิ์ รดน้ำขอพรผู้ใหญ่ จัดงานเฉลิมฉลองรื่นเริงในฐานะวันขึ้นปีใหม่ทำขนมกะละแม ข้าวเหนียวแดง ข้าวแช่ และนำอาหาร ขนมที่ทำขึ้นไปส่งญาติผู้ใหญ่ มีการละเล่นสนุกสนาน ได้แก่ การเล่นสะบ้า ทะแยมอญ ปี่พาทย์มอญ มอญรำ ซึ่งจะเห็นได้ว่าอิทธิพลของตำนานสงกรานต์ มอญได้ส่งผลให้มีการยึดถือปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ การหุงข้าวแช่บูชาเทวดา การปลอยนกปล่อยปลา และการรดน้ำขอพรผู้ใหญ่ เจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่น* ยึดมั่นขนบธรรมเนียมและประเพณีสงกรานต์มาก รวมทั้งการรดน้ำขอพรผู้ใหญ่ ซึ่งแต่เดิมเจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่นเป็นผู้ปฏิบัติ เดินทางรดน้ำขอพรผู้ใหญ่ตามแบบมอญที่ยึดถือกันมา ต่อมาเมื่อท่านอายุมากขึ้นจึงมีผู้อาวุโสน้อยกว่าเดินทางมารดน้ำขอพรดังจะเห็นได้จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เสด็จมารดน้ำขอพรจากเจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่นถึงชั้นบนตำหนักของเจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่น ในวังพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ ด้วยมีพระบรมราชวินิจฉัยว่า เจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่นเป็นผู้ใหญ่ ไม่โปรดให้ต้องลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และคงเป็นด้วยทรงเห็นว่าบุตรหลานเจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่นล้วนเป็นอนุชา เป็นพระสหาย และต่างทำประโยชน์แก่บ้านเมือง นับว่าเจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่นนั้นเป็นผู้ใหญ่ที่สมควรได้รับพระเมตตาดังกล่าว (2550: 120-121)

* เจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่น ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชดาพระยาคำรงราชพลขันธ์ (จ้อย) เจ้าเมืองนครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง) พระยาคำรงราชพลขันธ์เป็นบุตรของเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) ซึ่งเป็นบุตรของเจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง)

การทำความเข้าใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและชุมชนไปพร้อมๆ กับการทำความเข้าใจในประเพณีสงกรานต์ ย่อมที่จะทำให้การฉายภาพของประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก หรือ บุญส่งข้าวแช่ในงานวิจัยนี้ ได้มีความสมบูรณ์ของประเพณีมากยิ่งขึ้น อันเนื่องมาจากประเพณีปะลองเปิงค้ำจ๊ก มีบริบทของประเพณีสำคัญ ที่คนมอญนครชุมน์ได้กล่าวถึงควบคู่กันมาโดยตลอด นั่นคือ ประเพณีสงกรานต์ หรือ ประเพณีซังกราน หรืออีกชื่อหนึ่งในภาษามอญที่คนในชุมชนนี้นิยมใช้ว่า “ว่านอะตะห์”

ภาคผนวก ง

ประมวลภาพบ้านนครชุมน์ในอดีต

ภาพแสดงพื้นที่บ้านนครชุมน์บริเวณที่มีหาดทรายขนาดใหญ่ ริมแม่น้ำแม่กลอง ก่อนที่จะมีการสัมปทานดูตทรายและการสร้างเขื่อนแม่กลอง

ภาพที่ 24 ภาพแสดงพื้นที่บ้านนครชุมน์บริเวณที่มีหาดทรายขนาดใหญ่
ที่มา: กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์ภาพที่

ภาพที่ 25 ภาพบริเวณหาดทรายริมแม่น้ำแม่กลอง ถ่ายในปี 2536
ที่มา: กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์

ภาพที่ 26 ภาพพิธีทำบุญข้าวใหม่ ถ่ายในปี พ.ศ.2530
ที่มา: กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์ภาพที่

ภาพที่ 27 ภาพพิธีทำบุญข้าวใหม่ ถ่ายในปี พ.ศ.2530
ที่มา: กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญนครชุมน์

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางพัชรินทร์ สมหอม
วัน เดือน ปีเกิด	17 มีนาคม 2513
ที่อยู่	189/312 ซอยจรัญฯ 29 ถนนจรัญสนิทวงศ์ แขวงบางขุนศรี เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700
โทรศัพท์	08 5826 8638
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2534	สำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
พ.ศ.2551	ศึกษาระดับปริญญาโท สาขามนุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร